

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**SİNÂN'IN HOCA-NÂME MESNEVÎSİ
(METİN-İNCELEME-DİZİN)**

NİHAL YAVUZ

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

HAZİRAN 2015

**SİNAN'IN HOCA-NÂME MESNEVÎSİ
(METİN-İNCELEME-DİZİN)**

Nihal YAVUZ

**DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2015

Nihal YAVUZ tarafından hazırlanan “SİNÂN’IN HOCA-NÂME MESNEVÎSİ (METİN-İNCELEME-DİZİN)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI Anabilim Dalında ESKİ TÜRK EDEBİYATI Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Ahmet MERMER

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

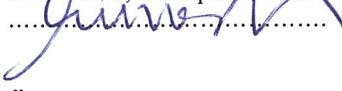
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Orhan KURTOĞLU

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Mustafa ARSLAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Yrd. Doç. Dr. Bilal ÇAKICI

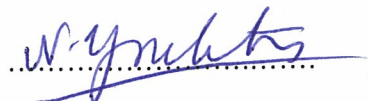
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 05.06.2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Nihal YAVUZ

05/06/2015

SİNÂN'IN HOCA-NÂME MESNEVÎSİ
(METİN-İNCELEME-DİZİN)

(Doktora Tezi)

Nihal YAVUZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2015

ÖZET

Türk Edebiyatı, asırları kaplayan süreçte birbirinden farklı alfabelerle yazılan sayısız eserleri çatısı altında toplamıştır. Bu eserler, edebî yönleri ve içerikleri ile edebiyat biliminin kaynağı olmuştur. Türk edebiyatı tarihi boyunca edebiyatın değişen, gelişen çizgisini takibi ve bütünlüğü sağlamak için Arap harfiyle yazılan metinlerin bugünkü alfabe ve dile aktarımı büyük önem taşımaktadır. Bu amaca yönelik çalışmalar yapılmış, edebî eserlerin büyük bir bölümü Latin harflerine çevrilmiştir. Uzun anlatılar için kullanılan mesnevi nazım şekli ile Türk edebiyatında, 11. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar farklı türlerde sayısız eserler verilmiştir. 13. yüzyılda Anadolu sahasında ilk örneğini veren mesnevî, son örneğine kadarki süreçte gelişim ve değişim içerisinde olmuştur. Bu değişimler hem biçim hem de içerikte kendini göstermektedir. Anlatılan konuların çeşitliliği ve uzun anlatıma elverişliliği bakımından birer kültür hazinesi niteliği taşıyan, aynı zamanda Türk edebiyatı bünyesinde bir mesnevî edebiyatını oluşturan bu ürünlerin büyük bir bölümü Latin harfleriyle bugünkü okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Yazma eser kütüphanelerinde az sayıda da olsa araştırmacıların ilgisini bekleyen mesnevîler mevcuttur. Bu eserlerin ilgidan uzak kalmasına sebep olan ana etkenler yazarının belli olmaması, yazarı belli olsa bile kimliğinin tespiti noktasında yetersiz kaynağa sahip olmasıdır. Buna tipik bir örnek de Sinân'ın Hoca-nâme'sidir. Bu çalışmada da 15. yüzyıl Anadolu sahasında yazılan, kendi türünde tek olan Hôca-nâme adlı mesnevî iki ana başlık altında ele alınmıştır. İnceleme ve transkripsiyonlu metin bölümleri olmak üzere oluşan çalışmada önce metin Arap harflerinden Latin harflerine çevrilmiştir. İnceleme bölümünde eserin adı, yazarı, türü, muhtevası, şekil özellikleri, beslendiği kaynaklar ve yazım özellikleri incelenmiştir. Çalışmanın başında inceleme daha sonra da transkripsiyonlu metin verilmiştir. Eser, konusu ve dili ile 15. yüzyıl mesnevîlerinin özelliklerini taşımakta ve nasihatname türünün yeni bir örneği olarak mesnevîler arasında yerini almaktadır.

Bilim Kodu : 309.4.011
Anahtar Kelimeler : Sinân, Hôca-nâme, Mesnevî, 15. yüzyıl
Sayfa Adedi : 361
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ahmet Mermer

SINÂN HOCA-NÂME TEXT WITH TRANSCRIPTION-ANALYSIS-INDEX

(Ph. D Thesis)

Nihal YAVUZ

GAZİ UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June 2015

ABSTRACT

Turkish Literature has gathered numerous works written with different alphabets under its roof during the period covering centuries. With their literary aspect and contents, these works have been the source of literature science. To provide follow-up and unity of the line of literature that has changed and developed during the history of Turkish literature, transfer of texts written with Arabic letters into present alphabet and language is essential. Studies have been made for this purpose, and the large part of literary works have been translated into Roman letters. From 11st century to 19th, numerous products with different types have been produced in Turkish literature with masnavi verse, which is used for long narrations. Masnavi, whose first examples in the Anatolian field have been seen in 13rd century, has been in a state of development and change in the period up to its last example. These changes reveal themselves both in form and content. The large part of these products, which have a qualification of a treasury of culture in terms of variety of subjects told and convenience for long narration, and also constitute a masnavi literature within the body of Turkish literature have been put at the disposal of present readers and researchers with Roman letters. Even if just a few, there are masnavis waiting for the attention of researchers in manuscript libraries. Main factors that cause these works to be kept away from attention are unclarity of their authors, and even if their author is clear, inadequate resources in connection with their identification. A typical example of this is Hoca-nâme of Sinân. In this study, the masnavi named Hôca-nâme, which has written in the 15th century Anatolian field and which is unique in its own class, is discussed under two main topics. In the study consisting of analysis and text with transcription parts, the text has been translated from Arabic letters into Roman letters at first. In the analysis part, name, author, type, content of the work, characteristics of its form, the sources that the work is fed from and writing characteristics of it has been analyzed. At the beginning of the study the analysis, and after then the text with transcription is given. The work contains the characteristics of 15th century masnavis with its subject and language, and a new type that belongs to this period is been created in its field.

Science Code : 309.4.011
Keyword : Sinân, Hôca-nâme, Masnavi, 15th century
Number of Pages : 361
Thesis Supervisor : Prof. Dr. Ahmet Mermer

TEŞEKKÜR

Çalışmam süresinde, değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, tecrübelerinden faydalandığım danışmanım sayın Prof. Dr. Ahmet Mermer başta olmak üzere, değerli katkılarda bulunan hocalarım sayın Prof. Dr. İ. Hakkı Aksoyak, Doç. Dr. Özge Öztekin, Doç.Dr. Orhan Kurtoğlu, Doç. Dr. Mustafa Arslan ve Yrd. Doç. Dr. Bilal Çakıcı'ya; lisans öğrenimimden bu yana hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen ve çalışma konusunu tavsiye eden hocam Prof. Dr. M. Esat Harmancı'ya; iyi ve kötü günde her zaman yanımda olan hocalarım sayın Prof. Dr. Abdurrahman Güzel ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet Demir'e, Arapça kısımların okunmasında yardımcı olan eşim Faruk Yavuz'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyor, sevgili babam Selahettin Kara'yı rahmetle anıyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1

ŞÂİRİN HAYATI-EDEBÎ KİŞİĞİ-ESERLERİ

1.1. Hayatı	5
1.2. Edebî Kişiliği	9
1.3. Eserleri	10

BÖLÜM 2

HOCA-NÂME’NİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Şekil Özellikleri	11
2.2.1. Nazım şekli.....	11
2.2.2. Vezin.....	11
2.2.3.Kafiye ve Redif.....	12

BÖLÜM 3

HOCA-NÂME’NİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

3.1. Eserin adı.....	17
3.2. Hoca-nâme’nin Mahiyeti	20
3.3. Hoca-nâme’nin Bölümleri.....	22

Sayfa

3.4. Hoca-nâme'nin Giriş Bölümü	23
3.4.1. Tevhit.....	23
3.4.2. Na't.....	24
3.4.3. Sebeb-i Telif	24
3.5. Hoca-nâme'de Asıl Konunun İşlendiği Bölüm	24
3.5.1. Hoca-nâme'nin Bölümleri ve Muhtevası	25
3.5.3. Hoca-nâme'de Temsiller ve Değerleri	92
3.5.3. Hoca-nâme'de Edebî Tasvirler	94
3.6. Hoca-nâme'de Ayet ve Hadisler	95
3.6.1. Ayetler	95
3.6.2. Hadisler.....	98
3.7. Telmih Unsurları	100
3.7.1. Peygamberler.....	100
3.7.2. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler	103
3.8. Hoca-nâme'nin Söz Varlığı.....	106
3.8.1. Atasözleri ve Deyimler.....	106
3.8.2. Hoca-nâme'de Geçen ve Bugün Kullanılmayan Türkçe Kelimeler.....	106
3.9. Hoca-Nâme'nin Bitiş Bölümü.....	109

BÖLÜM 4**HOCA-NÂME MESNEVİSİ'NİN ÇEVİRİYAZILI METNİ**

4.1. Nüsha Tavsifi	116
4.2. Nüshanın Yazım Özellikleri.....	116
4.3. Metnin Kuruluşu İle İlgili Notlar	117
4.4. Çevriyazı Sistemi (Transkripsiyon Alfabeti).....	118
4.5. Çevriyazılı Metin (Hoca-nâme)	112

	Sayfa
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	353
KAYNAKLAR.....	355
DİZİN.....	358
ÖZGEÇMİŞ	360

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

[ ]	Metin tamiri yapılan kelimeleri gösterir.
[...]	Alıntılanmayan kısmı gösterir.
(...)	Varak eksikliğini gösterir.

Kısaltmalar

Açıklamalar

M.	Metin
D.İ.A.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	Hoca-nâme
b.	Beyit

GİRİŞ

XV. Yüzyıl Mesnevîleri

Osmanlı devleti, hüküm sürdüğü yüzyıllar boyunca hayatın her alanında bir kültür ve medeniyet merkezi olmuştur. Bu kültür ve medeniyet yazılı eserler ile edebiyatta da kendini göstermiştir. Kuruluşundan sona erişine kadar Osmanlı Devleti sınırları içerisinde başta Anadolu olmak üzere çeşitli coğrafyalarda sayısız yazılı eserler verilmiştir. Birbirinden farklı tür ve şekillerde verilen bu yazılı eserler içinde mesnevîler önemli bir yer tutmaktadır.

Mesnevî en elverişli bir sanat alanıdır. Şair, kaside ve gazelde olduğu gibi tek kafiyeye bağlı kalmayacağı için, düşüncelerine ve duygularına serbestçe yol vererek, kalemini dilediği gibi kullanabilir. Bunun içindir ki, geniş bir konuyu topluca ele almak isteyen şairler bu yolu seçerler. Dinî, tasavvufî ve ahlâkî, öğretici nitelik taşıyan manzum eserler, hikâyeler ve buna benziyenler hep bu biçimde yazılır (Levend, 1998:103).

İran edebiyatından Türk edebiyatına geçen bu nazım şekliyle XI. ve XIX. yüzyıllara arasında pek çok eser vücuda getirilmiştir. Türk edebiyatında ilk örneğini Kutadgu Bilig ile Karahanlılar döneminde verilen mesnevînin Anadolu sahasında bilenen ilk örneği XIII. yüzyılda Ahmed Fakî'nin Evsâf-ı Mesâcid'idir. Mesnevî nazım şeklinin Anadolu sahasında bu eserle başlayan macerası başlangıç, gelişim ve bitiş şeklinde adlandırabilecek süreçlerle XIX. asırda sona ermiştir.

Anadolu sahasında 13.yüzyılda yazılmaya başlayan mesnevîler, telif bakımından az sayıda ve konu bakımından ise sınırlıdır. Takip eden yüzyılda mesnevîler, telif sayısı olarak artış, konu bakımından da çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Ağırlıklı olarak dinî-tasavvufî ve didaktik mesnevîlerin yanısıra konusu aşk ve menakıbnâme olan mesnevîler de vücuda getirilmiştir. Amil Çelebioğlu bu yüzyılda yazılan elli sekiz mesnevî tesbit etmiştir. Bunlardan on beşinin müellifi ve telif tarihi bellidir. Yirmi dokuzunun sadece müellifi belli, on birinin ise müellifi ve telif tarihi belli değildir. Göçebe bir millet ve devlet olan Osmanlı'da henüz yerleşik devlet kültürünün oluşmaya başladığı 14. yüzyılda yazılan mesnevîler daha çok halk tipi ve edebî ilmi mesnevîler olarak tanımlanmaktadır. Müteakıp asra nazaran bilhassa XIV. yüzyıl mesnevîleri, halk tipi mesnevîler ve edebî-ilmî

mahiyetteki mesnevîler olmak üzere iki grupta mütâlaa olunabilir (Çelebioğlu, 1998:45). Devlet adamlarının teşvikleriyle Arapça-Farsça eserler içerisinde çoğunlukla mesnevîler herkesin anlayabilceği bir dil düzeyinde tercüme edilmiştir. Beyit sayısı az tutulan ve eğitici-öğüt verici mahiyette olan mesnevîler geniş kitleleri hedef alan bir özellik taşımaktadırlar.

14. yüzyıldaki gibi dinî mesnevîlerin yazılmasına 15. yüzyılda da devam etmektedir. 15. yüzyılda dinî-tasavvufî mesnevîlerin yanısıra aşk konulu mesnevîler de yazılmış, yeni konularla mesnevîler tür açısından çeşitlilik kazanmıştır. Bu asırda gazâvat-nâme, tıp, tarih gibi konuları içeren eserler meydana getirilmiştir. Bu yüzyılda yazılan mesnevîlerde dinî-tasavvufî nasihatnamelerin ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Bu asırda, tasavvufî, ahlâkî prensipleri konu alan eserler olarak, Şeyh Elvan-ı Şirazî'nin Gülşen-i Râz tercümesini, Pîr Muhammed'in Tarîkatnâme'sini, Ârif Mürşidü'l-Ubbâd ve nüsha-i Âlem adlı mesnevîlerini, Ahmed Hayalî'nin Ravzatü'l-Envâr'ını, Şeyh Abdurrahim Karahisarî'nin Vahdetnâme, Ruşenî'nin Âsâr-ı Aşk, Muhiddin Dolu'nun Hızırnâme isimli eserlerini, Ahmed Rıdvan ve Hayatî'nin Nizamî'ye nazire olan Mahzenü'l-esrâr'ını, Muînî'nin Mevlâna'nın Mesnevisinin ilk cildinin manzum şerhi olan Mesnevî-i Murâdî'sini, İbrahim Tennurî'nin Gülzâr-ı Ma'nevî'sini, Hatipoğlu'nun Makâlât-ı Hacı Bektaş Veli tercümesi gibi mesnevileri sayabiliriz (Tolasa, 1982:6).

15. yüzyılda, Osmanlı'nın güçlenmesiyle birlikte oluşmaya başlayan saray kültürü, bir önceki yüzyılda yazılan halk tipi mesnevîlerin yerine hedef kitlesi devlet büyükleri olan mesnevîlere bırakmaya başlamıştır. 15. yüzyıl hem halk tipi hem de saray tipi mesnevîlerin yazıldığı bir dönemdir. “Ancak, bu devir mesnevîlerini, geçen asırda olduğu gibi artık halk tipi mesnevîler, edebî mesnevîler diye kesin olarak iki grupta toplamak mümkün olmuyor. Her iki grubun hususiyetlerini, yer yer müşterek olarak tesbit ediyoruz (Çelebioğlu, 1998:113).” Osmanlı'nın henüz yerleşik devlet kültürüne geçişin başında olduğu 15. yüzyıl Türk edebiyatında mesnevîler iki ayrı koldan akarak bir kolda birleşmeye başlar.

Muhtemelen XIV. yüzyıldaki siyasî durumun tesiri, halk tipi mesnevîlerin çokluğu, devrinde yazılmış nüshaların fazla bulunmaması veya başka sebeplerden bu asırdaki mesnevîlerin, bir padişaha veya vezire nisbeten çok az takdim edildiğini görüyoruz. Gerek tertip hususiyetlerine daha mufassalan uyulması, gerekse Anadolu'da siyasî birlik veya

hakimiyet için mücadele edilmesi, bizzat padişahların eser yazılması, tercüme olunması bakımından teşvik edici rolleri veya daha çeşitli sebeplerden XV. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılan mesnevîler arasında devir büyüklerine sunulanların daha ziyade olduğunu tesbit ediyoruz (Çelebioğlu, 1999:113-114).

XV. yüzyıl mesnevîlerinde, daha önceki dönemlerde yazılan mesnevîlerde yer almayan gazel, kaside, muhammes gibi nazım şekilleri metin içerisinde yer almaya başlamıştır. Aruz hataları bir önceki döneme nazaran daha azdır. 15. yy.'da, gerek edebî, gerek tarihî, gerek siyasî, sosyal, ekonomik ortam ve şartların, önceki yüzyıllara nisbetle çok değişmesi, gelişmesi ve istikrar bulması, mesnevînin yanı sıra diğer şekil ve tarzları da revaçlandırır. Hatta, bunlardan kaside ve gazel ön plana geçer. Bu bakımdan 15.yy.'da mesnevinin diğer edebî şekil ve tarzlar karşısında, yazar ve okuyucu açısından taşıdığı önem önceki yüzyıllardan hayli farklıdır (Tolasa, 1982:2).

XIV. ve XV. yüzyıl mesnevîleri ağırlıklı olarak dinî-tasavvufî nitelikte olan eserlerdir. Din ve tasavvuf kaideleri bu eserlerde semboller ile destan ve hikaye şeklinde okuyucuya sunulmuştur. Mantıku't-Tayr, Garib-nâme, Dastan- Geyik, Kıssa-i Yusûf, Fakrnâme, Mevlid, Mahşernâme, Dastan-ı Adn der-Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin gibi mesneviler, Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin hayatı, ehl-i beyt, hadis-i şerifler ile birlikte dinî ve tasavvufî bilgiler sunan eserlerdir. XV. asırda yazılan, Emir Sultan'ın müritlerinden Sinân adlı şairin Hoca-nâme'si de bu mesneviler gibi dinî-tasavvufî mahiyette bilgiler içeren, Kur'an-ı Kerîm'den ayetler, Hz. Muhammed'in hayatından kesitler, hadis-i şerifleri konu edinen ve anlaşılır bir dille okuyucuya sunan bir eserdir. Dilinin anlaşılır ve açıklayıcı olması sebebiyle halk tipi mesnevîler grubuna dahil edebileceğimiz bu eser, dinî-tasavvufî bir nasihatname örneğidir.

Bu çalışmada, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları'nda 1051 arşiv numarasıyla kayıtlı olan Sinân'nın Hoca-nâme adlı eseri ele alınmıştır. 958/H.1551 yılında Mustafa b. Abdullah tarafından istinsah edilen eserin çalışma evreni 15. yüzyıl olarak belirlenmiştir. Buradan yola çıkılarak eserde ismi dışında bilgi vermeyen Sinân'ın kimliğini tespit noktasında bu yüzyılda yaşayan ve Sinân ismini taşıyan şairler üzerinde durulmuştur. Bilgi eksikliğinden dolayı Hoca-nâme'nin yazarının tespiti noktasında ihtimal dâhilinde olan isimlerin eserleri ile karşılaştırma yöntemiyle yazarın kimliği belirlenmeye çalışılmıştır. Eserin türü ve şekil özelliklerinden hareketle tespiti ile

15. yüzyıl mesnevîleri içindeki yeri tespit edilmiştir. Hoca-nâme, Arap harlerinden Latin harflerine transkripsiyon edilmiş, şekil ve içerik açısından incelenmiştir.

BÖLÜM 1

ŞÂİRİN HAYATI-EDEBÎ KİŞİĞİ-ESERLERİ

1.1. Hayatı

Hoca-nâme'nin yazarı Sinân'dır. Yaptığımız kaynak taramaları sonucunda Sinân isimli şairlerin eser kayıtlarında Hōca-nâme isimli bir kaydın olmadığını gördük. Çalışmaya başladığımız zaman eserin XV. yüzyıla ait ve yazarının Sinân olması sebebiyle, Şeyhî olması ihtimali üzerinde durduk. Bizi bu düşünceye sevk eden bilgiler Sinân'ın Emir Sultan'a intisap ettiği bilgisinin eserde yer almasıyla birlikte Orhan Bilgin'in Şeyhî Hakkında Yeni Bigiler adlı makalesidir. Müdâmî ve Menakıb-ı Emir Sultan adlı eserden yola çıkarak yazılan Şeyhî Hakkında Yeni Bilgiler adlı makalesinde Orhan Bilgin, Şeyhî'nin hayatıyla ilgili bilinenlere farklı bir açıdan yaklaşmış ve yeni bilgiler sunmuştur. Şeyhî'nin Emir Sultan'ın müridi olduğunu söyleyen Bilgin, Müdamî'nin hayat hikayesinden yola çıkarak sunduğu bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

Şeyhî Sinân, Emîr Sultan'a intisap etmiş, onun tarafından yetiştirilerek halîfe seçilmiş ve yeni fethedilen Alaşehir ve havâlisi halkını irşâd için adı geçen şehre tarikat şeyhi olarak göndermiştir. Gerek Şeyhî Sinân ve gerekse oğlu Ahmed Efendi, tabâbet ve eczacılıkla meşgul olmuşlar, ruhî ve bedenî hastalıkları tedâvi etmekle şöhret bulmuşlardır. Şeyhî Sinân'ın kurup ölünceye kadar şeyhlik yaptığı dergâhta daha sonra oğlu ve torunu post-nişin olmuşlardır. Müdâmî'nin şiirlerinde ve Menâkın-nâme'sinde açıkça görüldüğü üzere, her üç şeyh de “Şeyhî” lâkabi veya nisbetiyle tanınmışlar ve ün kazanmışlardır. Burada “Şeyhî” kelimesinin sonundaki uzun “î”yi nisbet “yâ” sı olarak kabul etmek gerekir. Çünkü her üç şeyh de Emîr Sultan'a mensûb idiler. Dolayısıyla şâirin bütün şiirlerinde geçen her üç ismin başındaki “Şeyhî”, Emîr Sultan'a mensûb anlamındadır (Bilgin, 1993:123-139).

Bu bilgilerden hareketle, Şeyhî'nin eserleri olan Dîvân ve Hüsrev ü Şîrîn'de geçen tevhîdler, na'tlar ve münâcâtlar ile Hoca-nâme'de bulunan tevhîd, na't ve münâcât olmak üzere ortak türlerin karşılaştırması üzerinde durduk. Bu doğrultuda Hoca-nâme ile Şeyhî'nin eserleri arasında bazı ortak noktalar tesbit ettik. Bu ortak noktalar şöyledir: Şeyhî'nin Nizâmî'den çevirdiği fakat kendi özgünlüğünü katarak orijinal şekilde Türk

edebiyatına kazandırdığı Hüsrev ü Şîrîn'de Nizâmî'den farklı olarak yazdığı bölümler didaktiktir. Öğretici (didaktik) bir vasıf taşımayan Hüsrev ü Şîrîn, tamamiyle hissî bir eserdir. Böyle olmakla beraber kendisine hâkim olan dünya görüşü ve ideolojisine uygun olarak şâir eserde yer yer sırası düştükçe ahlâkî öğütler de vermektedir (Timurtaş, 1980:142). Bu noktadan Hüsrev ü Şîrîn'de didaktik bir üslup takınan şairin, didaktik bir eser meydana getirebileceği ihtimali hasıl oldu.

Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i ile Hoca-nâme'deki üslup benzerliği aklımıza öncelikle eser Şeyhî'nin mi sorusunu getirdi. Bununla birlikte, Hüsrev ü Şîrîn ile Hoca-nâme'de ortak türlerde, konu ve üslup açısından benzer beyitler, ortak motifler ve aynen kullanılan mısralar tesbit ettik.

Bu bulguların yanısıra, münâcât ve tevhîd bölümlerinde her iki eserin, işlenen konular ve vezin açısından benzerlikler taşıdığı dikkatimizi çekti. Hoca-nâme'de nefsin hastalığa teşbihi ve bu hastalığı iyileştirme yöntemi anlatımı doktor olan Şeyhî'nin meslekî bilgilerinin esere yansması gibi algılamamıza sebep oldu. Ancak, Hoca-nâme'de Emir Sultan'ın bahsinin geçtiği hatime bölümünde yazılan şu beyitlerdeki bilgiler dikkatimizi Şeyhî'den başka bir tarafa yönlendirdi.

Bu za'ifüñ mesnedi Sulţān durur
Hem muhibdür aña andan dem urur

Pes anuñ rûhından istimdād idüp
Tālib-i Haq ola izince gidüp

Pek tutup hem silsilesi etegin
Ceng idüp öldüre nefsi segin

H. (b.2511-2513)

Kendisini zayıf olarak niteleyen şair, Emir Sultan'ın ruhundan destek aldığını ve onun silsilesinin eteğini tuttuğunu ifade etmektedir. Bu ifadelerden eserin yazarı Sinân'ın, Emir Sultan'ın ölümünden sonra yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Emir Sultan tahmini olarak 1430/1431 yıllarında vefat etmiştir. Şeyhî 'nin ölüm tarihi kesin olmamakla birlikte 1431(?) olarak zikredilmektedir. Dolayısıyla, Emir Sultan'ın silsilesini takip eden Sinân'ın

Şeyhî olmadığı anlaşılmaktadır. Sinân, Emir Sultan'ın ölüm tarihi olan 1430/1431 ile eserinin istinsah tarihi olan 1551 yılları arasında yaşamış bir zattır, denilebilir.

1430/1431-1551 yılları aralığında yer alan birden fazla Sinân vardır. Bunlardan biri II. Bayezit devri şairlerinden Behiştî mahlaslı Sinân Çelebi'dir. Latifî, tezkiresinde şairden şu şekilde bahsedilir: Karıştırandandır. Süleyman Beg oğlu Sinan Çelebi demekle maruf u meşhurdur. Sultan Bâyezid Hân devrinde dîvân kâtiplerinden idi. İttifâkan beşerriyet muktezasınca bir va'z-ı nâ-şâyeste sâdır olup çıkup vilâyet-i 'aceme gitmişdi ve anda varup Mevlânâ Câmî ve Nevâyî hizmetin etmişdi. [...] Mezbûrun zebân-ı Türkî'de cevâb-ı Hamsesi ve buhur-ı mütenevvi'a üzre penc risalesi vardır. Vâmık u Azrâ ve Yusûf u Züleyhâ ve Hüsn ü Nigâr ve Süheyl ü Nevbahâr ve Leylî vü Mecnûn gibi... (Canım, 2000:194-295).

Diğer Sinân ise Fatih ve II. Bâyezit devrinde yaşamış olan Sinân Paşa'dır. Latifî, tezkiresinde Beyne'l-vüzerâ Hâce Paşa demekle müte'ârif ü meşhûrdur. Zamân-ı sâbıkda Burûsa müftisi olan Ahmed Paşanın birâderi ve Mehmed Hân Gâzî devrinün fâzıl-ı fazîlet-perveri idi. Sultan Mehmed Hân'a hâce olmuşdur ve beyne'l-vüzerâ Hâce Paşa lafzıyla şöhret bulmuşdur. [...] Nazmı bedî' ve nesri belîg üzre Tazarru'-nâme nâm bir ilâhî risâlesi ve Tezkiretü'l-Evliyâ tesmiye olunur mensûr makâlesi vardır. 'İlm-i zâhir ü bâtında dîn ü dünyâya nâfi' çok fevâ'id-i dîniyye ve avâ'id-i yakîniyye derç ü harç itmişdür. Ammâ 'âdet-i şu'ârâ üzre gazel diyüp kasîde diyüp tahallus ta'yîn itmek vâki' olmamışdur (Canım, 2000:309-310).

Bu isimlerin dışında kaynaklarda Sinân Çelebi, Sinân Efendi ve Sinân mevcuttur. Sinan Çelebi, Kireççi Ahmet Çelebi'nin büyük oğludur. Bundan dolayı Kireççi-zâde diye tanınır. Gubarî'nin küçük kardeşidir. [...] Kanunî dönemi şairlerindedir (İpekten, 1988:448).

Sinân Efendi, Amasya yakınındaki Sansa kasabasında doğdu. Babası Şeyh Hüsam olup, [...] Sultan Süleyman'nın hocası olan Hayrüddîn Efendiden mülâzım olduktan sonra yevmi yigirmi biş akçe ile medrese-i Sarıca Paşa'da ifâde-i 'ulûma müdâvim ba'de otuz akçe ile medrese-i Taşlık'da feth-i miftâh-ı mafsalât ve keşf-i rumuz-ı müşkilâta harîs ü nâhim olup andan kırk akçe Medrese-i Dâvud Paşa'da muvafık-ı 'ukûl-ı fuhûl olan (Kınalızâde, 1989:489). Sinan Efendi Anasolu kadiaskeri görevindeyken 1578 yılında vefat etmiştir.

1643 yılında Ergene’de doğan Sinân’ın asıl adı Sinân’dır. Şeyh Sinân diye tanındı. Mülazım olduktan sonra müderrislik yaptı. Tefsir ve hadisle uğraştı. Sonra tarikata girip şeyh oldu. Yenişehir’de öldü (İpekten, 1948:449).

Sinân Çelebi, Sinân Efendi ve Sinân adlı şairler, yaşadıkları dönem açısından Hoca-nâme’nin yazarı olan Sinân ile uygunluk taşımamaktadır. Behiştî mahlaslı Sinân Çelebi ‘nin eserin yazarı olan Sinân olma ihtimali neredeyse yoktur. Çünkü Hocâ-nâme’de mahlas veya gerçek isim olarak Sinân kullanılmıştır.

1430/1431-1551 yılları arasında yaşayan ve gerek isim gerekse eserlerinin içeriği açısından Tazarru’nâme ve Maarifnâme’nin yazarı olan ve 1486 da vefat eden Sinân Paşa ile benzerlik taşımaktadır. Sinan Paşa, Tazarru’nâme adlı eserinde “Yer yer hikâyeler, kıssalar ve nasihatlarla bezenmiş olup, aynı zamanda tarîkat yolunun mâhiyetini de anlatır. Ma’ârifnâme’de, bu eseri hakkında: “Eğerçi ol nüsha bir Türkî kitâb gibidür surette, ammâ câmi-i envâ-ı ulûmdur hakikatte. Esâsı usûl-i meşâyih-i hâkîkat üzerine vurulup turur ve bînâsı kavâ’id-i ehl-i tarîkat üzerine konulup turur” diyor (Tulum, 1971:15) cümlelerine de yer vermektedir.

Ma’ârifnâme’nin diğer adı Nasihatnâme’dir. Yer yer hikmetler ve mev’izelerle süslenmiş olan Ma’ârifnâme, esas itibârı ile islâmî ahlâkın esaslarını ta’lim etmekle beraber, içinde eski filozoflardan, bilhassa Eflâtun’un nasihatlerinden de nakiller vardır (Tulum, 1971:19).

Nasihatname türünde yazılan Hoca-nâme’de, İmam Gazali, Esved Ali, Battal Gazi, İbni Fenâr, Geylânî gibi şahsiyetlerin eserlerinden anlatılar ile parçalar sunularak içerik zenginleştirilmiştir. Ayrıca yeri geldikçe ayet ve hadislere de yer verilmiş olan Hoca-nâme, anlatım tekniği ve yazılış amacı bakımından Tazarru’nâme ve Ma’ârifnâme ile benzerlik göstermektedir. Ancak daha kesin deliller olmadığından Hoca-nâme’nin Sinân Paşa’ya ait olduğunu söylemek şimdilik mümkün değildir.

Eserde biri başlıkta diğerleri beyitlerde olmak üzere yedi kez yazarın ismi Sinân olarak geçmektedir:

‘ Işık [u]‘ aşık söylenüp anduñ **Sinân**

‘ Kani ‘ aşıklar nişânında nişan

(H./793)

Bir naşihat iderem diñle **Sinân**

‘ Tutariseñ bulasın Hañdan cinân

(H./2410)

Sen de gel nefsünle ceng eyle **Sinân**

‘ Tâ naşib ola saña Hañdan cinân

(H./2476)

‘ Koma mürşid etegin elden **Sinân**

‘ Tut beķa yolını sen de hem-cünân

(H./2503)

‘ Aczüñi elden ķoma gel iy **Sinân**

‘ Aczile olur tamâm işün inan

(H./2527)

Berü gel iy **Sinân** eyle münacât

‘ Kabül idici oldur ķamu ĥacât

(H./2574)

Eser içerisinde şair, hayatıyla ilgili kısıtlı bir bilgi sunmaktadır. Sinân, XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır ve Emir Sultan’ın mürididir. Mezkûr Sinânlardan biri olabileceği gibi bu isimlerden ayrı bir şair de olabilir. Eserde İznik’in zikredilmesi, Sinân’ın Emir Sultan’ın müridi olması şairin Bursa veya Bursa civarında yaşadığını göstermektedir. Eserinde Hz. Muhammed’i konu edinmesi şairin Peygamber aşığı bir zat olduğunu göstermektedir. Emir Sultan’ın peygamber soyundan gelmesi ve şairin kendine şeyh olarak Emir Sultan’ı seçmesi ise bunun delili niteliğindedir.

1.2. Edebî Kişiliği

Hayatına ve eserlerine dair tezkirelerde kayıt bulunmayan Sinân’ın edebî kişiliği ile ilgili tezkire değerlendirmelerinden mahrumuz. Mevcut eserden istifade ile yazarın edebî kişiliği hakkında şunları söyleyebiliriz: Eserde ele alınan konular ve bu konuların işlenişinde kullanılan dil ve kültür malzemeleri yazarın eğitimli ve kültürlü biri olduğunu göstermektedir. Anlatılan konuların dinî-ahlâkî ve tasavvufî olması, dinî ve tasavvufî

bilgisine; ele aldığı konuları çeşitli âlimlerin eserleriyle ve sözlü edebiyat ürünleri ile desteklemesi, âlim kişiliğine işaret etmekle birlikte, anlatım ve üslubu ise kaleminin kuvvetine delildir. Yer yer vezin hataları olmakla beraber, vezin hatalarının XV. yüzyıl edebî eserlerinin genel problemi olduğu göz önüne alındığında şairin bu konuda da devri şairleri kadar vezine muvaffak olduğu söylenebilir.

Söz sanatlarının çok az kullanıldığı eserde, daha çok ders kitabı niteliğinde detaylı bir anlatım mevcuttur. Bu durum şairin, herhangi bir sanat kaygısı taşımasından ziyade öğretici bir amaç taşıdığını göstermektedir. Eser boyunca yazıldığı dönemin yönetici kesiminden kimsenin anılmaması, sadece manevî bir şahsiyet olan Emir Sultan'ın yad edilmesi şairin, saraydan uzak durduğunu, daha çok halka yakın olduğunu göstermektedir. Bu da şairin anlaşılır bir dil kullanmasına sebep olmuştur.

1.3. Eserleri

Sinân'ın hayatı hakkında kesin bilgiler mevcut olmadığı için sadece Hoca-nâme'yi onun eseri/eserleri arasında söylemek mümkündür.

BÖLÜM 2

HOCA-NÂME'NİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Şekil Özellikleri

Mesnevî nazım şekliyle yazılan eseri şekil özellikleri açısından nazım şekli, vezin, kafiye ve redif olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür.

2.2.1. Nazım şekli

Hoca-nâme, uzun anlatılar için elverişli olmasından dolayı kullanılan mesnevî nazım şekli ile yazılmıştır. Hoca-nâme, tevhit bölümünden hatime bölümüne kadar tek vezinde, dua bölümünün diğer bölümlerden ayrı vezin ile yazılmış olmasıyla eser, bir mesnevî ve bir kasideden teşekküldür. Mesnevî nazım şeklinde görülen farklı vezinlerle araya gazeller yazılması bu eserde mevcut değildir. Ancak, mesnevî ile aynı vezinde iki Arapça kaside, ve dört Arapça beyit yer almaktadır. Münâcât-ı Sinân başlıklı son bölüm mesnevî nazım şekli ile başlatılmış, ardından kaside nazım şekli ile devam ettirilmiştir. Hoca-nâme'de başlıklar dışında, ayet ve hadisler de mensur olarak yazılmıştır.

2.2.2. Vezin

Eserde, iki vezin kullanılmıştır. Baştan hatime bölüme kadar remel bahrinin fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün kalıbıyla yazılmıştır. Remel bahrinin bu müseddes kalıbı da Türk edebiyatında en çok kullanılan kalıplardandır. Kısa oluşu nedeniyle pek çok mesnevî bu kalıpla yazılmıştır (İpekten,2008:222).

Hatime bölümünden sonra gelen münâcât me fâ î lün/ me fâ î lün/fe û lün kalıbıyla yazılmıştır. Bu müseddes kalıp kısalığı ve işlekliliği nedeniyle daha çok mesnevî biçiminde yazılmış uzun hikâyelerde kullanılmıştır. Ayrıca kaside, gazel, az sayıda şarkı ve dîvânlardaki kısa mesnevî parçalarında görülmüştür (İpekten, 2008:176).

15. yüzyıl eserlerinde yaygın olarak görülen vezin hataları eserde mevcuttur. Bu hatalar daha çok hece eksikliği veya fazlalığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçe kelimelerde

kapalı heceyi göstermek için imaleler ile genellikle ilk tefilede zihafılara sıkça rastlanmaktadır.

2.2.3.Kafiye ve Redif

Eser, mesnevî nazım şekli ile yazıldığı için her beyit kendi arasında kafiyelenmiştir. Kafiye oluşturulan kelimeler çoklukla Türkçe-Türkçe, Türkçe-Arapça, Arapça-Arapça'dır. Bunlar dışında Arapça-Farsça, Farsça-Farsça, Türkçe-Farsça kelimelerden oluşan kafiyeler kullanılmıştır. Hoca-nâmede kullanılan kafiye türlerinden bazıları şunlardır:

Reviyy-i mukayyed: sebeb/heb (b.118), yimiş/gümiş (b.253), ma'rifet/let (b.321), ebed/aded (356), bi'l- 'araz/garaz (b.496), ebed/meded (b.525), 'aded/red (b.526), 'amel/emel (b.585), fenā/ġinā (b.599), haber/mu'teber (b.1241), eşed/sed (b.1557), nazār/hāzer (b.1272), hep/zeheb (b.1315), muttaşıl/munfaşıl (b.1327), kalem/salem (b.1493), mu'teber/ haber (1498), aḥad/meded (b.1732),

Reviyy-i mutlak: ibreti/hayreti (b.31), izzeti/hürmeti (b.114), ḥil'ati/ḥal'ati (b.326), naḳd/aḳd (b.360), cenneti/minneti (b.457), lezzeti/kuvveti (b.504), niḳmeti/rahmeti (b.511) bahrine/ka'rına (b.713), mühleti/'adeti (b.1363).

Kafiye-i Müessese: ḳaşır/nāşır (b.33), ḳā'il/mā'il (193), sālim/ 'ālim (b.413), nāzır/hāzır (b. 570).

Kafiye-i müreddefe: Nūḥ/fütūḥ (b.20), cüvān/āsümān (b.21), me'al/hāl (b.36), āsān/yeksān (b.39), ta' bīr/tefsīr (b.37), cān/raḥmān (b.55), faḳīr/ḥaḳīr (b.115), lāf/ḥilāf (b.137), tamam/hümām (b.147), ḥāl/muḥāl (b.150), cevāb/ḥitāb (b.153), şebīh/sefih (b.156), şebīh/ḳabīh (b. 157), cān/gümān (b.158), dāġ/lāġ (b.194), pāk/hāk (b.222), pāsbān/zeban (b.223), te'āl/celal (261), ṭabīb/ġarīb (b.301), nūr/dūr (b.298), beyan/ayān (b.362,869), cān/revān (b. 374), günāh/penāh (b.388), el-amān/hemān (b. 408), cemāl/kemāl (b.416), ḥūr/kuşūr (b.419), işyān/nisyan (b.435), zamān/hemān (b.496), 'inād/ 'ibād (b.513), maḥlūḳ/ma'şūḳ (b.596), temşil/nīl (b.758), bād/ 'ibād (b.846), cüvān/revān (b.874), kelām/selām(b.906), ezān/hemān (b.12499, ḥalīl/celīl (b.1285), reşīd/cedīd (b.1287), berāt/necāt (b.1292), revāḥ/felāḥ (b.1302), namāz/niyaz (b.1304,1308), ṭabīb/şalīb (b.1341), silāḥ/milāḥ (b.1348), selām/tamām (b.1349), cān/hemān (b.1352), emīr/ḥabīr

(b.1355), cüvân/pehlüvân (b.1356), şedîd/şehîd (b.1359), maqşûd/ma' bûd (b.1360), silâh/felâh (b.1365), şabâh/ şıyâh (b.1397), tamâm/hümâm (b.1398), amân/pehlüvân amân/hemân (b.1403), (b.1412), harâb/türâb (b.1418), la' in/mu' in (b.1422), dîn/yaqîn (b.1429), beyân/cân (b.1459), şerîf/latîf (b.1460), yâr/ihtiyâr/ (b.1475), cihâd/şebâb (b.1481), şevâb/cevâb (b.1485,1929), halîl/celîl (b.1519), hâl/cidal (b.1520), hisâb/kitâb (b.1523), cenân/hemân (b.1529), maqâl/ hâl (1582), şehîd/sa' id (b.1592), mâh/iştibâh (b.1646), muqîm/müstaqîm (b.1647), cân/cinân (b.1650), ihtirâz/dırâz (b.1680), yâr/âgyâr (b.1728), ğarîm/Kerîm (b.1730), imtişâl/infşâl (b.1925), fermân/dermân (b.1927), emîn/kemîn (b.1949), ihtimâm/sihâm (b.2040), ğurûr/şürûr (b.2138).

Kafiye-i mukayede: berk/terk (b.227,587), üst/düst (b.159), afv/mahv (b.291), şevk/fevk (b.324), ahd/cehd (b.440), taht/baht (b.469), 'ahd/cehd (b.440), üst/kaşd (b.1400), kaşd/düst (b.1425), ceng/reng (b.1654), terk/berk (b.1665,1668), süst/cüst (b.1675), genç/renc (b.1726), fikr/şükr (b.1886), ğark/fark (b.2017), havf/şarf (b.2039).

Hoca-nâme, redifler açısından zengin bir metindir. Eserde, Türkçe kelime ve eklerle yapılan ekler Arapça-Farsça kelime ve eklerle yapılan rediflerden oldukça fazladır. Hoca-nâme'de kullanılan redifler şöyledir:

Ek redifler: -ine/ına (b.10), -ıdı/-ıdı (b.23), -meye/meye (b.25,190,195,239), -laya/-laya (b.29,200), -nuş/-nuş (b.26), -i/-i (b.31,74,138,187,255,297,317,326), -ımuş/ımuş (b.43), -ledük/-ledük (b.44,212), -asın/-esin (b.46), - mayalum/-mayalum (b.47), -a/-a (b.51,73,94), -lere/lere (b.53), -ını/-ını (b.65,80,229,232,308,312), -lerin/-lerin (b.69),-maşuz/ maşuz (b.96), -memiş/-mamış (103), -se/se (b.113), -uşa/-uşa (b.131), -dük/-dük (b.133), -sin/-sin (b.135), -ye/-ye (b.144), -madı/-medi (b.149), -diler/-diler (b.164), -asın/-esin (b.179), -maya/-maya (b.199, 284,1329,1333), -gil/-ğil (b.218,222), -mekligi/mekligi (b.221), -ur/-ur (b.231), -in/-in (b.233), -ları/-ları (b.236,358,460), leri/-leri (b.237), -ını/-ını (b.249,250,338,390), -ına/-ına (b.252,330), -ür/-ür (b.258,318,319), -ne/-na (b.259), -lerem/-laram (b.264), -in/-in (b.269,288), -ların/-ların (b.271), -umı/-umı (b.274), -uşuza/--uşuza (b.279), -mayısar/-mayısar (b.281), -üñüzi/-uñuzı (b.282), -em/-em (b.294), -ıdur/-ıdur (b.302,307), -ini/-ini (b.303,805), -dı/-di (b.328,329), -dılar/-diler (b.335), -dılar/-dılar (b.339,635,857,1156), -maşuzı/meñüzi (b.346), -den/-dan (b.347), -sin/-sın (b.348), -madın/-medin (b.351), -di/-di (b.357), -uñ/-uñ (b.366,282), -ur/-ur (b.367,799), -madın/-madın (b.373), -asın/-asın (b.392,441,628), -uz/-uz (b.407), -ar/-ar (b.458), -larına/-

larına(b.460), -medün/-medün (b.473), -sin/-sin (b.476), -eler/eler (b.521), -alar/-eler (b.522), -dügin/-dügin (b.544), -layup/-leyüp (b.548), -emez/-emez (b.555), -ine/-ine (b.563,569), -e/-e (b.564,606,611), -ün/-ün (b.586), -idür/-idür (b.601), -ımaz/-ımaz (b.603), -mağlığa/-mağlığa (b.636), -lamağı/-lamağı (b.640), -ıdup/-ıdüp (b.644), -ısar/-ısar (b.689), -asın/-asın (b.711, 716), -leyeler/-leyeler (b.722), -lara/-lara (b.809), -ınuñ/-ınuñ (b.823), -up/up (b.825,836, 1260), -mağa/-mağa (b.835), -salar/-salar (b.896), -meyüp/-meyüp (b.1067), -icek/-icek (b.1124), -eler/-eler (b.1258), -meklige/-meklige (b.1274), -erem/erem (b.1310), -mayup/-meyüp (b.1328), -maduğ/-maduğ (b.1375,1384,1528), -madı/-madı (b.1376,1380), -ledüm/-ledüm (b.1406), -mışıduñ/- mışıduñ (b.1416), -alar/-alar (b.1421), -miş/-miş (b.1445), -lamış/-lamış (b.1447), -iser/-iser (b.1448), -mışam/-mışam (b.1457), -iseñ/-iseñ (b.1462), -lemiş/-lemiş (b.1467), -esin/-esin (b.1469), -medin/-medin (b.1494), -leñüz/-lañuz (b.1512), -alar/-alar (b.1515,1521), -avuz/-avuz (b.1532), -ılur/-ılur (b.1601), -leyelüm/-leyelüm (b.1621), -si/-si (b.1622), -mayasın/-mayasın (b.1695), -avuz/-avuz (b.2215).

Kelime redifler: ider/ider (b.6), eyledük/eyledük (b.9,37), ile/ile (b.12), eyledi/eyledi (b.16), bile/bile (b.33), ola/ola (b.39,185,215,811), irişe/irişe (b.55), idelüm/idelüm (b.67,360,630,1083), ol/ol (b.134,404,438), ide/ide (b.146, 314), idem/idem (b.219,363), eylegil/eylegil (b.227), iden/iden (b.273,537), eyledüm/eyledüm (b.283), degül/degül (b.286), eyleyem/eyleyem (b.291), eyleye/eyleye (b.295), koyalar/koyalar (b.355), eylegil/eylegil (b.379,432,527), durur/durur (b.384,589), idüp/idüp (b.435,818), olur/olur (b.442,796,800,806), olanuñ/ olanuñ (b.508), qomış/ qomış (b.571), üstine/üstine (b.580), yoq/ yoq (b.636), ile/ile (b.832), olan/olan (b.843), oldılar/oldılar (b.860), menzili/menzil (b.885), -idür/-idür (b.903), bilüp/bilüp (b.1004), olısar/olısar (b.1010), olasın/olasın (b.1471), kişi (b.1474), gibi/gibi (b.1709), ider/ider (b.1952), olmağa/ olmağa (b.1969), görür/görür (b.1984), işledi/işledi (b.2019), eyleyüp/eyleyüp (b.2039).

Kelime grubu redifler: Muḥammed oğlıdur/ Muḥammed oğlıdur (b.24), anlar ol/ anlar ol (b.78), ider ol/ider ol (b.130), qaşd ide/ qaşd ide (b.1273), çoq durur/yoq durur (b.1708), qaşd itmeye/qaşd itmeye (b.1718), ol qatrede/ ol qatrede (b.2124), gizler ol/gizler ol (b.2140).

Ek ve kelimededen oluşan redifler:-mağ gerek/-mağ gerek (b.61,852,1000), -lu ola/-lu ola (b.468), -se meger/-se meger (b.520), -e gerek/-e gerek (b.568), -dur ol/-dur ol (b.5789), -e

düſer/-e düſer (b.705), -ı olur/-ı olur (b.742), -miſ durur/-miſ durur (b.745,1781), -an bilür/-an bilür (b.763), -a sen/-a sen (b.827), -i var/-ı var /b.854), -ur iken/-ur iken (b.901), -ler degül/-lar degül (b.922), -e idüm/-e idüm (b.1489), -dan murād/-dan murād (b.1640), -ı durur/-ı durur (b.1664).

BÖLÜM 3

HOCA-NÂME’NİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

3.1. Eserin adı

Eserin adını Hoca-nâme olarak koyduğunu Sinân, şöyle ifade etmiştir:

Hem diyelüm bu kıtabuñ adını

Çünkü urduķ evvelâ bünyâdını

Hõca-nâme diyü virdük buña ad

Kim ki oķusa ola göñli güşâd

H. (b.65-66)

Eserin adı olan Hoca-nâme’deki hoca, İslam ülkelerinde, özellikle Türkiye ve İran’da eğitim, bürokrasi, ticaret ve maliye alanlarında meslek erbabı için kullanılan bir unvan (DİA, c.18,s.186) olan bu kelime müderris, efendi, ağa, ailenin büyüğü, ihtiyar, koca, yaşlı, zengin, hâkim, vali, tüccar, âlim, fazıl, muallim gibi çeşitli anlamlara gelmektedir.

Bu temel ve yan anlamların yanında, “Fars literatüründe hâce kelimesinin “hâce-i ba’s ü neşr, hâce-i cihân, hâce-i kâinat, hâce-i düserâ, hâce-i rusül, hâce-i âlem” gibi terkipler içerisinde Hz. Peygamber için kullanıldığı görülmektedir. [...] Ayrıca tarikatlarda birçok tarikat büyüğü ile şeyh ve pîri bu unvanla anılırken kelimeye çoğul şekliyle “hatm-ı hâcegân, silsile-i hâcegân” gibi terkipler içinde yer verilmiştir (DİA, c.18,s.186).

Esere adını veren hoca kelimesi üzerinde na’t bölümünün sonundan itibaren Der Beyân-ı Te’vil-i Hoca başlıklı bölümde durulmuş ve bu kelimenin kullanımına dair bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler şöyledir: Hoca, temsil için kullanılmıştır. Sözün anlamı ve kastettiği şey başkadır. Şair, bir muamma gibi kullandığı hoca kelimesinin anlamının çözülmesini, okuyucu tarafından anlaşılmasını beklemektedir. Anlatılmak istenen konu hoca kelimesiyle ifade edilmiş ve bu kelime ile açıklanmıştır. Böyle yapılmasındaki amaç, anlamayı kolaylaştırmak ve halk için faydalı olmaktır. Yazar, bu kelimeyi temsil için kullandığını ve hoca kelimesi ile ne demek istediğini şöyle ifade etmektedir:

Ḥoca didüğüm size temşil için
Añlana söz ma' nāsi anuñiçün

Añladun mı hīç neye irdi me' āl
Diyelüm diñleş nicedür vaşf-ı hāl

Ḥoca lafzı birle ta' bīr eyledük
Ancak ol elfāzı tefsir eyledük

Lik ma' niye baķarsañ ma' nī bir
Ḥoş mu' ammādur bu sözler iy dilir

Tā ki fehm itmeklige āsān ola
Ḥalk için fā' idesi yeksān ola

Diñleyen ' aşıklara vire şafā
Vir şalāvāt añılıcak Muştafā

Muhtaşar budur sözümüz az ü öz
Ḥikmetullāha irişmez fikr ü söz

Ḥikmetullāha çü yoķdur intihā
İdelüm evvelki söze ibtidā

Bu idi evvel bizüm maķşūdımız
Kim idügi biline ma' būdımız

Bir mu' ammādur bu sözi söyledük
Ḥocayı hoş size temşil eyledük

Ḥocanuñ vaşfin didük hoş kıl-be-ķıl
Ḥoca temşili'dügin gel añla bil

Çün mu' ammāyı tefekkür kılasın
Ḥocanuñ kim idüğini bilesin

H.(b.35-46)

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere, temsili olarak kendisinden başka bir nesne ya da kavramı ifade eden hoca, âgâz-ı destan bölümünün ilk hikâyesinin de başkahramanıdır.

Hoca, ilm-i kimya bilen, âleme uçtan uca hükmeden ve bütün âleme baş müşiddir. Kullarına on bin altını sermaye olarak verir ve onlara bu sermayeyi arttırmalarını öğütleyerek her birini bir yere gönderir. Kulları daha sonra ona ellerindeki sermaye ile geri döner. Eserde sayfa eksiliğinden dolayı hikâye burada kesilir.

İlm-i kimya, sermaye, sermayeyi arttırmak, altın kelimeleri hocanın “tüccar” anlamında kullanıldığına işaret etse de; elinde sermayesi olan ve bunu eşit miktarda kullarına dağıtan hoca Allah’ı; kullara verilen sermaye ise îmanı temsil etmektedir. Metinde hocanın tarifine geçilmeden önce ve kulluğun gereklerinin anlatıldığı bölümde geçen şu beyitler hoca kelimesinin Allah’ı temsil ettiğini göstermektedir:

Bu idi evvel bizüm maḫşūdumuz

Kim idügi biline maḫ būdumuz

H. (b.43)

Dün ü gündüz eyle ḫiḫmet ḫocaḫa

Tā seni ḫocaḫ ḫulum diyüp aḫa

H.(b.424)

Eserin ilerleyen bölümlerinde de hocanın Allah’ı, sermayenin de imanı temsil ettiğini şöyle dile getirilmektedir.

ḫod ḫ amel îmānuḫa olur niṣān

Bil ḫ alāmet eylemiş ol ḫ ālî-ṣān

Aṣṣılandur gel ḫ ömür sermāyesin

Āḫiretde ḫuşṣasın görmeyesin

H. (b.377-378)

Ancak, eserin geneline bakıldığı zaman, Na’t bölümünden bitiş bölümü olan Münacat-Sinân’a kadar ele alınan her konu Hz. Muhammed’in hayatı ve hadisleri üzerine şekillendirilmiştir. Der- Beyân-ı Te’vil-i Hoca bölümünden sonra içki, yalan, zina ve ahde vefanın anlatıldığı bölümde Hz. Muhammed ile Ca’fer-i Tayyar arasında geçen bir konuşma verilmiştir. “Yalanla hıyanet müminde olmaz.” hadisi ise bu bölümün ana çerçevesini oluşturmaktadır. Ardından gelen bölümlerde, Allah’a ulaşmak isteyenlerin izleyeceği yol kalbin önemi ile başlamış; marifet, şeriat, tarikat ve hakikat mertebeleri açıklanmıştır. Bu mertebeler ise Hz. Muhammed’e uyulması halinde gerçekleşecek olan

mertebelerdir. Aşk ve aşğın beyan edildiği bölümde müminlerin Hz. Muhammed'e aşık olunması üzerinde durulmuştur. Eser boyunca bölümler hem hadis üzerine kurulmuş hem de Hz. Muhammed'in hayatından kesitlerle zenginleştirilmiştir. Böylece, okuyucuya dünyada ve ahirette mutluluğu yakalamanın anahtarı olan Hz. Muhammed'in rehberliğinin önemi vurgulanmıştır. "Kainat yaratılmadan o yaratılmıştır ve ahirette de onun şefaati insanları kurtaracaktır." çerçevesi içerisine kurulan metinde bahsedilen hoca, Hz. Muhammed'dir. O, kitabı Kur'an-ı Kerim ile üstün kişiliği ve ahlâkı ile herkese rehberdir; insanları hak yolda Hakka götürülecek olan bir hocadır.

3.2. Hoca-nâme'nin Mahiyeti

Eser, nasihatname türünde dinî-ahlakî ve tasavvufî eğitici halk tipi bir mesnevî örneğidir. Şair Allah'ı, dini, hayatı, ahireti, kulun dünyada neler yapması gerektiği gibi konular temsil yoluyla anlatmış, okuyucuyu ele aldığı konular hakkında bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda, farklı hikayeler üzerinden yanlış-doğru, iyi-kötü gibi zıtlıklar üzerinden okuyucuya dinî ve ahlakî öğütler vermiştir. Öğüt ve bilgi verilen konular başta insan olmak üzere, gazâ, dünya ve dünya hayatı, şeytanın insana karşı tutumu, aşk, âşık, şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Anlatılan konular ayet ve hadislerle, sözlü ve yazılı kültür ürünlerinden kesitlerle desteklenmiştir. Metinde geçen "iy cüvan", "iy püser", "iy ahî", "iy muteber", "iy hümâm", "iy hoca" "iy emîr" gibi seslenme grupları eserin halkın her kesimine hitap ettiğini göstermektedir. Eser, dinî-ahlakî ve tasavvufî yönden eğitici olması açısından yazıldığı dönemin özelliklerini taşımaktadır.

Türklerin yeni yeni İslâm'ı benimsemeye başladığı asırlarda İslâm dinin yüceliklerini anlatmak, insanları dinin yasakladığı şeylerden kaçındırmak ve onları emrolunan ahlak yoluna çağırarak için yazılmaya başlanan ve yoğun olarak nasihatlarla yer veren İslâmî eserler, müstakil Pend-name türünün örnekleridir. Pend-nâme niteliğindeki eserlerin, özellikle toplumların geçiş dönemlerinde yoğun biçimde ortaya çıkışı dikkate değer bir hadisedir (Canım, 2010:182-183).

Osmanlı'nın bir devlet olma yolundaki önemli bir merhaleyi aştığı; aynı zamanda İslâmiyetin Anadolu'da köklerini saldıği dönem olan XV. yüzyılda yazılan Hoca-nâme dinî ve tasavvufî bir nasihatnamedir. Dinin emir ve yasakları üzerinde durulan eserde hem bilgi verilmiş, hem de bu bilgiler temsil yoluyla hikayelerle desteklenerek açık hale

getirilmiştir. Okuyucuya, pratik olarak iyi bir mümin olmanın yolları gösterilmiş ve koşulları anlatılmıştır.

Nasihatnâmeler (pendnâmeler) genelde ahlâkî-didaktik eserlerdir. İslâm toplumları teorik ahlâktan ziyade ahlâkın uygulamasına önem vermişler, dinin emir ve yasakları ile gelenek ve töre ahlâkı içinde yapılması veya yapılmaması gereken davranışları konu alan nasihatnâme türü kitapların telifi doğrultusunda gayret sarfetmişlerdir. Yazarların kendi gözlemleri, bilimsel çalışmaları ve kültürel birikimlerinin yer aldığı bu eserlerde öğüt verilirken âyet ve hadislerden, atasözleri ve vecizelerden yararlanılır, ayrıca muhtelif hikâyeler anlatılıp kıssadan hisse alınması öğütlenir (Pala, DİVc.32:s.409).

Hoca-nâme’de Sinân, kendi kültür ve bilgi birikimini kullanmış, İmam Gazalî gibi İslâm alimlerinin eserlerinden çeviri yoluyla aktarımlarda bulunmuştur.

Hatime bölümünde şair, kendisiyle konuştuğu esnada eserin türünü ifade ve bir nasihatname olduğuna işaret eden bir beyit yazmıştır:

Bunca idersin *naşâyiḥ* kâlile
Bâri iz’ân eyledün mi ḥâlile

H. (b.2481)

Hoca-nâme dinî, ahlakî ve tasavvufî nitelikte didaktik bir eser olduğundan tek bir konu değil, birden fazla konuyu içeren, birbirinden farklı fakat birbirini tamamlayıcı özellikte konuları ele alan bir yapıya sahiptir. Âgâz-ı destân bölümü baştan sona kadar farklı konular ve bu konuları açıklayan, destekleyen ve meşrû hale getiren hikâyeler, kıssalar ile örülmüştür. Bir konu ana halka olacak şekilde anlatı içine anlatılar yerleştirilerek iç halkalar oluşturulmuştur. Bütün halkalar verilen ana mesaj halkası içine yerleştirilmiştir. Âgâz-ı destân bölümünde ana halka olarak ideal insan konu edilmektedir. Güzel ahlak, iman, dünya ve ahiret hayatını bilmek, nefisle ve şeytanla mücadele gibi konularla ideal insanda olması gereken özellikler üzerinde durulmuş, okuyucuya nasihatler verilmiştir.

Teknik olarak şair önce konuya giriş yapmış, ardından konuyla ilgili anlatılara yer vermiştir. Anlatıların kendi kurgusu olanlar ile alıntı yapılanlarda ayır edici bir üslup kullanmıştır. Şair, alıntılmadığı kısımlarda “diyelüm, söyleyelüm” gibi birinci tekil şahıs yazar anlatıcıya işaret etmektedir. Yazılı eserlerden yapıtığı alıntılarda “Gör İmâm Ğazzâlî

bunda ne didi”, “Bir hikāyet itdi dağı Bu’l-Ḥasan”, “Bū-Hüreyre de bir rivāyet eylemiş”, “Bir rivāyet eyledi ḥazret ‘Ali” gibi kullanımlarla yazarın bazen de eserin adı zikretmiş, böylece anlatının kaynağını bildirmiştir. Bahsedilen isimlerden İmam Gazâlî’nin Cevâhirü’l-Bihâr ve Minhâc adlı eserlerinden alıntılar yapan şair, Arapça’dan Türkçe’ye tercüme ile yeniden oluşturduğu metinleri ana metin içerisine yerleştirmiştir. Bu durum ayet ve hadisler için de söz konusudur.

Efsane, rivayet olarak da tanımlanabilen halk anlatılarından da faydalanan şair, “Size bir söz naql idem cânlar yakar”, “Varımış İznikde bir fâzıl-ı dîn”, “Râvisidür ol Mu‘âz ibni Cebel” gibi ifadelerle başlayan, ele aldığı konunun tamamlayıcısı niteliğinde anlatılara yer vermiştir.

3.3. Hoca-nâme’nin Bölümleri

Hoca-nâme, dinî ve tasavvufî nitelikteki çeşitli konuları ele alan, bu konuları izah eden bir birinden farklı hikayelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir eserdir. Eserde, tevhid bölümünü baş kısma ve Der beyân-ı Evşâf-ı Ḥoca ve ‘Abîdihî başlığının alt başlıkları olan En-nevü’l-Evvel ve En-nevü’ ş-şânî bölümleri varak eksikliğinden dolayı mevcut değildir. Eserde yer alan konu başlıkları ve bölümlerin yer aldığı beyit sayıları şöyledir:

[Tevhit] (1-12)

Der-Beyân-ı Na‘t-ı Rasûl Şalla’l-Lāhu ‘Aleyhi Ve Sellem (13-49)

Der Beyân-ı Te‘vîl-i Ḥôca (50-62)

Der Beyân-I Evşâf-I Ḥôca Ve ‘Abîdihî (63-101)

[En-Nev’ü’l-Evvel](-)

[En-Nev’ü’ş-Şânî] (102-134)

En-Nev’ü’ş-Şâliş (135-141)

En-Nev’ü’r-Râbi‘ (142-179)

Der Beyân-ı ‘Alâmet-i Sa‘âdet ‘Alâ Erba‘ati Envâ‘in (180)

En-Nev’ü’l-Evvel (181-184)

En-Nev’ü’ş-Şânî (185-187)

En-Nev’ü’ş-Şâliş (188-190)

En-Nev’ü’r-Râbi‘ (191-218)

- Der-Beyān-ı Temşil-i Kālb (219-245)
 Der Beyān- Temşil-i Būsītān (246-302)
 Der-Beyān-ı Temşil-i Ma' Rifet (303-356)
 Der-Beyānū'l-İbād ' Alā Şeleşeti Enva' (357-365)
     En-Nev'ü'l-Evvel ' Abd-i Rāyic (366-381)
     En-Nev'ü's-Şānī ' Abd-i Sālim (382-398)
     En-Nev'ü's-Şāliş ' Abd-i Hāsir (399-507)
     Der Beyānū'l-İbād ' Ale's-Şelaşete Enva' in (508-542)
 Der-Beyān-ı Temşil-i'l-Ömrin (543-629)
 Der- Beyān-ı Hikāyet-i Diger (630-719)
 Der-Beyān-ı ' Işık u ' Āşık (720-764)
 Der-Beyān-ı Hikāyet Fi-Hāki'l-Āşık Süleymān Nebī (765-841)
     Gürūh-ı Evvel Fi's-Şerī'ati (842-856)
     Ber- Gürūhu's-Şānī Fi't-Tarīkatı (857-870)
     El-Gürūhü's-Şāliş Fi'l-Ma' Rifeti (871-906)
     El-Gürūhü'r-Rābi' Fi'l-Hāķikatin 907-1013)
 Der-Beyān-ı Ġazā ' Alā Nev ' aynı (1014-1057)
 Der-Beyān-ı Şevāb-ı Ġazā (1058-1619)
 Der-Beyan-ı Aĥvāl-i Ĥaylü'l-Ġuzāt (1622-1650)
 Der-Beyan-ı Ġazāü'n-Nefs ve's-Şeytān ve Cebilihimā (1651-1833)
 Der-Beyān-ı Ĥile-i Şeytān Seb'atin Ev-cūhin (1834-2098)
 Hikāyet-i Şeyĥ (2099-2191)
 Der-Beyān-ı Ġurūrü'n-Nefs ve's-Şeytān (2192-2316)
 Der-Beyān-ı Talebi's-Şeytāni İmāne'l-Mü'mini Ĥalete'n-Nez'ı (2317-2418)
 Der-Beyan-ı Şevāb-ı Tevhīd-i Bārī Te'ālā (2419-2573)
 Münâcât-ı Sinân (2574-2854)

3.4. Hoca-Nâme'nin Giriş Bölümü

3.4.1. Tevhit

Eserin ilk bölümünü oluşturan Tevhīd kısmı baştan tahminen birkaç varak eksiktir. Eser, bu bölümün sonundan itibaren başlamaktadır. Bu kısımda, tövbe ederek Allah'a sığınmak gerektiği ve Allah'ın tövbeleri kabul ettiği, Hz. Peygamberin hürmetine suçları bağışladığı,

bunun için Hz. Peygamberin ümmetinden olmayı ve onun sünnetlerini izleyip şefaatine ulaşmayı öğütlemektedir

3.4.2. Na't

Eserin ikinci kısmını oluşturan bu bölümde, Hz. Muhammed'in yaratılışı ve bunun üzerine diğer canlılar ve mahlukatın yaratıldığı anlatılır. Eğer O yaratılmasa ayta güneş yerine konulmaz, hiçbir şey vücuda gelmezdi. Yaratılıştaki O ilktir, fakat dünyaya ilk gelen Hz. Adem'dir. O yaratıldığı için diğer peygamberler de yaratılmıştır. Na'tın ilk kısmını oluşturan bölümden sonra bir vasıta beyiti ile Allah'ın hikmetinin çokluğundan ve bu hikmete kimsenin ilminin yetmeyeceğinden bahs edildikten sonra onun takdirinin kulların tedbirini bozduğu söylenir. Ardından kulun tanımı yapılır. Kul, hizmete bel bağlayan ve gece gündüz ağlayandır. Allah'ın takdirini göz ardı edip, kendi başına hareket etmeyendir. Kişi, kendi özüne bakan, halini ve kendini bilendir. Özünü eksik, Rabbini de her zaman yardıma hazır bilmelidir. Böylece kişi nefisini bilir ve Allah'a doğru bir şekilde ibadet eder.

3.4.3. Sebeb-i Telif

Der-Beyân-ı Te'vil-i Hoca, başlığı altında verilen sebeb-i telif bölümünde şair, kendisinden geriye bir hediye olarak kalması, okunup yazılması için bu eseri yazdığını belirtir. Gönüllere sefalar vermesini dilediği eserini kim okursa eseri yazana bir dua etmesini ve böylece ölü canlara yeniden can ulaşmasını diler Ardından duaya geçer ve yazarı rahmetle anan kulun Allah'ın rahmet ve dualarını kabul etmesini ve kıyamet gününde Hz. Muhammed'in şefaatine ulaşmasını ümit eder.

3.5. Hoca-nâme'de Asıl Konunun İşlendiği Bölüm

Nasihat-nâme türünde yazılan Hoca-nâme birden fazla konu etrafında şekillendirilmiştir. Asıl konunun işlendiği bölüm bilgi ve öğüt verilen bölümler, altı hikaye, altı peygamber kıssasından oluşmaktadır. Birden fazla konuyu ele almasına rağmen eserde giriş-gelişme-sonuç bölümleri mevcuttur. Bu bölümler insanın yaratılışından dünyaya gelişine, dünya hayatından ölümüne kadarki süreç içerisinde düzenli bir şekilde oluşturulmuştur. Dünyanın yaratılışı, insanın dünyaya gelişi ve geliş sebebi, dünyada mücadele etmesi gereken hususlar ve ölümüne kadar pek çok konuda bilgi ve öğütler vermiştir. Metin, araya

yerleştirilen hikaye ve kıssalarla düz anlatımdan uzaklaştırılmış ve metne hareketlilik kazandırılmıştır. Bilgi ve öğüt verilen konulara ayet ve hadislerden örnekler verilmiştir.

3.5.1. Hoca-nâme'nin Bölümleri ve Muhtevası

Hoca-nâme'de asıl konunun işlendiği bölümde birbirinden farklı konular ele alınmıştır. Konular farklı olmaklar birlikte İslâmiyet'teki ideal insanı anlatan bir bütünlük arz etmektedir. Nasihat-nâme türünde yazılan eser, dinî ve tasavvufî konularda bilgiler ve öğütler verilirken, önce ele alınan konu açıklanmıştır. Bazı bölümlerde sadece bilgi ve öğüt verilirken, bazı bölümlerde bunun yanı sıra ele alınan konuyu açıklayıcı Hz. Muhammed'in hayatından kesitler, hikayeler, menkıbeler, ayet ve hadislerden yararlanılmıştır. Hoca-nâme'nin bölümleri ve muhtevası şöyledir:

Der Beyân-ı Evsâf-ı Hôca ve Abidihi: Asıl konuya geçiş yapılan bölümdür. Konuya geçmeden önce şair, bu bölüme kadar eserin temelini attığını söyler ve kitabın adını *Hôca-nâme* olarak belirtir.

Şair, kitabın adını belirttikten sonra geçiş beyitleri kullanarak okuyucuya hiçbir işin boşuna yapılmaması, yapılacak işin başını ve sonunu düşünmesi gibi hususlarda öğütler verir. İnsanı dört bölüme ayıran şair, bu bölümleri bir hikâye ile tasvir etmektedir. Hikâye özetle şöyledir: Evvel zaman içinde cihan sultanı ulu bir hôca vardır. O *hōca*, kimya ilmini bilir ve uçtan uca âleme hükmeder. Âleme yol gösteren hôcanın adı *Reşid-i Kimyâd*'dir. Onun bir âdeti vardır. Kullarının her birini çağırır ve önlerine on bin altın koyar. Onlara, "Size sermayenizi verdim, saklayıp gölgenizi üstüne salın." der ve kullarına ihtiyarlarını ellerinde tutmalarını, ellerindeki sermayeyi arttırmalarını öğütler:

İlm-i kimyâ bilüridi ol hōca

Hüküm iderdi ' âleme uçdan uca

H. (b.89)

Her birinin geriye kazançla gelmelerini söyleyip onları farklı yerlere gönderir. Bir zaman sonra *hōcanın* kulları geri gelir ve her birinin halleri farklıdır. [Eserde varakların kopmasından dolayı hikâye burada bitmektedir. Bölüklerden birinci bölüm ve ikinci bölümün baş kısmı eksiktir. Eser, ikinci bölümün anlatımıyla devam etmektedir.]

En-nev'i's-sāni başlıklı bölüm, müminin yapmadıklarını yapan kâfir birinin tasviriyle başlamaktadır. Bu kişi hayatı boyunca içki içmemiş, yalan söylememiş, lanetlenmiş şeytan onu yoldan çıkaramamıştır. Hz. Peygamber dil çeşmesinden zülal akıtıp sorar: “Senin yaptıklarını mümin yapsa şaşılmaz, çünkü onlar iman ile bürünmüşlerdir. Sen kâfir iken kötülük, nefis, arzular dolu olduğu halde bunları nasıl terk ettin?” Soruya cevap verilmesiyle hikâyenin başında bahsedilen kişinin kimliği de ortaya çıkar. Bütün bunları yapan ve sorunun muhatabı *Ca'fer-i Tayyar*'dır:

Ca' fer-i Tayyār o dem didi aña

Aşlı budur tüt kulağ benden yaña

H. (b.110)

Ca'fer-i Tayyar şöyle cevap verir: “Ya Rasulallah, ya peygamberlerin şahı, özü sadık, kalbi riyadan halis olan! Yalanı terk ettim çünkü, yalan söyleyip türlü fitne edenlerin insanlar içinde izzeti ve yüzü suyunun hürmeti kalmaz. Zengin fakir kimse onu sevmez ve halk içinde kıymetsiz olur. Sözü yalan olan kişinin işinde sebat olmaz:

Didi gördüm kim ki yalan söylese

Ara yirde dürlü fitne eylese

Halk içinde olmaz anuñ ' izzeti

Dağı kalmaz yüzi şuyı hürmeti

H. (b.113-114)

Zina etmememin sebebi ise, kendi oğluma ve kızıma bakar ve kendime bana olsa hoş mudur derdim ve nefsimi her dem men ederdim. Onun için hiç zina edip kimsenin oğlunu ve kızını incitmedim. Şarap içmememin sebebi ise, kötü ne olursa hep ondan kopar. Şarap içenlerin aklının başından gittiğini gördüm.”

Süci içmedigüme budur sebep

Çok fesād andan kopar n'olursa hep

H. (b.127)

En-nev'i's-sâlis başlıklı bölümde ahde vefa etmenin önemi anlatılır. Sözünü zamanında yerine getirmeyip terk edenler bunu huy haline getirip, niyeti doğru olmayanlardır. Bu sıfat ise nifak ehline aittir. Akli olan nifak etmez çünkü bu sıfat mümine layık değildir:

Ol kişidür kılmaya ‘ ahde vefâ
Gönli içinde ide kizbi hafâ

‘ Ahdi vaktinde uñutup ura lâf
Va‘ desin terk eyleyüp ide hilâf

H. (b.136-137)

En-nev'i'r-râbi başlıklı dördüncü bölüm çirkin bir huy olarak nitelendirilen husumet etmek ve doğruyu bırakıp yalan söylemek üzerinedir. Hasmını yalan ile mağlup etmek, doğrudan yüzünü dönmek, haddini aşmak, yalan söz ile düşmanını bastırmak mümine yakışmayan huylardır.

Bu sözler üzerine âlimler ateşli bir konuşmayla bu hallerin müminde de olduğunu ama ona kâfir denilmediğini söylerler. Gerçi bu hal görünüşten anlaşılır, fakat ona münâfik demek imkânsızdır. Çünkü onun dilinde tevhidi, kalbinde tasdiki vardır. Bu huyları helâl görürse o iman ve İslâm yolundan kişi nasıl münafık olarak görülmez diye sorarlar. Bunun üzerine *Rasul* cevap verir: “O nifak ehlinin elbisesini giyip ona benzeyen, onlar gibi hareket edenler ve Allah’a karşı asi olanlar... Hz. Peygamber zamanında mümin görünüp kalplerinde şirk taşıyanlar vardır. Bunlar bir yüzünü müminlere, bir yüzünü münafıklara gösterirler. İçleri dışlarına uymayan bu kişiler, şirklerini kalplerinde tutarlardı. Müminlerin kalbinde tasdiki, gece gündüz dilinde binlerce tevhidi vardır. Dine ikiyüzlü olanlar, sonsuza dek cehennemde kalsınlar:”

Didi yalanla hıyânet iy cüvân
Olmaya mü'minde didi bî-gümân

H. (b.174)

Soru-cevap şeklinde kurulan bölümde son olarak müminde yalanla hıyanetin olmayacağı, bu iki huyu taşıyanların imansız göçtükleri söylendikten sonra Hz. Peygamberin bu yönde söylediği “Yalan ve hıyânet müminde bulunmaz.” hadisiyle son bulur.

Der Beyân-ı ‘Alâmet-i Sa’adet ‘Alâ Erbate Envâ’in: Bu bölümde şair, *Allah*’ın rızasına ve mutluluğa işaret eden dört ana unsuru ele alır.

En-nev’ü’l-evvel başlıklı bölümde birinci âlâmet, kişinin verilen emâneti saklaması, din ve ırzını yabancından beklemesidir. Emanete hıyanet etmemesi, nefse uyup eğri yola gitmemesidir.

En-nev’ü’s-sâni başlıklı bölümde şunlar vardır: Kişi sâdık olmalı, ne söylerse gerçek olmalıdır. Her an gerçeğe anılmalı, yalan söylememelidir. Kişi her an gerçeği huy edinmelidir ki nefsi aşağılansın, hor görülsün:

Kişi her dem hū idine gerçeği

Tā zebūn ola anuñ nefsi segi

H. (b.187)

En-nev’ü’s-sâlise, üçüncü alamettir. Kişi sözüne sâdık, yüzü güleç, kalbi temiz olmalıdır. Sözüne asla geciktirmemeli, vadesini unutmamalıdır.

En-nev’ü’r-râbi, dördüncü âlâmettir. Husumet edildiği zaman yalandan kaçınmaktır. Kişi, karşı tarafın yüreğine acı sözlerle dağ vurmamalı, maskaralığa alıp alay etmemelidir. Kınama taşı atmamalı, kırıcı sözlerle incitmemelidir. Karşı taraf isyan etse bile onu bağışlamalıdır. Kişi, hiç hayır işlememiş gibi korkudan ayva gibi sararmalıdır. Yani hayrını unutup şerrini anmalı ve Hak’tan yana ağlayarak gitmelidir. Rızıkına şükredip kalbini ganî tutmalıdır. Dünyada benden daha fakir var deyip, onun gibi ben de itaat edeyim demeli, ömrü fânî bilip ona bel bağlamamalıdır. Bunların aksini yapan ise günahkârdır. Bütün işler *Allah*’ın hikmeti üzerinedir ve O’nun hikmetinden dışarı bir iş olmamıştır:

Hikmetullâh üzredür bu cümle iş

Hikmetinden taşra bir iş olmamış

H.(b.208)

Mümin kötülükten uzak durandır ve her işini hayra sarf edendir. Nifak âlâmeti kimde olsa o, şüphesiz şekâvet ehlidir ve bütün ömrünü Hakkı unutup nefse uyduğu için ziyân etmiştir.

Der beyân-ı Temsîl-i Kalb: *Gönül*, ulu bir şehir gibidir. Kişi, gönlün bu yüceliğini bilip Rabbine hamd ve senâlar etmelidir. Rabbini görmek ve sohbetine ulaşmak isterse gönlünü temiz tutup, tevâzû ile kendini toprak etmelidir. Gönül şehrine bekçi olmalıdır ki oraya düşman el ve dil uzatamamalıdır. Arş-ı Rahmân gönül içine sığar, gönüller *Allah*'ın bahçesidir ve cümle uzuvların hâsıdır. Bundan dolayı gönül kapısı sağlam tutulmalı ve başkasına meyl etmek terkedilmelidir. Gönül içinde *Allah*'ın nurundan başka ne varsa dışarı dökülmelidir. Gönül, *Allah*'ın tecellî ettiği yer olduğu için her an dert ile yakılır. Gönül içine ümit ağacı ve korku çiçeği dikilmelidir ki bunlar nefis ve şeytan köpeğini men eder:

Dik anuñ içre ümmîd ağacını

Başuña ur urtur îmân tâcını

Dik anuñ içine korkı çiçeğin

Men' ide tâ nefis ü şeytânun segin

H. (b.232-233)

Hem *tevhit ağacı* kalbe dikilmeli ve *marifet suyuyla* sulanmalıdır. Bu ağaçtan da marifet budakları çıkmalı, kalp içinde bulunan yaramaz dikenleri kökünden koparılmalı ve yeniden bitmesi önlenmelidir. Bu dikenler nefis ve şeytandır. Nefis insana değişmez bir düşmandır. Bu nedenle nefsin elinden dayağını almalı ve gönle girmesi engellenmelidir. Şeytan ansızın gönle dil uzatır ve imanı gözetir, insanın elinde olmadan onu bahçeden sürer. Bu nedenle gönül saklanmalı, korunmalı ki *Allah* kuluna inayet etsin.

Der Beyân-ı Temsil-i Bûstân: Bu bölümde şair şunları anlatır: Bir kişi bahçe düzenlemek isterse ilk işi bahçe yerini görmektir. Daha sonra bahçenin etrafını çevirir, sağlamlaştırır. Bahçenin otunu ve taşını temizler, kaba ağacını ve çalısını keser ve ağacın iyisini aşlar. Bahçeye su salar ki dikilen ağaçlara can olsun. Böylece bahçede kimi beyaz kimi kırmızı renkte yemişler biter:

Çünkü bâğçe yaşarup bite yemiş

Ahmer ü ebyaz kimi şan kim gümüş

H.(b.253)

Bu yemişleri korumak için bahçeye korkuluk diker. Vakti gelip yemişler hasıl olunca bahçeye girer ve yemişleri düşürür. Yemişleri tabaklara koyar ve dostlarına ikram eder. Bahçe, *Allah*'ın nazar ettiği gönüldür. Bahçenin etrafındaki duvar, *Allah*'ın onu her şeyden koruyan yardımıdır. Aşılanan ağaç, ümit ağacı, korkuluk ise *Allah* korkusudur. Ayrıca gönül içinde marifet budaklarıyla tevhit ağacı vardır. Gönül, aşkla süslenmiştir ve bu aşka talip olan Hakk'a kavuşur. Aşkı hayran, arşı seyran eden gönüldür. Her gönül içinde *Allah* sevgisi vardır. Bahçe içindeki dikenler nefistir.

İblis kişiye en büyük düşmandır. Kişiyi nefsin atına bindirerek canına ve imanına kasteder. Böylece gönlü öldürür. Ölü gönülde marifet kalmaz ve Hakk'ı dinleyip öğüt almaz. Buna karşılık *Allah* kulunun silahını can üstüne akıl koyarak hazırlar ki gönül bir an gafil olmasın ve şeytan elini sunup imanı almasın. Bunun için kişi her zaman marifetle hazırlıklı olmalıdır. Ancak bu şekilde *İblis* ümidini keser. Hesap günü geldiğinde bu kullarından sual etmez, bütün günahlarını affeder ve cennetine gönderir.

Kişi, *Allah*'ı *marifet* gözüyle gözlemelidir, çünkü can ve gönül süsü budur. *Marifetsiz* gönül hastadır, gönlü iyileştirmeli, nefsi ise hasta etmelidir. *Marifet*, gönüllerin mimarıdır ve onu su gibi arıtıp temizler:

Gönlüñe gel imdi tîmâr eylegil

Ma'rifetle nefsi bîmâr eylegil

H. (b.300)

Der- beyân-ı temsîl-i ma'rifet: Bu bölümde marifet bir saray temsili ile anlatılmıştır. Bir padişah, bir saray yaptırmak istese önce sarayın yerini seçer. Görenlerin hayrete döneceği sarayı yaptırmak için iyi bir mimar getirir. Mimar, kusursuz bir saray yapar ve padişah da o sarayda huzurla tahta çıkıp oturur. *Marifet*, *Allah*'ın mimarıdır. Virane olan gönlü yapan ve dört duvarını sağlamlaştıran odur:

Ma'rifet dağı Hakkıñ mi'mârıdur

Taırınıñ hâşî gönül envârıdur

Ol durur yapan gönül vîrânını
Berk idüp muhkem iden dört yanını

H. (b.307-308)

Marifetsiz gönül, yaralı, kendinden geçmiş, nefesi düğümlenmiş bir hastadır. Nefs elinden yaralanmıştır ve marifet, onu iyileştirecek doktordur. Marifet, gönül içinde büyüyen nefsin başını keser, hasta gönül için bir ilaçtır ve gönül bu ilacı içince dirilir. *Allah* gönlün canlı olması için kula marifeti beş öge ile vermiştir. Bunlardan ilki *ilham*, ikincisi *feh* yani *akıl* yoluyla anlama, kavrayıştır. Üçüncüsü *aşk*, dördüncüsü *şevk* ve beşincisi *muhabbet*dir. Marifet bu beşiyle şeytana engel olması için kişiye verilmiştir. Marifet gönül içinde yerini tutar, canı diriltir. Böylece gönül Hak'tan yana yürür.

Her insan dünyaya belli bir sermaye ile gelmiştir. İnsanların bir bölümü bu sermayeyi arttırmış, bir bölümü ise harcayıp bitirmiştir. Bu sermaye imandır. Nefse uyanlar iman sermayesini arttırmakta yoruldu, akıllarına danışmadılar ve kitaba uymadılar. Böylece sermayelerini bitirdiler. Allah'a ta'at etmeyi ve doğru yola gitmeyi unuttular. Bunlara hesap günü bunlara savm ve kıyam etmedikleri için gazap vardır.:

Bunlara hışm olısar yevmü'l-kiyām
Zîre bunlar itmedi şavm u kıyām

H. (b.337)

İmanı saklayan erenler, onu saklayıp arttırdılar. Ta'atle meşgul olup rızalarını buldular. Ahiret gününde Allah'ın huzuruna çıkınca *Allah* bu bölüğü cennet sarayına oturtur ve didarını onlara gösterir.

Der-beyani'l-'ibād 'alā seleseti envā': *İmam Gazali*, Allah'ın kullarını üç bölüme ayırır. Bunlar; '*abd-i râyic*, '*abd-i sâlim* ve '*abd-i haşirdir*:

Gör İmām Ğazzālî bunda ne didi
Nicesi mü'minlerüñ kaydın yedi

Üç aşıldur didi Hakkun kulları
Döndi taķsım itdi bir bir bunları

H. (b.357-358)

Şair, bu bölümlerin özeti şeklinde bir beyan edeceğini söyleyerek bölümleri sıralar:

En-nev'ü'l-evvel 'abd-i rāyic: Birinci kulun adı abd-i rayicdir ve kazancını arttıran anlamına gelir ve buna göre ecrini bulandır. O, farzını kusursuz yerine getiren ve şeytan ile nefsi huzursuz edendir. Heves ve arzularına uymayıp *Allah*'ın emirlerini yerine getirmekle kalmayıp nafileleri de farza ekleyendir:

Ya' nī ki farzı tuta ol bī-kuşūr
Eyleye şeytān u nefsi bī-ḥuzūr

H. (368)

Bu bilgileri verdikten sonra okuyucuya seslenen şair, vücut şişesi kırılıp can kuşu kafesten uçmadan, dünya mallarına düşmemeyi, günah işleyip sırtına yüklenmemeyi, gece gündüz ibadet etmeyi, nefse ve şeytana uymamayı, ömür sermayesine ibadetlerle kâr katmayı öğütler.

En-nev'ü's-sâni 'abd-i sâlim: Kulların ikincisidir. *Allah*'a ulaşmak isteyenlerin tutacağı yoldur. Bu kul, kutludur ve salim bir şekilde *Allah*'a varandır. Sermayesini arttırmasa da yasak emirlere uyan, nefsinin şer fiiline uymayıp. Yanılıp günah işlese de ona şefâat-penâh olacaktır. *Allah* bu kulun pişmanlığını kabul edip, isyanını bağışlar:

N'eyesün mü 'min beşerdür yañılur
Zire insāniyetiyle añılur

Ḥaḫ ḫabūl idüp anuñ nisyānını
Raḥm idüp bağışlaya ' işyānını

H. (b.389-390)

En-nev'ü's-sâlis 'abd-i hâsir: Üçüncü bölümdeki kul, her zaman işi hüsrana olan Abd-i hâsirdir. Abd-i hâsir şeytana uyup özünü öldürendir. Bütün işlerinde ziyan edip canına kıyandır. Farzları tutmaz, öğütleri dinlemez. Talihi uğursuzdur, işi aksine takdir olmuştur:

Farzı ol tutmaz olup nefesine ḫul
Va' z u pendi hiç ḫabūl ider degül

Fî'l müşekkirinde hâlî olmaz ol
Naḥs-ı t̄ālî' bir kişidür gülmez ol

H. (b.403-404)

Kul olan kişinin işi, *taat* ve Rabb'ına gece gündüz *hizmet*dir. *Allah* kullarını dünyaya ticaret için gönderir. Kişi, bu ticarete kâr ile geri dönmeli, nefisle savaşmalıdır. Gönlü pas tutmadan elindeki iman sermayesini korumalı ve arttırmalıdır. Ömür sermayesin ziyan etmemeli, iman gölgesini üzerinde taşımalıdır. Dil ile tevhid, kalb ile tasdik edip doğru yolda gitmelidir. *Elest vaktini* unutmayıp, ömrünü hayra sarf etmelidir. *Allah*'a kul olmalı ki kişi O'nun rızasını kazanabilsin. Kul olanın günahı olur ama *Allah* bağışlayandır. Bunları yapan kişi dünyadan intikal ettiği zaman melekler onu türlü izzetle karşılar. Her birini *Burak*'a bindiri ve köşklerine gönderir. *Abd-i râyic* ve *sâlim* olup *Allah*'a varan *Allah*'ın cennetine varacaklardır. Binlerce huri onlara eşlik edecek, en az on dünya kadar yer verilecektir. Amel defterleri sağlarından verilecek, Hz. Peygamber onlara liderlik edecektir. *Abd-i hâsir* bölüğünden olanlara defterleri sol ellerinden verilecek, azabın en zorlusunu göreceklerdir:

Cümle küffârûḡ şolından vireler
Ḥişmile tamuya toḡrı süreler

H. (b.524)

Allah'ın rahmeti onlardan uzak olacaktır. *Abd-i hâsir* iki türüdür; biri ezelden diğeri ise isyan eden mümindir. Mümin olanların *Allah*'a şirki yoktur. Bunun için onlara defterleri sağdan verilir, hayır ve şerlerini görürler. Ezelden olanların defterleri bağrılarından arkası yarılarak sol eline verilecektir. Mezara girdiğinde kabri onu sıkacaktır ve bütün kâfirlerin defteri soldan verilecektir.

Der-Beyân-ı Temsili'l-Ömrin: Ömür, iki hikâye ile temsil edilmiştir. İlki şöyledir: Bir kişi ovaya düşmüş gitmektedir. Ansızın karşısına onu yutmak isteyen bir *deve* çıkar. Kişi devenin önünde kaçmaktadır. Bir süre sonra kaçmaya gücü kalmaz. O esnada sahrada suyu olmayan bir *kuyu* görür:

Gördi ol şahrâda nâgâh bir kıyu
Düşe anuñ içine yoğdur şuyu

H. (b.550)

Deve onu yakalamak üzeredir ve kurtuluşu *kuyuya* girmekte bulur. *Kuyunun* ağzında bir *ağaç* vardır ve kişi *ağaca* saklanır ve o anda *deve* yetişir, ona hamle kılar. O kadar çok korkar ki ancak *Allah* bilir. *Ağaçtan* inmek istemektedir, fakat *ağacın* altında bir *ejderha* vardır. Yukarıdan *deve* aşağıdan *ejderha* ona saldırmaktadır. Böyle olunca daha beter bir korku içine düşer. Daha sonra bir *kara* bir *ak* iki *kurt* gelir ve ağacı kemirmeye başlar:

İki kırt geldi kesüp ol ağacı
Düşüre şol kıuyuya yoğdur içi

İki kırdunı biri kıara biri ağı
Nâgehân ol kök kesese key firâğı

H. (b.559-5609)

Korkusu daha da artmışken *ağaçta* ansızın bir *yemiş* biter. *Ağacın yemişine* aldanarak nefsine uyar ve korkusunu unutarak gaflete batar. Dünyanın zevkinden ağzına bal çalıp içini baştan başa gaflet ile doldurur. Akli başına bazen gelir bazen gider, sarhoş bir şekilde ne yaptığını bilemez. *Kurtların ağacın kökünü kestiğini* hatırladığı zaman iş iten geçmiştir. *Kurt ömür ağacını* yemiş, kişi de *ağacın dibine* düşmüştür.

Azrail her zaman insanın üstünde hazırdır. O yüzden nefsi isteklerinden kaçmalı, en sonunda bu dünyadan gideceğini unutmamalıdır. Yazı, *ana rahmidir*. *Ana rahminde* ruh kazandığı andan itibaren kişiye korku düşmüştür. *Ecel* o zamandan beri insanı kovalamaktadır. *Ana rahminden* çıkıldığı andan itibaren şüphesiz *Azrail* insanın ardı sıra gelmektedir. *Kuyu*, *dünyadır* ve o dayanılacak bir bina değildir. Zira ona dayanmak yele dayanmak gibidir. Çünkü ömrüm yapısı, yel üstündeki kıl gibidir:

Diñle dünyâ hâlini diyem nedür
Aña taşanmağı yile taşanmadur

Zîre ‘ ömrün yapısı yil üstine
 Kıomış Allāh anı bir kııl üstine

H. (b.578-579)

Bu yele güvenip dayanan kişinin işi zorluktur, hayal kırıklığıdır. Bu zorlukla mücadele etmek nefse uymamaktan ve iyi amelden geçmektedir. *Allah*’a salim varmak ve O’nun didarını görmek için gayret kuşağını kuşanıp fani dünyayı terk etmek gerekir.

Deve, Azrail’dir ve her kişinin ardınca *ecel* erinceye kadar gider. Herkesin payına düşen zaman dolunca kimin kolay, kiminin zorlukla canını alır. *Ağaç ömürdür* ve kimsenin ömrü baki kalmaz. Ömrün fani olduğunu bilen onun için zahmet çekmez, gece gündüz çalışıp iyi amel eder ve nefesine uymaz. *Yemiş, dünya zevki*, yeme içme sağlıktır. Aynı zamanda halkın hürmet ve izzetidir. Kişi bunları terk edemez çünkü lezzetini tatmıştır. Ayın yüzünü tutan siyahlık gibi kalbini gaflet kaplamıştır. Ne *kurt* korkusu ne *kuyu*, ne *ağaç* ne de *deve* korkusu kalmamıştır. Dünyayı sevende korku kalmaz. Ömür insana verilmiş bir sermayedir ve kişi cismi ile varlığını bu sermayeye gölge etmelidir. Ömrünü zıyan eden Allah’a kul olmaya layık değildir.

Kurt, gece ve gündüzdür. Kara kurt gece, beyaz kurt gündüzdür. Bu gece ve gündüz yel gibi geçer. Bu nedenle kişi başını gaflet yastığına koymamalıdır. Zira dünyaya gelen elinde olmaksızın gidecektir. Ömür geçmeden, *ecel* şarabını içmeden hazırlıklar yapılmalıdır:

Kurt didigüm gice vü gündüz durur
 ‘Āleme hep nisbeti dübdüz durur

Kara kıurdı beñzedürler giceye
 Diñle akça kıurt neye dirler neye

Akça kıurdı beñzedürler gündüze
 Bu durur temşili şek yok bu söze

H. (b.609-610-611)

Kuyu dibinde yatan *ejderha*, yedi başlı büyük bir ejderhadır ve onun adı *cehennemdir*. *Allah* asilere cehennemi hazırlamıştır ve *ecel* kimseye uzak değildir. Yedi kattan oluşan

cehennemini içi yılan ve çıyanla doludur. *Allah*'ın emrini tutmayıp ömrünü ziyan edenlerin gideceği yerdir. Ömür sona erdiğinde *Allah*'a ulaşmak için fena yolu tutmak, gaflet perdesini açmak, ölmeden önce ölmek gerekir.

Diğer hikâye şöyledir: İki kişi giderken birden bire *kuyuya* düşerler. Bunlardan biri arkasına bakarak onu kurtaracak birini bekler diğer gaflet edip gözünü yumar. İkisi de mahzun oldular. Çıkmak için çare ararlar, kuyuyu yıkmaya güçleri yetmez. Feryat edip ağladılar, yüreklerini dağladılar ancak bundan bir fayda gelmeyeceğini anladılar. Susup ağlamayı ve yüreklerini dağlamayı bıraktılar:

Çağrışup çok ağladılar şavtile
Nice sâ' at yevm ü rûz-ı heftile

Ol kadar feryâd idüp ağladılar
Âh idüp yüreklerin tağladılar

Gördiler ağlamağıla çâre yok
Dağı ayruğ varacak bir ara yok

H. (b. 637-638-639)

Derken *kuyunun* başından bir ses gelir ve onlara gafleti bırakıp ona uymalarını söyler. Onlara *kuyunun* ağzından bir *ip* uzatır ve bu *ipi* sıkıca tutmalarını, sağlam bir şekilde bellerine bağlamalarını söyler. Biri hiç tereddüt etmeden *ipi* tutar. Sesi ta *ezelde* duyduğu bir sese benzeter ve arkadaşına da *ipi* tutmasını söyler. Ancak diğeri nefsinin atına biner ve *ipi* tutmaz, yoldaşının sözünü yapmaz. Başını eğip düşünceye dalar, arkadaşına ona gidemeyeceğini çünkü daha önce bu sesin yüzünü görmediğini, *ipi* tutan arkadaşına da gitmemesini telkin eder. Arkadaşı onun sözüne uymaz ve sıkıca tuttuğu *iple* kurtulur. *Kuyu*, *dünyayı* temsil etmektedir. Yücelerde yaratılanlar bu aşağı olan dünyaya gelirler. *İp*, *Kur'an-ı Kerîm*'dir ve ona *hablü'l-metin* denilir:

Didigüm bu ip saña Qur'ân durur
Kamu 'âlem derdine dermân durur

Didiler Qur'āna bil ḥablü'l-metīn
Rif'atini Ḥaḳ bilür ancaḳ hemīn

H. (670-671)

İnsanların derdine derman, önüne düşüp delil olandır. *Kur'an*'a tutunan kurtuluşa erer ve sonsuz bir hayat bulur. Kuyunun başında ipe yapış diyen ses *Hz. Muhammed Mustafa*'dır. Cümle halkın yardımcısı ve insanı *Allah*'a iletendir. O'nun sözünü tutan mümin kişi *Allah*'ını bulur, uymayan yolda kalır.

İki kişiden *biri yüzü ak mümin* diğeri *niḥak ehli olan kâfirdir*. Mümin inat etmeyip *Hz. Peygamberin* sözüne uyan ve *Hakk*'ın didarını görendir. *Kâfir*, inat edip eğri yolda gidendir. O ebedi kuyu içinde yani cehennemde kalacaktır.

Hikâyeler ve temsillerinden sonra dua edilir, okuyucuya öğüt verilir ve diğeri bölüme geçiş hazırlığı yapılarak *aşk* ve *âşıktan* bahsedilir.

Der-beyân-ı 'ışk u 'âşık: Nasihat niteliğinde bir söz söyleyeceğini, bu sözü duyunca bülbüllerin susacağı, duyanların coşacağı nitelikte olduğunu belirttikten sonra şair, *âşıkların* ahvalini anlatacağını söyleyerek asıl konuya geçer. *Hz. Muhammed Mustafa* âlemin övücüdür, bütün âlem *O*'nu ister, cennet ve huriler *O*'nun *âşıklarıdır*. Cennet *Allah*'ın *Rasulü* için yaratılmıştır. *O*'nu şefi edininip *aşk* ile yolunda canı feda etmelidir. Kıyamet zamanında yardımcı olması için baş açıp el kaldırıp *O*'na dua edilmelidir. Çünkü *O*, cömertlik kaynağıdır ve *O*'nun *aşığı* olan *O*'ndan vefa bulur.

O'na *âşık* olanların alametleri vardır. *Aşığın* gözü yaşlı ve benzi sarıdır. Sürekli *aşk* ateşiyle yandığı için ah ettiğinde fener gibi ateş çıkarır. Elinde dayak yaya olur ve beli bükülerek dal gibi baş ile ayağı bir olur:

Aḳa 'âşık olana budur nişān
Beḳzi şaru gözi yaş ola i cān

Zīre kim 'ışk odına dāyım yanar
Od çıkar āh idicek şan kim fener

Eline ayak alup yayağ ola
Dāl olup bili vü baş ayak ola

H. (b. 737-738-739)

Bağrını yerde sürür, yüzü tozdadır. şevk ateşi alev verip özünü yakar. O, bu şekilde yola girer ve menzile erişir. Her an düşüncesi sevgilidir, dert ile onun aşığıdır. Gece gündüz başkasını düşünmez.

Ey kişi, aşığın hali böyledir. Gönlünü sevgili almıştır, gözü onun nakşında kalmıştır. Sen de gel *Habib*'in can ile aşığı ol. *O*'nu sevmeyenler bil ki günahkârdır. *O*'nu seven herkes *Allah*'ı bildi ve âlem onunla güzelliik buldu. *O*'nu sıdk ile sev, ona âşık ol; sünnetlerini ve sözlerini tutup sadık ol. *O*'na dil ile değil kalp ile âşık ol. Dil ile söyleyip kalp ile tasdik etmeyenlerin *ehl-i nifak* olduğunu bil. Ne münafık ol ne de ona benze. Kişi huyunu kime benzetse onun şeklini ve huyunu alır. *Aşk* her kula nasip olmaz, zira aşkın zevkini tadan bilir.

Her kime beňzetse kiři hüyünü
Alur anuğ cümle şekli boyunu

Gel berü sev şıdkıla ‘ âşık anı
şıdkıla bir ‘ âşık anuğ kıanı

H. (b. 754-755)

Der Beyan-ı Hikâyet Fi-Hağki'l- ‘Âşık Süleymân Nebî: *Âşık* hakkında bir hikâye denildi ki dinleyenler ah edip coşsun. Bir gün *Süleyman* peygamber veziri *Asaf* ile birlikte otururlardı. Ona bir kuş geldi ve “Ya Rasul ben seni severim.” dedi. *Süleyman* peygamber ona şöyle dedi: “Bu dünyada ne eğri ne doğru bir ağaç bul. O ağaç ne kuru ne yaş, ne kısa ne uzun, ne ince ne kalın olsun. Ne bu dünyada ne de ahirette olsun. Bu dediğim ağaca dünyada var mıdır bul!” *Süleyman* peygamberin sözünü işiten kuş cevaba karşılık kanatlarını çırdtı. Bunun üzerine *Asaf*, *Süleyman* peygambere kuşun *O*'nun sözlerini anlayıp anlamadığını sorar. *Süleyman* peygamber de “Ben mi cevaplayayım yoksa kuş mu?” demesi üzerine *Asaf*, kuşun cevaplamasını ister. Kuş şöyle cevap verir: “Bu sözleri

dinledim ve mest olup inledim. Bu sözlerin ne anlama geldiğini bildim. *Aşk, aşığın* başını döndürür. Aşğın işi hayran olmaktır ve bundan başka sermayesi yoktur:

‘ Āşıkun işi budur hayrān ola

Bu durur sermāyesi ayruḡ n’ola

H. (b.784)

Bu hal kime vaki olursa onu bu dünyada sağlıklı bulmak zordur. *Āşık* olan kişide nişan budur, Süleyman-ı zaman da bunu demek istemiştir.”

Bu söze nihayet yoktur, *aşkın* halini tekrarlamının yeridir. Ey dost, *Allah*’ın cömertliğinin bereketini umup “O *Celil* kime feyz eder?” diyen ol. *Allah*’ın feyzi bizlere erişsin aksi takdirde vay halimize. *Allah Kadir* ve *Mutlaktır*, tacı ile hikmeti dilediğine verir. Hikmet çeşmelerini akıtıp, *Allah* katında makbul kul olmayı nasip etsin.

Sinan, aşkı ve aşğı anıp söyledin, âşıklar nişanından nişan nerededir? Şan sahibi herkeste davaya mana, aşğa nişan gerektir. *Āşık* olan her şeyden usanmış, tek derdi didarı olmuştur. Her an aşk ateşiyle yanıp kızar, içinde ne varsa dışına sızar. Kişi işinden bilinir, herkes gayretine göre karşılık bulur. Ahirette de herkes gayretine göre ecrini bulur. *Āşık* olmak, âşıklara kul olmakla olur. *Āşıklara* kul olup kapılarına durmalı, ayaklarının tozunu yüz sürmelidir. Ay ve yıllarca onların eşiğine yaslanmalı, belki bir gün zülal suyu sunulur:

Ḳul olup kapularında turasın

Ayağı tozlarına yüz süresin

Anlaruḡ yaşdan işigin māh ü sāl

Ola bir gün şunula āb-ı zülal

H. (801-802)

Allah’ın ehli olanları yar edinince gözden *Ceyhun* nehri gibi yaş dökmek gerekir. Onların yoluna girip, onlara benzemelidir. Zira salihe uyan kişi salih, fasıka uyan kişi fasık olur. Bu nedenle *Allah* yolunda can verenlere benzemek en iyisidir:

Şālihe uyan [kişi] şālih olur
Fāsıka uyan kişi fāsık olur

H. (b.806)

Canını *Allah*'a veren sadıklara ve âşıklara bir alamet de şudur: Gece gündüz, saatlerce haftalarca hayran ve ağlar olurlar. Aklı başından gitmiş hayran, halkın içinde mest ve kendinden geçmiş olurlar. Belini dal harfî gibi büküp, elinde değneği o sevgilinin izine ayak atar. Başını açıp elini kaldırıp nida ve canını *Allah*'ın *Rasulü* için canını feda eder. Canını nasıl feda kılmasın? Âlem onunla hidayet bulmuştur. Canımız bin bin ona feda olsun. Ona feda olmayan canı insan ne yapsın? Ya Rasul, Allah seni habip ve bütün âlem derdine tabip kıldı. Asilere şefaet eden kıldı, kab-ı kavseyne ulaştırıp seni yüceltti. Sana kab-ı kavseyne tahsis edip cismin ile miracına mahsus etti. Maksudunu yerine getirip yeniden yeryüzüne gönderdi. Ey yaratılmışların ey hayırlısı! Sana makam arş-ı âlâ idi. Ümmet nerde ise orada ben olurum demiştin, ümmetin için yine bunu söyle. O hakikat bağının bahçıvanı, tecelli dağının güneşisin. Hem *hakikat* denizinin dalgıcı, *maarif* incisinin sarrafısın. Hak tarafından halka gelip, şeriat tahtına sultan olup cümle halkı Hakk'a davet ettin. Sen *Allah*'a faziletli ve makbul bir kulsun. Bu çaresizin derdine deva eyle. Kıyamet günü toplanıldığı zaman bu çaresize şefaet et. Çünkü sen *Allah*'ın sevgili kulu olduğun için sözünü reddetmez, kabul eder. Düşmanına fazlını men etmeyen dostunun sözünü nasıl kabul etmez? Ya *Rasül*, *Allah* seni vesile kıldı, hep seninle *Allah*'a kavuştular. Bana vuslat bulmaya çare yoktur, bunun için senden çare olmanı umarım. Bu çaresizin elini alıp acıyasın ve Hak yolunu ona mürşit olup gösteresin.

Kişi, *şeriat*ın kapısında dem vurup, daha sonra tarikate adım atsın. *Maarifte* varıp otursun, *hakikat*lerde yemişini yesin. Bunun yolları nedir, diyeyim, dinleyin. Talip isen canını ve bedenini (bu yollara) feda et. Bu yolların biri *şeriat*, biri *tarikat*, biri *marifet* ve biri de *hakikat*dir:

Şerî'at biri tarikatdür i yâr
Ma'rifet biri hakikatdür ki var

H. (b.841)

Gürûh-ı evvel fi's-şerî'ati: İnsanın yola girmesi dört bölükten oldu. Talip isen sen de gel yola gir. Hakk'a talip ve hem nefesine galip olan bu bölüklerdir. Şeriat ehlinin ahvalini

diyelim, dinleyiniz. Bu şeriat ehli yele benzer, dünya içinde eserler. Bütün âlem içinde rüzgâr esmeseydi, buğday tozunda bereket saçmazdı. Bu *şeriat* olmasa dinle nasıl olurdu, kimse erte gece nedir bilmezdi. Haramdan helal ayırt edilmez, delalet ehli gibi (insan) onu seçemezdi. Ancak *Allah, Kur'an* içinde her birini diyerek yerli yerince gösterdi:

Lîki gösterdi Çalab yirlü yirin
Didi Qur'ân içre saña her birin

H. (b.850)

Ya *Allah* göstermeseydi kim bilebilirdi? Sen *O'nun* bildirmediğini nasıl bilirdin? Öyleyse *Allah'*ın buyruğunu tutmak, neyi yasakladıysa onu terk etmek gerek. Sözün iyisini söyle, kötüsünü bırak, zira sözün iyisi ve kötüsü vardır. Sözün özünü mizanıyla söyle ki yanılıp kötüsünü söylemeyesin. Bil ki senin mizanın *şeriat*tir, onsuz kimsenin işi bitmez.

Der-gürûhu's-sânî fi't-tarikati: Bir topluluk *tarikât* ehli oldular ve *Allah'a* sevgiyle itaat ettiler. *Tarikât* ehlinin kim olduğunu bil, onlar yanan ateşe benzerler.

Bil tarîkat ehli kimlerdür olar
Oda beñzer yağılup yanar bular

H. (b.858)

Ey civan, onların aslı ateşten olduğu için yana yana kül olurlar. Baştan ayağa yanıp kül oldular ama aslında bunlar gül oldular. Bir kişi bir kez ateşe yandı mı bir kez daha yanmaya nasıl dayansın? Hayvanın postu bir kez soyulur, onu bir daha yüzersen eti ortaya çıkar. O *tarikât* ehline bu şundan daha iyi dememek yakışır. Aşk ateşine yana yana kül; yoksulluk ile her kapıda kul ola. Katında iyi ve kötü bir ola, zorluk ve yokluğa üzülmemelidir. Yoksullukla kendi hakir tutup, zengin fakir herkesi bir bilir. Bu yolun fiili bu, elbisesi abadır; kalan bütün emek heba olur:

Meskenetle kend'üzün tuta haķîr
Her kişiyi bir bile bay u faķîr

H. (b. 867)

Tarikat ehlini açıkladık, marifet ehlini de beyan edelim. Öyleyse bölüğün üçüncüsünü söyleyip, hakikatler denizinin incisini dizelim.

El-gürûhü's-sâlis fi'l-ma'rifeti: Üçüncüsü marifet ehlidir saf güherden incelikler incisidir. Bunların mesleği farz tutmak ve haber almaktır. Bu bölük müminlerin arifidir. *Marifet* incisi *hakikatler* evi olduğu için su gibi kişiyi arıtır:

Pîşesi tütmağ işitmek bunların
‘Ārifidür bu bölük mü'minlerüñ

Ma'rifet dūrri haqāyık dāridur
Şu bigi ehli anuñçün arıdur

H. (b.872-873)

Ey civan, bunların aslı sudandır. Onun için su gibi akar gider. Suya benzeyip okyanusa ulaşmak için her yere akarlar. Bu arı su her kabın içinde kendi rengini korur. Bilirsin ki suyun aslı temizdir ve bütün kirleri eritir. İçine bir nesne düşse, kiri kabul etmez eritir. Bu su işinde oldukça coşkundur, içinde şüphe bırakmaz. *Allah*'ı birleyip yere yüzünü sürer, dirliğe bel bağlayıp gider. Beline hizmet kuşağını takar ve her ne taraftan bakarsan görünür. Sen de gel su gibi arif ol, bütün huylardan bu sıfat daha iyidir.

Marifet ehlinin nasıl olduğunu dinle gör; hizmeti nasıl eder dinle sor. O bölük su gibi hızlıca akıp çabucak menzile erişir. Bunlar her mesafeyi su gibi alması gibi er kişinin menzili böyle alması gerekir. Kişi özünü su gibi eritmeli; böyle yaparsa kendisini bilir. Kişi önce kendisini bilir, başkasını nasıl bilir?

Çünkü evvel bile kendü özini
Ġayrınıñ nice biliser özini

H. (b.888)

Önce kendisini arıtıp sonra *Hak yolunu* tutması vacip oldu. Kişi önce kendisini bilmeli sonra müridine nasihat vermelidir. Helal ile haramı seçip kirlî işlerden kaçmalıdır. Kirlî olmak şeytanın işidir, şeytan bütün kötü işlerin başıdır. Bu sözün anlamı şudur: bir kap

içine dopdolu şarap koyup ve ağzını mühürleseler; sonra o kabı bin yıl su içine koysalar ve dışını her gün yıkasalar içindeki şarap yine şaraptır. Dışını yıkamakla şarap arınmaz ve sirkeye dönmez. Öyleyse içi şarap olunca ne olur? Bayağıdan daha beter murdar olur. Çünkü şarap kendisi kirlidir, nasıl temizlensin?

Süci kendü hâli üzre tırur iken
Mısmıl olmaz taşrası yunuriken

H. (b.901)

Şarap kendi halindeyken dışarıdan yıkanınca temizlenmez. Şarap kendisinden başkasına nasıl benzeyebilir? Ne kadar dönse yine kendisidir. Aslı murdar olduğu için işi de murdardır. Ey kişi marifet ehlinin kim olduğunu öğrendin. Onların işi itaat ve tefekkürdür. Hem marifet ehli erenlerin işleri muhabbetir. *Marifetten* biraz kelam söyledik, bu bölüm ruhuna her an selam ver.

El-gürûhi'r-râbî' fi'l-hakîkin: Size dördüncü bölümü diyelim, dileyiniz onu da söyleyelim. Bu bölümün dost bölümü olduğunu bil. Doğru gidip *Allah* yoluna girdiler. O hakikat ehlinin aslı topraktır, aslı toprak olanın işi yoksulluktur. Çünkü her nesne aslına benzer, aslına benzemeyenin aslı nedir? İşleri her zaman teslim ve rızadır. Hayr veya şer kaza ulaştığı zaman *Allah*'tan bilir. Her işleri Hakk'a boyun sunmaktır. İşleri bazen batına bazen zahiredir. İşte bunlar muhabbet kavmidir. *Allah* sevgisinden başka işleri yoktur, gece ve gündüz işleri budur. Bil ki dervişin işi itaat, sözü her an *Allah*'tan dilekte bulunmaktır:

Belki dervîşün işi tã' at tırur
Sözi dâ' im Tañrıdan hâcet durur

H. (b.915)

Öyleyse (insan) daima *Allah*'a münacat eylesin, gönül ile ahlak ve tevazu ile gösterson ve gönlü ile muhabbet eylesin. Gönül gözü aydın ve temiz olsun ki Hak hazretinde sözü geçsin. Sözünde delili çok sağlam, meclisinde sohbeti sağlam olsun. Ey yar! İşte bu menziller dostundur. Şimdiye kadarki *hakikat* âlimleri böyle söylemiştir. Bunlar *Tanrı*'nın dostlarıdır ve *O*'nun katında makbul olanlar da onlardır. Kendilerini asla bilmiş değillerdir.

Vakitlerini de kötü işlere harcamazlar. Bu bölükten hiç gazap gelmez, *Allah*'ı bilen *Allah*'a gazap eder mi? Sebepsiz yere kimseye eziyet etmezler çünkü *Allah*'ı bilen edep sahibi olur. Eziyet ederse de *Allah* için eder. Dost olanların üç sanatı vardır: Birincisi işleri hep hayran olmaktır. Hareketleri daima *hayrettir*. İkincisi *münacat* etmek, üçüncüsü *aşk* ile *Allah*'ı şahitlemektir. *Allah* bunun için bu üç tabiatı her nefeste *Allah*'a vuslatı bulmaları için verdi. Böylece bu dördüncü bölük tamamlandı. Talip isen gel sen de bu yola gir. Dördüncü bölükten olası ki iman cevherini saflaştırırsın. *Allah*'a sağlam kalp ile ulaşsın. Ya *İlahi*, ya *'Alîm* ve ya *Hakîm*! Sen bize sağlam kalp nasip et:

Yâ İlahî yâ 'Alîm ü yâ Hâkîm
Sen naşîb eyle bize kalbin selim

H. (b.935)

Rasulullah sana doğru yolu gösterebilir, gel elini tut kollarını sıvayıp yola gir. *Şeriat* üzere daima doğru ol, suç ve isyan işleyip hataya düşme. Gel *aşk* ile *O*'nun sünnetini tut. Yoluna canını ve bedenini terk et. *Şeriatini* tut, can ile *ehl-i takva* ol ki yarın o *Sultan* ile haşrolasın. *Şeriatini* üzerine olursan ahiret gününde şüphesiz *Allah*'ı görürsün. Mürşit eteğini sakın bırakma çünkü seni *Allah*'a ileten odur. Talip isen ona teslim ol; böyle olursa *marifet* de artar. Sakın *şeriatı* elden bırakma, bu sözü küpe yap kulağına takın.

Kulak sağır olursa kazanç olmaz çünkü az ya da çok öğüt işitmez. Çağırırsan ne duyar ne işitir, kulağına sırlar nerden gelir. Göz ve kulak görmeye, işitmeye; *Allah*'ın öğüdünü kendine iş etmeyen göz ve kulaktan sana kazanç yoktur. Bu göz ile kulak toprakta dikilmiş korkuluk gibidir. Çünkü kulak alıp içeriye verir; *Allah*'ın sırrı can kulağına oradan girer. Bu kulak can kulağına sebep olur. Her ne olsa ona bundan girer. *Kılavuzsuz* kimse yola giremez, girse de menziline ulaşamaz. *Kılavuzla* maksuda ulaşılır zira *kılavuzsuz* kuş bile uçamaz:

Ğulağuzla olunur mağşûda tuş
Ğulağuzsuz uçmadı zîre ki kuş

H. (b.951)

Öyleyse *Allah*'ın elçisine candan bağlan, *O*'na uyan kişi *Allah*'a kuldur. *O*'nun gibi sen de *şeriatini* tut; böyle yaparsan canına mutluluk erişir. *Allah* ezelden ahlakını yüce yaratmış ve

onun için ‘‘Sen büyük bir ahlak zerinesin.’’ demiştir. Bunun için sen de *O*’nun yolu üzerinde olasın, cenneti ve *Allah*’ın yüzünü grmeği kazanasın. Ancak doğru yol üzerinde yürürdüm sanıp, nefesine galip olup aldanasın. Yahut, kibir ve riya ile iki yüzlü olur; riya’yı kendine kazanç edersin. Bunlardan sana fayda yoktur. Hz. Peygamber’in doğru yolu üzerinde ol ve *O*’nun gittiği yoldan git. Böylece hedefine ulaşırsın. Ey şah! Hem şeritte hem tarikatta *O*’nun gibi doğru yola gidesin. Böylece *Allah* hakikatler ilminde yolunu şüphesiz kolaylaştırır.

İşinde eksiklik olmadıktan sonra *O*’nun yolu nasıl kolay olmasın? Ey şah! Bahçeye tımar yapılırsa bahçe güzelleşir. Ancak yemiş kabına kötülük girse, ii bozulup verimsiz olur. *O* yemiş de asla ıslah olmaz. Kişinin *şeriat* yolu zarif olsa, yolları kolay olur. Bir kişi *marifette kmil* olsa, işi *Allah*’a layık olur. *Hakikatte* *Allah*’a layık olsa sonsuza rahat olur. Miskin âdem, şimdi gözünü a, *Kur’an*’ı oku *Allah*’a kaç. Kişinin gözde perdesi dururken âşıkların perverdesi olamaz. Gel gözünden bu gaflet perdesini sil aksi takdirde canlı değil l olduğunu bil.

Ya Rab! Gözümün perdesini gider. *O* seni bu görmeyen gözü ne yapar? *Sn* dağından bize tecelli kıl ki gönlümüze kabiliyet gelsin. Aklın ışığı ile her dem bak. Gönlümüzü nur ile ak et, temizle; ayna gibi yakın ırak bir olsun. Sakın *Allah*’ı senden uzakta görme nk gönlünde ışık olarak göründü. *Allah*’ı uzak görme, *O*’nu kendinde bil. Başını hırkaya, dilini kendine ek; Aynadan temaşa kıl, *Allah*’a bak. Çok hayret verici şeyler göresin, grmeyp bilmediğini bilesin.

Akil olan önce nefisini bilir, daha sonra *Rabb*’ini bilip *O*’na itaat eder. *O*, nefesine akıl ile galip olur; delil ve nakil ile boynunu vurur. Aklı ve nakli bir etmeden yalnızca akıl ile yol tutmaya. *kil* odur ki *şeriatı* mizan ede sonra *tarikattan* yana çabucak yol tuta. (Kişi) nce *Allah*’a ne yararsa onu işlesin, hayır ve şer her işini hesaplasın. *Allah*’a yaramayan her ne ise onu terk etesin; dininin binasını sağlamlaştırsın. *kilin* sözü gönül ardında olur, gnle uğrar Hakk’ı orada bulur. Ne işler ise aklıyla danışır, başladığı işte Hakk’a sığınır:

anışur ‘ aklıyla ne işlerise

Hakk’a şığınur neye başlarise

H. (b.989)

O (kişi) diline ondan getirip söyler, sen de *âkil* ol, öyle söyle. Sonra sana pişmanlık gelmemesi için aşk ile Hak'tan yana yola gir. Ahmağın dili sözü önündedir, sözü söyler nerde olduğunu bilmez. Sözü'nün hata mıdır bilmez; diline ne gelirse söyler atar. Zira onun mizanı hiç yoktur çünkü ahmağın mizanı olmaz.

Gel *âkil* ol ahmak işini işleme; *âkil* olan kişi *Allah*'a kuldur. *Allah*'a kul olmak istersen doğru yolu tut, doğru yol Hz. Peygamber'in yoludur, canına mutluluk verir. Baştan sona *şeriat* kapısını tut; ilk kapı budur ve buna şüphe yoktur. Yolu tutana ilk kapı budur, bilin sonra *hakikat* hazırlığını bundan sonra yapın. Bir kişi ev kapısını bulmadan bin kere yaşayıp ölse de o eve giremez. Bu *şeriat* kapısını bulmak gerek, o kapıdan verip almak gerek. Bu *şeriat* kapısı bulduktan sonra tarikat yoluna girmeli. O yolda *Allah*'a özünü doğru tutup, özünü yoldan çıkarmamalı. O (kişi) işinin başını sonunu düşünmelidir. Her işinde Rabbini hazır; cümle halkı nazır bilip her nefeste *Allah*'tan korksun. *Tanrı*'dan korkup kendine bak ve *Allah*'ı bilip kulluğa hazır ol. Sonra bu gafletten gözün açıp uyan zikir eden olup birliğin ışığıyla yıkan. Yoksa bir gün ölüm elini uzatır, nefsin o demde halini bilir.

Ey kişi! Dünya işini sen bilirsin. Sakın onunla dost olma. O, sana iki gün yar olur sonra usanıp yabancı olur. Rabbin seni bu dünyaya nefse uyup günah işleme diye gönderdi. Dünyada gece gündüz nefis ile gazâ kılıp ona ceza vermelisin. Bazen kâfirler ile bazen nefsin ile sürekli gazâ edesin:

Gâhi küffâr ile nefsüñ ile gâh
İdesin dâyim gazâ iy merd-i şâh

H. (b.1013)

Der Beyân-ı Gazâ 'Alâ Nev-'aynı: : Bu *gazâ* iki kısımdır; birisi *kâfir*lerle *gazâ* etmektir; birisi *nefsine* ceza kılmaktır. Size büyük bir *gazâdan* haber verelim; dinleyiniz vasıflarını diyelim. Bütün *gazâlardan* nefis *gazâsı* yücedir. Ey bilgin kişi, dinle neden olduğunu söyleyelim. *Kâfirlerin gazâsı* ay, yıl, hafta, gün ve saat içinde savaşılr. Ancak nefsin *Allah*'a can verinceye kadar her an savaşılr. Ulu olmasının bir sebebi budur. Onu keşf ederse *hû* diyelim. Kâfire *gazâ* edip galip olunursa *Allah* hesap günü sana karşılığını verir. Eğer mümin kâfire mağlup olursa *Allah* katında razı ve kabul ola. Öldüren gazidir, ölenler şehit olurlar bu sözümü uzak görmeyin. Ey can! Nefis seni ele geçirip öldürürse bu iki

dünya başına dar olur. Nefis gazâsını yüce bildiysen, ey bilgili kişi nefsin ile savaş ki ya şehit ya gazi olasın. Ahiret gününde sayısız karşılığını bulasın. O *Kerîm* nefis gazâsını yüce tutmuş, gazâ kılarısan, büyük karşılık bulursun.

Nefis gazâsının ulu olduğunu beyan ettik, nefis cengini açıkladık, dinleyin. Söyleyelim, nefis savaşını dinleyin. Nefis ve düşmanın gazâsının nasıl olduğunu bir bir diyelim, dinle gör. İblis'in gazâ ve hilesinin nasıl düşmanlar olduğunu bilesin. Nefis ve düşman şöyle cinstir bil, birleşme noktası budur, boş söz söyleme. O nefis ve şeytana uyma ki sana ukbadan sana nasip düşsün. Gazap okunun yayına basasın ki şeytanın fitnesi ölsün. Gel, ölünceye kadar nefsin ile savaş ki şeytana fitne meydanı dar olsun. Görünen düşmanla nasıl kavga eder, savaşırısan görünmeyen düşmanla da öyle savaş ki hilesinden kurtulmuş olarak gidesin. Yani görünen düşmanla savaşmak gibi kılıcını sen de ona göre sal. Gözünü düşmanının gözünden uzaklaştırma ki seni helak etmesin. Düşmanının gözünün her nerede atar onu gözle, kılıcını salıp nerde atar (gör). Düşmanını göremezsen *Allah*'a sığın ki düşmanından emin olasın. Sonra vücudunu içeri kalkana çek ki düşmanın darbesinden kurtulasın. Üzerine cevşeni al, erlik odur ki düşmanını üstün gör. Bir kişi düşmanı basit görse sonunda düşmanından aşağıda olur. Fırsatında düşmanın ayağını al o anda elinden silahını düşür. Gafil olursan düşman üstüne çıkar:

Ālūde görse kişi bir düşmeni
Düşmeninden ‘ākıbet olur deni

Furşatında düşmenüñ al ayağın
Şaşır ol demde elinden tayagın

H. (b.1046-1047)

Şeytan ve *nefis* savaşını böyle edersen sonunda fitne yükünü ve dengini kesersin. Düşmanını üstün gör ki üstün olasın. Sakın kibirlenip kendi kendini üstün görme, (bu sözü) küpe yapıp kulağına takın. Gururlanıp kendi özünü görenin ahirette işi zordur. Gururlanıp kendine güvenme, gurur ile kibrin ateşine yanma:

‘Ucb idüp kendüñe tayanmağıl
‘Ucb ile kibrüñ odına yanmağıl

H. (b.1054)

Gurur ve kibir İblis işidir, sakın; bu sıfatı taşıyan kişi *Allah*'a yakın olmaz. Herkesten kendini üstün gördüğü için red olunup yere düştü. *Ya Rab* gurur ile *Allah*'a inat eden kulların olmasın!

Der Beyân-ı Sevâb-ı Gazâ: Kâfir düşmanın gazâsını söyledik, hem nasıl savaşıldığını açıkladık. Onun sevabının nasıl olduğunu dinleyiniz, onu da bir iki hadis ile diyelim:

Düşmen ü kâfir gazâsın söyledük
Hem nice ceng olduğın şerh eyledük

Dinleñüz anuñ şevâbı nicedür
Diyelüm bir'ki hadîş anı da gör

H. (b.1058-1059)

Ey şah! *Hz. Muhammed* hürmetine *O*'nun hadisini söyleyelim. *O* yola gazileri teşvik edeyim, onların susamış canlarını kandırayım. *Gaziler* kâfi diyene kadar teşvik edeyim, onların gayretine sebep olayım. Sonra ona Rabbi *gazâ* karşılığını vere, *gaziler* ecrine o da ulaşsın. Ahiret gününde *Allah*'ın fazlına erişsin. *Allah* ona hesapsız ecrini vere, ecrini gören kişi hayrette kala. *O* (gazi) *O*'nun ecrinde beraber ola, *Allah* katında makbul kul ola. Biri *Allah* için, benzersiz o dergah için doğruluk yapsa; biri telkin eylese, gel *Allah* rızası için bir şey yap dese o da ecrinde beraberdir. Gel *gazâ* kıl sen de gazi olasın; *gaziler* gibi ecrini sen de bulasın. Hiç değilse *O*'na ibadet et ki *gazâ* ecrini *Allah* sana verir. Kişiyi hayra telkin eden kul da eksiksiz *gazâ* ecrini bulur. Böylece sevabından beraber olasın, oraya vardığında *Allah* rızasını bulasın.

Size daha önce hadisi söylemiştik. *Akil* isen sen de bundan ders al. Eğer *Allah*'tan yana hidayet erişirse bu *gazânın* ecrini sana diyeyim. *Allah* yoluna canımı feda edip bu manayı açıklayayım. Duyan ve isteyen arzusuna ulaşsın; canını şevk ile Rabbine can vere.

O'nun bir iki hadisini söyleyeyim ve o *gazâ* ehlini teşviş edeyim. Önce o *gazânın* şartını diyelim, Fakih ne demiştir, dinleyin. Sözlerini toplayalım, anlamını kolaylaştırıp aktaralım. Kim ki *Allah*'a *gazi* olmayı dilerse o *gazi* bu yerde ne yapar, dinle. *O* kişi *Allah* yolunda

kılıcını yastık kalkınını döşek yapıp cihat etse; o bu yerde ahlakını saklasın ve bu ahlak üzerine savaşsın. O, *Allah*'ın vahiy ettiği ahlak üzerine olsa, ondan *Allah*'a kavuşur.

Dinle, onun birincisini diyelim, sonra diğerlerini söyleyeyim, dinleyesin. Bir kişi *gazâ* etmeyi dilerse bunları yapması ona yakışır: babası ve anasından izin alsın ve razı olurlarsa yola girsin:

Atası vü anadan destür ala
Râzî olursa gire andan yola

H. (b.1090)

O *ahlakın* ikincisini diyelim, *hakikatler* incisini dizelim. O *namazını* ve *zekatını* eda; *Allah* yolunda canını feda etsin. *Allah* ne buyurduysa onu ansın. Size ikincisini naklettik, o ahlakın üçüncüsünü diyelim. O safa ehli evde yiyecek koya ki gelinceye kadar ehli güvende olsun. Dördüncüsü budur ki helal yesin yani kazandığı mal helal olsun. Beşincisi budur diyelim, nazım ile lafızlarını söyleyelim. *Gazi*, ordu komutanına itaat etsin, onu dinleyip başkaldırmasın. Emreden habeş kulu olsa da emrini tutsun ki ona aferin desinler. Altıncısı budur, yoldaşının hakkını korusun. Seferde acı suyu içip yoldaşına tatlı suyu versin. Yedincisi diyelim ve hakikatler incisini dizelim. Bir müslümanın evine girmesin ve zulüm ile onu evinden ayırmasın:

Bir müselmānuñ evine girmeye
Zulmile anı evinde ırmaya

H. (b.1103)

Muhakkak onun izni ile birlikte girsin ki *gazâ* ecrine ulaşsın. Sekizinci budur diyeyim işit. Savaştan yüz çevirip kaçmasın ve eksiğini gayret edip açmasın. Kâfire baş başa tuş gelince ondan korkup kaçmasın. Zira bunun büyük günah olduğunu akıl ve bilginiz var ise biliniz. Dokuzuncu budur, beyan edeyim, bil; açıklamak ise zordur. O, mal ve ganimet gizlemektir. Hırs edip yoldaş nasibini gizlemektir. Mümin olan bu etmesin ki *gazâsı* kabul olsun. Kim ki ganimet malını gizlerse onun hali nasıl olur, dinle. Eğer bir mümin bir kula sadaka verse, o malın ecri bir pula değmez. Ey şah! Onuncusu budur, dinle; kimse onuncuya paha biçemez. O *gazâdan* dinin galip olmasını dilesin ki müminler *gazâ* ecrini bulsunlar. Ayrıca *Allah*'a ibadet etmektir, o gücü yettiğince çalışsın. Hem müminlerin

düşmana galibiyetini, dinsizlerin kahrını dilesin. Müşriklerin evlerini içini dışını dağıtıp yerle bir etsin. Bu on ahlak kimde olsa onun hissesini diyelim, kulağına al. Öldüren gazi, ölen şehit olur. Ecri vaat gününde *Allah* üzerinde olur. Yani hesapsız cennete girerler. Ne sual olur ne hesap.

Gaziler için bir daha nice ahlak söyleyeyim dinle, meal neye erer. Harp evinde *gaziler* savaşa *gaziye* on *ahlak* gereklidir. Biri budur harbe girince, yüz yüze kâfir düşmanı görünce *gazinin* kalbi aslan kalbi gibi ola, kâfirlere ölümden korku görünür. Hem o kaplan gibi olsun, tuttuğu zaman düşmana aman vermesin. Düşmanına hiç tevazu etmesin, yürüyüp düşmanın canına kastetsin. Önce düşman onun ayağını almadan o düşmanın ayağını alsın:

Hîç tevāzu' itmeye düşmânına
Yürüyüp kaçd ide düşmen cânına

Ala evvel ayağını düşmenün
Almadan ayağını düşmen anuñ

H. (b.1127-1128)

Hem “Ey din yoksulu!” diye haykırınca cesaretle yüce olsun. Bütün uzuvlarıyla savaşarak düşmana meydan içini dar etsin. Hamle etmede gergedan gibi olsun; ardına dönüp geldiği yola geri dönmessin. Ağır yükleri getirmekte karınca gibi olsun. O karınca erkek deve misali kendinden iki kat ağır nesneyi taşır:

Ol qarınca iki kendüden ağır
Nesne götürür olar mişlü'l-ba'ır

H. (b.1133)

Onlara, hazırlığını ikişer ikişer getire, sıkıntı zamanında onlara şer gelmesin. Sonra silahlarını yük görmessin ki düşman ona elini ulaştırmasın. Hem gece baskınında *kurt* gibi olup yalın ateş gibi yakıp yıksın. *Gaziler* de savaşını öyle yapsın, gece rengini *kurt* suretinde göstere. Düşmanın kolayını gözetip yayını o tarafa çeksın. Yani düşmanın fırsatı gözleyip bulduğu zaman atını salsın. O (kişi) yere kök salmış ağaç gibi (öyle) sağlam dursun. Asla düşmanın yüzünden dönmessin ki düşmanı kaçtı demesin. Hem

sabırda *eşek* gibi olsunlar ki düşmana şah gibi galip gelsinler. Yahut kılıç veya ok yarası alsalar sabır ile muratları olur (iyileşirler). Hem vefada *köpekler* gibi olup sahiplerinden ayrı yola gitmesinler. Zira köpeğin sahibi ateşe girse o da ardınca ateşe girer. *Gazilere* de böyle yapmak yakışır. Bu işte onlara en yakışan budur. Sahibinin hırkasının düştüğü yere kendisinin başı düşer. *Horoz* gibi fırsatını gözleye ki düşman ona galip olmasın. Sen de on alamet ile işini yap ki kabiliyet ehli kamil insan ol.

Dinleyin yine bir söz söyleyeyim, cömertliğin nasıl olduğunu izah edeyim. Bu cömertlik ehli dört bölüktür. Her biri başka türlü yol tutmuştur. Biri kalp açıklığı bir ruh, temiz olana *Allah*'ın lutfu ulaşır. Biri nefis cömertliği biri mal, bu sözü dinleyin anlam neye erer. O mal cömerdi *Allah* yolunda halis ve sadıklarındır. Dünyayı verdiler, ahireti aldılar onun için *Allah*'ın rızasını buldular. Nefis cömertliği ibadet edenlerin nefse galip gelip tövbe etmeleridir. (Onlar) nefislerini verip hidayet aldılar onun için nefse galip oldular. Cömertlik edenin biri arifin kalbidir. Bu cömertlik ehline paha erişmez. Bunlar kalbi verip marifet aldılar, sen de bu sıfatla arif ol. Ruh cömerdi olanlar kâfire gazâ edip canına kıyar. Bunlar ruhunu verip hayat alırlar. Bu yolun cömertlik ehli gazilerdir. Canlarını verip *Allah*'ın didarını karşılık olarak alırlar. O şehit olan ölür (ama) ölümü görmez. Sonsuza kadar baki kalıp hayat bulurlar. Sonsuza kadar baki hayat dilersen gel şehit ol rahat olup kurtuluşa ulaş. Ey can! Bu şehit olanlar çürümezler hem gaziler de çürümez:

Ol şehid olan ölür görmez memât

Tâ ebed bâkî alup bulur ayât

Dilerisen â ebed bâkî ayât

Gel şehid ol râat olup bul necât

Bu şehid olan çürümezler i cân

âziler de çürümezler hem cünân

H. (b.1165-1166-1167)

Zira haberde on neferin kabri içinde çürümeyeceği söylenmiştir. Onun biri gazidir biri şehit, gel öğüt dinle sözümü uzak görme. Biri *âlimler* birisi *peygamberler*, gel sen de canına kıy şehit ol. Onun birisi *Kur'an* ezbere bilendir. Büyüğü küçüğü hürmet sahibidir.

Onun biri halka vakti bildiren *müezzin*lerdir. Biri *loğusa olan kadındır*, o hikmete kıyas olmaz ki o da çürümez. Hem biri de O'nu *sünnet ehlidir*. O (sünnet ehli de) çürümez, şüphelen olmasın. Biri *zulüm ile öldürülendir*, Allah katında onlar da makbuldür. Biri *Cuma gün ya da gecesinde ölümlüdür*. Behcetü'l-Envar'da böyle der. Bu bölükten sende hisse var mı gör.

Sana bir de hikâye diyelim. Bu (hikâye) hem sana hem bana nasihattir. *İznik*'te bir din fazlı varmış. Vasfını ve kim olduğunu söyleyelim, dinleyiniz. Onun adı *Esved Ali* idi. Dinle fazilet sahibi bir kişiymiş. *İbni Fenar* onun öğrencisiymiş. Ona, "İlmin ile âlim o, çalışıp din ilminde olgunlaş." dermiş. O aziz ona her zaman "İlmin ile amel, kalben temiz ol. İlim ile uğraşanlar çürümez, kabri içinde yılan çıyan yemez." dermiş:

‘İlmile ‘âmil olanlar çürümez
 Kabri içinde yılan çıyan yemez

H. (b.1183)

Ey can! Bir nice müddet olup zaman geçmiş ve bu hikâye neye ermiş gör. *İbni Fenar* ilmını tamamlamış ilim ve usullerden okumuştur. Bir gün ansızın bu öğüt aklına geldi, feryat edip ağladı. Onun kabrini açıp görmek ve bu sözün sırasına ermek için geldi. "Bu vaki olur mu, o çürümüş mü yoksa sağlam mı ? Göreyim." diye geldi. *Esved Ali*'nin kabri açtı, o veliyi kibleye çökmüş buldu. Ona, "Ey münker ey gözü kör inanmadığın için gel gözünle gör!" dedi. Ey yar! Bu sözü ona söylediği zaman *İbni Fenar* hayrette kaldı. Gelin bu söze siz de inkar etmeyiniz ki kalbinize bozukluk gelmesin. Zira bu âşıkların, *Allah* yolunda sadıkların keşfidir.

Gaziler hakkında bir hikâye de *Ebu'l-Hasan* söyledi, dinle. "Anadolu'da ben gazâdayken olay şöyle oldu." dedi. "Müslümanlardan kalabalık bir grubun kimi şehit olmuştu kimi esir. Ey emir! Yüzleri dolunay olmuş gibi başlarını yere koyup yatarlar. Bir müddet sonra içlerine uğradım, o zaman ah edip ciğerimi doğradım. İçlerinde bu hadisi okudum, şad olup bülbül gibi şakıdım". Şehitler hakkındaki bu hadis şudur ki *Allah Rasulü* gör ne demiş. *Gazâdan* her kime yara gelse, gökten cariyeler ona iner. Cariye dediğim *Allah*'ın *gaziler* için yarattığı huridir. *Huriler* onun yarasını öpüp ruhunu kapıp cennete ulaştırırlar. Onun yarasını tülbent ile silip nur ile süslenmiş tabak üzerine koyarlar. O tabakların hepsi nurdan tabaktır, *akil* isen sen bundan ders al. Hadisi okuyup tamamladığımda orada bir işaret oldu. O şehidin biri

dinleyin ne yaptı, iki parmağı ile işaret etti. Bir şehadet parmağı diğeri orta parmağı ile iki işareti yaptı. Yani huriler ikişer inermiş, onun için böyle işaret etmiş.

Ey din ehli! Bazı Salihler ne demiş, dinle. O ne demiştir onu hatırlayalım, dinleyenlerin canını şad edelim. Dedi ki: Bir gün Kabe’yi tavaf edip Allah’a yalvardım. Orada tevazu ile yalvaran, akli başına bazen gelen bazen giden bir kişi gördüm. Başını secdede yüzünü yere koymuş, dinle onun sözünü ne der: “Ya Seyyidi, neden beni emr-i mahrum ettin?” Başını secdede dilinde buz söz orada ah edip yalvarır. Ne zaman onun yanından geçsem ah edip yüreğimi doğrarım. Ben tavafımı tamamladığım zaman onun halini sormak istedim. Ona bu duasını sordum, bu yalvarışlar bu hal nedir dedim. Dedi ki: “Ya emir, ben şu kimseyim ki halimi sana söyleyeyim haberdar ol. Ben Rum Kayser’ine *gazâ* eder, kâfirlerin canına ceza kııldım. Onların pek çok kalesini almıştım. Pek çok kâfirin bağrını delmiştim. Bir gün o Müslümanların emiri pek çok din ehlini bir araya topladı. Rûm Kayser’ine yürüdük ve *Allah* bizim ile birlikte dedik. O emir askerlerin içinden on kişi seçti. Bu kişiden bir de bu fakir, bendim. Bu kişiyi gözcülüğe saldı, onlar da baş koyup komutana tabi oldular. Giderek bir yere ulaştığımızda elli altmış kâfirin ateş yakmış olduğunu gördük. Yine aniden başka bir yerde çok sayıda din düşmanı gördük. Onlar beş yüz altı yüz kişi vardı ve buna göre tedbir aldık. Ordu komutanına kâfirin yattığını haber verdik. Dağda müşrikler pusuda dedik. Komutan, o an bize şaşırmanın deyiş tedbirini söyledi. Emir onun üstüne hemen yürüdü. Kimini kırdı kimini esir etti:

Tîz yürüdi üstüne anuñ emîr

Kimisin kırdı kimin itdi esîr

H. (b.1234)

Bir gece yine gözcülüğe çıktık. Kalp diliyle *Allah*’ı zikrederek araştırma ile yola çıktık. Ansızın atlı iki bin kâfirin içine düştük. Bir tarafa kaçmaya fırsat bulamadık, her yanı tuttular, o zaman zafer bulamadık. On kişiydik, bizi esir ettiler. İşimiz iyice zorlaştı. Bizi alarak *Rûm Kayser*’ine götürdüler. O *Kayser*’e haber hemen ulaştı. Dediler ki; Ey Tekfur! O *Arap* beyleri adamlarını hep esir etmişler, orada kimini kahrile kırmışlar ve *İbni Amm*’nun da onlar ile birlikteymiş. O anda Tekfur hayli üzüldü ve yüzü kararır kir tuttu. O kadar kızgınlıkla doldu ki sanki bulut içinde şimşek şakırmaktaydı. Hemen ellerimizi bağladılar ve meydana götürdüler. O anda Tekfur’un katında her an işi fitne etmek olan bir kişi gördüm. Ansızın gözün ona ilişti. O, bizim mahallede müezzindi. On iki yıldır orada

ezan okurdu, onlara dönmüş, İslam dininden vazgeçmiş. Üstü başı atlas kumaşlarla donanmış, göğsünün üstüne gümüş haç takmış:

On iki yıl anda okurdı ezān
Anlara mürted olup dönmiş hemān

Egni başı pür anuñ dībācile
Gögsi üstine gümüş haçı bile

H. (b.1249-1250)

Dinini terk edip ona dönmüş, ondan yana meyl edip haça tapmış. Cellada çağırıp tez gel dediler. Hışım ile katımıza getirdiler. Cellat geldi gözümüzü bağladı, hışım ateşiyle ciğerimizi dağladı. Cellat haykırarak bunları bir uçtan girip bir bir kırmaya başladı. Dinle, o dininden dönmüş orada ne dedi, bunları böyle kırma dedi. Gözlerinin perdesini al, gider dedi. Göz görünce ölüm daha korkutucu olur, gözdeki bu perde ve setin faydası yoktur. Bunlar heybetini görsünler, ölmeden önce kendilerini öldürsünler dedi. Cellat kılıcını aldı, kolunu kaldırdı. Beşini kırdı bana yaklaştı. Şaşkınlık ile ayağımın üstüne kalkıp başımı göğe kaldırdım bakmıştım. Yedi gökler kapsı gördüm. Kapısı olmayan beş kapı açıktı. Zira o zaman beşini kırmıştı. Kıra kıra ortaya gelmişti. Her birinde, yüzleri güneşten üstleri ipekten elbiseli benzersiz huriler vardı. Şunu bildim ki gökte kapı onmuş, her birinde huriler mahzunmuş. Bunlar kapıda hazır beklerler. Her ne zaman ki birimiz ölse, huriler ellerine tabak alıp inerler. Ellerindeki tabaklar örtülü, hurilerin yüzleri sulu. Müminin ruhu çıktığı zaman mendille hemen onu silerler. Tabaklar üstüne ruhunu koyup göğe alıp dostuna iletirler. Orada benden başka herkesi kırdılar. Yalnız sonda ben kalmıştım, cellat hepsini kırmıştı. Huri bana ben ona bakıp sona kalmak hayli zordur. Ne zaman ki kılıçla boynumu vurmak için bana kast ettiğinde huri de bana ruhumu kapıp göğe götürmeğe kast eder. Dininden dönmüş döndü ve bunu öldürmeyin ki burada ne olduğunu ülkelerine varıp haber versin dedi:

Döndi mürted didi öldürmek bunı
Bu haber virsün bular n'olduğunu

H. (b.1275)

Ey itibarlı kişi, işin aslı budur. Sonra beni öldürmediler bıraktılar, var ilinize haber ver dediler. O huri parmağını benden yana kaldırıp bana bir işaret etti. Orada mahbubuna kavuşamadığım için bana döndü, ya mahrum dedi. Teşbihim bunun için budur. Böyle derim çünkü yârime kavuşamadım.”

Herkes nasibiyle öğünsün zira her işi takdir ileymiş. Kimini mahrum eder kimini şad, sonsuza kadar mutlu olur. Kâfirin körlüğüne, hem o *Rasül*'e hem de *Allah*'ın birliğine salavat ver. Hem dahi aline ve ashabına, dört yâri halis ahbabına...

Ey dost! Bu hadisi de dinleyin, O *Muhtar-ı celil* ne demiştir, dinleyin. O *Muaz ibni Cebel* rivayetidir, onu da dinleyelim gel, dinle. O *Allah*'ın *Rasül*'ü söyledi. Eğer taştan daha katı değilsen gel, dinle.

Gizli olan her şeyi O, *gazâ* ehline dair ulaştırırsın. Yine ne söylerim dinle. *Gazâya* ulaşanlara [yardım edenlerin]ecrinin neler olduğunu söyleyeyim. Ey dost! Kağıdın harfî sığışması gibi, bir kul azat etmek kadar ecir var. Defterini sağ elinden verirler ve hesabın zorluğunu görmezler. Aynı zamanda eline bir berat verilir ve cehennemden kurtulurlar. Kim ki üç *gaziye* yemek verip karnını doyurursa, ikramda bulunup misafir ederse, su verip kandırırsa ona *Firdevs* cennetinden nimet verilir. Ebedî cennette yemeğiyle birlikte türlü nimetler o kişiye verilir. Ahiret gününde *Firdevs* cennetinde *İbrahim* ile birlikte haşrolur. Hepsinden o yücedir ve onu *Allah*'tan dilemek en iyisidir.

Bu haber içinde söz şöyle söylenmiştir, onu da anlatayım, dinleyiniz. O *Allah*'ın *Rasulü gazâ* için asker toplayıp bir çok askeri gönderdi. Bir sahabe o zaman vakit namazını Tanrı dostuyla kılmak için gitmedi. Adı *Abdullah* idi ve o *Rasül* ile namaz kılıp kurtuluşa ermek isterdi. Birlikte kılmak istemesine sebep bu idi. *Rasul* namazını kılıp tamamladıktan sonra el kaldırıp *Allah*'a yalvardı. O Peygamber ona “*Yâ ibni Revah* niçin onlarla beraber gitmedin?” dedi. “Sen *gazâya* birlikte gitmemenin sebebini bana söyle.” “Ya Resûl, onlara birlikte gitmememin sebebi şudur; seninle birlikte sabah namazını kılmayı istedim. Ben onların menzilini bilirim, onun için burada seninle birlikte kaldım:”

Diledüm kılam senüñ-ile namâz

Ola kim rahmet ide ol bî-niyâz

H. (b.1308)

“Onların ardınca şimdi gider, onlara ulaşıp konakladıkları yerde yetişirim.” Tanrı dostu ona “Ey kişi sen bu işi böyle ettin, ama gazânın ecrini bilmez misin? Ecrini işitince özün yanar, bu nedenle gafil olma gözünü aç” dedi. O Peygamber o Tanrı hakkı için, nefsimi kudret elinde kıldı. Yeryüzünde her ne var ise, bütün kumaş, mücevher, lal, altın cümlesini bir araya toplasan ve insanlara dağıtsan bunun ecri gazânın ecrine ulaşamaz şeklinde Resûl cevap vermiştir.

Ey kardeşim! O *Allah*’ın *Rasulü* bir haberde ne demiştir, onu da anlatalım. Bir *hatun Rasul*’e geldi ve *O*’na ne dedi dinle. O *hatun* Peygambere “*Yâ Rasul!* Ben onunla birlikte namaz kılardım. *Allah*’a çok niyaz ile yalvarırdım. Hem onunla orucu birlikte tutar, borcuma öder yarına bırakmazdım. Hem gece gündüz onunla birlikte zikredip *Allah*’ı anardım. *Yâ Resûl!* Bunlara benzeyen bir amele işaret eder misin?” O Peygamber bu hatuna şöyle cevap verdi: “Bundan fazla sevap istersen sana bir nesne diyeyim. Buna kudretin yeter mi bana söyle. Sürekli ara vermeden namaz kılıyor musun? Ve de bozmayıp aç ve susuz oruç tutuyor musun? Dilin durmadan *Allah*’ı zikretmeye kudretin yeter mi?”

Hîç namâz kıla mısın muttasıl
Olmayasın aşlâ andan munfasıl

Daħi oruç tuta mısın şımayup
Ac u şusuz muttasıl hîç yimeyüp

Ķudretüñ yiter mi dilüñ tırmaya
Zıkr idüp Allāhı hergiz ırmaya

H. (b. 11327-1328-1329)

Hatun, “Buna kimin gücü yeter? Kudreti yeten bir kişi var mıdır?” dedi. Tanrı dostu o sevgili, cümle âlem derdine tabip ona cevap verdi: “ Bu salatın, zikrin ve orucun o gazinin uykusuna girmesin. Kalk, sen de gazâ kıl, canını *Allah* yoluna ver, sehî ol. Hesapsız cennete girmek isterse; *gazi* olup sen de ecrin sevabını bul.”

Ṭur ne yatursın ğazâ kııl sen daħı
Cānuñı Ħağ yolına vir ol sehî

Ġāzī olup sen de bul ecr-i ŧevāb
Cennete girmek dilerseŧ bī-ħisāb

H. (b.1334-1235)

Ey civan! *İbni İmran* bir hikâye söyledi. *Seyyid Battal Gazi* bunda ne yaptı, dinle. *Seyyid Battal Gazi Kayser-i Rûm* ülkesini dolaşırđı ve dilini dillerince söylerdi. Üstü palas, bir kilim giymişti. Kalbi, tevhid ve zikir ile doluydu. İncili boynuna asıp yürürdü. Kâfirler ile onun oyunu ne, dinle. Onu kim görse kendi cinsinden Hıristiyan doktor sanırdı. On kâfir bulsa başını keserdi. Birbirinin yoldaşını asla bırakmazdı. Çok olunca onlara hiç dokunmazdı. Cüret edip asla el sunmazdı. Bu nezaketle nice yıl yürüdü, fırsatını bulunca yerine kor idi. Bir gün dâr-ı İslâm'a çıktı ve *Harunü'r-reşîd* ona ne dedi dinle. O halife ona "Yâ *Battal!* Bana bilinmeyen yerden haber ver." dedi. *Battal*: "Bir zaman sahrada giderdim. Ansızın yanıma bir genç geldi. Üstü başı silahlarla süslü, gönderi elinde sözü gayet etkili. Bana yaklaşarak selam verdi ve *Seyyid-i Battal*'ı bilir misin diye sordu. Ona, *Seyyid-i Battal* benim dedim. O yiğidin halini sana anlatayım. Bir anda sıçrayıp eğilip ayağımı öptü. Sana hizmet için geldim deyip bana yalvardı:

İtdi andan şıçrayup ol dem i cān
Tiz egilüp ayağum öpdi hemān

Didi bunda ħizmete geldüm saña
Çok tazarru^c eyledi anda baña

H. (b.1352-1353)

Ey emir, ansızın bir ses işittim. Nasıl olduğunu sana anlatayım, haberdar ol. Ardıma baktığımda birdenbire haykırarak gelen bir atlı gördüm. Yoldaşım olan genç bana dönerek destur istedi. "Onlara önce ben karşı geleyim, ölürsem de senin için öleyim." dedi. O civan, atını tepip karşı vardığı anda atından düşürdüler. Gönder ile sert bir darbe vurdular. Yere düştü ve can verip şehit oldu. O an yiğit amacına ulaştı ve can verip *Allah*'ına kavuştu. Hak rızasını bulup kabul oldu. Ne saadetli ne bahtlı kul! O yiğidin başını aldıktan sonra hemen üzerime hamle kıldılar. Onlara bana mühlet verin dedim zira pehlivanlar âdeti budur. Ben de sahibimin katına varayım, silahlarımla atıma bineyim. Ata bindim, üstüme silah aldım. Yüzümü hakka tutup selamet sendendir dedim. Atı bunların karşısına teptim, göğsümü onların göğsüne tuttum. Bunlara insaf edelim ve pehlivanlar üslubunca gidelim

dedim. Ben yalnızım siz dört kişisiniz, erlik budur ki bir bir gelin. Sözümü çevirmeyip tuttular, bu söze onlar da insaf ettiler. Bir bir geldiler üçünü öldürdüm, dördüncüde ne yaptığımı dinleyin. Dedi “Ya *Battal*, müminlerin emiri!” o din düşmanı ne yaptı, dinleyin. Hınzır gibi horlayıp hamle kıldı. Ben de onun gönderini savdım. O bana ben ona gönderi vurdu. Savaştan bir an geri durmadık. Gönder göndere çarpışmamıza rağmen birbirimizi yenemedik yine de birbirimizden dönüp ayrılmadık. Elde gönderler kırıldı, kalmadı; bir an içinde hiç çare olmadı. Atımızdan sıçrayıp yere indik; *Allah*’tan *Hızır İlyas*’ın yetişmesini bekliyorum. Kılıç kalkanı ele aldık ve *Allah*’tan fırsat vermesini umdum. Yine de birbirimize zafer bulamadık. Meğer bu kişi oldukça güçlüymüş. Kılıç kalkan kırıldı kalmadı, ben ona o bana fırsat bulamadık:

Kılıç u kalkan uşanup kalmadı
Ben aña bu baña fırsat bulmadı

H. (b.1380)

Kılıç ve kalkanımız yere düştü ve parça parça oldu. En sonunda el ele vurup güreşmeye başladık. O gün o kadar savaştık ki gün batıya gelip dolandı. Ben ona, o bana kadir olup zafer bulamadık. Ona bugün namaz kaldı, namazı kılıp *Allah*’a niyaz etmedim dedim. Bu gece onu kılıp eda edeyim sen de çanını çalıp dinince dua et. Yarın olunca yine cenk ederiz, şimdi akşam oldu başka ne yaparız. Böyle deyince sözüme razı oldu, beni kendi başıma bıraktı. O da dinince söyledikten sonra yatma vakti gelince ne dedi, dinleyin. “Siz, hilekâr *Arap* kavmisiniz, pek çoğunu hainlikle avlarsınız.”

Didi siz kavm-i ‘Arabsız hîle-kâr
Nicesin gâdr ile idersiz şikâr

H. (13909)

“Benim kulağımda iki çingirak var ama senin kulağında yoktur.” dedi. “Gel birini al sen de kulağına tak, başını dizinin üstüne koyup uyu. Çingirak sen değmeden ansızın öter, kımıldarsan daha çok ses çıkarır.” dedi. “Çingirak öttüğü zaman duyuram, böyle yaparsan sözüne uyarım.” deyince ben de çingirağın birini aldım. Korktuğu için bana büyüğünü taktı. Bu hal üzerine o gece uyuduk. Sohbet neye vardı, nasıl oldu dinle. Karanlık vakti gitti ve sabah oldu. O gece hiç ses seda olmadı. Namazımı kılıp tamamladığımda bu iş

nasıl oldu dinle. Hemen hamle kılıp el ele tutuştuk; düşmanca güreşip bel bele vurduk. Onu basıp bir an üstüne çıktım ve canını almak için hançeri çektim. O Sevgili'ye can ile salavat ver ki o Sultan ile haşır olasın. “Bana acı, beni öldürme çünkü senden aşağıda oldum.” dedi. Böyle deyince ona aman verdim, kalktığı an hemen güreşmeye başladık. Ansızın o an ayağın dayandı sanki yüreğimde yağım eridi. O anda düştüm, göğsüm üstüne çıktı ve canımı almaya çalıştı. Ona, ben seni affettim sen de beni affet dedim. Ben ona böyle söyleyince kabul etti. Üçüncüde yine tutuşunca beni yine yendi. Kalbim o kadar kırıldı ki çaresiz ansızın esir oldum. Göğsüme çıktı başımı kesmek ister, hışım ile beni azarlayıp dişini biler. Ona, sen bana üstün oldun ve ben bunu kabullendin, inkar etmem. Bir daha bana aman ver çünkü sana yenildim. Dördüncü kez yine tutuştuk ve bu kez o dinsiz ne yaptı, dinle. Ayağım sarsıldı yine dayandım yine, diş bileyip göğsüm üstüne çıktı. “Bu kez bildim, sen *Battal*'sın; gel bu kez de boynuna incil takın.” dedi. “Adını âlemlere çakmıştın, fitne ile Kayser'i yıkmıştın. Şimdi senin fırsatını buldum, canını kurtarabilirsen kurtar.” dedi. Rûm ilini harap etmiştin canını alıp seninasıl toprak etmeyeyim. Nice yıllar Rûm'a intikam ettin, ben şimdi seni yerle bir ederim.”

Nice yıllar Rûma itdüñ intikâm

Ben seni şimdi iderem ıyıkıdâm

H. (b.1419)

“Canına türlü eziyetler kılalım ve ben de senden intikamımı alayım ki senin şerrinden kurtulsunlar, gece gündüz rahat olsunlar.” Böyle deyip hançeri çekti. Ya Rab bu mümine yardım et deyince bu işi Tanrı bilir dedi. Ey kişi! İrade *O*'nundur dedim. “Tanrı'na söyle de seni kurtarsın, kurtarabilirse beni yensin.” dedi. Derhal hançeri canımı almak için çekti. Sen de Tanrı dostuna salavat ver. Ey müminlerin emiri! Ne oldu, dinle. Kötülük üstünde din nasıl güzeldir! O şehit olan genç kalkıp geldi, ona bir kılıç vurdu ki görenler hayret eder. O anda onu iki parça etti, canı cehenneme uçurup verdi. Ey din yoksunu! Hz. Peygamber'e salavat ver ki *Allah*'ın rızasını bulasın. Böyle deyip “*Allah* yolunda ölenleri öldür sanmayın, onlar diridirler.” ayetini okudu ve bu hikâye burada son buldu.

Gazilerin hem de şehit olanların hallerini bildin. Hayvan gibi gafil olma, dünya lezzetine aldanma. Şimdi gaflet gözünü aç, kalbine rahmet suyunu saç. Yoksa bir gün ölüm pençesini vurur, nefis o vakit miktarını bilir. Gaddar dünyanın işini bilersen onunla dost olma. Bir iki gün seninle yar olur, sonra usanır yabancı olur. Gece gündüz *Allah*'ı zikir et,

Allah yolunda şükreden ol. *Gazâda Allah'ı* anan o gaziye ne mutlu. Kâfirler ile *Allah Allah* deyip vuruşanlar her harfine yetmiş bin sevap bulsun.

Buradaki tefsirimi dinle, oldukça önemli bir söz söylenmiş. *Buhûrî'*de *Allah Rasulünden* bir rivayet etmiş. O, *Allah Rasulü* ne dedi, dinle:

Bü-Hüreyre bir rivâyet eylemiş
Hâk Rasûl inden işidüñ n'eylemiş

H. (b.1445)

Gaziler için *Allah'ın* yarattığı ve sakladığı cennet içinde yüz derece vardır. Hep bunları gazilere verir ve cennet ile didarına ulaştırır. Şüphesiz, her biri yerden göğe ulaşınca kadar arası vardır. Yüceliği yerden göğe ulaşır, niçin mümin buna talip olmasın? Gece gündüz bu yola talip ol ki senin de menzilin yüce olsun. Evde duran ile gazâyâ gidenin farkı işte bu denlidir.

İşleyenle işlemeyen bir değildir, gayret ile hayır işleyenden ol ki *Allah* sana bu denli ecrini versin. O sevaba sen de talip ol.

Behcetü'l- envar sözünü tamamladık. Ey kişi! O cevahirden de dinleyin. O *Cevâhirü'l-Bihârdan* pek çok mücevher çıkardım. Bu iki denizin içine daldım, türlü türlü inciler aldım. Onun birisi *Cevâhirü'l-Bihâr*, ikincisi *Behcetü'l- Envar*'dır. *Behcetü'l- Envar* içindekini beyân ettik. Şimdi *Cevâhir*'den dinleyin. O *Cevâhirden* size hoş *hadis-i şerifler* diyelim. Her kime *Allah'tan* hidayet erişirse, kişi bir işe giriştiğinde bereket olur. Dinlersen bir güzel söz söyledim, er isen beri gel dinle. *Allah Rasulünün* hadisini söyleyeyim, dinleyenlerin canını şad edeyim. O yola, mümin gazileri niçin yüreklendirmesi hakkında bir iki hadis söyleyeyim ve o mücahitleri cesaretlendireyim. Osman-ı ata bir rivayet etmiş. Bu hadisi o rivayet etmiş, gazilerin ecrini söylemiş. Bu *mervî* hadisi dinle ve gönlünü ferahlat dedi. Bu gazâyâ sen de azmedesin, taç ve tahtı bırakıp gidesin. Her ne kadar mal ve mülkün varsa bırakıp diyar diyar gez. O gazâyâ sen de istekle rağbet edip ona talip olasın. İnsan, *Allah* yolunda gazâ etmek istese ve işi *Allah* yolunu arzularsa ilk işi hemen atına binip yol tutmalıdır. O kişi, uykusunda kamçısını düşürse ve onu biri yerde alıp eline verse... O, bir ihtiyarın otuz kulu azat etmesinden daha makbul olur.

Bû-Hureyre'nin naklettiği bir hadis-i şerifi daha söyleyeyim. Bir kişi, kılıcını yastık kalkanını döşek edip *Allah* yolunda cihat etse; bir kişi de malını parasını, bütün varını sadaka verse onun ecri nasıl olur, söyleyelim. Bir günün ecrini ancak bulur. Bir gününün ecri ne anladın mı? Gel, sen de *gazâ* kıl ve ecrini elde et.

Gaziyi cesaretlendirmek için *Amr bin Anbete*'nin rivayeti olan bir hadisini daha söyleyeyim. Bir ok atanın ecrini; *Allah* yolunda ne kadar sevap bulur, dinle. Bir kişi *Allah* yolunda kâfiri kasteden bir ok atsa bir köle azat etmek kadar sevap alır:

Bir ok atsa *Hağ* yolında bir kişi
Kaşd-ı kâfir diyü *Hağ* için işi

Bir kul azâd itmege irer şevâb
Hağ viriser ecrini yevmü'l-meâb

H. (b.1486-1497)

İbni Ömer ne demiş dinle, kulağına küpe yap. Bütün amellerimi vereydim de o gazi ecrine ulaşaydım. *Allah* yolunca üç günlük bir mücahitin ecrini kazanabilseydim. Bu sözü neden söyledin diye ona sorduklar. Dedi ki: “*Allah*'ın *Rasul*ünden işittim. Cümle ağaçlar kâlem olsa, aynı zamanda yedi deniz mürekkep olsa; yedi deniz ve kâlemler tükenir ve sağlam bir kâlem bulunmaz. Ama yine de üç günün ecri hesap edilemez.

O, *Cevâhirü'l-Bihâ*'run ecr üzerine bir hadisini daha söyleyelim, dinle. *Allah*'ın *Rasul*'ü ne demiş, size haber verelim. Bir gazi menzilinden çıkıp kâfirin üzerine yürüse; bütün dostlarıyla, ailesiyle, oğluyla, kızıyla vedalaşsa; ağlaşıp önünde yakalarını yırtsalar melekler de onlarla ağlaşır. Bunlarla birlikte evinin dört duvarı bile zar ile ağlaşırlar:

Ağlaşıp itse firâk ol iy cüvân
 Kim esirgeyüp oları hem-cünân

Bunlarınla beyti dört dîvâri
 Ağlaşırlar hem olar da zârile

H. (b.1503-1504)

Allah, hatalarını yazan meleğe derhal bir melek gönderir. O hatasını yazana ulaşır ve “Az veya çok hiçbir günahını yazma bırak.” der. Ona geri dönene kadar başka hiç günah yazılmasın. O gazinin böylece bütün günahları yok olur. *Allah* keliminden anıp, “Sizin için hayırlı olan budur.” dedi.

Bu kelamı iyice dinlediysen *Fahrü'l-enâm*'ın ne dediğini anlarsınız. Bu hadisi de söyleyelim dinleyiniz, can u gönülden dinleyip anlayınız. Kıyamet gününde cennete ve cehenneme gideceklerin kesinleştiği gün bir bölük kavim mezarlar içinden çıkacak. Onların kim gazi kimi şehittir. Onlar *Allah*'ın hışmından uzaktırlar. Kılıçlarını omuzlarına asarak, arşın sağına yönelip yaralarından kanlar akıtarak giderler. Kanlarının kokusunun nasıl olduğunu da anlatalım. Onların kanları misk gibi kokar, kokusu irişince canları şad eder. Onların şehit olduklarına delil olması için o kanlar yıkanmadı:

Yunmadı ol an anucun iy alil
Ol Şehid olduına oldur delil

H. (b.1519)

Melekler, bunları bu halde görünce sizler kimlersiniz diye sorarlar. “Böyle hayır ve Şerden hesap sorulmadan nereye gidersiniz? Siz de teraziye varıp hesaba ekilin. Bu kıyamet günüdür, gen ve yaşlı herkesin adaleti bulacaı yerdir.” Bu sözlerin gazi ve Şehitlerin kulaına ulaşınca kılılarını yere vururlar. “Dünyada hibir Őeye sahip olmadık, mutlu olup orada glmedik. Gece gündüz kâfirlerle atıŐtık, her nefeste *Allah*’ı andık. Dünyada rahat iinde olmadık, dünya zevkini asla bilmedik. Temiz niyetlerle dünyayı terk ettik ve sadece bu kılıca sahip olduk. Burada biz ne iin sorulacaız? Orada sultan olmadık ki burada sorgulanıp ecrini bulalım. Zenginlerden de deiliz ki malımızdan mesul olalım. Dünyada *Allah* iin *gazâ* etmiŐtik, ceza gününde ecrini umardık.” Bunlar meleklere cevap verince *Allah* nasıl ses verir, dinle. O an ses onlara ulaştı ve sessizce dinlediler. Ses, “Ayrılın, bu topluluk gazilerdir, bilin!” dedi. Onlar, yollarından ayrılıp giderler ve *Allah*’a teveccüh eder. *Allah*’a yönelerek cennete giderler. Arşın saında yer tutarlar; sen de gazi olup oraya varasın. Nurdan krslerzerine oturup kıyametin dehŐetinden emin olurlar. Kıyametin dehŐetini hi görmezler, kaygı ve endişeden uzak olurlar.

Allah’ın hükmüne baksınlar, kullara nasıl karşılık verir, hükmü nedir? Kullar arasında nasıl hkmettiini, kıyamet günü hükmünü görsünler. Bunlardan biri ailesine ve komŐusuna Őefaati olsun. Bir der “O, bana Őefaati olur; ben yakınıırım bana engel olmayın.” Her birisi bu sözleri söylerler ve *gazilere* hallerini arz ederler. Bunlar, *Allah*’ın gzelliinden sefa bulurlar ve *Allah*’ın yüzünü görürler. Onlar, cennete hesapsız girerler. Şüphesiz *Allah*’a ulaŐırlar. Allah bunlara yetmişer cennet kökü verir ve her biri *Allah*’ın bu lütfuna ulaşır. Her birinin yetmişer kapısı vardır. Bu kapıların vasfını söyleyelim, gözünü aıp uykudan uyandır:

Bunlara a yetmişer grfe vire
Her biri bu lufına aun ire

Her birinn yetmişer apısı var
Diyelüm vaşfın gözünü aup uyar

H. (b.1550-1551)

Her kapıda yetmişer örtü vardır, bundan hiç şüphelen olmasın. Cennet köşklerinin her birinde yetmiş çadır, çadır içinde yetmiş sedir vardır. Her içinde hepsini *Allah*'ın onlara vermiş olduğu ahu ve iri gözlüler oturur. Hurilerden her birinin yetmişer, o huriler melek değil beşerdir. Beri gel, sen de ya *şehit* ya *gazi* ol. Sen de *Allah*'ın fazlını bul. *Gazilerin* ecrini tamamen bildiysen, o şehitlerin ecrini dinle.

Bu hadis, *şehitler* hakkında ne söyler, dinle. *Allah*, o şehidi neyledi, kerametle onu ağırladı. Peygamberlere dahi böyle kerem sunmamıştır. İlki budur, bilesin; rağbet edip sen de talip olasın. Bütün peygamberlerin ruhlarını *Azrail* almıştır. Bu *şehidin* ruhunu ne yapar, dinle. O şehidin ruhunu *Allah* elinde tutar. Onun ruhu cennete doğru gider. Ey dost! İkincisi budur ki işitince elinde olmadan coşarsın. Peygamberler yunulur ama *şehitler yunulmaz* denilir. Bunda onlar gibi şehit olanlar yıkanmaz. Kerametın üçüncüsü budur, onu da diyeyim, dinleyin nedir. Peygamber kefene sarılıp teçhiz edilir. Ama *şehit* olanlar dünyada *kefenlenmezler*. Dördüncüsü budur, dinleyin. Peygamberler ve biz *ism-i mevt* ile anılırız. Bu şehitler ölmedi, döndüler; zira *Kur'an* içinde anıldılar.

Bu dört veçhi beyan ettik, şimdi beşincisini söyleyelim. Ey can! *Allah'ın Rasulü*, bütün peygamberler kıyamet gününde şefa'at eden olur, ben de o günde şefa'at edenim demiştir, gamlanma. Bunlar her günde mücrim ve asilere şefa'at eden olurlar.

Kerametleri tamamlayıp söyledik, gücümüz yettiği kadar açıkladık. Bu *şehit* olana peygamberlere olmayan hikmetler vardır. Yine de ancak hikmetini *O* bilir, nasıl isterse işini öyle kılar. *Arif* olan böyle konuşmuştur; görünen ve görünmeyen her şeyi *Allah* bilir. *Allah*'ın hikmetini kimse bilmez. Akıllar ulaşamaz, gizli bir sırdır. Hikmetinde bütün *akiller* mahvolur; nefse aciz olan hikmeti ne bilir. *Allah* onlara diridir dedi, güzellerinde pek çok ikramlar verdi. Bu sözü anladıysan benden yana bak, *arif* isen bundan ders al. Azmedip sen de *gazâya* gidesin ve talip olup ona rağbet edesin. Düşmanın nefesine her an ceza vererek, daima kâfirlerle *gazâ* edesin. Nefis elinde sen de şehit olasın böylece *Allah*'ın hişmindan da uzak olursun. *Şehit* olanlara *Allah* kerametler verdi.

Şehitliğin bazı sevaplarını diyelim. *Allah* yolunda bir kişi şehit olursa cennete girip ferah bulur. Ahirette sorgu sual olmadan cennete girerler. Onlara ne hesap ne de kitap olur. Cennet içinde Hak'kın didarını görürler ve *Allah* onları dostu edinir. Onlar ölmez diriler gibi olur, ancak dışlarında bedenleri olur. Kabir içinde tenleri hiç çürümez. Onlar hiç can

acısını görmezler. *Azrail* onlara el vurmaz. *Allah*, kudret eliyle canlarını alır, tenleri yerde çürümez. Onlar hem mertebede hem derecede başkaları gibi olmaz. Allah katında onların sevapları kıyamet gününde sağ olanların ecri gibi yazılır. Sanki mermer levha üzerine kazılır. Halleri sağ olanların hali gibi olur, yemek ve içmekten hâlî olmazlar. *Allah*'tan her gün yemekleri gelir, zerrece gam görmezler:

Hzret-i Hâkdan gelür her gün ta' am
Görmeye ašlâ olar zerrece gam

İntikâl idüp beķānuñ dārına
Sağ olup yiyiyüp içdüklerine

H. (b.1603)

Canını Allah yolunda kurban edenlerin ecrini ancak Allah bilir. Burada onlar *Allah* için can verdiler, onun için orada *Allah*'a kavuştular. *Ahret* gününde hesapsız *cennete* girerler, *Allah*'ın didarı şüphesiz keşfolur. *Öldüren gazidir, ölen şehittir*. Gam ve endişeden kurtulmuşlardır.

Der-Beyan-ı Ahvâl-i Haylî'l-Guzât: Size *gazilerin* ahvalini dedik, *atların* da halini anlatalım. Bunu dinleyin size şerh edeyim, nazm edip elfazını söyleyelim. Atların göğsünün gürültüsü ve iniltisi coşup arşa çıkar. Hava üzerinde yüzüp seyran edip; harareten kendinden geçip her kılın dibinde buğular çıkar. O buğu bulut olup gökleri kaplar. Tuza bulaşıp tere batıp, kimisi taşkın sular içinde... Orada atların kimisi can verir, can yerine kimisi kolunu kurban verir. Gece gündüz yiyip içmez ve illerini arzularlar. Ağzını açıp dillerini çıkarıp o anda bu illeri arzular. O hayvanı gör, kudretini kusursuzca sarf edip nasıl gayret eder. *Allah* bana kudret verirse; bir hikâye de at hakkında anlatayım. Bu tefsir, keşfin naklidir. Sözlerimi boş sanmayınız. Allah, atlar için *yemin etti*; hikmetini yine ancak O bilir. Âlemlerin Rabbi, *Âdiyât sûresi* içinde yemin etti. *Atlar* için *Âdiyât, gaziler* için *Nâriyât*'ı dedi.

Sûre-i ve'l-âdiyât içre yemîn
Eyledi Allâh u Rabbü'l-âlemîn

Atiçün idüp kamer ve'l-^çâdiyât
 Ğāzilerçün Hâk didi ve'l-nāriyât

H. (b.1633-1634)

Allah'ın *atlar* için yemin etmesinin sebebi *gazilerdir*. *Gazilerle* and içmesinin sebebi kulları ayırmak için değildir. Belki onların şanını tazim etmek için and içti. *Allah, gazilerle atlara* and içti, beri gel ve bu güzel sözü dinle.

İnsana bunca ikramların olması hep *Hz. Muhammed Mustafa* hürmeti içindir. Esasen, insandan murat, *Allah*'ın sevgilisidir. Bütün eşya o *Allah'ın Rasulü* için yaratıldı. Bu kemer ve taklar, gökyüzü, yeryüzü ve yedi kıta *O'nun* için yaratıldı. *Allah*'ın bu eserinden ders al; onu aşk ile sev ve ondan *Allah'a* bak. Kalbinin aynasını temizle ki engel olmaksızın cemali göresin. *O yüzü ay* sana *Allah*'ın cemalini şüphesiz gösteren mürşit olsun. Hz. Peygamber'in yolu üzerinde ol ki doğru yol üzerinde olasın. Samimi gayret ve çalışma ile *O'na* ümmet olursan *Allah*'ın cemali sana nasip olur. *O Rasufulün* ümmetiysen sen de *O'nun* yolunda canını feda edip doğrulardan ol. Eğer rahmet ve esirgeme istersen *O'nun* ümmeti ol:

Ümmeti ol ümmeti anuñ i cān
 Ger dilersenñ rahmet ü hūrī cinān

H. (b.1650)

Der-Beyan-ı Gazāü'n-nefs ve's-şeytān ve Cebilihimā: Kâfir düşmanın gazsını söyledik, hem de sevabını nakleyledik. *Nefis* ve *şeytanın gazâsını* diyelim, şeytanın hilelerini söyleyelim. Onlarla nasıl *gazâ* olur, neler *nefse* ceza verir? Bunlarla savaşa giren kişi ruhunu nefsin rengine döndürmesin. Özünü *Allah'a* doğru ve temiz ettikten sonra *Allah'a* yüzünü tutsun. *Tehvit* kalkanını eline alıp, *ihlas cevşenini* üzerine takıp aşk ile meydana girip yürüsün ve *İslam* dinini düşmandan korusun:

Kałkan-ı tevħidi eline ala
 Cevşen-i ihlāşı egnine şala

‘ Aşkıla meydāna girüp yüriye
Dīn-i İslāmı ‘adūdan qoriya

H. (b.1656-1657)

(İnsan), boş ve gereksiz şeylerden sakınıp silahıyla yola ve akına girsin. Düşmanına baskın yapıp, imanını kurtararak dosta ulaşsın. O yola yiğitçe girdikten sonra *nefis* ve *şeytan* ona kâr etmez. Gece gündüz çalışıp durmaya ve gafil olup önünü aldirmaya. Kalp hücreleri içinde o vatan tutsun. *Allah*'ın kalesine girip gayret ile maksadına ulaşsın. Bil ki *tevhid Allah*'ın kalesidir, bütün hazırlıkların en güzeli odur. Doğruluk ve saflık ile kalesini sağlamlaştırısın ve dünyayı tamamen terk etsin. O hisarın içinden çıkmasın bir kimsenin gönlünü yıkmasın. Gece gündüz o hisarın çevresinde *salât* ve *tevhit* ile dolansın. Gün ve saat her an savaşsın ve nefesine hiç aman vermesin. *Allah*'a canını teslim edene kadar gözünü açtırmamasın. Her an nefsin isteklerini terk edip ihlas kilidi ile kapatsın. Nefesine hiçbir istediğini vermesin sonra hışım ile o putu kırsın. Nefis ve şeytan ona yol bulmasın, bütün işlerini ihlas ile işlesin. Her an nefesine emirlerde bulunsun ve nefsi zorunlu olarak emirleri yerine getirsin. Ama miktarından fazla vurmasın ki yolda yorulup durmasın. Yoksa iyi işte yorulup gevşek davranır şirret ve hileden araştırmaya başlar. Yoruldum diyerek içinde nice fitnenin olduğu hileye başvurur. Bazen sevinip iyiliğe kılavuz olur ama içi fitnedir kul ne bilsin? Elinden ve yüzünden hırkasını alır, aman o anda sakın ve kork! Gülen düşmanın yüzü zor olur çünkü sözü yüzüne gülerek söyler. Böyle olunca dikkat et, kendini sakın ki düşman sana elini uzatmasın. Hilesinin aslını anlayarak *Allah*'ın kılıcını ona göre sal. Pek çok yerden hile edip pusuya yatar ve gafil iken seni ansızın avlar. Boşlayıp gücünü zayıflatma ki intikam edip öcünü alsın. Mürşide uyup ona bağlanırsan marifetin artar. İnsan, mürşit ile yolunu alırsa nefis ve şeytanın elini duyar. Hilesinden gafil olma, her an hazır ol ki düşman sana hiç yol bulamasın. *Gurur*, *kibir* ve *riyadan* görünür; bazen de oturup taç ve hırka giyinir. Sana dışı altın içi bakır güzel nasihatlerde bulunur. İşini hayır için *Allah*'ın emriyle başlasan seni alıkoyar. Türlü türlü hilelerle elinden tutar ve oyunuyla seni aldatır. Sezmediğin yerlerden hileler edip seni gafil avlar. Ne yapsan ne etsen çare yoktur, *Allah*'a yönelip *O*'na gidesin. Çünkü *Allah* “Benden yana kaçınız!” dedi:

Çün *fefirrū* didi Hâk benden yağa
Siz de kaçuñ cehd idüp andan yağa

H. (b.1693)

Siz de gayret gösterip ondan yana kaçınız. *İhlas* kilidini gönlüne vurup, *tevhit* cevşenini üstüne alıp *Allah* sevgisini dışarı çıkarmayasın ve başka sevgiyi içeri koymayasın. Sakın, çekin, dikkat et ki ihlasına el sundurmasın. Eli uzun bir harami hırsızdır, *nefis* ve *şeytan* doğrudur sanma. Çünkü onun yaratılışı düşmanlık üzerinedir, huyu eğriliktir. Dikkatli ol, nefis güçlüdür, beklemediğin yerden sana saldırır. O, fitnede oldukça başarılıdır, öyle ki değme kişilere bu konuda başa eğmemiştir. Düşmanın çok güçlüdür, sen de ona göre hazırlıklı ol. Bil ki nefisin de kuvvetlidir, onun başı *nefis*, *şeytan* ayağıdır.

Nefis ile *şeytanın* farkını anlatalım, dinleyin. *Nefis* inatçı, *şeytan* kollayandır. İnatçıdır dediğini yaptırır, terk edersen yine baştan başlatır. Yaptırabilirse *şeytan* yaptırır, yaptıramazsa başkasına başlatır. Hile ve oyunu çoktur. İşinde başarılıdır, benzeri yoktur. *Şeytan* ateş gibi arada alevlenir, *nefis* put gibi yerinden hiç uzaklaşmaz. Başını orada verir, kalır; dediğini yaptırır ya da baştan alır. Atasözüdür, ayakta olana kimse varmaz; incinin değeri çoktur, yerinde arana. Başını kessen yine biter, yine bir baş yerine bin baş biter. Kendini hastalığa benzetir ve sözünü hasta gibi söyler. Ne zaman ele fırsat geçerse şeytanın okuyla vurur, aman vermez. Amacı, imanını alıp öldürmektir. Öldürmese bile birkaç darbe vurmaktır. Öldürüp başını kesmek ister, kuvvet edip hışım ile dişini biler. Amacını ve işini bildiysen nefsinin başını kes. Sonra dönüp sana kasetmesin, kanını yere dökmesin. Sen gafil olursun ama o olmaz, gafil olup fitneden kalmaz. Nefis her an seninledir, sen de onun define meşgul ol.

Dinleyin, bunun *temsîlini* anlatayım, *nefis* ve *şeytanın* hilesini öğrenin. Bir kişi bahçe düzenlemek isterse o bahçe işi nasıl olur dinleyin. Önce çalışını arıtp temziler sonra ağacın meyvelisini diker. Sen de evvela diken kes ki diken seni sonra incitmesin. Kesersen kökü ile birlikte kes çünkü o bile sonra seni incitir. Yerde kök kalsa bitip genç olur, sonra ayağa dolaşıp acı verir. Ya da çalıyı başından kesip ağacın meyvelisini aşla. Yani, nefsin sana dost olup şeytana uymasın. Kamil insanlar bile nefesine azimle karşı durmasına rağmen yenemezler. Kimse nefse karşı tam bir zafer kazanamadı; *Allah* yardım etsin. Çünkü *Allah*'tan başkası nefsi men edemez, sağ ve salim doğru *Allah*'a gidemez. Kişinin şerden kurtulmaktan başka çaresi yoktur ki *Allah* ona yine yardım etsin. Kudretin yetmeyince *Allah*'a sığınmaktan başka çaren yoktur. *Allah*, yardımını yetiştirince o *şeytan* kudret tahtıyla aciz olur. Kimseden yardım olmadığını anladığın an cürüm ve isyanına sınır olmaz. Kul, yapacak bir şey kalmadığını anladığı an *Allah*'a sığınmaktan başka çare bulamaz. *Zalim nefsin* hilesinden bileğini sıvayıp *Allah*'a sığınır. Hilesinden *Allah*'a

sığınıp doğru yolu tut, beka ondadır. *Allah'ın Rasulünü* şefî edindi ki suçun af olsun. Nefis ve *şeytanın* hilesini söyleyelim, nasıl düşmanlar imiş öğren. Yollarından nefret edip kaç, azmedip *Allah'a* kanadını aç.

Nefsin şeytan ile hilesini ve nasıl ittifak ettiklerini dinle. İkisi el ve dil birliği ile fitne kaynağı olurlar. *Şeytanın* hilesini anlatalım, *Allah'ın* inayeti ile putunu kıralım. Dinler isen onu anlatalım, er isen kulağını beri tut. İkisi iyi bir hilebaz ve oyuncudur. Onların hilelerini kimse bilmez. İkisi birlikte senin kötülüğünü amaçlamıştır. Bunu anlatsam, açıklasam kelimeler yetmez. *Şeytan*, insanoğluna ok atarak intikam alır. Amacı, imanını almaktır. İnsan onlardan canını nasıl saklasın? Göz dikip her an imanını gözetler, o zamanda mümin kullarını koru. Çünkü mümin kullarını ta ezelden beri saklayan *Allah'sın*. Ey kişi! Şimdi gafil olma, her kişinin bu konuda işi zordur. *Nefis* içinden, dışından *şeytan* saldırır:

İmdi gâfil olmağıl gel iy kişi

Her kişinin bunda müşkildür işi

H. (b.1752)

Sevdiğin nefsin sana nasıl kıyar, gör. O, dışardan türlü işler bitirir, nefis içinde başlar bitirir. İkisi birbirine kin ve nefret etmeden ittifak olurlar. *Şeytan* dışardan elini uzatır, illa imanını gözetir. Amacı, imanını eline alıp cehennem içinde salınmaktır. O *şeytanın* bir başka kastı ise kötü huydur. *Ya İlahi!* Günahları çoktur ama mümin kullarını sakla! Gönüllerinde şirki olmayan asilerdir, gönüllerinde pası yoktur. Gerçi mümin yanılıp asi oldu ama şirk ile anılıp müşrik olmadı.

Sözümüzün sonuna gelelim ve elimizi özümüze vuralım. Bir evin hırsızı içinde olsa şeytanın eli içinden çıkmaz. Çünkü hain, evin içindedir ve oyunu hıyanetlidir. *İman* ile salim gitmenin çaresi buna tedbir etmektir. Çare budur ki, nefsinin elini tut, başını yere çek alını yere değsin. Nefsi kendi yoluna salma, senin elinden iflah olmasın. Nefsin ile birlikte ola ne nefsini ıslah et. Sana nefsin sana yardım ederse şeytan asla yol bulamaz. İslah etmezsen sonra ziyan olursun. Gafil olma, gözünü aç ve uyan. *Nefsine* ve *şeytana* uyup *Allah'ı* reddedenin vay haline!

Öyle olsa bile gece gündüz iyi ameller işle, *tûl-i emel* edip *şeytana* uyma. *Tûl-i emel* nasıldır, anlatayım; kulağını benden yana tut. *Tûl-i emel*, sonu olmayan uzun bir yoldur.

Varılacak yer yolun sonundadır, yol ise zorluklarla doludur. Maksadın ecelden ötededir. Azim ile elini sunduğun nedir? Ecel yolunu tutmuştur, maksuduna acele edersin. Onu basıp geçmeğe imkân yok. Adı ölümdür, kimseye aman vermez, beklenmedik bir anda gelir. Vakti gelen kimseye aman vermez ve vaktini bir an bile boşa harcamaz. *İblis* de ara yerde yol keser, hışım oduyla rüzgar olup eser. Fitne tozunu gözüne sürme edip gece gündüz seni baştan çıkarır. Arkasına vebal yüklemek için yüzüne gül saçar ağzına bal sürer. *İblis*, kendini şirrete bağlayıp gaflet ile halkın gözünü vurur. Ondan sonra yerine kötülükler salar. *Şeytana* uyma, fenalıktan sakın yoksa din ziynetini kaybedersin.

Hayrı kalmayıp giden bir bölük insanın ne yaptığını dinle. Hayırlarını *zulm*, *gıybet* ile döğüp incitmeyle kaybederler. “*Ya Rab!* Ben bunu işlemedim.” dediklerinde ona; “Gerçi sen yapmadın ama bir kişiyi *gıybet* ettin ve onun işlediği günahı söyledin. Kimini döğüp incittin, kimine *su-i zan* ettin. Bu günahın onlar olduğunu anlamadın mı? Tövbe edip bir gün ah etmemiştin. Onun için bunu sana yükledik.” diye ona cevap verirler.

Ey miskin insanoğlu! Beri gel ve *âkil* isen beni bil. Bütün iyi amellerinin yerine günahların koyulur. Pek çok günah işledin ve gururundan tövbe etmedin. O kalan günah nasıl olur? Onu anıp bari ah eder misin? Her *günahın* yerine *salih amel* var ise *Allah* yerine koyar. Ancak yerine amel bulunmazsa o günah sana yüklenip cehennemden yana sürülürsün. Bu günahlar/kötülükler çirkin huydur. Bunu anlatayım, dinleyiniz; sözümünden öğüt al. Bir kişi bir kimseye yaşı, ihtiyar, aklının anlaması gitmiş dese; ya da şu kişinin boyu kısa dese; bir kişinin günahını söylese, yaptığını hikâye gibi anlatsa bu sözler hep *günahtır/gıybettir* biliniz, *dilinizi bu gıybetten* çekiniz. Bir kişiye iftira atarak yapmadığını söylemek nerde kaldı? Buna büyük günah demişlerdir ve *Allah* bunu affetmez. *Gıybet* edip *tûl-i emel* işleme çünkü bunların yerine *amel* yoktur. *Tûl-i emel* nefsine kuvvet olur, *nefis ve şeytan* onun ile yol bulur. *Nefis ve şeytanın* yuları budur ve kime vursalar hemen öldürür. Nefsine uyup sakın hırs etme, *Hız. Adem’in* hikâyesini unutma. Tamahın *Adem’e* ne yaptığını bilmiyor musun? Bakiden faniye çıkmasına *hırsı* sebep oldu:

Nefsüne uyup sakın hırs itmegil

Diñle Âdem kışşasın unutmağıl

Bilmedüñ mi Ademe n'itdi tamaç
Ol beķāya hırş idüp itdi tamaç

H. (b.1714-1715)

Sen *hırslı* olma, tamah *hırsını* bırak. Bil ki *haris*lerin ocağına su konuldu. Zira *hırs* ateşiyile kalbin yanar; günahlarla onun ışığı söner. *Şeytan* o vakit sana fırsat bulur ve hırs *Allah*'tan yana perde olur. *Allah*'tan yana perde tutulduğu için başka kula nazar kılmaz. Rabbinin korkusu gönülden gider ve *nefsi* nasıl isterse öyle yapar. Sonra kasavet gelip gönlü öldürür; can, Rabbinin unutup kendinden geçer. Bunların kastı intikam almaktır. Sonunda bu zehir ile cismin ölür. Kalbinde marifet olursa şeytan ona yol bulamaz. Çünkü şeytan ona her an yol bulur, şirret ve fitne ile meşgul olur. *Gönülden Allah* korkusunu götürür ve karşısında oturur. Asi bu kez isyana cesaret gösterir. *Allah* korkusu gidince başka ne yapsın. Günahlarla gönlü karardığı için küfre yakınlaşır.(Şeytan), gafil iken ansızın baştan çıkarır ve küfre düşürür. Farkında olmadan yanılıp o *şeytana* uydu. İntikamını aldıktan sonra nasıl fitne ettiğini gör.

Der-Beyān-ı Hile-i Şeytān Seb'tin Ev-cūhin: *İmam Gazālî, Minhac'*ında gayet önemli bir güzel söz söylemiş. *Nefis ve şeytanın* hilesini yedi tarz üzerinde demiş. *İmam*'ın sözünü nakledelim ve mana yüzünü açalım. Onu beyan edip açıklayalım ve anlam yüzü keşfolup ortaya çıksın:

Anı taķrİR idelüm idüp beyān
Keşf olup maç nİ yüzi ola ç ayān

H. (b.1837)

Nefis ve şeytan hilesi çoktur ve bir an unutkanlığı yoktur. Pek çok türlü hileler edip aldatmacayla *Adem*'i baştan çıkarıp sıkıntı verdi. Yedi türlü hilesiyle ve fitnesiyle nice başları yitirir. Bir türlü hayır işten men edip *Allah*'ın emrinden uzaklaştırmak için uğraşır. *Allah*, eğer kulunu saklarsa şeytan kuluna ulaşamaz. Mümin şeytanı nasıl reddederek geri çevirir dinle. O'na muhtacım deyip geri çevire, hemen şeytanın sözünü engelle. Şeytanın sözünü asla tutmaz ve *Allah*'ın emrinden başkasını kabul etmez. Ciddiyetle *Allah*'a muhtacım deyip şeytanın sözünü geri çevirir. Doğrudan yana yol tutar. Fani dünyayı bırakıp terk eder ve *Allah*'a yönelir. Çünkü kul, *Allah*'ın emirlerine uyar. İkinci kötü işler nedir dinle:

Fānī dünyāyı koyup ol terk ider
Ol beḳā mülkine ḳalbin berk ider

Ol bu dünyāyı koyup gider Ḥaḳa
Küllü şey'i hālik oldur beḳā

H. (b.1848-1849)

Ona, sonraya bırakma ile emreder. Sana hilesi çoktur, gör. *Allah*, eğer kulunu saklarsa şeytan onun kılına bile dokunamaz. Geri çevirip şeytana ne der dinleyin. Onun sözünü asla kabul etmez. “Bu kez ecel hükmümde yoktur.” der. “O, *Allah*'ın kudretindedir.” Bugünkü işimi yapmayıp yarın yaparım diye *şeytana* uyarsam; sonraki işimi ne zaman yaparım? Her gün için bir amel konulmuştur ve onu ertelemek *tûl-i emeldir*. Kul, şeytanı böylece geri çevirir ve hilesini bir tarafa bırakır:

Her günüçün ḳonulupdur bir ‘amel
Anı te’ḥire ḳomaḳ tûl-i emel

H. (b.1858)

Üçüncüde acele ile emreder; bu fitnessini de dinle. *Şeytan* bu kez tez tez işletir ki çok olunca ecri çok olur sansın. “Çabuk olunca amel de çok olur.” deyip *tûl-i emel* ettirir. Ona, vaiz suretinde öğüt verir, hilesini ona öğütler. Allah eğer o kula yardımcı olursa, *şeytan* noksan ve kovulmuş olur. Çaresiz fakir onu da geri çevirir, *şeytan* şaşkın ve aşağılanmış bir halde kalır. Az veya çok tamam olan iyidir, çok olup eksik olandan kazanç yoktur. Amelin çok olup eksik olmasından az olup tam olması daha iyidir. Acele etmemek bütün işlerin canıdır, işi acele yapmak *şeytanîdir*. Acele et demekle olmadı, bu söz ile ona çare bulamadı. Acele ettirmekte yol bulamayınca dördüncüde ne yaptığını dinle.

Dördüncüde ona, “Malını halka göster ki sana kamil insan desinler.” der. Onu baştan çıkarıp riya ettirmek ister. O riyadan kazanç var mıdır diye sorar. *Allah*, kulunu saklarsa ne yaptığını dinle. Şeytanı kahredip yine geri çevirir. “Rabbimin gördüğü bana yeter.” diye cevap verir. Halkın görmesi için yaptığım işten kazanç sağlasam ne olur? Halktan bana hiç fayda gelir mi? Yaptığımı *Allah* için yapsam daha iyi değil mi? Bana Rabbimin gördüğü yetmez mi? Sen de cevabını bu şekilde ver.

Kulu baştan çıkarmağa çare bulamayınca beşincide *kibir* ile kendisini göstermesini söyler. Ben nasıl ulu bir insanım dedirip kendisini iyilikle görmesini ister. *Allah*, kulunu saklayınca yolunu Hak'tan yana tutup gider. Onu yine geri çevirip bu söz ile mezara koyar. *Allah*'ın nimetini düşünüp çok şükürler eder. Yaptıklarımı *Allah* fazlıyla yüceltti yoksa benim yaptıklarımın bir kıymeti mi olurdu? Eğer bana *Allah*'ın fazlı ulaşmazsa ne kabul olur ne bir pula değer. Fitnenin beşincisini savar, altıncısında gör ne var:

Fitnenün gerçi beşincisin şavar

Fitnenün altıncısından gör ne var

H. (b.1891)

Allah'ın fazlı erişe ve insan bu hilesinden kurtula. Hepsinden zor ve büyük olanı budur. Kimse bu hileye vakıf olmadı, gafil olan buna yol bulamadı. Ona “Amelini sır ile işle zira sır ile amel daha sağlam olur.” “Gayret gösterip sen de sır ile işini işle, başını halk içinde karışıklığa verme. Allah, kıyamet gününde sana ecrini verir, her ne istersen ona ulaştırır. Burada ne işlersen orada verir, üzerine hilat edip giydirir.” Böyle diyerek kişinin riyâ etmesini istedi. Gel, *şeytanın* oyununa uyma! *Allah*, kulunu saklarsa ona “Yâ hain!” deyip geri çevirir. *Şeytan* sana geldiğinde “Amalimi bozmağa mı geldin?” diye sor. “Amelimi ihlasından ziyân mı edeyim? Böyle bir şey yapacağımı sanma. Sözünü duyup işitmem. O benim Rabb'imdir, ben ona kulum. O, nasıl isterse öyle olur. Dilerse şirreti saklar, dilemezse ortaya çıkarır. *Allah*, dilerse kulunu yüceltir dilerse düşürür:

Hağ dilerse kulını‘azîm ider

Dilerise kuludur hağîr ider

H. (b.1908)

Ben zayıf ve aciz bir kulum, amelimi gizli yapsam da yine aynıyım. Âmâlimi halka gösterip göstermeyeceğimi düşünmem. *Allah*, bütün halka bildirir. Halk ellerinde bir şey olmadığını bilirse, az veya çok hiçbir fayda etmez. Halk elinde nesne olmadığı için *Allah*'a sığınıp işimi ısmarlarım.”

Bu veçhile ile de zafer bulamayınca bir fitne daha yapmak istedi. Yedinci fitnede neler yaptığını dinle. “Sana amel etmek gerekmez.” diyerek *tûl-ı emel* gösterir. “Eğer cennetlik olarak yaratıldıysan amelî terk edersen zararın olmaz. Cennetliksen yaptığın amelin sana

kârı olmaz.” diyerek kulu yolundan çıkarmaya, sarhoş edip dağ ve çölde gezdirmeye çalışır. Allah kulunu saklarsa, İblis’i geri çevirir, ona fırsat vermez. “Ben *Allah*’a kulum.” diyerek onu da böylece geri çevirir. “Kullar, *Allah* buyruğundan ayrılmasın. Ay ve yıl *Allah* ile çalışsın ki hesap günü pişman olmasın. Kul olan *Allah* emrine ferman olur ki *Allah* kula derman olsun. Kul olan Mevlasına böyle yapar, kuldur başka nasıl yapabilir ki?” *şeytana* böyle cevap veresin. “Uluhiyet ile *Allah* bilir ve ne derse hükmü o olur. Hikmeti çoktu kimse bilmez, bu söze şahit *Kur’an-ı Kerîm*’dir.” Hasılı kelam, sözün özü budur, *Rasulün* ruhuna her dem selam ver.

Müminin şeytana bir cevabı da böyledir; dinle onu da san nakledeyim. Her ne amel yapsam söz budur; “*Allah*, *ferd-i mutlaktır*, nereye dilerse beni oraya gönderir. *Allah*’ın rızasını ve Hz. Peygamberin şefaatinin kazanarak ölürse amel ona fayda eder. Daha fazla hayra muhtacım, her kul hayra muhtaçtır. Ben eğer cehennemlik de olsam kişinin işi ameldir. Zira amel, cennete yol olur. *Tûl-i emel* etmemek gerekir. Sonra nefsim pişman olmasın, serzenişle kendini ayıplamasın. İbadetlerim için *Allah* bana ceza vermez ama asi olunca şiddetli azap verir. İbadet etmek bana zarar getirmez. Gerçi ateşe girsem de hakkımdır, kulun işi *Allah*’a boyun eğmektir. Ben asi olarak ahiret gününde *Allah*’a varınca suçumu kabul edip onun ateşine gireyim. Bu denli *Allah*’tan ümidimi keseyim yahut şirk ve şüpheye ayak basayım... Vadesi *Allah*’tır, nasıl üzüleyim; kapısını bırakıp nereye gideyim? *Allah*’ın kulu sadıktır, bu sözümü azımsama. Kul nasıl emin olur? Bil ki *Allah* bana, ibadet edip ona kulluk etmem için vade verdi. İbadetlerimi yerine getirip *Allah*’a geri döneyim.” Böyle söyleyip şeytanı geri çevirir ve fitnesine engel olur. Gerçi hain her an fitnesiyle uğraşır, ama *Allah*’ın fazlı kula yetişir. *Allah* kulunu fazlı ile sakladı. *Şeytanın* hilesini size söyledik, veçhi bu idi, beyan ettik.

Şeytanın hilelerini bildiysen nefsin hilesini de diyelim, bilesin. Nefsin hilesi nasıldır dinle. Düşmanların en zararlısı odur. Her kime kasetse hemen öldürür. İlacı oldukça zordur ve hepsinden daha zorludur. Zor olması iki şeydedir, söyleyelim neler olduğunu dinle. *Nefis*, içindeki düşmandır, şeytan ile bir olup boynunu vurur. *Nefis*, komşusundan mal alan bir hırsız gibidir. Sana zarardan başka faydası yoktur. Öyle ise o hırsızını hapsedesin, bundan başka çare yoktur. Hırsız olan mahpus olmalı, bütün sırları ortaya çıkmalıdır:

Eyle olsa uğrıyı habs idesin

Çâre yokdur dahı ayruğ n’idesin

Uğrı hâli bu durur maḥbûs ola

Cümle esrârı anuḡ maḥsûs ola

H. (b.1864-1865)

Nefsini, açlık ve susuzluk ile hapsed. O zaman kendisini bilir. Öyle olunca acizliğini de bilir. Başını, canını ve tenini hayra harca. Nefsin zaruretle yanlışından dönsün. Aczi olup *Allah*'a boyun eğsin, nefsinin baş çekmesine izin verme. Ondan sonra ıslah olmayı kabullenir, nefsinden iflah olmak için çare budur. Nefsin ikinci düşmanlığı şudur ki, kalp gibi içine yerleşmiştir. Sana düşman iken sen onu kendine dost edinmişsin. Sen, o nefsin hilelerini göremezsin. Onlar gizli işlerdir nasıl bilinsin. Bilse onu azarlar ve ayıbını örter. Ama kişi sevdiğinin ayıbını görmez, görse de örter. Kişinin sevdiği ve inandığı neyse seven ona her yerde uyar.

İnsan düşmanına eğri bakar ve gördüğü ayıplarını başına kakar. Razi olsa ayıbı ona hoş gelir, gözü hep iyi işlerini görür. Böyle olunca insan beğenip bütün çirkinlikleri nefsiyle bir edip kendini her işe hazır görür, yaptıklarını kendine yakıştırır. *Nefsi* ona düşmanlık eder ve zerre kadar yol bulursa zarar verir. Fırsatını bulursa asla kaçırmaz ve gayretini azaltmaz. O kişiyi helak etmeye az kalır yani onu şirke sürükler. Eğer o kula *Allah*'ın fazlı olur *Allah* hak ile olan kula yardım eder. Ey akıl! Gel bu işi anla ve aklını başına devşirerek zorluğu yen. Gafil olma, gözünü aç ve sadece önüne bakarak gitme. Dünyaya aldanıp gururlanma, en önemlisi ahireti unutma.

Pes te'âmül eyle iy 'aql işi gel

'Aqluḡı dir tā müşekkil ola ḡal

Ġāfil olma aç gözünji bir zamān

Ancak öḡüḡ gözledüp gitme hemān

H. (b.1990-1991)

Eğer düşünürsen kar ve zarar sana malım olur. Her işin inca noktasını düşün ki *Allah*'a varışın kolay olsun. Zorluk üzerine düşünürsen o işin kolaylığını anlarsın. Allah'ın sözü seni maden ocağı yapar ve onu akil cahil herkes anlar. *Arif* olana bu işaret yeter, gönlünde

pek çok anlam meydana gelir. Söz budur; sabredip baksan fayda ve zararını hep anlarsın. Sabır ile bir nazar kıl, düşün; “Sabır ferahlığın anahtarıdır.” dediler:

Bir nazar fikr eylegil şabrile geç

Didiler eş-şabru miftāhu'l-ferah

H. (b.1999)

Bir nefes hepsini düşünsen nefis ve şeytanın hamlesini duyarsın. *Nefsine* kar ve zarar ne gelse şüphesiz ortaya çıkar. Bu sözün aslını artık biliyorsun, zararda mısın yoksa kârda mı? Dünyaya aldanıp hırslı olma, dünya ehli olup elini göğsüne vurarak hasta olma. Bil ki bu durum dünyadan önce olmuştur. Cümle yaratılmışa dünyanın esası vâkî olur.

Bu sözü de beyan edeyim ve anlamı ortaya çıksın, dinleyiniz. Kötülüğe sebep olan nefistir. Her ne yaptıysa şeytan ile yapmıştır. Bu kin ve haset nefis yüzündendir. Onun işi eziyet, kibir ve kindir. Ey dost! Kıskançlık eden sadece ve başkalarının yardımıyla tuzak kuran nefis idi. Başkalarıyla ortak olup birlikte kötülük ederler. İsyanı önce şeytan etti, nefsi yüzünden kendisine neler yaptı, dinle. Asi olmasına nefis sebep oldu. Ey edep sahibi! Bunu dinle ve nasihat al. Bu güzel bir öğüttür, dinleyesin. İblisin işini diyelim ki sen de onun yanışını öğren. *Allah'a* seksen bin yıl hizmet etti, sonunda *Allah'ın* rahmetine eremedi. Yanlış fiilden *Allah'ı* fark etmeyip isyan denizine battı. *Allah'a* asi olmaya ve kibre sebep nefsidir. Kibir zehrini nefisine işleyerek işler yaptı. Onun için kovulmuş ve hakir oldu. Zerrece imanı ve inancı olmayan bir fakir oldu. O zaman insanoğlu yoktu. *Kibir* ile *nefis* sadece onda vardı. *Havva* ve *Adem* yoktu, *İblis* nefsiyle olurdu. Başka şeytan o zaman yoktu. Kibrinin çokluğu ile *İblis* vardı. Her ne kadar alçakça işler olduysa, İblis onu nefsiyle birlikte yaptı.

Havva ile *Adem'in* cennet içinde zevki ve sefası vardı. Nefis şehveti onları cennetten uzaklaştırdı ve yeryüzüne attı. *Nefis* ve *İblis'e* uyup asi olup hırs ettiler, asi oldular. *Allah'ın* katından gittiler. *Adem'in* isyanına sebep nefsi olmuştur:

Pes sebep nefis oldu çün hırş itdiler

‘Āşî olup Hâk katından gittiler

H. (b.2028)

Bersisa da nefsine uyunca neler olmuştur, gör. Mümin olan bu hal üzerinde düşünsün. Korku ile yolunu doğruca gitsin. Senin nefsin güçlü bir düşmandır. Onun her yandan hiç kolay yeri yoktur. Bir nefeslik şer iş ile kahrolunmaz, insan o yolu terk etsin. Düşmana karşı koymak için ilacı diyelim, gözünü aç. *Nefsini* ıslah etmek ve şeytanın şerrinden kurtarmak vacip olmuştur. Onun yollarını tutup yavaş yavaş *Allah'a* doğru git. *Allah'ın* izzetinden sürekli korkup kudreti yettiği kadar çalış. Azim ile *Allah'ın* emirlerine özen göster ki aklına şer oku ulaşmasın. İşini *Allah'a* ısmarlayıp ondan sonra *O'nun* dergâhına gitsin. Çünkü kullar için eh hayırlısı ve iyisi *Allah'tır*. Nefsini kötülükler yapmaya değil hayra telkine yöneltmelidir. İbadet ile nefsinin mağlup etmelidir. Ancak gereğinden fazla bunu yapmamalı ki yolda yorulup durmasın. Hem nefsinin takva ile hileden temizlemeli hem de perhiz ile onu aciz bırakmalıdır. Kötülüğe gücü yetmeyip aciz kalmalı ve mecburen ondan sonra insafa gelmelidir.

Perhiz olarak bildiğiniz sadece açlık ve susuzluk değildir. Perhiz yedi uzuv ile olur. Göz hiç harama bakmasın zira *Allah'tan* korkunun perhizi budur. Kötü işler yapmamalı, bu yolla iyi işini ziyan etmemelidir. Kendisini saklayıp zina etmemeli, kendi kendini riyaya düşürmemelidir. Dilini boş ve gereksiz sözlerden sakınmalıdır; başa gelenler her şeyin sebebi dildir. Dil ile *Allah'ı* birleyip ona hamd etmeli, dine riayet edip senâ etmeli. Gönlüyle son halini düşünerek ayak ve elini de saklamalıdır. Bütün uzuvlar içte ve dışta olup ıslah edilerek yola girilmelidir. Bu veçhile nefsinin yenmeli ki *Allah* katında utanmasın. Eğer kişi nefsinin yenersen içinde kibir ve kini kalmaz. Böylece kişinin nefsi yenilir ve güçsüz bırakılır. Onu yenmek için güçlü olmak, nefsinin kanını döküp başını kesmek gerekir.

İmam'ın sözünü tamamladık, bir söz daha söyleyelim dinleyiniz. Hasıl kelimeler buraya geldi, Rasulün ruhunu her an selam ver. Kişi, devamlı nefsiyle savaşmalı; fitne meydanını ona dar etmelidir. Nefsinin isteklerini terk ederek azim ile ruhun kalesine varmalıdır. Aklını başına devşirip aşk ile nefsine kilit vurmalıdır. Bir nefes uyanıklık bulduğu zaman gönlü aşk ve marifet ile dolduğu zaman akıl askerini çekip hemen yürümelidir. Nefsin askerinden kendini korumalıdır. Nefis kalesinin üzerine gidip düşmanını yok etmelidir. Dosta ulaşmanın yolu budur. Nefsinin olgunlaştırıp sükûnete erdirmeli ve onu hayır işlere telkin etmelidir:

DüŖe nefsi al'asinüŖ üŖtine
DüŖmenin ahr idüp ire düŖtına

Nefsini tekmâl ü teskîn eyleye
ayr iŖi nefesine telin eyleye

H. (b.2071-2072)

Nefsinin istekleri doğrusunda akıl hi Ŗehrini koruyabilir mi? Dünyada o iki gemi bir eliyle tutan insan var mı? İki gemi bir elinde tutan kiŖinin sonu helak olmaktır. Sulu sinek suda yiter derler, bu sözü anlarsan mana biter.

Mübarek bir söz daha söyleyelim, dinleyin. Sözlerin oldukça latifi ve sonuncusudur. Nefsin ordusuna baskın yaparak ruh kalesini mamur etmeli. Ruhunu kalbinin sarayına koymalı ve aşkı imam edip ona uymalı. Ŗevk ateŖiyle sarayını kızdırmalı, yıllarca orada demircilik yapmalı. Katı gönlünü yumuŖatıp ıslah etmeli, nefis elinden kalbini iflah etmeli. Nefsini onun altında örs etmeli ki nefsinin kibri ve kini gitsin. O gönle sonra kabiliyet kuvveti vermeli ki kiŖi temizliğe layık olsun. Yıllarca özünü temizlemeli ve Ŗevk ile arıtmalı. Kapıda kapıcı olup sonra kalmalı ki gönlünden haber verip alsın. Her zaman gönül kapısını bekleyip, ihlas eŖięi yapısını saęlamlaŖtırsın. DıŖarıdan yabancıları içeri koymasın, Ŗeytanın sözüne hi uymasın. *Tevhit* kılıcını elde çekip dursun, kılıcı salıp hainin boynunu vursun:

Seyf-i tevidi çeküp elde ura
Seyfi Ŗalup āyinüŖ boynın ura

H. (b.2088)

Gönlünden sevdiğini hi ıkarmanın ki Rabbini ancak böyle bilir. Sevgisini Hak'tan başkasına harcamamalı, *Allah*'ın emirlerinden başkasını tutmamalı. Ondan sonra *Allah*'ın güzellik ıŖıęı kalbine akar ve böylece kemal sahibi olur. Sarayın iini, sarayın iine girince bilirsin. *Allah* sevgisi onun iindedir, kalbine hi Ŗüphe gelmesin. Munis olup *Allah* sevgisiyle nefsinin canını sert sert gazâ etmeli. Gücü yettiği kadar alıŖarak kalbini temizlesin ki *kalb-i selim* olup *Allah*'a dönsün. Bütün uzuvların gönül sultanıdır, onu temiz tutmak gerekir. *Allah*, tecelli ederse ona eder, kalbi arıt; *Allah*'a yol oradan gider.

Hikāyet-i Şeyh: Dinleyiniz, bir kâmil şeyh vardı, içi dışı ışık ile doluydu. Bazı müritleri ona şeytanın vesvesesinden dolayı şikâyet etti:

Dinleñüz bir şeyh-i kâmil varıdı
İçi taşu şöyle pür-envārıdı

Kim şikâyet eyledi ba'zı mürîd
Vesves-i şeytân elinden key şedîd

H. (b.2099-2100)

Şeyh onlara dönerek; “Ey mürid! Şeytanın vesvesesini *Allah* savsın. Ey can! On yıl demircilik yaptım, demiri yumuşatıp dövdüm. On yıl da temizlikçi oldum, bu sözüm üzerine düşün. Yine on yıl şer işlere tövbe edip kapıcılık yaptım. Sağlam adımla nefis kalesini yok etmek için *tevhîd* kılıcını çektim. Uzun süre kapıda bekledim, hayli şiddetli zahmet çektim.” Şeyh’in bu sözü üzerine müritler; “Bu işi senden hiç görmedik ve bu sırı aklımızı erdiremedik. Bu işi senden birimiz görmedi, bu sırrın aslını bize anlat.” dediler. Şeyh: “Bu sözün aslını bilmiyor musunuz? Dinleyin, sonunda bu söz nereye varır. Gönül, şu demir gibi serttir. On yıl demirci olup onu dövdüm. Gözlerim doldu, yaşlarla ağladım. Sonra on yıl onu temizlikçi gibi yıkadım ki kalbimi eritip *Allah*’a kaçayım. Evimi temizleyip beyazlattım, kalbim cennet bahçeleri gibi nurla doldu. Gözümü yaş ile ağarttım, nefsin isteklerini taş ile vurdum. Gönlümü kötü hal ve hareketten temizledim ve kalbime nur doldu. Bu kez kalp hücrelerinin kapısına oturup on yıl bekledim. *Tevhîd* kılıcını çektim ve nefsimi hiç aman vermedim. *Allah* sevgisini dışarıya çıkarmadım çünkü O padişah bana nazar kıldı. Başka sevgiyi içeri koymadım ve *Allah*’tan başka her şeyden uzak oldum. Dışarıdan yabancıları içeri koymadım, nefis ve şeytanın düşmanlığına uymadım:

Taşradan ağıyarı içre koymadum
Nefs ü şeytân [u] ‘adūya uymadum

H. (b.2121)

Kalbim, *Allah*’tan başka her şeyden uzak oldu. İçeri sadece Hak gayreti girdi. Ondan sonra kalbime *Allah*’ın güzelliğinin bir damla nuru düştü. Gönül, o damlada boğuldu, o damla nasıl damladır anla. Kalbim dünyaya ait şeylerden kurtuldu, açıldı. Kalbimde kötü hal ve harekete dair hiçbir şey kalmadı. Kalbimde sadece *Allah*’ın tevhidi kaldı ve kalbim şevk

nuruyla doldu. *Allah*'ın ışığı kalbime ulaşınca *Allah* sevgisi orada sağlamlaştı. Hak'tan başka her şeyden arınan gönül *Firdevs* cennetini seyreder. Bu mertebeyi bulacak kişinin gönül aynası saf olmalı.” dedi.

Der-beyân-ı igvâ'in-nefsi ve's-şeytân: *Allah*'tan yardım gelmeyen kulun vay haline! O, nefsinin baskınından kurtulamaz. “Senin işlediğin günahlara O rahmet eder, kaygılanma!” diye şeytan insana cesaret verir. Bu fitnedir, ona inanma. O, sana dost olur sanma. Sende ne kadar damar varsa şeytana geçecek o kadar yol vardır. Her an o damarlar içine girip seni her yerden yoldan çıkarmaya çalışır. *Allah*'ın rahmetinden insanı gururlandırarak uzaklaştırır. “Rahmeti çoktur, kullara rahmet eden O'dur.”

Rahmeti çokdur kerîmü'z-zât Odur

Rahmet iden kullara bi'z-zât Odur

H. (b.2137)

Böyle diyerek yoldan çıkarır çünkü onun işi şer ve fitnedir. Yani insana tövbeyi unutturur, imanını götürmeye kadedir. Kahır ve hışmını sana göstermez, gafil olma! Hışmını bir yana bırakıp sana göstermez. Onun sözüne aldanma! *Allah*'ın kahrını unutma ki bunadır, ancak sonunda dönüş O'nadır. Kahır ve lütuf arasında ol ve hiçbir zaman korkudan uzaklaşma. *Allah*'ın emrini terk edip şeytana uyuma. *Kerim* olduğu için O'nun emrini tut ev emrini kırma.

Sakın aldanıp gurur etmeyesin. Şeytana uyup kötü hal ve hareketlerde bulunma. *Allah*'ın lütfunu anıp kahrını anmamak olmaz. *Allah*'ın keremi bu şekilde gelmez. Dost ve düşman bir olmaz. Bir kul hem boyun eğen hem de asi olur.

En iyisi kul, *Mevlâsına* hiç âsi olmasın. *Allah* için ibadet etsin çünkü *Allah* ona ihsanlarda bulundu. *Allah*, kula ihsanda bulunsun; kul O'nun bin sırrına isyan etsin. Bu reva mıdır? Kul, *Allah*'a boyun eğse rahmet bulur, asi olsa nimeti inkâr olur. Bunca nimetler sana ihsanıdır. O, kimini bey kimini sultan eder. Bunca lütuf ve ihsanı sana verdi, utanıp eksikliğini hatırla. Asi olmak sana yakışmaz, sen boyun eğ ki *Allah* sana rahmetle baksın. *Nefis ve şeytana* uyan her kişi başına ateş gözene toprak koyar. Günaha cesaret gösterip gurur ve kibir ile nefsanî yol tutan dinin ne olduğunu bilemez. Daima lütfunu anıp Kerim der ama adaletini hiç aklına getirmez. Orada bir yere varacağını ve eline defterlerin

verileceğini bilmez. Burada hayır ve şer her ne yaptıysa insan bunlardan sorulur. Ey mümin! Hal böyledir bilesin ve öğüt alasin. Hiç kimse dil ile yara vurma. Hayrı işle, sakın şerre yakın olma. Süngüden yara gelse iyileşir ama dilin yarası zor olur. Gönle yara gelse en iyi doktorlar ona deva olamaz. Sırça kırılrsa bütün olması zordur. Sakın kimsenin gönlünü kırma. Gönülleri yıkmamağa çalış, gönül yapanlar gönül eridir. Gönül kıran *Allah*'ın nesi olur? *Allah*'ı duyan hiç gönülleri kırar mı?

Bu nasihatleri sana söylerim, küpe yapıp kulağına tak. Af ederse bil ki *Allah*'ın fazlıdır, eğer kısas ederse bu da adaletidir. İster peygamber ister velî olsun kimse O'nun hükmüne engel olamaz. *Allah*, dilerse kuluna rahmet eder ve fazlıyla vardığı yeri cennet eder. Dilemezse intikam eder ve yerini cehennem yapar. Ey kişi! Halin böyle olduğunu bildiysen işlediğin işi hayır işle. Her günahını ince ince hesapla ve düşeceğin kuyuyu boyuna göre kaz. Sakın şeytanın oyununa aldanma, nefsin ipini eline verme. Bir günahı sakın az görme ve zerrece suç işleme. Zerre miktarda günah işlesen her gün hatırlayıp ah et. Korkup sürekli itiraf edenlerin büyük günahları affolur. Kişiden küçük günah zordur, büyüğünden de zordur. Az günahı bir samana saymaz ve suç işledim diye kaygılanmaz. Büyük günah işlese, büyük günah ettim diye korkar. Kişi, bir günahı küçümse, az veya çok bu haram olmaz dese ahirette işi zor olur. Onu o anda helal görüp delalete düşer. Çok günahlar işleyip sonunu düşünmez.

Der beyân-ı gurürü'n-nefs ve's-şeytân: Uygun bir an geldiği için bir hikâye daha anlatayım. Bu hikâyeden gururun ne olduğunu ve mağrur olanın halini anla. Bir kişinin gönlünde fesatlık vardı ve Rabbine asi idi. Onun haram ve gûnahtan kaçınan bir kölesi vardı. Salih ve oldukça günahlardan kaçınan biriydi. Kendisi kul idi ama edepli ve düzgündü. O kul, efendisine “Rabbinden utan, yer ve göğü tutan *Allah*'ın kudretidir. Günah ve isyandan usanmaz mısın? Ahirette ne olacağını düşünmez misin?” dedi. “Tövbe edip kalbini temizleyesin. Günahlardan kendini temizleyip isyanı terk ederek *Allah*'a gidesin. Marifet ışığıyla kalbin dolarsa bütün zor işlerin kolaylaşır. Daima *Allah*'ın emirleri üzerine olursan Hak sana nazar kılar.” diyen kölesine efendisi dönerek şöyle der: “Ey delikanlı! Ben de sana bir iki kelam edeyim. *Allah*'a karşı mücrim ve asi bir kulum ama O'nun lütuf ve bağışlamasıyla beka bulmayı umuyorum. O Kerim'in rahmeti çoktur, gazâbından rahmeti daha fazladır. Senin şirkin olmazsa seni affeder. Senin buna itikadın yok mudur?”

Lîki mücrim ‘âşî bir kûlam Hâka
Umaram luţf ü şehâsıyla beķā

Ol kerîmüñ rahmeti key çok durur
Ėazabından rahmeti esbak durur

H. (b.2206-2207)

Efendisi bir gün kölesine: “Şu tarlaya git ve oraya susam ek. Sür, ek ve ekmeğini ye.” dedi. Kölesi efendisinin verimli tarlasına susam yerine arpa ekti. Amacı, efendisine serzenişte bulunmaktı. Bir gün efendisi ona tarlaya gidip susamlara bakmayı teklif etti. Efendisi ve kölesi susamları görmek için yola koyuldular. Efendi, tarlayı görünce durumu sormak için kölesine dönerek “Susam nerede? Bu tarladaki arpadır, susama ne oldu?” diye sordu. Köle, efendisinin sözünü dinlemeyerek tarlaya susam yerine arpa ekti. Akıllı ve bilgin kul efendisine: “Susamın bitmesini umuyordum ama arpa bitmiş. Nasıl oldu anlamadım.” Diye cevap verince efendisi; “Arpa ekip susam bekleyeni kimse görmemiştir.” dedi:

Ėul didi umarıdum şūsam bite
Arpa bitmiş bilmezem olmuş n’ite

Didi mevlā kimse gördüğümü var
Bir kişi arpa eküp şūsen umar

H. (b.2231-2232)

Kul: “*Allah*’a asi olup *Allah*’tan rahmet bulursun sanma. O’na asi iken lütfuyla sana sonsuzluk ve rahmet vereceğini mi umarsın?” diye cevap verince efendisi hatasını anladı ve ah edip inledi. Hayret ile parmağın ısırıp hemen destur vererek kölesini azat etti. Bindiği atı bile ona verdi. Yola düşüp evden tarafa yürüdüler. Kul, efendisinin *Mevlasına* dönmesine sebep oldu.

Sen de gözünü aç; sıdk ve özünü *Allah*’a tut. Bütün halk senden nasihat alır. Rabbine insaf ile tövbe eder. Gaflette kalma, gözünü uykudan uyandır. Gafil olan *Allah*’ın sırrına eremez. Yerine arpa eken arpa bulur. Arpa ekip süsen bulunca yerinir. Yerine diken eken diken bulur çünkü onun aslı, tohumu dikendir. Zira, dünya ahiretin tarlasıdır. Ahiretin ecrinin tarlasıdır. Şeytan burada düşmandır ve bu tarlanın kargasıdır. Taneleri karga

toplamasın. Yerine buğday eken onu bulur, cennetin yerine yedi baş olur. Her birinde yüz tane olur, yedi baştan yedi yüz tane olur. Gel hesap et, yedi yüz tanenin hikmeti nedir? Bir hayır iş işlersen *Allah* on yazar, lütuf ve fazlıyla ameli süsler. Bir günah yerine yine bir yazar, amacı kulunu korumaktır. Çünkü *Allah*'ın lütfu ve adeti budur. Siz de *Allah*'ın lütfuna göre davranın. *Allah*'a asi olma, boyun eğ; *Allah*'a asi olmak hayli kötüdür. Sevabın birine on, on olursa yüz olur. Yüzü geçse bin olur ve bunun ecri verilir. *Allah*, günahlarına kanat tutmuştur ama sen *Allah*'a uy ve günah işleme. Asi bir kul ne zaman halkı görse bir günahı gizleyip öyle işler. *Allah*'tan korkmaz halktan utanır, halk görür onu *Allah* görmez sanır. Rabbi, her yerde hazırdır. Her kulunun işini görür. Utanırsan bari *Allah*'tan utan. Yeri göğü kudret ile tutan O'dur. Halka gizli, O'na görünendir, Rabbini görür gibi utan:

Çorğı yok Hâkdan o halkdan utanur
Halk görür Allâh anı görmez şanur

Çamu yirde Rabbi hod hâzır durur
Her işine kulunuñ nâzır durur

H. (b.2250-2251)

Kovulmuş ve isyankâr şeytan ne der dinle, sakın onun hilesine uyma. “*Allah*, sana ölünceye kadar süre verdi, ölüm gelince ömrün sona erecek. Zevkini sür, ömrün uzundur. Belki yüz yıldan fazladır. Ömrünün sonunda tövbe edersin, günahından arınıp gidersin.” deyip onu mağrur eder. Sözü fesat kendi fitne gör ne yapar. “*Allah*, eline karar verme yetkisi verdi, dans edip eğlen, felek gibi dön. Bir gün ölürsün, canın hemen gider. Feleğin adeti budur aman vermez. Zaten öleceksin, ye iç, tadını çıkar. Bari zevkini et ondan sonra öl. Günah işlersen de ömrün uzundur. Bir gün ah eder tövbe kılarırsın. Fani dünyada kalıcılık yoktur, zevkini sür.” diyerek seni yolunda çıkarmağa niyet eder. Kalbi *Allah*'ın emirlerine mail olan kıyamet gününde kabul olunur. Nefsine uyup şeytana aldananları şeytan, öğüt vererek yoldan çıkarır. O zavallı, ölümün kolay olmadığını bilmez. Gafildir, sadece önünü görür. İşinin sadece önünü gözetir, sonunun ne olacağını düşünmez. Zira şeytan ona “Ey kişi! Gamı kederi bırak, bu kaygıdan vazgeç. O, *Kerîm* olduğu için seni affeder. Sana niçin diye sormaz. Her ne işlersen işle O seni affeder. Kabahat ve günahın O'nun için önemli değildir.” diyerek türlü oyunlar eder:

Çün gidersin ‘işret ü zevk idegör
Bāri zevkuñ eyle andan gidegör

Dağı ‘ömrün çoğ idersen de günāh
Tevbe kıluban idesin bir gün āh

H. (b.2274-2275)

“Senin emre karşı gelmenle ne eksilir. Ne emre uymakta ne de emirleri yerine getirmekte sana kar veya zarar yoktur.” diyerek senin kanına girer. “O *Kerîm* her şeyden zengindir. Kıyas edip sana düşman olmaz.” Bunlar hep şeytanın fitneleridir. İçi bakır dışı altındır. Kendisi hakir görülmüş ve kovulmuş olduğu için seni de yoldan çıkarmak ister. Şeytana uyma, gafletten uyan. Gözünü aç ve *Allah*’ın rahmetine boyan, nefsin hilesini sezen yolda kalmaz. *Nefse* uyup *Allah*’a yönelmeyenler kıyamet gününde rıza bulamazlar. Onlara pek çok oyun eder ve herkese mizacına göre onların kanına girer.

Onların da halini size anlatalım, dinleyin onu da söyleyelim. “Bedeniniz kabre girdiği zaman toprak olup çürür gider. Canının kıyamet gününde elem görmez çünkü düşmanınız sağ ve salim değildir. Bütün kemikleriniz çürür. Neden kaynar suyu içersiniz? Kıyamet gününde hesap olmaz, çünkü benden o gün bir araya gelip ayağa kalkmaz. Bu yüzden azap olmaz. Tekrar bir araya gelmeyececeğine ceza olur mu?” diyerek seni kötülüğe alıştıtır. Şeytanın sözleri hep böyledir. İnsanoğlu zayıftır, aldanır; onu doğru söyleyen dost sanır. *Şeytanın* kötü hallerini tutar ve sonra halinin nasıl olacağını bilir. Ecel, bir gün ona ansızın yetişir. Tövbeyi o arada nasıl etsin? Zira ecel, ansızın gelir ve elinin pençesini vurur. Sonra, oğlunu ve kardeşini terk edip başını ecel yastığına koyar. Ömrü sona erdi, ne yapsın? Kudreti yetmeyince ne söylesin? Birine bir şey söyleyemeye en azından vasiyet etmeye gücü kalmaz. Bu kez dört yanını gözler şeytan o zaman imanına kasteder. Onun o zaman yüreği yanar çünkü hararetin şirreti gelmiştir. İşte o zaman şeytan ona yol bulur, *imanını* almakla meşgul olur. Buna çare *Allah*’a sığınmaktır. Bu öğüt hem sanadır hem bana, dinle. Gel, her günahından tövbe et ki cehennemden ateşinden uzak olasın:

Her günāhdan tevbe eyle gel beri

Tā olasın nār-ı kübrādan beri

H. (b.2316)

Der Beyān-ı Talebi’ş-şeytāni Ġmāne’l-mü’mini Halete’n-nez’i: Haberler içinde bir haber geldi, anlatalım onu da dinleyin. Ölümün son anlarında şeytan gelir ve imanını o an almaya çalışır. Hemen gelip başucuna oturur, elinde bir kadeh su tutar. O kadehin içi şarapla doludur. Şarap değil belki de taze suyla doludur. İnsanoğlu suretine bürünür ve müminin gözlerine görünür. Mümin onu gördüğü zaman dostu kardeşi gibi insan sanır. Sundular ki alıp bu kez ondan içsin ve dert, keder ve beladan kurtulsun. O mümin bu fitne ve hainliği bilmez. Aciz ve zavallı kul ne yapsın. Onun içi kibir ve kin dışı foduldur. Nefse uyup şeytana kul olma. O *şeytan* hiç şaşırmadan fırsatını yakalar ve kimseye şefkat ve lütuf göstermez. Mümin, “O sudan bana ver.” deyince şeytan, “Bana boyun eğmeden sana sudan vermem.” der:

Mü’min eydür vir getür şudan baña
Bu la‘inüñ gör nedür sözi aña

Aña eydür virmezem şudan saña
Uymayınca sen muñi‘ olup baña

H. (b.2328-2329)

Amacı, mümine *Allah*’a şirk ettirmektir. Mümin, sözüne uymazsa bu defa ayağı ucuna gelir. Suyunu tahrik, yüzünü ekşitip kadehteki suyu hareket ettirir. Mümine, “Su lazım mı?” diye sorar. Mümin ondan suyu isteyince; “Önce peygamberleri yalanla!” der. O kula sıkıntı gelince şeytanın sözüne yenilir. Eğer susuzluk haline sabretmek zordur. *Allah* kuluna yardım etsin. Eğer aciz kalıp şeytana uyarsa şaşırıp kâfir olarak ölür. Bunun için dua ve yalvarmayla *Allah*’a “*Ya İlahi!* Mümin kullarını koru çünkü o zaman bunların gücü yoktur. O an fazlın erişsin ve şeytan aciz kalsın” diye dua et. *Allah*’tan yardım gelen kişi şeytanın sözünü asla kabul etmez. İşinin hem önünü hem sonunu düşünerek şeytanın önünü keser. *Allah*, bütün mümin kullarına ezelden fazlını vermiştir. Son ana kadar bunu saklayan lütfa ererek kurtulur. Herkes bunun için fazlı buldu:

Anı şağlar gine āhır vağte dek
Luğfa iren kurtulur yoğ buña şek

Anuñiçün buldı fažluñ mü'minīn
Ger velī vü 'ām u ħāş u ecma'in

H. (b.2348-2349)

Bir hikâye daha denildi, dinleyip sen de bundan ibret al. Eskiden oldukça fazıl ve dindar bir şeyh vardı. Allah onu davet etti ve ansızın ecel geldi. Hastalık ve zayıflık gelince bedeninde mecal kalmadı. Ashabı, şeyhin huzuruna geldiler ve ecel belasına düştüğünü gördüler. Şeyhe, “Senin halin nedir? Beden rahatlığın canın nasıl?” diye sordular. Şeyh; “Bana ecel yetişti, *Allah*'ın verdiği süre doldu. Bu vakte kadar böyle hal görmemişim. Örum sona erdi, güç kuvvet kalmadı. Şüphesiz O'nun vadesi sadıktır. Mümin olan bundan şüphe etmesin.” diyerek işiyle meşgul oldu. Önce müridin sonra şeyhin halini anlatalım. “Bu hal ve durum nedir? Yoksa vefat vakti geldi mi?” dediler. Şeyhin başucuna toplandılar çünkü şeyh ölüm döşeğindeydi. Hemen ona şehadet telkin ettiler. O zaman ne oldu, ne yaptılar dinleyin.

Ona şehadet telkin edince şeyh yüzünü bir yana çevirdi. Tekrar telkin edince tevhit etmeyip yüzünü çevirdi. Öyle bir vakittir ki o vakit çok dardır, eğer insan şeytana uysa büyük utançtır. Niceleri, *Allah*'tan yardım gelmezse şeytana uyup kabul eder. Zahit üçüncüde “Demem!” diye bunlara cevap verdi. Müritler; “Eyvahlar olsun! Şeyhimiz böyleyse biz ne yaparız? *Allah*'ın rızasını nasıl kazanırız?” diye yüksek sesle ah ettiler. O an yere düştüler ve etraf bağıriş çağırışlarla doldu. Bizar olup canlarından geçtiler, hep serserem olup şaşır kaldılar. Gözyaşları sel olup sular aktı, o yaşlarla her yerde otlar bitti. Feryat ile o kadar ah edildi ki gökyüzü dumanlarından siyah oldu. Müritler hali böyleyken şeyh güç bulup gözünü açtı. Başını bunlardan yana çevirdi. O an akli başına geldi ve müritlerin gözyaşlarına baktı. “Size bir şey mi dedim ki böyle ağladınız? Bir şey dediysem bana söyleyin.” dedi. Müritlerim hepsi çağırışlarla ah edip şeyhin üzerine düştüler. “Sana üç kere tevhidi telkin ettik. *Allah* birdir *Rasul* haktır, *Allah*'tan başka *İlah* yoktur dedik. İkisinde yüzünü çevirdin ve söylediğini duymadık. Üçüncüde “Demem!” dedin ve bu sözü niçin söylediğini bilemedik.” Şeyh bunlara; “O zaman bana elinde bir kadeh ile şeytan geldi. Sağ yanıma yaklaşınca *Allah*'ın yardımı bana ulaştı. Sanırsın ki o kadehin içinde su var, hayal içinde su gibi görünür. Buzlu bir kadehi elinde tutar, fırsatını bulursa imanını alır. İnsan suretinde geldi, bu hale gelmeden sen de buna hazır ol. Bana su ister misin diye sordu. Ben de suya ihtiyacım olduğunu söyledim. Hemen fırsat bilip bana *Hızır İsa*'nın *Allah*'ın oğlu olduğunu söylememi istedi. Reddedip sözünü kabul etmedim. Bu defa ayak

yanıma geldi ve önceki söylediğini tekrarladı. Üçüncüde *Allah* yoktur dedi ama hiçbirini kabul etmedim. Haini söz ile berbat ettim. *Allah* yardım etti onu geri çevirdim. Onu geri çevirdiğim için durmadı, yüzünü eğdi başını kaldırmadı. Hemen elindeki yere vurup artık katımda durmadı. Sürçe düşe ağlayarak gitti. Sizi geri çevirip demem demedim, o şeytanı geri çevirip dedim. *Allah* yardım etti ve sıdkımı ve tevhidimi ona set ettim. Siz de bu hale göre hazırlığınızı yapın.” dedikten sonra şehadet edip canını teslim etti. Şeyh, yüzünün suyuyla *Allah*'ına kavuştu. Din ve imanını düşmanından koruyarak cennette kaldı:

İrdi şeyh yüz şuyıla Allāhına
Haḫ te'ālānuḫ ulu dergāhına

Ḳalısar cennetde yarın ḫālidīn
Düşmeninden ḳorḳup imān u dīn

H. (b.2408-2409)

Ya Rab! O zamanda mümin kullarını sakla. Ancak o zaman o kulların kurtulur; rahmet ve fazlını şüphesiz bulurlar. Fazılların hali böyleyse asilerin halini sen kıyas et. Buna göre halini kıyas et ve dilini tevhit ile öğret. Ta ki o zaman ölümün kolay olmasını istiyorsan daima tevhit ile meşgul ol. Zira, elini Allah'a tevhit ulaştırır. *Tevhit* ile *Allah*'a gidince beka bulursun. Cennet içinde *Allah*'ın cemalini görürsün ve kalbin *Allah*'ın ışığı ile dolar.

Der Beyan-ı Sevāb-ı Tevhîd-i Bārî Te'ālā: *Sinân*, bir nasihat ederim, dinle. Bu nasihati tutarsan *Allah*'tan cennetler bulasın. Sözüünü tevhit ile bitir, dua ederek *Allah*'ın rızasını iste. Hem *tevhîd*ın sevabını söyleyip kalp diliyle sözünü diz. *Tevhîd*e talip olanlar ahiret gününde hesapsız ecrini bulurlar. *Tevhîd*ın sevabı nasıldır, dinle. Evliyanın başı olan *Hazret-i Ali* bir rivayet etti. *Allah*'ın *Rasufün*'den bir rivayeti tebliğ etti. *Allah* *Rasufü* pek çok kişinin kaygısını gideren bir şey dedi. Anlatalım zengin ve fakir herkes dinlesin. “*Allah*, alt kısmı yerin yedi kat altında olan on beş arşın bir direk yarattı. Balığın sırtından yedi kat yerin altına kadar... O kul sadık niyetiyle “Lâ ilâhe illallâh; *Hz. Muhammed* *Allah*'ın *Rasufü* ve sevgili makbul kuludur.” dese arş titrer ve o direk hareket eder:

Dise lâ-ilâhe illallâh o ḳul
Lîki şādîḳ niyetiyle dise ol

H. (b.2444)

Hak Teala arşa “Yâ arş sakin ol!” dese arş titremeye devam eder. Arş; “Yâ Rab! Kudretinin elinde aciz bir kulum, nasıl sakin olayım? Onların suçunu bağışlamadın, şahadet ettiler ama onların suçu af olmadı.” Hak Tealâ; “Yâ Arş-ı azim ve de göklerin sakini! Şahadet edeni bağışladım. *Allah* kadir diyen herkesin büyük küçük her günahını bağışladım.” dedi.

Dinle, bunda bir sevap daha söyleyeyim. Bir kişi *Allah*'ı *tevhit* etse ve *Allah* birdir diye kendini ibadete verse; saygı ve hürmet ile *Lâ ilâhe illallah* dese; halis niyet, kalp temizliği ve *aşk* ile bu *tevhid* etse; O *Kerîm*, *Rahman* ve *Rahim* keremler sahibi dört bin günahını affeder. Bu günahlar hep büyük günahlardır, küçük günahlar zannetme. “Onda günah yoksa ve dediğiniz gibi de olmazsa ne olur?” diye sordular. Onun da bağışlar ve büyük günahlarını affeder. Zira O'nun rahmeti çoktur, işi aftır; O'na affetmek yakışır. O, suçları affetmeyi çok sever. *Hem Hz. Muhammed* de *Allah*'tan af diledi. Her kim ki özür diler, özrünü kabul edip suçunun affını istedi.

*Tevhid*ın sevabını dinledin. Sözümüz *tevhit* ile tamamlansın ki âlemlerin övücü olan *Hz. Muhammed* bize şefaathçi olsun. *Allah* birdir, ona ikinci yoktur. Hem de peygamberi *Hz. Muhammed*'dir. Her ne dediyse ve bütün peygamberlerini kabul ettik. Ya Rab! Sözümüz sona erdi. Fazlın ile imanımızı sakla, dinimizi *İslam* dini ettik. Bir zerre kazancımız yokken bize imanı verdin. O zamanda bizim imanımızı sakla çünkü dinimiz *İslam* dinidir. *Ya İlah!* Zerrece fazlını umarız. Sen bize imanı verdin, günah ve hatalarımızı bağışlarsan buna şaşılır mı? İman sahibi olmak her şeyden yücedir. Suçu affetmek sana yakışır. O *Hz. Muhammed* hürmeti için ya *Kerîm!* Suçumuzu affet çünkü sen *Rahîmsin*. O *Ganî*, miskin insanoğlunu görünce lütfetmiştir. O'nun emrini tut, çünkü *Rahîm*'dir. Sana cehennem ateşini göstermesin. Mümin olan *Allah*'ın emrini tutar ve cenneti elde eder. Yolunu *Allah*'a doğru tutup nefsinin isteklerine uymasın. *Nefis* ve *şeytan* ile savaşsın ve onlara fitne meydanını dar etsin. Daima savaşsın onlara nefes almasın. Gece gündüz şiddetle savaşsın en sonunda canını vererek şehit olsun:

Dâ'imâ ceng eyleyüp ide kıtâl

Tâ aña münkâd ola ol bed-fi'âl

Dün ü gündüz eyleye ħarb-i ŧedīd
Cānını āħir virüp ola ŧehīd

H. (b.2474-2475)

Sinān, gel sen de nefsinle savaŧ ki sana *Allah*'ın cennetleri nasip olsun. Nefsinin baŧını keserek ona aman verme. Son piŧmanlık sana fayda etmez, bil. Ölmeden önce hazırlıklarını yap. Yaŧı yaŧına katılmaz, böyledir; ah edip elini baŧına vur. Sen sözünü kime söylersin? Sen kendi özünü hiç ıslah ettin mi? Bunca nasihatler edersin, sen *Allah*'a tamamen teslim oldun mu? Gel, halin ile fiilini birbirine uydur. Olduğun gibi görün ve görüldüğü gibi ol ki *Allah* sana nazar kılsın. Sözlerin ve halin uyum sağlamazsa diline boŧ yere zahmet verme. Söz veya hal ile iŧimiz elimizi *Allah*'a uzatmaktır. Bu zayıf ve zavallı sana elini sunup fazlını umar. Kimseden ummaz sadece Sen'den umar. O, bunun için elini sana uzattı çünkü baŧkasından ona fayda yoktur. Nefsin elinde mağlup ve zavallı olmamak için senin fazlını umar. Nefsinin sıfatını temizleyip ümit ile doğru yolu tutmak ister. Dünyada her kiŧinin nasıl huyu varsa; gönlü ve fikri ne derse, hep sıfatları nefisle yaratılmıştır. Her biri birbirinden farklıdır. Eğer fırsattan yana bir huy edinirse, nefsi onunla büyür. Her huyu adeti üzere olur. Nefsin sureti o ŧekil üzere bilinir. Bir kiŧi nefsini temizleyip kin ve hasetlikten temizlese kiŧi o zaman Rabbini bilir. Kalbinin aynası saf olur, Rabbini o aynada görür. Ondan sonra Allah yoluna düşer. Doğru yolu tutup varacağı yeri gözetir. Dünyevi ŧeylerden kendini soyutlar. Talip olmayan kiŧi menzil alamaz. Bu iŧ de mürŧitsiz tamamlanmaz. O, irŧat ile Hz. *Muhammed*'e iletir. Yani irŧat ile *Allah*'a yol bulur. *Talip* olan gece gündüz *Allah*'a gider, bekaya ulaŧır. Sinan, mürŧit eteğini elden bırakma. Sen de beka yolunu tut. Ruhun sonsuzluğa sefer etmeden önce elde zafer varken amacına yönel. Bizim mürŧidimiz *Emir Sultan*'dır. *Allah*, O'nu āleme nur etmiŧ. Bütün kalbiyle *Allah*'a teslim olarak *Buhara*'dan göç etti. *Rûm* ülkesine gelip ıŧık oldu:

Mürŧidümüzdür bizüm Sultān Emīr
'Āleme nūr eylemiŧ anı ħadīr

Himmetile 'azm idüp Buħāradan
İntiħāl ü seyr idüp ol aradan

Milket-i Rūma o nūr oldı gelüp
Halka irşād eyledi şer'[i] olup

H. (b.2506-2507-2508)

Yol gösterip halka irşat etti. Yaratılışı edep doluydu, halk ile irşat ederdi. Bu garibin dayanağı o Sultan'dır. Hem ona muhiptir hem ondan dem vurur. Sonra O'nun ruhundan yardım alıp, izinden giderek *Allah*'ın talibi oldu. Eteğinin silsilesini sıkıca tutup nefsi savaşıarak öldürdü.

Nefis kalesini ve dağını yıkan cennet bağı görür. Nefsini temizleyip dünyevî şeylerden arınarak *Allah*'a gider. Her işinde Rabbini hazır bilir, bütün âlem halkına nazır bilir. Her nefeste *Allah*'ı anıp korksun ve bu korku ile *Allah*'a gitsin. Bu gönlüm yine bana döndü, sana bir nasihat daha ederim, dinle. Bu sözü anladıysan yüzünü maksuduna doğru tut. Gözünü açıp sen de nefsini bil, Rabbini bilmek istiyorsan nefsini bil. Her kim ki nefsini bilir, *Allah*'a kul olur. Rabbini bilmek istersen aciz ol ve ölmeden önce gözünü gaflet uykusundan uyandır. Sonsuza kadar gaflet içinde batmayasın, sonra pişman olup ah etmeyesin. Rabbini yüce nefsinin alçak bil; Rabbini *Mevla* kendini kul bil. Nefsini bilersen halin güzel olur, ruhun cennetin renleriyle dolar. Ey *Sinan*! Gel, aczini elden bırakma çünkü her işin acizlikle tamamlanır:

'Aczüñi elden kıoma gel iy **Sinān**

'Aczile olur tamām işün inan

Malı mülki terk idüp gel yola gir

Kalma gaflet içre maķşūdıña ir

H. (b.2527-2528)

Malı mülkü bırakıp gel yola gir, gaflet içinde kalma amacına ulaş. *Allah*'tan yana yönel ki cennet sana nasip olsun. Mal ve mülk sana orada düşmandır. Kabrin içinde sadece amellerin kalır. Bütün dünya fanidir, ansızın ecel yolunu almadan amel kıl. "Mülk kimindir?" diye sorulduğunda kim o gün *Allah*'ına cevap verecek?

Söyleyecek sözüm kalmadı, dua ile *Allah*'tan kerem isteyeyim. Ya İlâh! Orada, "Mülk kimindir?" dediğin vakitte fazlın ile yardım et. Eğer fazlın ile yardım gelmezse hışmın

içinde sonsuza kadar kalırız. Mülk bugün *Allah*'ındır deyip birliğine övgüyle hükmedile. Kimine fazlı erişip şad olur, cennete girip mutlu olur. Kimisi sonsuza kadar kahrında kalır. Ya İlahi! Sen *kalb-i selim* olmayı nasip et. Yardımınla beni günah denizinden kurtarmanı dilerim. Gerçi günahım çoktur, günahımın haddi yoktur ama senin rahmetinden çok olamaz. O Sevgilini bize *şefa'at* eden eyle çünkü O'nu herkesten yüce yarattın. Nice kullarını affeden koruyan *Allah*'ım! Benim de günahlarımı affet. senden korkarım, bana lütfetmezsen mahvolurum. Ya Rab! Bana fazlını ver ki temiz kalp ile sana geleyim. Ümit ile senden yardım beklerim, lütfunun bulutundan yardım ulaştır. Kıyamet gününde azarlama ve de hesap ile azap ettirme. Bütün suçlarımı affet, rahmetinle bizi ağırla. Hem anne ve babamızı da rahmetine ulaştır. *Ya Kerim!* Senin mümin kullarını da koru çünkü adını Rahman ve Rahim dedin. *Ya Rab!* Sana layık olanı ver. Affetmek sana yaraşır, bu zayıf kulunun günahlarını affet. Ne kadar günah işlediysem hepsini sen bilirsin. Ömrüm gaflet ile geçti, anlamadım; sana yakışır bir iş kılmadım. Yüzümün karasını nihayetsizce eyledim. Aciz oldum ne yapacağımı bilmem; yüz karasını ele alıp giderim. Gizli veya âşık bu kadar günahı işledim. Umarım ki bu zayıf kulun günahlarını affedersin. Bilirim ki rahmetinin haddi yoktur. *Ya Rab!* Yalvaracak söz bulamam, huzuruna gelmeye yüzüm yok. Ama rahmetinden ümidimi kesmem. Gece gündüz fazlını beklerim. Ne yapacağımı bilemeden *Allah Allah* deyip gidiyorum. Yalvararak *Allah* 'ıma giderim, O'na vardığımda rahmetini umarım. Nefse uyup ansızın yere düştüm, ansızın fazlının gelmesini beklerim. *Ey Hudâ!* Elimi tutup beni kaldır. Rahmetinin denizine beni daldır. Ve dahi bütün kullarına rahmet et.

Bu kitabı tamamladık ama illaki eksiklikleri vardır. *Ya Rab!* Yüz bin salat ve selam o Habibin ruhuna olsun. Hem de aline ve ashabına ve de bütün peygamberlerin ruhuna... Hak katında rahmet kazanan herkes bu kitabı okuyup yazana *Fatiha* okusun:

Bu kitâbı gerçi kim itdük tamâm
İllâ eksüklükle temmetü'l-kelâm

İy Hudâ yüz biş şalâtıla selâm
Ol Habîbüñ rûhına olsun tamâm

Âline aşhâbına hem yâ Mu'în
Enbiyâ rûhına dañı ecma'în

Her ki rahmet Hâk kıatında kıazana

Fâtiha okuya diyüp yazana

H. (b. 2570-2571-2573-2573)

3.5.3. Hoca-nâme'de Temsiller ve Değerleri

Hoca-nâme'de yer alan bazı hikayeler temsiller üzerine kurulmuştur. Önce temsilî haliyle anlatılan hikayelerin sonunda bu temsillerin neyi karşıladığı açıklanmıştır. Bu temsiller ve karşılıkları şöyledir:

3.5.2.1. Hoca

Hoca-nâme'de asıl konunun işlendiği bölümün girişini oluşturan hikayenin kahramanıdır. Bu hikaye merkezinde değerlendirildiği zaman hoca, servet sahibi ve aleme hükmeden özelliğe sahiptir. Kulları olan ve bu kullarına eşit miktarda sermaye vererek farklı yerlere gönderen hoca, bu hikayede Allah'ı temsil etmektedir. Ancak eserin genelinde hoca, Hz. Muhammed'dir.

3.5.2.2. Kul

Kul, belli bir sermaye ile bir yerlere gönderilen ve bu sermayeyi arttırması beklenen insanı temsil etmektedir.

3.5.2.3.Sermaye

Hoca tarafında kullarına verilen ve kullardan arttırılması beklenen sermaye, imanı temsil etmektedir.

3.5.2.4. Bostan

Etrafı sağlam duvarlarla çevrilen, içinden dikenlerin ve taşların temizlendiği, meyveli ağaçların dikildiği bir yer olarak anlatılan bostan kalbi temsil etmektedir.

3.5.2.5. Saray

Padişahların yaşadığı yer olması sebebiyle, kainatın padişahı Allah'ın bulunduğu yer olarak saray, kalbi temsil etmektedir.

3.5.2.6. Yazı (Ova)

İnsanın, dünyaya gelmeden önce düştüğü yer olan ana rahmini temsil etmektedir.

3.5.2.7. Kuyu

Ana rahminden sonra insanın geldiği yer olan dünyayı temsil etmektedir.

3.5.2.8. Deve

Ana rahmine düştüğü andan itibaren insanın peşinde olan ve emanetini almak için bekleyen Azrail'i temsil etmektedir.

3.5.2.9. Ak Kurt

İnsan ömrünü kemiren kurtlardan biri olan ak kurt, gündüzü temsil etmektedir.

3.5.2.10. Kara Kurt

İnsan ömrünü kemiren kurtlardan biri olan kara kurt ise geceyi temsil etmektedir.

3.5.2.11. Yemişli Ağaç

kuyunun içinde olan yani dünyada bulunan yemişli ağaç, insana ölümü unutturan dünya nimetlerini temsil etmektedir.

3.5.2.12. Ejderha

Kuyunun dibinde bekleyen yedi başlı ejderha, yedi katlı cehennemi temsil etmektedir.

3.5.2.13. İp

Kuyuya düşen insanları kurtarmak için atılan ip Kur'an-ı Kerim'i temsil etmektedir.

3.5.2.14. Mimar

Padişahların oturacağı yapan mimar, Allah'ın sarayı olan kalbi imar eden marifeti temsil etmektedir.

3.5.2.15. Bostandaki Yemişli Ağaç

Bostan içerisinde bin bir emekle dikilen, yetiştirilen ve sonunda meyvesi toplanan yemişli ağaç, kalbtedi ümit ağacını temsil etmektedir.

3.5.2.16. Kurubaş

Bostanı zararlardan korumak için dikilen kurubaş yani korkuluk, gönüldeki Allah korkusunu temsil etmektedir.

3.5.3. Hoca-nâme'de Edebî Tasvirler

Hoca-nâme'de edebî tasvirler az yer verilmiştir. Edebî bir estetik katmaktan ziyade anlatılan konunun detaylandırılması için kullanılan tasvirler şunlardır:

3.5.3.1. Bostan Tasviri

Bostanın etrafı sağlam duvarlarla çevrilidir. İçerisinde taşlar ve dikenler yerine güzel bitkiler olan bostanda, meyveli ağaçlar bulunmaktadır. İçinde akar sular bulunan ağaçlar kırmızı, beyaz ve gümüş renkli meyveler verir. Bu kadar güzel olan bostana nazar değmemesi için içine kuru baş dikilmiştir.

3.5.3.2. Aşık Tasviri

Aşık olanın benzi sarı, gözü yaşlıdır. Sürekli aşk ile yanan aşık ah ettiği zaman fener gibi ateş çıkarır. Aşğın bağı yerde, yüzü tozdadır. Şevk ateşiyle özü alevlenip yanar. Her an

teşviş ve hayranlık halindedir. Gece gündüz maşuğundan başkasını düşünmez. Onun tek istediği didardır. Aşık olanın amacı, kendini Hz. Muhammed'e benzetmektir. Bunun için gece gündüz kendinden geçmiş bir halde ağlamaktadır. Akılları başlarında olmayan aşıkların beli "dal" gibidir. Elllerinde değnek vardır. Her zaman eller açık niyaz halindedirler. Aşıklar, Allah Rasul'ü için canını feda eder.

3.6. Hoca-Nâme'de Ayet Ve Hadisler

3.6.1. Ayetler

Hoca-nâme içerisinde ayetlere sıkça yer verilmiştir. Bir ve birkaç kelime, bazen de cümle halinde kullanılan ayetler şunlardır:

Alâ hulkin azîmin: Hakikat mertebesine gelen insanın Hz. Peygamberi'in şeriatı üzerine olması gerektiği anlatılan bölümde kullanılan Kalem sûresi 4. ayetten alınan bu cümle "Şüphesiz sen büyük bir ahlak üzeresin." anlamındadır.

Fefirrû: Kulun her zaman tövbe içerisinde olması gerektiği anlatılan bölümlerde iki kez kullanılan bu kelime Zâriyat sûresi 50. ayet, "Fefirrû ilellâh" cümlesine gönderme yapmaktadır ve "O halde Allah'a koşun." anlamındadır.

Velâ tehsebbene'l-lezîne kutilu fi sebili'l-lâhi emvaten: Gazâ etmenin ve Allah yolunda ölmenin, şehit mertebesine ulaşmanın sevaplarının anlatıldığı bölümlerde kullanılan bu cümle Al-i İmrân sûresi 169. ayettir ve "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümlerden sanma! Bilakis onlar diridirler." anlamındadır.

Zeliküm hayrû leküm: Gazânın ve gazâ yolunda gazi veya şehit olmanın sevaplarının anlatıldığı bölümde kullanılan bu cümle, Saff sûresi 11. ayettir ve "Bu sizin için hayırlısıdır." anlamındadır.

Küllü şey'i hâlik: Dünyanın geçiciliği ve şeytanın hilelerinin anlatıldığı bölümde kullanılan bu cümle Kasas sûresi 88. ayete gönderme yapmaktadır ve "Her şey helak olacaktır." anlamındadır.

Zalemnâ nefsi: Nefisle mücadelenin anlatıldığı bölümde kullanılan bu kelime grubu “Rabbenâ zalemnâ enfüsenâ” olan Araf 7/23 ayettir ve “Ey Raabimiz! Biz kendimize zulmettik.” anlamındadır.

‘Âdiyât: “Der-beyan-ı ahvâl-i haylül-guzât” başlıklı bölümde atlar konu edilir ve Kur’an-ı Kerîm’de 100. sûre olan Âdiyât bir nevi çeviri şeklinde okuyucuya sunulur. Sûrenin adı metin içerisinde anılır. Sûre; “Soluk soluğa koşan, koşarken ayaklarından ateş çıkaran, sabah erkenden baskın yapan, orada tozu dumana katan ve düşman topluluğunun ortasına dalan atlara andolsun ki, insan Rabbine karşı pek nankördür.” şeklindedir. Atların soluk soluğa koşması, terlemesi ve ayaklarından ateş çıkarması, atlar üzerine and içilmesi eserde tasvir edilmiştir.

Bi-Kalbin Selim: Şu’ârâ sûresi 89. ayeti olan “İllâ men ete Allâhe bi-kalbin selim”den alıntılanarak kullanılmıştır. Öldükten sonra günahlarının affını dileyen şair, bu cümle ile Allah’a arınmış bir kalp ile giden kullar olmayı dilemektedir.

Fa’ ‘âlün limâ yürüd: “Rabbin istediğini yapandır.” (Yılmaz, 1992:48). Hûd sûresinin 107. ayetine sadece yürüd kelimesi ile işaret edilmiştir. Kulların günahlarının affı konusunda kullanılmıştır.

Fe inne me’a usrin yüsran:“Güçlkle beraber bir kolaylık vardır.” Anlamına gelen İnşirah sûresi 5. ayetinin üsra ve yüsra kelimeleri kullanılarak bu ayete işaret edilmiştir.

Elestü bi-Rabbiküm kâlû belâ: A’raf sûresi 172. ayetinin bir cümlesi olan ve “ -Ben sizin Rabbiniz değil miyim?- Evet (Rabbimizsin).” anlamına gelen bu cümleye metin içerisinde “belâ” kelimesi ile işaret edilmiştir.

Lâ-ilâhe illallâh: “Allah’tan başka tapacak yoktur.” Anlamındaki bi cümle orijinal hali ile tevhid bölümünde kullanılmıştır.

Kadîr Sûresi: Kur’an-ı Kerîm’de 97. sûre olan bu sürenin “Leyletü’l-kadri hayruhu min elfi şehri” ayeti metinde Türkçe çevirisi olan “Kadir gecesini bin aydan daha hayırlıdır.” şeklinde kullanılmıştır.

Mümin Sûresi: Kur'an-ı Kerîm'de 40. sûre olan bu sûrenin 16. ayeti olan "Yevmehüm berizûne leyahfe 'alellahi minhüm şey limni'l mülkü'l yevm lillahil vahidil kabhâr" metinde kullanılmıştır. "Mülk kimindir?" diye sorusunun sorulacağı kıyamet günü hatırlatılmış, dünyanın faniliği vurgulanmıştır.

Hümeze Sûresi: Kur'an-ı Kerîm'de 104. sûre olan Hümeze'nin birinci ayeti olan "Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretleriyle alay eden her kişinin vay haline!" ifadesi gıybet etmemek, insanları alaya almamak şeklinde öğütlerle okuyucuya verilmiştir.

İnne'ş-şeytâne 'adüvvu vele küm fehuzu: Fatır suresinin 6. ayeti Der-Beyân-ı Temsil-i Bûstân bölümünde konu geçişini sağlayacak şekilde aynen yazılmıştır. Bu ayet, "Şeytan sizin için bir düşmandır." anlamına gelmektedir.

Ve emmâ men utiye kitâbehu bi-şimâlihi: Kur'an-ı Kerîm'de 69. sûre olan Hakka'nın 25. ayetidir. "Kitabı kendisine sol tarafından verilenler..." anlamındadır ve hesap günü hasir kulların kitaplarının sol taraflarından verileceği söylendikten sonra aynen yazılmıştır.

Tilke'd-dâru'l-ahire: Kasas sûresi 83. ayettir. "İşte ahiret yurdu!" anlamındadır ve gazâ konusunun ele alındığı bölümde yer almaktadır.

Vellezîne câhidu ve finâ le-nehdiyennehum: Ankebut sûresi 69. ayettir. "Bizim uğrumuzda cihat edenler var ya..." anlamındadır ve gazânın işlendiği bölümde yer almaktadır.

Yevme lâ-yenfa'u mâlun ve-lâ benun: Şuârâ sûresi 88. ayettir. "O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar!" anlamındadır ve gazânın işlendiği bölümde yer almaktadır.

Faddellahu'l-mucâhidîne 'ale'l-kâ'idîne ecren â'zîmen: Nisa sûresi 95. ayettir. "Allah mücahitleri büyük bir mükafat ile..." anlamındadır ve gazânın işlendiği bölümde yer almaktadır.

Fe-lemmâ keferu kâle inni berîun minke inni ehâfullahe Rabbe'l-'âlemîne: Haşr sûresi 16. ayetten bir cümledir. "Şeytan insana inkar et der, insan inkar edince de şüphesiz ben senden uzağım. Çünkü ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım der." Anlamında olan sure şeytan ve nefis ile gazânın konu edildiği bölümde yer almaktadır.

Mā garreke bi-Rabbike'l-kerīm: İnfitar sûresi 6. ayettir. “Rabbine karşı seni ne aldattı?” anlamına gelen ayet, şeytan ve nefsin insanı nasıl yoldan çıkardığı anlatılan bölümde yer almaktadır.

Em tec'alu'l-müslimine ke'l-mucrimîn: Kalem sûresi 35. ayettir. “Biz Müslümanları suçlular gibi kılar mıyız?” anlamındaki ayet şeytan ve nefsin iğvasına nasıl karşı durulacağıın konu edildiği bölümde yer almaktadır.

3.6.2. Hadisler

Hoca-nâme’de ayetler kadar hadislere de yer verilmiş, bu hadisler açıklanarak ele alınmıştır. Bazen de bilgi ve öğüt verilen konuyu destekleyen ve konuya delil olarak gösterilen unsur olarak kullanılan hadisler şunlardır:

Mûtû kable en temût: Hz. Muhammed’in Medine’deki ilk Cuma hutbesinde söylediğine inanılan bu cümle “Ölmeden önce ölünüz.” anlamına gelir ve ömrün temsil edildiği bölümde kullanılmıştır.

Ed-dünya mezra’atü'l-âhireti: “Dünya ahiretin tarlasıdır.”(Yılmaz, 1992:36). Bir efendi ile kulu arasından geçen olayın anlatıldığı hikayenin özünü oluşturan hadistir. İnsanın bu dünyada yaptıklarının ahirette karşılığını bulacağını, bu nedenle dünya hayatını bu doğrultuda değerlendirmek gerektiği mesajını vermek için kullanılmıştır.

El-fakru fahrî ve bihî ehta-hırü: “ Yoksulluk benim övüncümdür, ben onunla övünürüm.”(Yılmaz, 1992:49). Bu hadis, münacat bölümünde kullanılmıştır.

Enne kulle me asabehu'l-cerāhatu mine'l-guzzāti yehvi ileyhi cāriyetun: Müslümanın Allah yolunda alacağı her yaradan, kıyamet günü tıpkı yaralandığı andaki gibi kan fişkırır. Rengi kan rengi, kokusu misk kokusudur (Erul, 2013:208): Gazâ sonucunda şehit mertebesine ulaşanların ecrinin konu edildiği bölümde hesap gününde şehitlerin kanlarının misk gibi kokacağı bu hadisten ilhamla ele alınmıştır.

Kullu hasletin yetbe‘u'l-lāhu ‘aleyhi'l-mu’mini ile'l-hıyâneti ve'l-kizbi: İnsanların özelliklerine göre sınıflandırıldığı ve emanete hıyanet edenler ile yalacılardan bahsedilen

bölümde kullanılan bu hadis, “Şüphesiz ki yalan ile hıyanet müminde bulunmaz.” anlamındadır.

Küllihū müyesserin limā-huliķe lehu: Mutluluğun dört alametinin anlatıldığı Der-Beyān-ı ‘Alāmet-i Sa’ādet ‘Alā Erba‘ati Envā‘in bölümünde geçen bu hadis, “Herkes ne için yaratılmışsa ancak ona müyesser kılınır.” anlamındadır. Her ne için yaradılrsa bir kişi/ol işe tuş olırsan anın işi şeklinde metinde Türkçesi ile birlikte yazılmıştır.

Erba‘u men kunne fihi kāne münāfikān hālisān ve men kāne fihi hasaletu min hunne kānet fihi hasetü mine’n-nifāki hatta yede‘ahā izā i’tumine hasede ve izā hadese kezibe ve izā ‘ahide gadara: Eserde, ‘Alāmet-i Sa’ādet ‘Alā Erba‘ati Envā‘in başlıklı bölüm bu hadisin açıklaması şeklindedir. “Haset etmek, nifak sokmak, yalan söylemek ve sözünde durmamak; bu dört unsur kimde varsa o münafıklardandır.” anlamına gelmektedir.

Seteravne rabbeküm kemā terevne’l-kāmere leylete’l-bedri: “Ayın on dördüncü gecesi kameri nasıl görürseniz, Rabbinizi de öyle aşikar göreceksiniz.” anlamına gelen bu hadis-i şerif, kulluğun gerekliliklerini yerine getirenlerin nasıl bir mükafata ulaşacaklarını belirtmek için düzyazı şeklinde metinde kullanılmıştır.

İza talakkanî bi-şibrin talakkaytuhu bi-zira‘in ve izā talakkanî bi-zira‘in talakkaytuhu bi-bā‘in ve izā talakkāni bi-bā‘in talakkaytuhu bi-esre‘in: “Bana bir karış gelene ben bir zira yaklaşırım, bir zira yaklaşına ben bir kol kadar yaklaşırım...” hadis-i şerifi kul olanların Allah’a karşı taat ve ibadet halinde olmaları gerektiği temasının ele alındığı bölümden sonra bu düşünceyi destekler mahiyette kullanılmıştır.

Ed-dāllu ‘ale’l-hayri ke-fā‘ilihī: “Hayra delalet eden o hayrı yapan gibidir.” Hadis-i şerifi gazâyâ teşvikin konu edildiği bölümde yer almaktadır.

Fe-tübā li- men zekerallahe fi’l-cihādi ve men zekerellahe fi’l-cihādi kāne lehu ecruhu: “Cihatta Allah’ı zikr edin, cihatta Allah’ı zikretmenin sevabı çoktur.” Anlamına gelen Hadis-i şerifi gazânın işlendiği bölümde yer almaktadır.

3.7. Telmih Unsurları

Hoca-nâme’de telmih unsurları peygamberler ve tarihî ve efsanevî şahıslar üzerine yapılmıştır. Peygamberler ile yapılan telmihler na’t ile münâcât bölümünde kullanılırken, tarihî ve efsanevî şahıslar üzerine yapılan telmihler çoğunlukla mesnevinin asıl konunun işlendiği bölümde yapılmıştır. Hoca-nâme’de yapılan telmihler şöyledir:

3.7.1. Peygamberler

Söz içerisinde bir kıssaya, efsaneye, tarihî bir olaya işaret etmeye, tek veya birkaç kelime ile uzun bir anlatı türünü okuyucunun zihninde canlandırmaya yarayan telmih, Hoca-nâme içerisinde daha çok peygamber kıssalarına işaret etmek için kullanılmıştır. Âdem, İbrahim, Yakup, Yusûf, Yahya, Nûh, Hızır, İlyas, Ahmed, Şit, Süleyman isimleri ile metnin anlamsal yönü zenginleştirilmiştir.

.Hz. Adem

Hoca-nâme’de Hz. Adem ilk dünyaya gönderilen insan ve peygamber olması ile Havva ile cenneten çıkması hususuna telmih yapılmıştır.

Ger cihāna gelmese hayrū’l-beşer
Dinmezidi Ādeme ism-i beşer

H. (b.22)

Gel berü Ĥavvā ile gör Ādemi
Cennet içre nicedi zevk ü demi

H. (b.2026)

Hz. İbrahim (Halil)

Hz. İbrahim’in mancınık ile ateşe atılmasına ve oğlu İsmail’i kurban etmesi esansında bıçağın kesmemesi, taşa çaldığı zaman taşı kesmesine ve sonra da gökten koçun inmesine telmih yapılmıştır.

Senüñ derdünden otlara atlara
Ol İbrahîm Hâlîlullâh hâkıyçün

Giderken mancılık dârbile göge
Anuñ şabırî Hâkka şükri hâkıyçün

H. (b.2682-2683)

Hz. Yakup:

Hoca-nâme'de Hz. Yakup, oğlu Yusuf'un ölümünün ardından duyduğu hüznün dolayısıyla telmih yapılmıştır.

Dağı Ya' kûbuñ ol hüznî hâkıyçün
Cemâl-i Yusûfuñ hüsni hâkıyçün

H. (b.2695)

Hz. Yahya

Hoca-nâme'de Hz. Yahya'nın halkı tarafında şehit edilmesine telmih yapılmıştır.

Yoluñda cân baş oynadı Yağyâ
Anuñ şevkı saña kurbî hâkıyçün

Dökülüp yirlere saçıldı kanı
Yire aqup düşen kanlar hâkıyçün

H. (b.2676-2677)

.Hz. Muhammed

Hz. Muhammed, eser içerisinde en çok telmihte bulunulan peygamberdir. Kainat yaratılmadan önce onun yaratılmasına, miracına, miraçta Allah ile arasındaki mesafeye, devesinin Eyyub-i Ensarî'nin evine gitmesine, yetim olmasına telmih yapılmıştır.

Ger Muḥammed olmasaydı i cân
Yaradılmazıdı bu hūr-i cinân

H. (b.20)

Bize göster İlâhî hûb cemâlün
Muḥammed seyri mi' râcî hâkıyçün

H. (b.2771)

Hz. İlyas

Hz. İlyas'ın zor zamanlarda yardıma yetiştiği inanacına Hızır ile birlikte kullanılarak telmih yapılmıştır.

Atumuzdan şıçraşup indük yire
Umaram Hâkdan Hızır İlyās ire

H. (b.1377)

Hz. Yusûf

Eserde, Hz. Yusûf'un babası Yakub'a, güzelliğine ve Zeliha ile yaşadığı olaylara telmih yapılmıştır.

Olubdı Yusûfuñ derdinde gözsüz
Gözinüñ gevheri yüzi haqıyçün

H. (b.2696)

Zelihâ Yusûfa itdi te' aşşuq
Olaruñ hasret-i ' ışkı haqıyçün

H. (b.2699)

Hz. İsmâil

Hz. İsmâil'in babası Hz.İbrahim tarafından kurban edilmek istenmesine ve bu esnada yaşananlara telmih yapılmıştır.

Gör İsmâ' ili Hâk yolında n'itdi
Fidâsı kocı kurbânı haqıyçün

H. (b.2689)

Hz. Eyyüb

Hoca-nâme'de Hz. Eyyüb'e, sabrı ile telmihte bulunulmuştur.

İlâhî mübtelâlar başı Eyyüb
Za' if özi anuñ derdi haqıyçün

Şikāyet itmedi derdinde aşlā
Anuñ şabrı Hākka şükri haqıyçün

H. (b.2732-2733)

Hz. İ̇sâ

Hoca-nâme'de Hz. İ̇sâ'nın seyyah olmasına ve göge ağmasına telmih yapılmıştır.

Ṭağ içindeyken ya kıanda bulasın
Liki ' İ̇sâ bigi seyyāh olasın

H. (b.709)

Senüñ derdüñden ağdı göge ' İ̇sâ
Anuñ mi' rācı vü seyri haqıyçün

H. (b.2669)

3.7.2.Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler

Hoca-nâme'de yer alan, tarihî ve efsanevî şahsiyetleri telmih yapılan tarihî ve efsanevî şahsiyetler ve hikayelerde yer alan Peygamberler, tarihî ve efsanevî şahsiyetler olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

Telmih Yapılan Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler

Abd-i Habeş

Abd-i habeş, İ̇ran mitolojisinde Gave Dahhak'ın karşısına çıkarak Feridun'un tahta geçmesine yardım eder. Bu nedenle Gave, zulmün karşısında durmanın sembolü olur. Ziya Paşa'nın "Bir abd-i Habeş dehre olur bahş ile sultan/Dahhak'in eder mülkünü Gave perişan" beyti bunun ifadesidir (Uzun, 1993:409). Aynı zamanda, Hz. Muhammed döneminde Habeşistan kralı olan Necâşî Ashame, Mekke'de eziyet gören Müslümanları himaye etmiştir. Daha sonra Hz. Muhammed'in davetiyle Müslüman olmuştur. Bu iki şahıs arasından Hoca-nâme'de geçen Abd-i Habeş ile Necâşî Ashame'ye telmih yapılması ihtimali yüksektir. Çünkü eserde başka İ̇ran mitolojisinden hiçbir isme yer verilmemiştir. Bilgi ve öğüt verilen konular Hz. Muhammed'in hayatından kesitlerle desteklenmiştir.

Ṭuta emrin diyeler aña şabaş
Emr iden olursa da ‘abd-i Ḥabeş

H.(b.1109)

Bersisa

Hayatını ibadetle geçiren Bersisa’nın karşısına, bir gün şeytanın, takva sahibi bir insan kılığında çıkması sonucu şeytanın hilelerine karşı duramayıp günah işlemesi olayına telmih yapılmıştır.

Ḥilesini nefis [ü] şeytānuḡ i yār
Yidi vech üzre [dimiş] iy baḫtiyār
Görmedüḡ mi Berşişā-yı zāhid[i]
Zühdile meşhūr iken gümrāhidi

H. (b.1832-1835)

Eyyûb-i Ensârî

Hoca-nâme’de, Hz.Muhammed’in Medine’ye hicreti sırasında Medineli Müslümanların O’nu misafir etmek istemesi üzerine Hz. Muhammed’in kimsenin gönlünü kırmamak için devesinin nereye çökerse oraya misafir olacağını söylemesi ve bunun üzerine devesinin Eyyûb-i Ensârî’nin evinin önüne çökmesine telmih yapılmıştır.

Durup Eyyûb-i Enşārîde çekdi
Mübârek nâḫa-i ğazbâ ḫaḫıyçün

H. (b.2837)

Hikayelerde Yer Alan Peygamberler, Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler

İbni Fenar

Molla Fenarî olarak bilinen XV. yüzyıl Osmanlı âlimi olan İbni Fenâr Hoca-nâme’de şehitlerin anlatıldığı bölümün kahramanı olarak yer almıştır. Hocası Esved Ali ona âlimlerin şehit olarak ölür ve mezarında çürümez dediğini hatırlar ve bir gün hocasının mezarını açar. Esved Ali’nin mezarında kibleye karşı diz çökmüş namaz kılarken görür.

‘İlmini itmiş tamām İbni Fenār
Oğumış hem ‘ilm-i uşûlden menār

H. (b.11859)

Esved Ali

XV. yüzyılda İznik’te yaşayan âlim Alâeddin Ali Esved, molla Fenarî’nin hocasıdır ve bu kimliği şehitlerin ahvalinin anlatılığđ bölümde yer almaktadır.

Adı anuğ buyidi Esved ‘Alî
Fâzıl-ı kâmil imiş dінде ‘alî

H. (b.1179)

Emir Sultan

XV. yüzyılda Bursa’da yaşayan büyük mutasavvıf Seyyid Emir Buharî Hoca-nâme’de şairin bağı olduğu meşrebi ifade ettiğı bölümde yer almıştır.

Mürşidümüzdür bizüm Sulţān Emîr
‘Āleme nūr eylemiş anı Ķadîr

H. (b.2506)

Battal Gazi

Emevîler döneminde Anadolu’da kafirlere karşı verdiğı mücadelerle ünlenen Battal Gazi, gaza ve sevaplarının anlatıldığı bölümde yer alan hikayenin kahraman anlatıcısı olarak yer alır.

Seyyid-i Baţţāl benem didüm aña
Ol yigidüñ diyelüm ħālin saña

H. (b.1351)

H. Süleyman

Edebî metinlerde uzun hayatına, bütün yaratılmışlara hükmetmesi, karınca, mühür, ölümü gibi pek çok yönden telmihler yapılan Hz. Süleyman Hoca-nâme’de aşk ve aşıklığın

anlatıldığı bölümden sonra bu bölümü destekleyici ve açıklayıcı mahiyetteki hakiyenin baş kahramanı olarak yer almaktadır.

Bu Süleymān-ı nebī didi aña
Diyelüm bir nesne gel diñle saña

H. (b.769)

Asaf

Hz. Süleyman'ın meşhur veziri Asaf, aşk ve aşıklığın anlatıldığı bölümden sonra bu bölümü destekleyici ve açıklayıcı mahiyetteki hakiyenin yardımcı kahramanı olarak yer almaktadır.

Bir gün içre ol Süleymān-ı nebī
Āşafıyla oturlardı hepi

3.8. Hoca-Nâme'nin Söz Varlığı

Hoca-nâme'de atasözleri ve deyimlere çok az rastlanmaktadır. Deyimler yok denecek kadar az olan eserde, bugün kullanılmayan atasözleri dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra XV. yüzyıl eseri olması sebebiyle yine bugün kullanılmayan Türkçe kelimelere sıkça rastlanmaktadır.

3.8.1. Atasözleri ve Deyimler

Hoca-nâme'de, atasözü niteliğinde kullanımlar vardır ancak, bu atasözleri bugün kullanılmamaktadır. Bunlar; “Sulu sinek suda yiter.”, “Pes behadur, dür yirinde arana.”, “En beğenmedük topuk kanlu yıkar.”, “İlkinun postı bir kez soyılır.”, “Ahmakun sözi dili öünündedir.” sözleridir.

Hoca-nâme'de yer alan deyimler şunlardır: ağzına bal çalmak, şöyle kalmak, yele dayanmak, kılı kırk yarmak, laf sanmak, yüz çevirmek ve yoluna can feda etmek.

3.8.2. Hoca-nâme'de Geçen ve Bugün Kullanılmayan Türkçe Kelimeler

Hoca-nâme'nin yazıldığı 15. yüzyılda kullanılan fakat bugün kullanılmayan Türkçe kelimeler şunlardır:

Arkun arkun: Yavaş yavaş.

Aşşı: Yarar, kazanç, kar.

Ayruķ: Başka.

Bar: Tükürük, salya.

Başlu: Yaralı.

Bay: Zengin.

Bayağı: Eski, eskisi, eskisi gibi.

Bilişmek: Tanışmak.

Bilü: Bilgi.

Biti: Defter-i âmâl.

Buşup kaçımak: Öfkelenip kızmak.

Çalap: Allah.

Çağraşmak: Bağırarak.

Daħi: de, bundan başka.

Depelemek: Öldürmek.

Dirgi: Sofra.

Dürişmek: Çalışmak, çabalamak.

Eksemek: Eksiltmek.

Ensi endüp: Aklı başından gitmek, ne yapacağını bilememek.

Eymek: Söylemek, demek, anlatmak.

Genez: Kolay.

Gensüz: İster istemez, istemeyerek.

Ġır: Türkü.

Gine: Yine, tekrar, yeniden.

Gökçek: Güzel, hoş, sevimli.

Göyünmek: Yanmak.

İRte: Yarın.

İti: Sert, keskin, şiddetli.

Kaçan: Ne zaman.

Kaçmak: Koşmak, seğırtmek.

Kanda: Nerede, nereye.

Karğımak: Derleme sözlüğünde bu sözcüğün karşılığı ilenmek olarak verilmiştir. Ancak metnin bağlamına bu anlam uymamakta, kargımak; söylemek, demek, tembih etmek, öğütlemek karşılığı ile anlamı tamamlamaktır.

Kığırmak: Çağırmak.

Kıjğırmak: Haykırarak saldırmak.

Kındurmak: Teşvik etmek.

Kıvanmak: Heveslenmek.

Kiçi: Küçük.

Kiri: Ücret, karşılık, ödül, kira.

Kocmak: Kucaklamak, sarılmak.

Kopmak: Ayağa kalkmak, haşrolmak.

Kuru: Toprak, kara, yer.

Kutlucı: Uğurlu, mübarek.

Mısmıl: Temiz, pak, tahir.

Oķumak: Çağırmak, davet etmek.

Oņat: Doğru, uygun.

Otacı: Otçu.

Oyuķ: İnsan veya hayvan şeklini andıran korkuluk.

Öņ: Önce, mukaddem, evvel.

Öņegi: İnatçı.

Ört: Ateş, od.

Sağıslamak: Hesap etmek, saymak, düşünmek, addetmek.

Şayru: Hasta.

Serpmeķ: Örtü ve perdeyi bir tarafa sıyırmak.

Şımaķ: Kırmak.

Sığanmak: Sıvanmak.

Sin: Mezar, kabir.

Söyinmek: Sönmek.

Süci: Şarap.

Süni: Kargı, süngü, mızrak.

Tamu: Cehennem.

Tınmamak: Aldırmamak.

- Toylamak:** Ağırlamak.
Uçmak: Cennet.
Uçından: Yüzünden, dolayı .
Uşan: Gafil.
Uşanmak: Kırılmak.
Utamak: Yenmek, oyunda kazanmak.
Yağı: Düşman.
Yarağ: Hazırlık.
Yarın: Ahiret günü.
Yatlu: Kötü, uğursuz, adi, fena.
Yavı kılmak: Kaybetmek, yitirmek.
Yavuz: Kötü.
Yığlınmak: Çekinmek.
Yüğüşmek: Koşuşmak.
Yörenmek: Dolaşmak.
Yuyulmak/yoyulmak: Bozulmak.

3.9. Hoca-Nâme'nin Bitiş Bölümü

Hoca-nâme, münâcât ile sona erer. Münacatın ilk altmış beş beyiti mesnevî, son iki yüz otuz dokuz beyiti ise kaside nazım şeklinde “hakiyçün” redifiyle yazılmıştır. İlk bölümde kendine dönen ve acizliğini dile getiren şair, dua ile eseri bitirir. Bu bölümün içeriği şöyledir: Ey *Sinan*! Beri gel ve münacat et, bütün dilekleri kabul eden O'dur:

Beri gel iy **Sinân** eyle münâcât
 Qabûl idici oldur kamu hâcât

H. (b.2574)

Bir kul *Allah*'a münacat etse; onun bütün isteklerini kabul eder. Ama bilersen onun bir şartı var, dinlersen sana diyelim. Eğer şart yerine gelirse tamamlanır. *İlahî!* Hacetimizi kabul et ki sana kul olalım. Kabul olmasının şart; gönlün riya ve şüpheden halis olmasıdır. İlk önce gusül edip abdest almalı ondan sonra el kaldırıp *Allah*'a yalvarmalı. Dizini kibleye karşı çekip elini açarak yüzünü *Allah*'a tutmalı. Bütün yaptıkları için tövbe edip pişman olmalı. Bunun yanında yediği de helal olmalı. Eğer böyle olursa gönlünün pası gider. Kalbinden

kasavet gider, ferahlık ışığı gelir. Basiret gözlerini gönülden açar, dua ile birlikte gönülden ah eder. Gönülden istersen *Allah* geri çevirmez çünkü O'nun rahmetine engel yoktur. Hem günlünden ıstırapı giderip başına ağlayarak toprak saçar. Yüzünü secdeye yere koysun ve gözyaşı yere döksün. Kendini halvet ve kalbini boşaltıp o anda zikri ve sözü tevhit olsun. Nefsini aciz, *Allah*'ı kadir bilsin. Tevazu ve tazarru ile her an *Allah*'tan temenni etmeli. *Allah*'ı her yerde hazır bilerek maksadına nazır olmasını dilemeli. Her an *Allah*'a isteğini sunmalı, kibirlenip ben ermiş biriyim dememelidir. Aczinden dolayı alçak gönüllü olmalı, *Allah*'ı gönül gözünden çıkarmamalıdır. O'nun celal ve izzetinden korkup gönlü şevkinin lezzetinden açılınsın. Gönlünden kibir ve riyayı silip *Allah*'a hürmet etmelidir. Kalbinde incelikler olsa ve *Allah*'a çok yalvarıp dikkat etse o zaman insan Rabbinden ne isterse bulur. Duada önce kendini ansın yani önce kendinden söz etsin. Önce kendinden söz etmezse özünü nasıl kurtarır? Duada gerekli olanı istesin. Rahmet, af ve selamet dileye ki affedilerek kınama görmesin. Her an dua ederek en üç kez muradını söylemeli. Dilinden *Allah*'ın adını hiç düşürmeyip Rabbine özünü doğru tutmalıdır. "Ya İlahi! Muratlarım içinde sana layık olanı ver." demeli. Duada *İslam* ehlinde kim varsa onları da anıp ikram etmeli. Kabul olacağına dair hiç şüphe etmemeli, *Allah* er veya geç dilediğini verir. Her zaman mübarek vakitleri gözetip elini açarak *Allah*'a yalvarmalı. Bu vakitlerden biri Cuma günü biri de mübarek bayramda dua edersen *Allah* kabul eder.

Onun biri daha seher vakti biri de yolculukta olursan dua kabul olur. Beş vakit içinde farz kılsan sonra duanı *Allah*'a sunarsan dualar kabul olur. İftar vakti edilen dua makbuldür. Dileğinden önce salavat getirmek cana şirinlik verir. Hem önce hem sonra salavat ederse maksuduna ulaşır. *Allah*, salavat hürmetine kabul eder. Vefa madeni *Hz. Muhammed*'i kendine şefaatçi edinmeli. Bunun yanı sıra evliya ve enbiyayı ve de bütün asfiyayı şefi edinsin. Zira, peygamberler *Allah*'ın makbulüdür. Şartlar bir iki andık, gaflet uykusunu bırak gözünü aç. Kıymetini bilersen bu kadarı yeterlidir; bunlara uyarsan çok faydalı olur. Sözümüzü tamamlayıp kısa tutalım, asıl maksadımızı dile getirelim.

Tevazu ile münacat edelim, önce *Allah*'tan ümitli olalım. Ola ki bir gün *Allah*'ın fazlı dertlilerin derdine derman olarak ulaşsın. İlahi! Ulu Zat'ının, sıfatında bütün sıfatlarının hakkı için; *Muhammed* bütün isimlerin en yücesidir dediler, o ulu ismin kadri hakkı için; adın ile bütün isimleri süslemiş, o isminin hakkı için; bütün müminlere istikamet ver, din işlerinde O'nun şartları hakkı için; yaratılmışların en yücesi diyerek O'nu övdün, O'nun yaratılışı hakkı için; bütün kullarından O'nu üstün kıldın, O'nun kadri Sen'in fazlın hakkı

için; Sen'in ile *Hz. Muhammed* arasında olan aşkın şevki hakkı için; Makam-ı kab-ı kavseyne iletip O'na bildirdiğin sırrın hakkı için; bu yüz bin hem de yirmi dört bin peygamberler ve Mürseller hakkı için; yedi kat yerler ve göklerde olan melekler ile mukarrebler hakkı için; kimi duacı kimi saciddir, onların zikri ve teşbihi hakkı için; gaybda makam tutan bütün evliyalar hakkı için; yedi kıtayı saklamak için müvekkel kıldığın kullar hakkı için; Ya Rab! Lütfun ile cemalini göster, *Hz. Muhammed* hürmeti için; *Hz. Muhammed*'i şefî edindiği için *Adem*'im tövbesini kabul etmiştin, o dahi lütfunun katresinden umar.

Hz. Adem, “Ya Rab! Kendimize yazık ettik.” dedi. O'nun Rabbine ikrar hakkı için; *Adem* ile *Havva*'nın tövbesi hakkı için; *Adem*, iki yüz yıl ağladı, korkuyla ağlayışının hakkı için; *Allah*'tan utanıp göğe bakmadı, O'nun korku ve utancı hakkı için; *Allah* O'nu kudret eliyle yarattı, onun ilim, edep ve güzelliği hakkı için; O'nun adını *Adem* verdin, O'nun ismi temiz kalbi hakkı için; O'nu meleklerden yüce tuttun, O'nun ilmi Sen'in hilmin hakkı için; bütün müminlere fazlını ulaştır, *Hz. Muhammed*'in alınının nuru hakkı için; *Musa*'da *Rabbi* adına demiştir, O'nun aşkı Sana şevki hakkı için; tecelli edince kendinden geçti, O'nun kendinden geçişi hakkı için; onu gördü ve *Musa* fani oldu, O'nun gözündeki nuru hakkı için; Sen'in derdinden *İsa* göğe ağdı, O'nun *miracı* ve seyri hakkı için; bu dünyadan semaya yükseldi, beyt-i mamurun mekanı hakkı için; ona Ruhullah ismini verdin, O'nun ruhu Sen'in zatın hakkı için; emrinle ölüyü diriye çevirdi, O'nun nefesinin kokusu hakkı için; şevkinde asla yorulmadı, O'nun şevki Sen'in lütfun hakkı için; *Yahya*, yolunda canını tehlikeye attı, O'nu şevki sana yakınlığı hakkı için; kanı dökülüp yerlere saçıldı, yere akıp dökülen kanlar hakkı için; *Zekeriya*'yı iki parça kıldın, O'nun iniltisi ve ahı hakkı için; bela bıçağını musallat ettin, ciğerden dökülen kanı hakkı için; inleme diye O'na seslendin, O'nun sabrı sana şevki hakkı için; senin derdinden otlara atlara, o *İbrahim Halilullah* hakkı için; mancınık darp ile göğe giderken, O'nun sabrı Hakk'a şükrü hakkı için; o anda *Cebrail* “*Allah*'tan ne dileğin var?” dedi, O'na *Cebrail*'in irşadı hakkı için; *Allah*, *Halil*'e üç işaret söyledi, *Halil*'in muhabbeti ve aşkı hakkı için; birisi yemek hazırladı, O'nun nimetleri hakkı için; ikindi namazını çok kılardı, salatı ve secdesi nuru hakkı için; üçüncü kime rastlasa selam verirdi, yaratılmışlarla ahlakı hakkı için; *İsmail*'i gör *Allah* yolunda ne yaptı? Koçu kurbanı hakkı için; bıçağı saldıği zaman *Halil*'in iniltisi ahı hakkı için; boynuna çaldığı zaman bıçak gitmedi, o anda *İsmail*'in sabrı hakkı için; ama taş çalınca taşı kesti, *Allah*'ın hikmetleri emri hakkı için; “*Allah* kesme dedi ben de kesmem!” dedi, *Allah*'ın emrini tuttuğu hakkı için; ve de Yakub'un hüznü hakkı için; *Yusuf*'un

güzelliğinin hakkı için; *Yusuf*'un derdinde gözsüz kaldı, gözünün gevheri yüzü hakkı için; “İlahi, *Yusuf* um nerede?” derdi, o anda *Allah*'a münacatı hakkı için; *Yakub* dert ile ah ederdi, O'nun bu dert ile ağlayışı hakkı için; *Zeliha*, *Yusuf*'a âşık oldu, onların aşkının hasreti için; bu zavallıya *Mustafa*'yı şefî et, *Muhammed*'in nuru hakkı için; ve de mümin ve müminana fazlının rahmeti hakkı için; yetimin gözyaşları hakkı için; anasını babasını anınca ağlar, kırılmış gönüllerinin hüznü hakkı için; karıncıkları acıksa ağlaşırlar, onları doyuranın hüznü hakkı için; yetim ağlayınca arş titrer, yüce arşın kadri hakkı için; *Allah*, “Bu yetimler niçin ağlar, bu hasret nedendir?” dediğinde melekler: “Ya Rab, sen âlemsin yüce zatının hakkı için.” *Allah*, “Ya melekler şahit olun, onları benim için kim avutursa kıyamet gününde onlardan razı olurum. Kimse bu söze şüphe edip niçin demesin.” dedi. Kime varsalar döküp ağlatırlar, onların gözyaşı hakkı için; başı kabak yalın ayak yürürler, onların gurbet cefası hakkı için; kimse asla yüzlerine bakmaz, onların kadri ve yokluğu hakkı için; gerçekte bunlar *Allah*'ın makbulüdür, onların *Allah*'a yakınlığı hakkı için; yetimin mertebesi alçak olur, yetimi hoş tutan kullar hakkı için; onlar kimi görse boyun eğerler, görüp şefkat eden kullar hakkı için; bütün yetimlerin başı *Muhammed* dir, yetimin özü, O'nun kadri hakkı için; O, dürr-i yetimdir, O'na kıymet bulunmadığı hakkı için; fakir olanları sabrı hakkı için, onları sevdiğin kadri hakkı için; kelamın içinde sabır sahiplerini övdün, kanaat sahibi bu kullar hakkı için; *Mustafa*, “Fakirlik övüncümdür.” demiştir, *Rasulün* fakirlik ile övüncü hakkı için; fakirlik arştan yücedir, fakirlik ile övünen kullar hakkı için; başı dağınık üstü perişan, onların giydiği hırka hakkı için; dilekleri kime varırsa bitmez, onların kadri yokluğu hakkı için; ama kadri hazretinde uludur, *Allah*'ın onlara ikramı hakkı için; beline sabır kuşağını kuşanıp, kanaatla geçen günler hakkı için; *Allah*'ın verdiği razı olup, onların *Allah*'a şükrü hakkı için; her zaman diliyle *Allah*'ı zikreder, onların zikri ve teşbihi hakkı için; biçer günler aç ve susuz olarak geçer, ciğerleri harareti hakkı için; acıkınca ciğer kanını yerler, gani gönüller hakkı için; yürüyüp arz-ı hal etmezler, onların sabır ile zühdü hakkı için; onlar acıksa bağına taş basarlar, onların nefesine eziyeti hakkı için; illa ki müptelalar *Eyüp*, zayıf bedeni O'nun derdi hakkı için; derdinden asla şikayet etmedi, O'nun sabrı *Allah*'a şükrü hakkı için; dert ile dost olmuştu, O'nun bu dert ile dostluğu hakkı için; dert ile müptela olan herkes, onların ah ile ağlaması hakkı için; *Allah*, dertlilerin iniltisini sever, dokunaklı ahları, iniltisi hakkı için; derdinle lezzet bulanların şevki hakkı için; garip, hor olan kullar hakkı için, vatanından uzak olan kullar hakkı için; seferlerde ciğerlerini kebab ettiler, belirsiz adı ve sanı hakkı için; *Allah*, onlara “Oğlunu bul!” dedi, o yolda çektikleri zahmet hakkı için; onlara kimse itibar etmez, kırık gönüllerinin hüznü hakkı için; onların nam ve nişanı belirsiz, onların kadri yokluğu

hakkı için; dünyanın murtazası o veliler, şu ki belli ziyaretler hakkı için; garip, alçak ve miskin erenler, belirsiz yerde yatanlar hakkı için; *Allah*'a vuslat bulanlar, onların heybeti ve dostluğu hakkı için; şunlar ki dostluk ile vahdet buldular, onların vahdeti dostluğu hakkı için; canı ve bedenleri ibadetle temizleyip, *Allah*'a boyun eğen kullar hakkı için; şunlar ki kendini mahvedip fena yolunu tutan kullar hakkı için; şunlar ki ibadet ve çilede halvet edip uzlet eden kullar hakkı için; şunlar ki lütfunun mumunu yandırırılar, mumun şulesi nuru hakkı için; onlar ki hayır sahibi erenlerdir, cömertlik sahibi gani kullar hakkı için; tevazu ile fakire sadaka veren kullar hakkı için; şunlar ki yoklu içinde yokluk buldular, *fenafillah* olan kullar hakkı için; fenadan sonra bekaya erenler, *bekabillah* olan kullar hakkı için; şunlar ki dünyada rızanı buldular, rıza ve rahmetin hakkı için; muhabbet şekerinden bize tattır, *Muhammed* ağzının barı hakkı için; şunlar ki yanılıp asi olur, tutup tövbe eden kullar hakkı için; günahını anarak çok ağlayanlar, onların korku ve dehşeti hakkı için; günah denizine batıp, kendini helak bilen kullar hakkı için; dönüp lütfunu anıp sevinir, ümitli olan kullar hakkı için; şu ki halvette günahını andığında, gözünden dökülen yaşlar hakkı için; günahını hatırlayıp pişman olarak göğsünü döğen kullar hakkı için; rahmetini günahından çok bilenler, ümidini kesmeyen kullar hakkı için; korku ile yola girenler, *Allah*'a vasıl olan kullar hakkı için.

Ya Rab! Asilere rahmet et, *Muhammed* gevheri nuru hakkı için; bu dünyadan ahirete selim kalp ile giden kullar hakkı için; şunlar ki hesap olunmadan cemalini gören kullar hakkı için; İlahi, bize güzel cemalini göster, *Muhammed* seyri miracı hakkı için; gecenin üç ihsanından biri kalınca, seher vakti şeref saati hakkı için; seher vaktinde uyanık olanlar, onların gözlerinin ışığı hakkı için; seher vaktinde başına toprağı saçıp, yüzünü yere süren kullar hakkı için; seherde el kaldırıp yüzünü göğe tutanlar, ibadet eden kullar hakkı için; seher vakti, mübarek vakitte, ona mazhar olan kullar hakkı için; seher vaktinde ibadet ederler, onların zikri ve teşbihi hakkı için; seherden gün doğuncaya kadar kendinden geçip göğsünü dağlayan kullar hakkı için; seherde başını kaldırıp dua eden kullar hakkı için; seher günahını anarak *Allah*'a arz eden kullar hakkı için; ümitli olup seher vaktinde dönüp mutlu olan kullar hakkı için; her zaman seherde *Allah*'a yalvaran kullar hakkı için; gecedden seher vaktine kadar gözünden yaş döken kullar hakkı için; bütün ay, yıl ve saat içinde uyanık gözlerin nuru hakkı için; seher vaktinde suçunu anıp tövbe ederek kabul olan kullar hakkı için; seher vaktinde bütün dilekler kabul olur, o vaktin izzeti kadri hakkı için; daha çoktur nice vakit ve saat, berat, kadir ve bayramının hakkı için; Cuma gününün kadri hakkı için; onun içindeki şerefli saatin, mübarek saatin kadri hakkı için; ve de şu vakit ki

gönüller aydınlanır, kadirdir onun kadri hakkı için; sevgilisi buna kadir gecesini verdi, kadir gecesinin hakkı için; onu binden hayırlıdır dedin, kadre eren kullar hakkı için; kullarının kadrini kadre ulaştır, Kadir Sûresinin hakkı için; gazâda yürüyen atlar hakkı için; ayağından çıkan otlar hakkı için; savaş meydanına koşan ve geçip ön alan atlar hakkı için; savaş meydanında dillerini çıkarıp, gazâda yorulan atlar hakkı için; *Allah* onları *Kur'an* içinde övdü, *Allah*'ın kelamı *Kur'an* hakkı için; seherde uyanık gazi erenler, onların nurları hakkı için; kılıçları kuşanıp kalkan döşenen, onların savaştaki zahmet hakkı için; kafilere savaşta üstün gelince, onların savaştaki gülbenk hakkı için; kılıç kılıca, yüz yüze olunca, onların saldığı kılıç hakkı için; ele gönderi alıp atı salınca, onların heybeti gürzü hakkı için; kara kâfirlerin başını biçip, kılıçlardan akan kanlar hakkı için; bismillah deyip atına binen, onların kuşandığı kılıç hakkı için; oğlunu kızını bırakıp gazâyâ giden, *Allah*'a sığınanlar hakkı için; şu meydan içinde başını terk edip, şehit ve gazi olanlar hakkı için; *Allah*'a canı teslim ettiklerinde damarlarından akan kanlar hakkı için; şehit, gazi, merdane erenler, onların ecri ve kadri hakkı için; *Allah*, şehide keramet verdi, o kerametler hakkı için; biri de peygamberlere verilmedi, o hikmette olan sırrın hakkı için; şunlar ki nefis ile *gazâ* edip, mücahide çeken kullar hakkı için; senin yolunda ölüp, şehit olan kullar hakkı için; bize de şehit ecrinden nasip et, sekiz cennetlerin hurisi hakkı için; *Medine* ve *Mekke-i ravza* hakkı için; üzerine atlas kara elbise giyinmiş, atlası ve kara elbisesi hakkı için; orada *Hacer-i Esved* taşı bile yapılmış, onun güzelliği *Hacer-i Esved* hakkı için; büyük kapısı ile çevresi haramdır, şu azametli kapının kadri hakkı için; onlar ki *Mekke*'de tavaf edip, haccı makbul olan kullar hakkı için; *Safa*'dan *Merve*'ye kadar koşarlar, *Safa* ve *Merve* ve *zemzem* hakkı için; şehir, köy, dağ, taş ve sahra ve de *Arafat kubbe-i mina* hakkı için; *Arafat* üzerinde edilen ve kabul olan duaların hakkı için; *Mekke*'de olan has erenler, *Muhammed* dostu ashabı için; özellikle *Ebû Bekir*, *Siddık* ve *Osman*, *Ömer* ve *Ali* derdi hakkı için; *Muhammed* *Mekke*'den göç etti, *Muhammed*'in göçü seyri hakkı için; vatanı terk edip göç edenler, onların ayrılığı hakkı için; *Medine*'de onlar vatan tuttular, onlara yardım eden dostlar hakkı için; bütün yardım edenler *Rasulü* davet etti, *Rasule* gelen zafer hakkı için; *Rasule* “*Allah* aşkına benim evimde konakla.” dediler, “*Deve* nereye giderse oraya konaklasın” dedi *Cebrail*, *Allah* hakkı için; *deve* önce mescit yerine çekti, mübarek mescit ve duvarı hakkı için; sonra kalkıp sonra bahçeye çekti, Muhammed ravzası nuru hakkı için; sonra kalkıp *Eyyüb-i Ensarî*'de çekti, mübarek kumdan tepeler hakkı için; bahçeden nur çıkıp göğe çıkar, o nura tuş olan gözler hakkı için; *Muhammed*'in nuru ile yer gök doludur; bütün peygamberlerin nuru hakkı için; *Ya Rab!* Bu zavallıya fazlını ulaştır, *Muhammed* alınının nuru hakkı için; bütün inananlara da *Muhammed* hatemi mührü hakkı için; şerefli

ve mübarek makam *Bina-yı Mescid-i Aksa* hakkı için; *Muhammed* sahra üzerine ayak bastı, havada kalan *Kabe-i sahra* hakkı için; ayağıyla havaya yükseldi, mübarek ayağı hakkı için; ona “Dur!” dedi muallak durdu, mübarek heybeti hakkı için; *Aksa*'da iki rekat namaz kıldı, salavat secdesi nuru hakkı için; çıkıp göklere seyranı, arş üzerinde miracı hakkı için; herkes göz açıp kapayıncaya dedi, ona verdiği kudret hakkı için; en büyük mucize *Kur'an* dedi, bütün mucize fiilleri hakkı için; daha çok, mucizelerine son yoktur, O'nun gerçek özü kavli hakkı için bütün inananlara inayet et.

BÖLÜM 4

HOCA-NÂME MESNEVİSİ’NİN ÇEVRIYAZILI METNİ

4.1.Nüsha Tavsifi

Hoca-nâme'nin üzerinde çalışılan nüshası İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu 1051 numarada kayıtlı, bilinen tek nüshadır. Cildi, kahverengi meşin ve şemseli cilttir. Cildin evsafı miklebli, şirazeli dağınıktır. 200x150 (150x150) ebatında olan nüsha 113 varaktır. 13 satırdan meydana gelen nüsha harekeli nesih ile yazılmıştır. Başlıkların ve metinlerarasına yerleştirilen ayet ve hadislerin yazımında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Nüshanın cildinin kopması sebebiyle baştan ve ağaz-ı destan kısmının başından birkaç varak eksiktir. Metinde 207, 667, 1494, 1546, 1599, 1601, 1831, 1974, 1984, 2114, 1439 ve 1463. beyitler; 1851 ve 1852.beyitlerin ikinci mısraları ve 12a ve 74b de yer alan Arapça cümleler derkenar olarak yazılmıştır.

Eserin başı:

Didi [tövbeyi Ğānī] eyleŋ baŋa
Hem diyüpdür kaçuŋuz benden yaŋa

Eserin sonu:

Ŗamu mü'minlere senden 'ināyet
Muḥammed düstluĝı zātuŋ ḥaŋıyçün

4.2. Nüshanın Yazım Özellikleri

Tek nüshası olan eser, harekeli nesih ile yazılmıştır. Eserin istinsah tarihinin 1551 olması, yazıldığı asrı takibeden asırda çoğaltılan bir nüshasının günümüze kalmış olduğunu göstermektedir. Hareke ile gösterilen bazı kelime eklerin yazımında farklılıklar ve istisnaî durumlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar şöyledir: “ü” bağlacı, ötre gösterilmiştir. Farsça sıfat yapan “i” esre gösterilmiştir. Hoca kelimesi aslına (خواجه) uygun olarak değil (حوجه) şeklinde yazılmıştır. Bunun yanı sıra orijinali ختر, صالوص, خطر, سالوٹ olan kelimeler ختر, صالوص, خطر şeklinde yazılmıştır. Bazı Türkçe kelime eklerdedeki “i/i” sesi “a/e” olarak

harekelenmiştir. İzafet kesresi ِ ile gösterilmiştir. Bûstân, câygâh, pâdşâh gibi ilk hecesi medd yapmaya uygun olan kelimeler bûsitan, Câyigâh ve pâdişâh şeklinde okunacak şekilde harekelenmiştir. Yüz-be-yüz, kıl-be-kıl örneklerinde olduğu gibi Türkçe kelimeler Farsça yapılarla kullanılmıştır. Belirtme eki bazı kelimelerde esre ile gösterilmiştir.

4.3. Metnin Kuruluşu İle İlgili Notlar

- Hoca-nâme, bilinen tek nüshası olan Yapı Kredi Sermet Çifter Türkçe Yazmalar 1051 numaralı nüshası esas alınarak hazırlanmıştır.
- Nüshanın varak numarası 1b'den itibaren metin içerisinde gösterilmiştir.
- Eserdeki beyitler beş beyitte bir numaralandırılmıştır.
- Metin tamiri yapılan, metne vezin ve anlam gereği eklenen kelime veya kelime grupları [ ] ile gösterilmiştir.
- Vezin ve anlam gereği müdahale edilen kelime, kelime grupları ve mısralar dipnotta gösterilmiştir.
- Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler â,î,ô,û şeklinde gösterilmiştir.
- Metinde ses düşmesi bulunan kelimeler kesme işareti (') kullanılarak gösterilmiştir.
- Metin içerisinde yer alan Arapça cümleler ve kasideler bugünkü harflere çevrilmiştir.
- Farsça ve Arapça ön ve son ekler “-” işareti ile ayrılmıştır
- Metnin çevriyazıya aktarılmasında İsmail Ünver'in “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” makalesi esas alınmıştır.
- (l) ile yazılan ile, içün, idi, imiş gibi edat ve yardımcı filler kelimedan ayrı yazılmıştır. Kelimeye birleşik yazılanlara herhangi bir müdahale yapılmadan kelimeye bitişik olarak yazılmıştır.

4.4. Çevriyazı Sistemi (Transkripsiyon Alfabeti)

a	آ, ا, ه	ŋ	ك
ā	آ	o	او, و
b	ب	ō	او, و
c	ج	ö	او, و
ç	چ	p	پ
d	د	r	ر
ḏ	ض	s	س
e	أ, ا, ه	ş	ص
f	ف	š	ث
g	ك	š	ش
ġ	غ	t	ت
h	ه, ه, ه, ه	ṭ	ط
ḥ	ح	u	او, و
ḫ	خ	ū	او, و
ı	ای, ی	ü	او, و
i	ای, ی	v	و
ī	ای, ی	y	ی
j	ژ	z	ز
k	ك	ẓ	ذ
ḵ	ق	ẓ	ظ
l	ل	ž	ض
m	م	‘	ع
n	ن	’	ء

4.5. Çevriyazılı Metin

HOCA-NÂME

Fâ i lâ tün/ fâ i lâ tün/ fâ i lün

- + - - / - + - - / - + -

(...)

[1b]

- 1 Didi [tevbeyi Ğanî] eyleş baña
Hem diyüpdür kaçuñuz benden yaña

Ger ide tevbe-i naşûhı kişi
Bil qabül itmek durur anuñ işi

Zîrâ va‘de eyledi Rabbü’l-enâm
Va‘dine şâdıq durur ol lâ-yenâm

Va‘desine yoq durur anuñ hilâf
Şanmağıl iy kişi bu sözümi lâf

- 5 Her günâhuñ kıl-be-kıl sağışlar ol
Tevbe itsen rahm idüp bağışlar ol

Hep Muḥammed ḥürmetine ‘afv ider
Nice tağlar gibi şuçuñ maḥv ider

İllâ anuñ ümmeti ol gel i yâr
Sünnetin tut anı sev bî-iḥtiyâr

Tâ saña ide şefâ‘at yarın ol
Ümmet olursañ aña Allâha kul

Evvelâ Allâhı tevḥîd eyledük
Zâtını ya‘nî ki tenzîh eyledük

10 Girelüm diñleş ħabībün medħine
Nazm idelüm bu kitābuñ saħına

İşidicek cānuña ire şafā
Hem bilesin kim idügin Muştafa

Vir şalāvāt Aħmede hoş cān ile
Tā ħopasın yarın ol cānān ile¹

Der-Beyān-ı Na't-ı Rasūl Şalla'l-lāhu 'Aleyhi ve Sellem

[2a]

Yaradıldı ħünki ol luţf-ı İlāh
Pes ħonıldı yir yirin ħurşid ü māh

Anı ger yaratmasa ol bī-nişān
Kimse virimez vücūdından nişān

15 Yir yirin ħonulmazdı bārgāh
'Arşı seyr itmezdi hem ħurşid ü māh

Evvel Allāh anı ħün var eyledi
'Ālemi toptolu envār eyledi

Ger Muħammed olmasaydı i cān
Yaradılmazdı bu ħūr-i cinān

Olmasa Ol Ādem olmazdı nebī
Bil 'ademde ħaldı[dı] 'ālem hepi

Yaradılmazdı hem Ādem Şafī
'Arşda tutmazdı melāyikler şafī

¹ İlk tef'ilede bulunan "ki" vezin gereği yazılmamıştır.

- 20 Gelmezidi Şit ü İbrāhīm ü Nūḥ
 Ay u güneş toğup olmazdı fütūḥ
 Necm ü aḥter olmazıdı iy cüvān
 ‘Arş u kürsī yidi gökler āsumān
 Ger cihāna gelmese ḥayrū’l-beşer
 Dinmezidi Ādeme ism-i beşer
 Gerçi kim Ādem Şāfiden şonıdı
 Ḥilḳati ma‘nāde līkin öñidi
 Ādemün gerçi Muḥammed oğlıdur
 Ma‘nāde Ādem Muḥammed oğlıdur
- 25 Dāne saçılmasa yire bitmeye
 Şol kulaḳ sağır ola işitmeye
 [2b]
 Kimse bilmez ḥikmeti çoḳdur anuḡ
 Ḥikmetine ‘ilmi yoḳ bir kimsenün
 Zīre taḳdīri ḳuluḡ tedbīrini
 Taḥs u naḥs ider ḳomaz ḥiç birini
 Zī Ḥakīm ü Ġālib ü Sulṫān odur
 Hem Ḥalīm ü Ḳādir ü Bürhān odur
 Ḳul odur kim ḥizmete bil bağlaya
 Dün ü gündüz zārı ḳılup ağlaya
- 30 Ḳul olan ḳullıḡını anda bile
 Müstaḳil olmaya ḳul tedbīrile
 ‘Ārif olan ala bundan ‘ibreti
 Ṭurduḡınca arta anuḡ ḥayreti

Bir kişi ursa elini özine
Pes bilür aḫvāli vü kend'özi ne

Ol kişi kendü özin ḳāşır bile
Rabbini hem ḫāzır u nāşır bile

Eyle olıcaḳ kişi nefsin bilür
Ol ki yarar Taḫrıya anı ḳılır

35 Ḥoca didügüm size temşil için
Aḫlana söz ma'nāsi anuñiçün

Aḫladun mı hiç neye irdi me'āl
Diyelüm diñleñ nicedür vaşf-ı ḫāl

Ḥoca lafzı birle ta'bır eyledük
Aıncaḳ ol elfāzı tefsir eyledük

Lik ma'nıye baḳarsañ ma'nı bir
Ḥoş mu'ammādur bu sözler iy dilir

[3a]

Tā ki fehm itmeklige āsān ola
Ḥalk için fā'idesi yeksān ola

40 Diñleyen 'āşıklara vire şafā
Vir şalāvāt aḫlıcaḳ Muştafā

Muḫtaşar budur sözümüz az ü öz
Ḥikmetullāha irişmez fikr ü söz

Ḥikmetullāha çü yoḳdur intihā
İdelüm evvelki söze ibtidā

Bu idi evvel bizüm maḳşūdımız
Kim idügi biline ma'būdımız

Bir mu‘ammādur bu sözi söyledük
 Hocayı hoş size temşil eyledük

45 Hocanın vaşfin didük hoş kıl-be-kıl
 Hoca temşili’dügin gel anla bil

Çün mu‘ammāyı tefekkür kılasın
 Hocanın kim idüğini bilesin

Bāri diñlen sözi uzatmayalum
 Ara yire ğayrı söz kıatmayalum

Şöyle takrİR eyleyelüm muhtaşar
 Tā ki idrāk eyleye ‘aql iy püser

Girelüm maqşūd olan temşiline
 Naql idelüm diñleñüz te’vili ne

Der-Beyân-ı Te’vîl-i Hôca

50 Bu durur te’vili anuñ bilüñüz
 Diñleñüz varise ‘aql u bilüñüz

[3b]

Çün benüm bu tuhfe şonıma kıala
 Yādigār olup oқuna yazıla

Diñleyen ‘āşıklara vire şafā
 Vir şalāvāt anılıcaқ Muştafā

Çün şafālar iricek göñüllere
 Ol gönül yakın olur kāmillere

Bir du‘ā iderse girçekden biri
 Ölmüşiken göñlümüz ola diri

55 Mürde göñüle gine cān irişe
 Ol sebebden fazl-ı Raḥmān irişe

Yā İlāhî rahmet eyle ol kula
Kim beni aña du‘ādan hayrıla

Fātiha oquya her kim cānile
Dünyeden naql itsün ol imānile

Hācetin Allāh anuñ itsün kabül
Hem şefî‘ olsun kıyāmet[d]e Rasül

Hem naşib olsun aña dīdār-ı Haq
Göñli tolsun şevkıla envār-ı Haq

- 60 Umaruz kim ol kıyāmet sâ‘ati
Kopıcaq ire Muhammed şefkati
İllā anuñ ümmeti olmağ gerek
Haq rızāsın cehd idüp bulmağ gerek
Vir şalāvāt ümmetiseñ gel aña
Tā kıyāmetde seni ol da aña

Der-beyān-ı Evşāf-ı Hoca vü ‘Abīdihî

[4a]

Bir hikāyet geldi dilüme laţif
Anı diyem yarı kılursa Laţif

İşidenler dinleyeler cānile
Diyelüm her birin adı şānile

- 65 Hem diyelüm bu kitābuñ adını
Çünkü urduq evvelā bünyādını
Hoca-nāme diyü virdük buña ad
Kim ki okusa ola göñli güşād
Dinleñüz aña ser-āğāz idelüm
‘Işğ gülistānına pervāz idelüm

Başlayalum perde-i ‘uşşāķıla
Gülşeni seyr idelüm ‘uşşāķıla

Direlüm ol gülşenüñ ter güllerin
Mest idelüm anda hem bülbüllerin

70 Diñleye bülbül koyup āvāzını
Ola ĥayrān unudup āġāzını

Gül yüzine şaçalum ra‘nā gül-āb
Mürde gönül dirile içüp cülāb

Açılup gönül gözi bula ĥayāt
Ĥızr-vār içüp kıana āb-ı ĥayāt

Çünkü nefis şāfi olup kıalb açıla
Şāfi rahmet şuyı kıalbe şaçıla

İşidenler ala bundan ‘ibreti
Diñledükçe daĥı arta ĥayreti

75 Diñle aĥbār-ı ġarāibden ĥaber
‘Avn-i Ĥaķ irse diyem iy mu‘teber

[4b]

Bu ĥikāyet bir ĥikāyetdür ġarīb
Diñleñüz anı diyelüm ‘an-ķarīb

Bir mu‘ammādur size diyem i yār
Şol kişi bilür anuñ kim fehmi var

Kendünüñ ĥālını bundan anılar ol
Ĥıl tefekkür sen de ĥālün anılar ol

Varise gönlüñde inşāf iy kişi
Gel ġüzāfın işleme ĥiç bir işi

80 Her işün fikr eyle önden şonını
Olacağın işle işün öñini

Ya'nî kim alup elüñe özünî
Göñlüñe tanış da söyle sözüñi

Gel içünñde varise Hâk gayreti
Bu hikâyetden alasin 'ibreti

Nev'-i insânı idelüm üç bölük
Her biri bir dürlü itmişler sülük

Kimi aşşî eylemiş kimi ziyân
Birinün sermâye var elde hemân

85 Diyelüm her bir bölügün hâlini
Añlaya bundan kişi aḥvâlini

Ol hikâyet didigüm budur saña
Diñlerisenñ tut kulağ benden yaña

Diñlerisenñ cân u göñül zevkıla
Tola kalbünñ ma'rifet hem şevkıla

Bir ulu ḥoca ki sultân-ı cihân
Varidi evvel zamân içre i cân

[5a]

'İlm-i kimyâ bilüridi ol ḥoca
Ḥükm iderdi 'âleme uçdan uca

90 Hem reşid-i kimyâydı aña ad
'Âleme ol idi mürşid-i sedâd

Varidi bir 'âdeti ol ḥocanınñ
Diñle râḥat ola bu çeşm-i cānuñ

Ƙullarınuñ her birin oqırıldı
Öñlerinde on biñ altun ƙorıldı

Diridi virdüm bu gün sermāyenüz
Şaƙlayup üstine şaluñ sāyenüz

İhtiyārınuz eliñüzde ola
Böyle diyüp söyleridi her ƙula

95 Bir iki gün gerçi olur iftirāk
Şöyle bilmeñ ben olam sizden ırak

Hem gene gelmekligi unutmañuz
Ayrı olduƙ diyü ğaflet itmeñüz

Tāzeleñ aşşı idüp sermāyenüz
Irmañuz üstinden ašlā sāyenüz

Ƙağınuz gelse baña aşşıyile
Aşşısın sermāyesin virem bile

Ol ƙulum böyle iderse ħizmetüm
Bī-nihāyet aña ire ni‘metüm

100 Böyle diyüp fāriğ idi ol ħoca
Gideridi ƙulları her bir uca

Her biri gelse seferden ƙullaruñ
Vaşfını diñleñ niceydi bunlaruñ²

(...)

[5b]

İtmemişdi şürb-i ħamrı vü zīnā
Toğrılıp Ħaƙƙa özin itmiş fenā

² Eser, buradan itibaren tahmini olarak birkaç varak eskiktir.

Kāfiriken hīç birisin itmemiş
Anı şeytān-ı la‘in azıtmamış

Kendüye hīç kizbi ‘ādet itmemiş
Kizb [ile] bir kimseyi incitmemiş

105 Mü‘miniken itmemiş hem bu işi
Zī-kerāmetlü sa‘ādetlü kişi

Aña bir gün ol Rasūl eydi sü’āl
Akıdup çeşme-i lisāndan zülāl³

Şoraram bir nesneden didi saña
Vir cevābını didi anuñ baña

Anı mü‘min itmese olmaz ‘aceb
Oldı imānıla zīre muhteceb

Sen nice terk eyledüñ kāfiriken
Şiddet-i nefis ü hevā vāfir iken

110 Ca‘fer-i‘ Tayyār o dem didi aña
Aşlı budur tut kulağ benden yaña

Yā Rasūlallāh i şāh-ı enbiyā
Özi şadıķ kalbi hāliş bī-riyā

Kizbi terk itdügümüş vechin beyān
İdelüm diñleş ola müşkil ‘ayān

Didi gördüm kim ki yalan söylese
Ara yirde dürlü fitne eylese

Halk içinde olmaz anuñ ‘izzeti
Dağı qalmaz yüzi şuyı hürmeti

[6a]

³ lisandan: lisânından M.

- 115 Anı sevmez kimse hîç bāy u faķır
 Halk içinde olısar hūr u haķır
 Her sözi yalan ola bir kişinüñ
 Hîç şebâtı olmaz anuñ işinüñ
 Yalanı terk itmege budur sebep
 Zîre fâsid her ne söz söylese hep
 Yalanı terk eyle sen de iy cüvân
 Ca‘fer-i Tayyâr gibi sen hem-çünân
 Bil ki yalan cümle şerrüñ başıdur
 Zîre yalan söz şeyâfîn işidür
- 120 ‘Âķil olan itmez İblīsüñ işin
 İtse İblīs ile olur hem-nişin
 Mü’min olan kişi yalan söylemez
 ‘Ahdine daħı teħallüf eylemez
 Gel naşîhat al bu sözden sen daħı
 Gerçekile ol muşâhib iy aħî
 Hem didi budur zinâ itmedügüm
 Nefsümüñ ârzūsına gitmedügüm
 Ben nazâr iderdüm oğul kızuma
 Diridüm urup elümi özüme
- 125 Baŗa olsa hoş mıdur bu diridüm
 Nefsümi her demde men‘ ideridüm
 Anuñ için ol zinâyı itmedüm
 Kimsenüñ oğlın kızın incitmedüm
 Süci içmedigüme budur sebep
 Çok fesâd andan kopar n’olursa hep

[6b]

Çünkü gördüm bu süci içenlerün
‘Aklı başından gidiser anlarun

‘Aklı artduğımı ister her kişi
Zîre kim ‘aklıyla işler her işi

130 Şol işi kim şerrise terk ider ol
Hayrı şerden ‘aqlile [derk] ider ol

Sen dahı gel ‘aqluñı dir başuña
Nefse uyup ağu katma aşuña

‘Aklı giden kişiler olur sefâh
Nefsine uyup ider özin tebâh

Çünkü bu ahvâl-i kizbi söyledük
Mücmelin tafşîl idüp şerh eyledük

Diyelüm üçinci nev‘i sâmi‘ ol
Ma‘nâsın tafşîliyile câmi‘ ol

En-Nev‘ü’ş-Şâliş

135 Dinleñüz anuñ diyem üçüncisin
Direlüm bañr-i haķâyıķ incisin

Ol kişidür kılmaya ‘ahde vefâ
Göñli içinde ide kizbi hafâ

‘Ahdi vaķtinde uñutup ura lâf
Va‘desin terk eyleyüp ide hılâf

Zîre kim toğrı degüldi niyyeti
İllâ hulf idüp ider meniyyeti

Bu şifât ehl-i nifâķundur i yâr
Ol nifâķ itmez anuñ kim ‘aklı var

140 Ne münāfık ol ne aña beñzer ol
Bu şıfāt bil mü ’mine lāyık degül

[7a]

Ol ki mü ’mindür ider ‘ahde vefā
Böyle didi Hağ Rasūli Muştafā

En-Nev‘ü’r-Rābi‘

Bu durur dördinci bölük iy şehā
Anı dağı diyelüm hoş müntehā

Aña dördinci ‘alāmet bu durur
Key sağın ol dağı çirkin hū durur

Ol kişidür kim huşūmet eyleye
Hağkı koyup döne bātıı söyleye

145 Hağdan i‘rāz eyleye hadden aşı
Haşmına gālib ola başdan başa

Ya‘nī bātıı sözile iskāt ide
Haşmını mağlūb idüp ol māt ide

Kimde ki bu dört hışāl olsa tamām
Ol münāfık oldu hālīş iy hümām

İtdi ‘ālimler cidāl idüp su ’āl
Didiler mü ’minde de var bu hışāl

Nefs-i emrde ol münāfık olmadı
Aña kāfirdür diyü eydilmedi

150 Zāhirinde anlanur gerçi bu hāl
Ol münāfık oldu diñilmek muhāl

Zīre dilinde anuñ tevḥīdi var
Dağı qalbinde anuñ taşdıki var

Bu hıŝāli ol meger göre alāl
Tā münāfiķ ola ol ehl-i alāl

Bu su'āle şöyle virildi cevāb
Birbiriyle baĥŝ idüp itdi ĥitāb

[7b]

Bu ĥadīŝün zāhirin didi Rasūl⁴
İllā te'vīl itdiler ehl-i uŝūl

155 Ya' nī ol ehl-i nifāk tonın geye
Ol nifāk ehline ĝāyet beņzeye

Pes nifāk ehline oldılar ŝebīh
Ol münāfiķ olmadı bil ki sefīh

Çün bulara olıcaķ fi' li ŝebīh
Ĥaķķa ' āŝī oldı ol fi' l-i ķabīĥ

Ol Rasūlallāh zamānında i cān
Çok münāfiķ varidi ehl-i gümān

Zāhiri mü' minlere uyaridi
İllā ķalbi ire şirki varidi

160 Gösterürdi bir yüzün mü' minlere
Bir yüzini kāfir ü bī-dīnlere

Uymayup bātınlarına zāhiri
şirki ķalbinde tutardı her biri

Mü' minün ķalbinde ĥod taŝdıķı var
Dün ü gün tevĥīdi dilinde hezār

Pes niçün dīne münāfiķdur bular
Tamu iinde ebed ķala olar

---

⁴Zahirin: zahirinden M.

Nice ‘ālimler cidāl eylediler
Şonra āhîr bu sözi söylediler

165 Gerçi bu hâşşaları didi Rasûl
Cem‘ iden olur münâfîk didi ol

Diñle bu sözde neye irdi me’âl
Gel sözüñ ma‘ nîsini virenden al

[8a]

Didiler bu üçü her kimde ola
Korqıdur îmânın ol yavı kula

Fevt-i îmân kişiden müşkil durur
Şâhibin maħrûm idüp boynın urur

Diñle mü’min hilkatinde ol İlâh
Kodı cümle hâşleti ol pâdişâh

170 Lîk yalanla hıyânet iy cüvân
Könmadı mü’min vücūdında inan

Her kişide varise bu iki hû
Çoğı îmânsuz gider dünyadan o

Zîre îmânile zıddur bu hûlar
Aşlâ îmânile cem‘ olmaz bular

Gör ne didi Hâk Rasûli Muştafâ
Vir şalāvât cânuğa irsün şafâ

Didi yalanla hıyânet iy cüvân
Olmaya mü’minde didi bî-gümân

Kâle’n-nebiyyu “kullu hâşletin yetbe‘u’l-lâhu ‘aleyhi’l-mu’mini ile’l-hıyâneti ve’l-kizbi”

175 Bildüñüz mi kim neye irdi me’âl
Korqıdur her kişide olsa bu hâl

Diñleyüp bu sözi aluñ ‘ ibreti
Tā düşe göñlüñüze Hıağ heybeti

Her kime beñzetse kişi hūyını
Alısar anuñ o şekli boyını

Bāri beñzersen eyüye beñze gel
Anlara yoldaş olup hūyını al

[8b]

Çünkü anlaruñ hūyından alasın
Sen dañı ehl-i sa‘ ādet olasın

Der-Beyān-ı ‘ Alāmet-i Sa‘ ādet ‘ Alā Erba‘ ati Envā‘ in

180 Hem sa‘ ādete ‘ alāmet iy aħī
Dört aşıldur diyelüm anı dañı

En-nev‘ ü’l-Evvel

Budur evvelki ‘ alāmet bil aña
Anı taqrır idelüm diñle saña

Ol kişidür kim emānet şaqlaya
Dīn [ü] ‘ ırzını ‘ adūdan bekleye

Hıç emānetde hıyānet itmeye
Nefse uyup egri yola gitmeye⁵

Pes emānetde ola mü ’min emīn
Yañılup işlemeye işüñ kemīn

En-nev‘ ü’ş-şānī

⁵ uyup: uyuyup M.

- 185 Bu durur ikinci ol şādık ola
Her ne dirse Hāḡ sözün nātık ola
- Gerçekile mūnis ola dāyim ol
Kızbi ḡo gel şıdḡa sen de ḡāyim ol
- Kişi her dem hū idine gerḡegi
Tā zebūn ola anuḡ nefsi segi

En-Nev‘ü’s-Şālis

- Bu durur hem aḡa üçünci nişān⁶
Nice şan‘at ḡıldı gör ol ‘ālī-şān
- Bir kişi ‘ahdine ḡılmaḡdur vefā
Yüzi güleḡ ola hem ḡalbi şafā
- 190 ‘Ahdine aşlā teḡallūf itmeye
‘Ahd-i evvel va‘desin unutmaya

[9a]

En-nev‘ü’r-rābi‘

- Diyelüm dördincisin daḡı saḡa
Diḡler iseḡ tūt ḡulaḡ benden yaḡa
- Bir kişi ḡaçan huşūmet eyleye
Her ne söz söylerse ḡaḡḡın söyleye
- Hāşmınuḡ ḡaḡ sözine ḡāyil ola
Hāḡḡa inşāf eyleyüp māyil ola
- Yüregine urmaya verhemle dāḡ
Maşḡaraluḡa alup itmeye lāḡ

---

⁶ ana üçünci: üçünci ana M.

- 195 Anı ta' ne taşıyıla atmaya
 Kesr idüp sözün sögüp incitmeye
- Hem daħı her bār ' işyān işleye
 Anı aņup dā'imā sağışlaya
- Hayrı hīç işlemedük gibi ola
 Korkıdan ayva gibi beņzi şola
- Ya' nī hayrın unıda şerrin aņa
 Ağlayuraķ gide ol Hākdan yaņa
- Heft ü sâ' at hīç ifākāt bulmaya
 Korkıdan bir demde hālī olmaya
- 200 Gice [vü] gündüzde dā'im ağlaya
 Şıdķ ile Hāk emrine bil bağlaya
- Hem daħı dünyāyı kendüden deni⁷
 Kişi gözleyüp ola ķalbi ğanī
- Diye rızķum baņa yiter bu ķadar
 Hāk baņa ancaķ bunu itmiş ķarār
- Zire benden daħı efķar kişi var
 Böyle diyüp ide faķrı ihtiyār
- [9b]
- Āhiretten yaņa diņle iy hoca
 Her kişiyi göre kendüden yüce
- 205 Ya' nī ol tā' at ider ben de idem
 Diye ' ömr-i fānīyi daħı n'idem
- ÓAksini işler bunun bilün şaķī
 Şoņ nedāmetdür işi Taņrı Hākı

---

⁷ Dünyāyı: dünyadan M.

‘ Aksini işler şakī her işinū
İşi oldur n’eylesün bu kişinū

Ḥikmetullāh üzredür bu cümle iş
Ḥikmetinden taşra bir iş olmamış

Her ne için yaradılrsa bir kişi
Ol işe tuş olırsar anuñ işi

“**Küllihū müyesserin limā-ḥulike lehu**”

210 İşlemez mü ’min şekāvet işini
Ḥayra şarf ider kamu cünbişini

Hem daḥı olmaz anuñla hem-nişin
Yatluya şarf eylemez hiçbir işin

Bu şifātlar kim size naql eyledük
Her birinūñ aşlını hoş söyledük

Gel şekāvet işlerinden key saḫın
Uçururmuş yohsa dinūñ revnaḫın

Kimde ki olsa ‘ alāmāt-i nifāk⁸
Ol şekāvet ehlidür bi’l-ittifāk

215 Vay aña kamu işi fāsıd ola
Ya‘ nī anlar ḥāsıd ü fāsıd ola

Ḳamu ‘ ömrinde ziyān itmişdür ol
Nefse uyup Ḥaḫḫı unıtmışdur ol

Eyle olsa kııl tefekkür işünj
Şaḫıya gidüp gözetme düşünj

[10a]

⁸ Mısrada yer alan “bu” kelimesi vezin gereği okunmamıştır.

Gönlüne tanış da andan işlegil
 Kıl te'emmül işe andan başlağıl

**Qale'n-nebiyyu "erba'u men kunne fihi kâne münāfiқан ҳālišān ve men kâne fihi
 ҳāşaletu min hunne kānet fihi ҳāşletü mine'n-nifāқи ҳatta yede' ahā izā i'tumine ҳāne
 ve izā ҳadeşe kezibe ve izā ' ahide ğadara"**

Der-Beyān-ı Temşil-i Qalb

Diñlegil qalbün saña temşil idem
 Ulu şehristānile ta' bīr idem

220 Bu göñül nice uludur bilesin
 Rabbüñe hamd ü şenālar kılasın

Gel dilersen ş Rabbünj görmekligi
 Şoñbet-i dīdārına irmekligi

Cehd idegör göñlüni pāk eylegil
 Kıl tevāzu' özüñi ҳāk eylegil

Şöyle göñlün şehrine ol pāsbān
 Tā uzatmasun ' adū dest [ü] zebān

Ulu şehristāna beñzer bu göñül
 Qanda var anuñ gibi dañı düğül

225 ' Arş-ı rahmān ol göñül içre şığar
 Şanma anı şehri ü küy ola şığar

Zīra göñüller Hakuñ bāğçesidür
 Cümle ā' zānuñ göñüller ҳāşıdur

Gel göñül qapusını berk eylegil
 Ğayrıya meyl itmegi terk eylegil

Çevre berk it evvelā dīvārını
 Tā içinde şaқlayasın varını

[10b]

Sür içinden taşra dök ağıyarını
İçine taldur Hakkun envârını

230 Çün içinden gidicek ağıyar-ı Hakk
Gir içine gözlegil didâr-ı Hakk

Hakk tecellî kılıcağ aña kıllur
Derdile her dem anuğun yağıllur

Dik anuğ içre ümmîd ağacını
Başuğa ur örtür imân tâcını

Dik anuğ içine korkı çiçegin
Men' ide tâ nefis ü şeytânun segin

Anı göster 'ağluğa key şağ ola
Korkı birle Rabbine mülşak ola

235 Hem dağı tevhid ağacın anda dik
Ma' rifet şuyın anuğ özine dök

Çıksun andan ma' rifet budağları
Tut içinde çadır u otağları

Yol içinden yaramaz dikenleri
Kolayından kendüzin bitenleri

Çün bulursın anı yol aşlı ile
Aşlı oldur kim çıkar kökin bile

Tâ ki şonra gine dönüp bitmeye
Nefs-i şüm dikenleri incitmeye

240 Taşın arıtmağa andan başlağıl
Müslim olmasın dikene aşlağıl

Çün saña nefsün bilürsin yağıdır
Biñ ögüt virseñ gine bayağıdır

[11a]

Çek elinden nefsinün al tayağın
Başmasun içine şeytân ayagın

Añsuzun göñlünüze dil uzadur
Aşırı ‘imānuñuzı gözedür

Göñlünüze [el] degürür añsuzın
Bāğçeden sürer sizi ol geñsüzün

245 Şaklaşuz göñlünüzi bu vechile
Tā size Tañrı ‘ināyetler kıla

Der-Beyān- Temşil-i Būstān

Diñle bu sözi neye irdi meāl
Diyelüm ma‘ nīsini gel diñle al

Būsītān itmek dilese bir kişi
Diñle anuñ nicedür evvel işi

Būsītānuñ ol yirin evvel görür
Bāğçe itmeklige el andan urur

Berk ider evvel o çevre yanını
El urup andan diker bustānını

250 Andan arıtlar otunı taşını
Ya‘ nī kim görse begene işini

Hem keser kaba ağacın çalusın
Şoñra aşlar ağacuñ almalusın

Şuyı andan şalısar bustānına
Cān irişe yani cānuñ cānına

Çünkü bāğçe yaşarup bite yimiş
Aḥmer ü ebyaz kimi şan kim gümüş

[11b]

İçine diker anuñ bir ırubaş
Yimişe göz degmeye tā ıruru baş

255 Vaḳti irüp ḥāşıl ola yimişi
Böyle tımār ider aña ol kişi

Çün yimişi irişüp ḥāşıl ola
Pes gerekdür işine vāşıl ola

Başı andan şonra taşra atısar
Çün yimiş olup yitişdi iy püser

Bāğçesinüñ içine andan girür
Başlayup yimişi ol dem düşirür

Ḳor yimişini tabaqlar üstine
Anı ta'zımile iltür düstına

260 Yimişi Ḳor anda düstı öñine
Düst aña minnet ider ırurup gine

Diñle ne dir size Allāhu Te'āl
Cümle 'ālemden ğanī ol Zü'l-celāl

Dir ḥiṭāb idüp size iy ırullarum
İy benüm gerçek seḥī mü'ınlerüm

Göñlüñüzi baña ırıldum büstān
Kim nazār ırılam aña iy düstān

'Avnümile anı her dem beklerem
Anı her sâ'at 'adūdan şaqlaram

265 Çevre yaña perde kıldum ʿavnümi
Gözedürem yevm ü sâʿ at her demi

Hem ümîd ağacı dıkdüm içine
Yeʿs idüp ol şıçramaya kıçına

[12a]

ƘorƘı devşürdüm gine ol gönüle
Tîz peşimân ola zaħmı oñıla

Dâʿimâ ħavf ü ümîdile ola
Ħavfile olan beni tîzcek bula

ʿAƘla gösterdüm bu ƘorƘı çiçegin
Menʿ ide ol yaʿnî bu nefsün segin

270 Daħı dıkdüm anda tevĥîd ağacın
Nefsi merdûd eyleyüp kesdüm gücin

Hem bitürdüm maʿrifet budağların
Tutdum ol gönülde ʿışƘ otakların

Ħoş müzeyyen kıldum anı ʿışƘıla
ʿİşƘıla tâlib olan ĦaƘƘın bula

Ol gönüldür ʿâşıkı ħayrân iden
Ol gönüldür ʿarşımı seyrân iden

Hem gönül içre Ƙomışam ħubbumı
Aña her dem irgirürem luğfumu

275 Hem daħı yoldum içinde dikenî⁹
Tâ size tolaşmaya nefsi denî

Anı dıkdüm düstluğun yöresine
Tâ ki düşmen girmeye arasına

⁹ hem dahi yoldum: hem yoldum dahi M.

Taqrınınuñ hikmetlerin gör n'eyledi
Düşmenün gine saña düst eyledi

İnne's-şeytāne 'adūvvun veleküm feḥuzu

Size İblisi bilün düşmen durur
Nefsünüz atına geñsüz bindürür

Kaşdı bu zaḥmet vire cānuñuza
Dil degüre ḳalb ü imānuñuza

[12b]

280 Avı budur göñlüñüzi öldüre
Bu degül Allāhı size bildüre

Ölse göñül ma'rifet ḳılmayısar
Diñleyüp ḥaḳḳı ögüt almayısar

Ḳasd ider yıḳmaklığa dīnünñüzi
Ya 'ni kim avlaya imānuñuzu

Yaraḡuñuz ben de ḥāzır eyledüm
'Aḳlı cān üstine nāzır eyledüm

Tā göñül bir demde ḡāfil olmaya
El şunup imānı şeytān almaya

285 Yaraḡuñuz çün sizün ḥāzır göre
Cānı yoḳdur dīniñüze el ura

Diye bu ḳul Taqrıya 'āşī degül
Hiç benüm bölügümün ḡaşı degül

Dīniñüzden pes ümīdini keser
Hiç ümīdi ḳalmayısar ser-be-ser

Ma'rifetden yaña hiç dönmez yüzün
Zīre hikmet perdesi örter gözün

Haḡ ne dir diñleñ gine iy mü 'minān
 Çün sizünçün yaradılmışdur cinān

290 Her kaçan kim olısar yevmü'l-ḡisāb
 İtmeyem dir hīç size şorı kitāb

Şuçlaruñuz ḡamusın 'afv eyleyem
 Raḡmet ü fażlumile maḡv eyleyem

Diñleñüz daḡı sizünle n'eyleyem
 Ṭā' atünüz ḡamusın cem' eyleyem

[13a]

Anda 'afvum dirgisi üzre uram
 Anı 'ālem ḡalkına hep gösterem

Ol ḡulumı uçmaḡuma iledem
 Gösterüp didārumı ḡayrān idem

295 Çünki Rabbün böyle in'ām eyleye
 ḡullara in'āmını 'ām eyleye

Raḡmetine dürüşüp eyleñ taleb
 Fażlı birle çünki 'afv ider Çalab

Ma'rifet göziyle siz gözleñ Haḡı
 Ma'rifetdür cān u göñül revnaḡı

Ma'rifetle göñülñüzi nūr idün
 Kibr ü kīni göñlünüzden dūr idün

Ma'rifetsüz olsa cān olur sökel
 Ma'rifet taḡşilini it ṭurma gel

300 Göñlüñe gel imdi tīmār eylegil
 Ma'rifetle nefsi bīmār eylegil

İste bul gönlüğe bir hāzīk ṭabīb
Nefsini başlu idüpdür iy ġarīb

Ma' rifet göñüllerüñ mi' mārıdur
Şu gibi göñülleri ol arıdur

Der-Beyān-ı Temşil-i Ma' rifet

Diñle diyem ma' rifet temşilini
Bilesin bundan anuñ te'vīlini

Bir serāy itmek dilese pādīşāh
Yapıla ya' nī anuñçün cāyigāh

[13b]

305 Tīz getürür bir eyü mi' mār aña
Bir serāy ide gören kıala ṭaña

Hoş tamām ide serāyı bī-kuşūr
Pādīşāh tahta çıķup ide hużūr

Ma' rifet dağı Haķķuñ mi' mārıdur
Tañrınuñ hāşşı göñül envārıdur

Ol durur yapan göñül vīrānını
Berk idüp muħkem iden dört yanını

Ma' rifetsüz olsa göñül hastedür
Zār u hayrān ol göñül dem-bestedür

310 Nefs elinden zīre kim başludur ol
Yaralansa dertlü olur ol göñül

Ma' rifet ulu otacı bir ṭabīb
Gel timār ide cāna iy ġarīb

Pes kese anuñ içinde başını
Arıda nefsüñ diken ü ṭaşını

Yidi tamu apusında yidi baş
 Varanu başını [ider] urd u aş

Ya' n ol başı kesp tmr ide
 Nefs dşmn o dem bmr ide

315 oş tamarlar sddesini baqlaya
 Ma' rifet odıyla kkin daqlaya

Hem sekiz cennet apusından sekiz
 Drl şerbet baqlamışdur iy ' azz

Tz irişp aa şunar şerbeti
 oş olup gider gnller zahmeti

[14a]

Ma' rifet cn aa şerbet yitrr
 Başını anu ouldup bitrr

şerbeti gnl iecek dirilr
 Cn u gnl ma' rifetle bir olur

320 Cn u gnl ma' rifetle diridr
 şf gnller tecelli yiridr

a şaqa virdi anucn ma' rifet
 Ma' rifetle urasın nefsne let

Ma' rifet beş şeyile geldi şaqa
 Yolu toqrı gstere adan yaqa

Evveli ilhm ikinci fehm i yr
 Fehmi olmayanlaru ' aqlı mı var

Ol cnci ' işk [durur] drdinci şevk
 Bil beşinciye maabbet oldu fevk

325 Tuta gelmişdür beşi bu ma' rifet
Urmağičün ' ışkıla şeytāna let

Çün getürdi ma' rifet bu hil' ati
Cāna irişdi sa' ādet tal' ati

Girdi gönül içine tutdı yiri
Çün gönüle girdi cān oldı diri

Ma' rifet sözünü çün cān diñledi
Cān kelān ü varını pes añladı

Başladı Hāğdan yaña cān yürüdi
Men' idüp āğyārı şehrin qorıdı

330 Zire ' aklı geldi cānuñ başına
Āferin taħsın anuñ yoldaşına

[14b]

Lik sermāyesini arturmadı
Ya' nī ol yük üzre ser-bāz urmadı

Tā' at itmeklüge uşan oldılar
Aşşı itmekden anuñçün qaldılar

Bir bölük nefse uyup andan diler
Ne uluya uydılar ne şandılar

Hīç biri tanışmadılar ' aqlına
Uymadılar hem kitābuñ naqline

335 Şöyle mağbūn oluban oturdılar
N'eylesün sermāyeyi yitürdiler

Qanda qaldı Hāğqa tā' at ideler
Hāğqa uyup toğrı yola gideler

Bunlara hışm olısar yevmü'l-ķıyām
Zīre bunlar itmedi şavm u ķıyām

şol erenler řaķladı ĩmānını
Aşşı idüp rāhat itdi cānını

Ṭā' ate řıdķıla meřgūl oldılar
Bī-ķisāb evvel rızāsın buldılar

340 Ćün gelicek ĥāzrete yarın bular
Diņle gör nice dimiřdūr ulular

Ol serāy-ı cennete Ḥaķ buyura
Bunlara uĉmağ u didārın vire

Bī-nihāyet viriser kōřk ü ķuřūr
Her kiři ķılsa nażar bulmaz ķuřūr

Aşşı vü sermāyesin bağışlaya
Kendüye lāyık olanı işleye

[15a]

Bunlara Ḥaķ idiser iy ķullarum
İy benüm řādıķlarum mü 'minlerüm

345 Ařşıņuzdan ben mūnezzeh Taņrıya
Aşşı yok iy ķullarum iy bī-riyā

Ben şanurdum siz muṭī' olmaņuzı
Nefsi basup toğrulup gelmeņüzü

'Āriyem pes aşşı vü sermāyeden
Ol ġanīyem şu ĉıkardum ķayadan

Ol bölük kim řaķladı sermāyesin
Boş ķomayup ellerinüņ ayasın

Lik uşanluğılaydı t̄ā' ati
 Z̄āyi' idüp yevm ü heft [ü] s̄ā' ati

350 H̄aḡ buyura kim buları yandura
 T̄amu odına koyup göyündüre
 Bunları t̄amu odına batmadın
 T̄amuya bunlar girüp göyünmedin

İrişüp ide şefā' at Muştafā
 Vir şalāvāt göñlüne irsün şafā

H̄aḡ Rasūlinüñ sözin ide q̄abūl
 Umaruz senden şefā' at yā Rasūl

Ol bölük kim z̄āyi' itdi māyesin
 Q̄anda q̄aldı artura sermāyesin

355 Anları t̄amu içine q̄oyalar
 Her biri yirlü yirine q̄oyalar
 Q̄aluban t̄amu içinde tā ebed
 Yanısarlar m̄āh u sāl ü bī-' aded

[15b]

Der-Beyanü'l-'İbād ' Alā Şeleşeti Enva' i

Gör İmām Ğazālī bunda ne didi
 Nicesi mü 'minlerüñ q̄aydın yedi

Üç aşıldur didi H̄aḡḡuñ q̄ulları
 Döndi taḡsīm itdi bir bir bunları

Anı yirinde beyān idüp İmām
 Her birin bir dürlü itmiş inḡısām

360 Mücmelin tafşil idüp naḡd idelüm
 Lafzını nazmîle hoş ' aḡd idelüm

Diyelüm ol tã' ifenüñ hālını
Zıkr idelüm ismini aḥvālını

Gücümüz yitdükçe idelüm beyān
Nazm olup lafzı ola ma' nī ' ayān

Şeyle lafzın nazm idüp taḥrīr idem
Ma' nī yüzinden dönüp takrīr idem

' Abd-i rāyic ' abd-i sālimdür biri
Ḥāsirüñ bilüñ cehennemdür yiri

365 ' Abd-i ḥāsirdür üçinci bil yaḳīn
İmdi ḥāsir ḳuldan olma key saḳın

En-Nev'ü'l-Evvel ' Abd-i Rāyic

' Abd-i rāyic adı evvelki ḳuluñ
Cehd idüñüz ' abd-i rāyicden oluñ

' Abd-i rāyic aḣşıcı dimek olur
Aḣşısına göre ecrini bulur

Ya' nī ki farzı tuta ol bī-ḳuşūr
Eyleye şeyṭānı nefsi bī-ḥuzūr

[16a]

Çünkü Ḥaḳ emrin getüre yirine
Nefsi vü şeyṭānı ḳoya gūrına

370 Hem nevāhīsinden ide ictināb
İtmeye uyup hevāya ıztırāb

Emr-i Ḥaḳḳa çünki itdi iḥtimām
Yanına ide nevāfil inzimām

Artura pes nāfile farz üstine
Aḣşı idüp vara bundan düstına

Gel vücūduñ şīşesi uşanmadın
 Kūş kafesden aņsuzın boşanmadın

Şehrūñe ħūkmūñ revāniken i cān
 Şu gibi ‘ummāna gir aķup revān

375 Dirme bu dünyā metā‘ın çok idüp
 Arķaņa urma günāhı yük idüp

Dün ü gündüz dürişüp eyle ‘amel
 Uyma şeytāna idüp tūl-i emel

Ħod ‘amel imānuña olur nişān
 Bil ‘alāmet eylemiş ol ‘ālī-şān

Aşşılandur gel ‘ömür sermāyesin
 Āĥiretde ğuşşasın görmeyesin

Aşşı yiridür bu yir cehd eylegil
 Zehr-i nefsi şekker-i şehd eylegil

380 Aşşıcı kullardan eyle yā İlāh
 Cümle mü ’min kullaruñ iy pādişāh

‘Abd-i rāyic bildüñ anuñ n’idügin
 Sālīmüñ diñleñ diyem nic’idügin

[16b]

En-Nev‘ü’s-Şānī ‘Abd-i Sālīm

‘Abd-i sālimdür ikincisi kuluñ
 Ħaķķa giderseñ budur toğrı yoluñ

‘Abd-i sālīm kim durur idem beyān
 Ol dağı taķrīr olup ola ‘ayān

‘Abd-i sālīm kütulucı kul durur
 Ya‘nī sālīm Ħaķķa varan ol durur

- 385 Emr-i nehyi çün getüre yirine
 Kudreti yitmeye ayruğ birine
- Emr-i Haqqā eyleye çün inqıyād
 Aşşı idüp itmeye līkin ziyād
- Hem nevāhīsinden anuñ yıǵlına
 Uymaya ol nefsinüñ şerr fi‘line
- Yañılup nā-gāh ider olsa günāh
 Şon şefā‘ at olısar aña penāh
- N’eylesün mü ‘min beşerdür yañılur
 Zīre insāniyetiyle añılur
- 390 Haq kabül idüp anuñ nisyānını
 Raḥm idüp bağışlaya ‘işyānını
- Vara Allāhına yarın sālīm ol
 Sālīm olan kul durur Allāha kul
- Bunda gel cehd eyle sālīm olasın
 Tā ki Allāhuñ rızāsın bulasın
- Fazlı irse ola kullar sālīmün
 Fazlı irmezse olurlar zālīmün
- Çanğı kula Rabbinüñ fazlı ire
 Fazlı birle cennete yarın gire
- [17a]
- 395 Haq aña yarın ḥisābın şormaya
 Ahiret kōrkısını ol görmeye
- Yā İlahī yā Kerīm ü yā Hakīm
 Sen naşīb eyle bize kalbin selīm

Tā ki kırtulmış kıluğdan olavuz
 Çünki fağluğ ola bize kılavuz

Çün beyān itdük kuluğ ikincisin
 Diğleğüz anuğ diyem üçüncisin

En-Nev'ü's-Şāliş 'Abd-i Hāsir

'Abd-i hāsirdür üçinci iy kışi
 Dā'imā hūsran olur anuđ işi

400 Kim şorarsağ 'abd-i hāsir ol durur
 Özini řeytāna uyup öldürür

'Abd-i hāsir kıamu işlerde ziyān
 Eyleyüben cānına oldur kıyan

Diğlenüz anuğ diyelüm hālını
 İşidicek bilesiz ađvālını

Farzı ol tutmaz olup nefesine kıul
 Va'z u pendi hiç kıabül ider degül

Fi'l-i müşekkirde hālī olmaz ol
 Nağs-ı tālī' bir kışidür gülmez ol

405 Nağsı tālī' olsa n'eylesün kışi
 'Aksine tağdır ola çünkim işi

Yā Hākīm hikmet[ler]üç çoğdur senüğ
 Dağl yoğdur işüğe bir kimsenüğ

[17b]

Ķādir ü Muğlağ olan sen biz kıluz
 Her ne a' māl itsevüz gine oluz

Pes budur āđir sözüümüz el-amān
 Bilürüz ancağ kışürümüz hemān

Gör şekāvet n'eyleyiser kişiye
Ehl-i hūsrān olsa n'ola işiye

410 Pes gelün inşāf idüp kendümüze
Hoş elümüz uralum özümüze

Şükr idelüm varise bizde biri
Yogise ağlaşalum idüp ğırı

İmdi cehd it 'abd-i rāyic olasın
Tā ki Allāhuñ rızāsın bulasın

Bāri rāyic olmazısan sālīm ol
Ġafleti ço Rabbüñi bil 'ālim ol

İllā şağın olmağıl zinhār i yār
'Abd-i hāsirler bölüğünden ki var

Ḳāle el-imāmü'l-Ġazzālī "raḥa 'ibādullah şeleşetü'l- enva'-ı 'abd-i rāic 'abd-i sālīm ü 'abd-i hāsir"

415 Bu hikāyet ki dimişdük mücmelin
Diyelüm hoş dağı aḥsen ecmelin

Gösteriser Haḳ size yarın cemāl
Göresiz dīdār-ı Haḳḳı ber-kemāl

Ḳale innetü 'aleyhi's-selām "seteravne rabbeküm kemā terevne'l-ḳāmere leylete'l-bedri"

Hem nice iḥsān idiser ḳullara
Maḫhar-ı tevḫīdi ol buluplara

[18a]

Nice zāhir olısdur yarına
Ya nice ğarḳ idiser envārına

Nice virür anlara ğılmān u ḫūr
Cennet içre ırmağ ü köşk ü ḳuşūr

- 420 Hem nice ol gösterür dîdârını
Nice virür kullarına varını

İdelüm anı size bir bir beyân
Ma' nâsı zâhir olup ola ' ayân

Bir naşîhat iderem dinle saña
Bu naşîhat hem sañadur hem baña

Sen de Allâhun kulusun iy kişi
Kul olan[un] Hâkka tã' atdür işi

Dün ü gündüz eyle hîdmet hocaña
Tã seni hocañ kulum diyüp aña
- 425 Bunda niçün gönderüpdür Hâk seni
Pâdişâhlar pâdişâhı ol Ğanî

Gönderüpdür pes ticâret itmege
Aşşı idüp yüz şuyıyla gitmege

Hoş ticâret idesin idüp ğazâ
Nefs ü düşmâna idüp her dem cezâ

Virdi çün sermâye Hâk imânuñı
Aşşılandur râhat eyle cânuñı

Çünkü sermâye elüñe girdi hoş
Pes elüñüñ ayasını koma boş
- 430 Tã ki ecrin vire Rabbüñ bî-ķıyâs
Cehd idegör tutmadın göñlüñi pas

[18b]

Kılma zâyi' ' ömrüñüñ sermâyesin
Irmağıl üstinden imân sâyesin

Dilile tevḥīdi ḥoş zıkr eylegil
Ḥubb-ı Ḥaḫḫı ḳalbile fikr eylegil

Ḳalbile taşdıḫ idüp ikrāruḡı
Ḥaḫḫa tevḑiz eyle cümle özüḡi

Cidd ü sa‘y idüp dürişgil cānile
Pes bilişesin yüce sulṫānile

435 İtme zāyi‘ ‘ömrüḡi ‘işyān idüp
Egri yola gitmegil nisyān idüp

Aşşılандur dīnūḡi ḥayrātile
Gel ‘amel ḳıl ‘ilmile āyātile

Aşşı eyle itmegil şaḫm ziyān
‘Abd-i ḥāsir oldı cānına ḳıyan

Cāna ḳıyma nefsüḡi bil ‘ālim ol
Gel ziyānuḡ aşşuḡı bil sālīm ol

Pes unutmaḡıl elestüḡ vaḫtini
Ḥayra şarf itgil bu ‘ömrüḡ naḫdini

440 Tā ezelden bil saḡa olmışdı ‘ahd
Cidd-i sa‘y ile düriş gel eyle cehd

Cehd ideḡör Taḡrıya ḳul olasın
Ḳul olursaḡ Ḥaḫ rızāsın bulasın

Ḳul olanuḡ suçları ma‘zūr olur
Çoḡ günehler maḥv olup maḡfūr olur

Çünki bildüḡ vaşf-ı ḥālī iy aḫī
Ḥaḫḫa yarar işle işüḡ sen daḡı

[19a]

Zîre dünyâdan idicek intikâl
Bunda Hâkka itmiş olsañ imtişâl

445 Ümmet olup olduñise Hâkka kul
Raḥmet ü fazlıyla pes qarşular ol

Bir arış qarşu varursañ sen aña
Bir kulac qarşu geliser ol saña

**Buyurur celle ve ‘alâ “izâ talakḳanı bi-şibrin talakḳaytuhu bi-zirâ‘ in ve izâ talakḳanı
bi-zirâ‘ in talakḳaytuhu bi-bâ‘ in ve izâ talakḳanı bi-bâ‘ in talakḳaytuhu bi-esra‘ in”**

Bir virürseñ on virür Rabbüñ saña
Sen de gel cehd eylegil andan yaña

Viriser bilki yidi yüzince on
Dürlü elvân ü na‘im [ü] nice ḥün

Hem melekler qarşular ta‘zîmile
Anca dürlü ‘izzet ü tekrîmile

450 Bindüriserler Burâğa her birin
Göstereler ya‘nî yirlü[ce] yirin

Çün Burâğa bineler uça Burâḳ
Seyr idüp bir olısar yaḳın ırâḳ

Pes Burâğa anları bindüreler
Köşklerine iledüp ḳonduralar

Olalar sağında ‘arşuñ ber-ḳarâr
Sen de rāyic sālîm olup Hâkka var

Oturalar kürsilerde kāmîlîn
Bunda ‘ilmile olanlar ‘āmîlîn

455 Her birisi başḳa sultân olalar
Bî-‘aded Hâḳdan ‘aḫlalar bulalar

[19b]

Aşşı vü sermāyesin vire bile
Nice ihsān eyleye gelmez dile

Ƙullariçün yaradupdur cenneti
Maḥza faẓlıdur saña yoḡ minneti

Her kişi kim Taḡrı emrine uyar
Faẓlı birle cennete anı ƙoyar

Cennet ire viriser ġilmān u ḡūr
Şöyle kim alnı ƙamer yüzleri nūr

460 On iki biḡ beş yüz ol ḡātunları
Bir ƙulına viriserdür bunları

Kimi ƙızoġlan kimisi şeyyibāt
Ḥūrilerdür nūr-i pāk-i ṭayyibāt

Bunca ḡūriler virür ƙullarına
Ḥaḡ naşib ide göresiz yarına

Her birisini bular öpüp ƙuca
Anda bākī olduġunca iy ḡoca

Her gice anlar olur gine bikir
Hi irişmez bu işe ‘aḡl u fikir

465 Bir ƙulına viriserdür ƙamusın
Görmeye yidi cehennem ṭamusın

Biri gösterse yire ayasını
Men‘ iderdi güneşüḡ sāyesini

Bir deḡize aġzı barından düşe
Ṭatlu ola [ol] deḡiz başdan başa

and u Őekkerden dağı taılu ola
 ab u zemzem gibi kıymetlü ola

[20a]

Dağı bunca memleketler ta u tağı
 Vire üstinde oturup bula bağı

470 Diğle ednā virdüğine ne vire
 On bu dünyā menziline yir vire

Az u çok bu olıcağ çoğı n'ola
 Çok viricek diğle ne virür kıla

Şöyle virür bī-đisāb ü bī-kıyās
 Ağa göre idegör Hađđıa sipās

Dağı göz görüp kılağ iŐitmedün
 Viriser 'ağı-ı beşer fikr itmedün

ullarına idiser bunca 'ağı
 İtmiŐiken kılları biğ biğ đatā

475 Anca dürlü dağı iđsān işleye
 Kılları Őu ide Ol bağışlaya

Vireler sağ ellerinden bitisin
 Görmeyiserler đisābuđ itisin

Kimine hīç olmaya Şorı đisāb
 Cennete anlar gide bī-irtiyāb

Kimi itdüği günāhın unuda
 Őalınup ol cennete fāriđ gide

Kimisi Şerr işleyüp azarısa
 Yazmaya Şerrin eğer yazarısa

480 İçine itdügi şerrin yazısar
Taşına itdügi hayrın iy püser

Vireler aña mühürlü bir biti
Yā İlāhī kullara hayrın biti

[20b]

Cennete şöyle gideler şādumān
Raḥmeti çokdur Hāḳḳuḳ tutma gümān

Ḳullara bu luḳfı Allāh işleye
Az u çok itdüklerin bağışlaya

Kimi cennet istemez taht u kuşūr
Ne diler vildān u ne ğilmān u hūr

485 Anlara taḥşış ider dīdārını
Anlara virür ğıda envārını

Hāḳ tecellisiyle toylar anları
‘Ārif ü kāmīl o ḥāş erenleri

Öpmek ü kucmağı anlar istemez
Yimek ü içmegi bunlar istemez

Hūn-ı dīdār olısar yimekleri
Dā’im Allāh olısar dimekleri

Taḳrıdan ğayrısını görmeyeler
Cennet ü hūrīye el urmayalar

490 Anlara bi’z-zāt ola dīdār-ı Hāḳ
Ḳaplayup hayrān ide envār-ı Hāḳ

Olısar cennet olara bi’l-‘arāz
Cennete anlar da olmaya ğarāz

Ḥaḫ cemāli bunlara olmaz ḥafā
Nūr olup [d]ola göñülli şafā¹⁰

Bunlar oldur evliyā vü şālihīn
İrmeyiser bu maḫāma ṭālihīn

Aḡlarun kimi severler cenneti
Yiyüp içmek ‘ıyş u ‘ışret ‘izzeti

[21a]

495 Anlara bi’z-zāt ola cennāt u ḥūr
Anlara maḫşüş ola köşk ü kuşūr

Anlara dīdār olısar bi’l-‘araz
Zīre Ḥaḫdan ġayrısı oldı ġaraz

Az göriser Ḥaḫ cemālini olar
Zīre cennet ḥūri severdi bular¹¹

Pes olara zāhir olmaz her zamān
Gösterür her cum‘ a dīdārın hemān

Cem‘ olup dārü’l-Celāle varalar
Anda Allāhuḡ cemālin göreler

500 Öñlerine düşüben ol Muştafā
Göstere dīdār-ı Ḥaḫḫı bī-ḥafā

Olalar Ḥaḫḫı müşāhid ḥāş u ‘ām
Her birine olısar ikrāmı tām

Şol Burāğa biniserler gökçek at
Hem musaḫḫar olısar sitte cihāt

¹⁰ safā: pür-safā M.

¹¹ severdi: severmişdi M.

Göŋli her ƣanda dilerse gideler
Düst u ihvānıyla seyrān ideler

Yimek ü içmekde anlar lezzeti
Her biri yüz erce bulur ƣuvveti

505 Ƙalbi cennetden neden isterise
Ƙullarına vire her ne dirise

Ƙullara mümkün olanı viriser
Şoĥbet-i dīdārına irgüriser

Zātına ancak vücūbī ƣala ĥāş
Toplaya hep ƣullarını ‘ām u ĥāş

[21b]

Der Beyāni’1-‘İbād ‘Ale’s-Şelāsete Envā’ in

Diŋle ĥālīn ‘abd-i ĥāsir olanuŋ
Özine dünyāda ƣāşir olanuŋ

Nice olur ĥālī yarın anlaruŋ
Cānını nefis odına atanlaruŋ

510 Şol elinden viriserler bitisin
Göreler yarın ‘azābuŋ itisin

Kimisine idiserdür niĥmeti
Kimisinden dūr ola Ĥaĥ rahmeti

‘Abd-i ĥāsir ya‘nī iki dürlüdür
Biri ĥilĥatde ezelden yirlüdür

Ya‘nī kāfirdür biri ehl-i ‘inād
Olmasun kāfirleyin yā Rabb ‘ibād

Birisi mü'min durur ' işyān idüp
İşlemiş dürlü güneh nisyān idüp

515 Lık Allāha bularuñ şirki yoķ
Hiç bularuñ gönli içre çirki yoķ

Zīre mü'mindür inanmışdur haķā
Çün belī didi ezelden sābiķā

Mü'minüñ diñleñ diyelüm hālını
Bitiler şunıldığı aħvālını

Bitilerin sağ elinden vireler
Oķuyup hep ĥayr u şerrin göreler

Cümle sağından virile mü'mine
' Āşī vü sāliħlere oķuñ dine

520 ' Abd-i ĥāsir küfrile gitse eger
Şol ki imānıyla gitmese meger

[22a]

Bağırından arķasını yaralar
Şol elinden bitisini vireler

Pes elin böğrinden anuñ şoķalar
Arķasından şol elini çekeler

Arķasından vireler bitisini
Gūrına girse şıkısardur sini

Cümle küffāruñ şolından vireler
Ĥişmile ŗamuya toğrı süreler

525 Ķalısar ŗamu içinde tā ebed
İrmeyiser kimseden ayruķ meded

Ve'l-kitābe'l-meşiyete fihi tā'ātü'l-'ibādi yu'ti el-mü'mināne bi-eymānihim
şemā'ilihim şer'u 'aķāyid kavluhu Te'ālā "ve emmā men utiye kitābehu bi-şimālihi"
ruviye ani'l-Abbas.

Yā İlahī raḥmetün çoķ bī-'aded
Luṭf [u] iḥsānuḡa yoķdur men' ü red

Mü'mine in' āmuḡı 'ām eylegil
Luṭf idüp iḥsānuḡı tām eylegil

Çünki itdün bize ['ām] in' āmuḡı
Luṭf idüp gösterme yarın tımuḡı

Bunlara vir cennet [ü] dīdāruḡı
Ḥūr u ğılmān u köşķ ü varını

530 Ḳul olanuḡ ḡāli çünkim böyledür
 Aḡiretçün yaraġuḡ ceħd eylegör

Elde fırsat variken aç gözünġi
Ḥaķķa toġrı eyle şıdķ u özünġi

Her nefesde kendünġi ednā bilüp
Rabbünġi ta' zīm idüp a' lā bilüp

[22b]

Kim ki Allāhından olsa ķorķıcı
Raḡmet-i Ḥaķ bula anlar şoḡ ucı

Ĳorķı nāzır oldu 'aķluḡ üstine
Ĳalbe ilhām ide ilte dūstına

535 Eyle olsa ma'rifet taḡşıl ider
 Şanma anı işini ta'ṭıl ider

Sen de ḡavf it ḡāşıl ola ma'rifet
Ĳorķarisenġ olısar çoķ menfa'at

Ma' rifetdür gönlüni ma' mür iden
Şüphelerden arıdup pür-nür iden

Ma' rifetdür qalbüni pāk eyleyen
Havf odıyla qalbüni çāk eyleyen

Didiler aḥvefū mi' mārū'l-qulūb
Taḥruḡı bil 'ilmile 'āmil olup

540 'Ārif olan bundan aḡlar ḡālını
Zīre mīzāna urur aḡvālını

Qāle fi-tefsīri'l-ḡulāṣati “ el-ḡavfu mi' mārū'l-qulūbi fe'l- mi' mārū izā kāne fi daḡılı'l-beyti tekūnu'l-beytu ma' mūren li-ennehu naḡara'l-beyte dāīmen fe-izā reā fihi ḡalālen [sahhahahu]”

Bunı bildünse neye irdi me' al
Daḡı bir söz diyelüm gel diḡle al

Eydelüm anı size bir bir beyān
'Ömrünḡ ḡālī ola bundan 'ayān

Der-Beyān-ı Temṣīli'l-'Ömrin

[23a]

'Ömrünḡi temṣīl ideyim ḡoş saḡa
Tut qulaḡuḡ diḡle gel benden yaḡa

ḡālünḡi bundan bilesin neydüḡin
Aḡlayasın kendünḡüḡ qandeydüḡin

545 Pes bu 'ömrünḡ girelüm temṣīline
Güş urup diḡleḡ diyem temṣīli ne

Bir kişi bir yazıya düşmiş gider
Diḡle ḡālī n'olısar anuḡ n'ider

Nāgehānī karşı çıkdı bir deve
 Kaşdı bu yuda meger Allāh şava

Qovdı anı ol deve qatarlayup
 Ol kişi qaçar önünce derleyüp

Bu kişinün qalmanı hıç tākati
 Ölesiye qodı zīre ol qatı

550 Görđi ol şahrāda nāgāh bir kıyu
 Düşe anuñ içine yoqdur şuyu

Çün deve yaqın iricek kıçına
 Düşdi ol dem ol kıyunuñ içine

Ol kıyu ağızında bir ağaç hemān
 Buldı tiz yapışdı aña ol zamān

Qurtıla ya' nī ki girdi bir eve
 Tiz kıyunuñ ağızına irdi deve

Üstine geldi deve hamle kıllur
 Ol kadar qorqđı ki ancaq Haq bilür

555 Ağacı elden qoyup terk idemez
 Aşāgaya dağı inüp gidemez

[23b]

Baqdı zīre aşāğa bir ejdehā
 Anı gözler ağızın açup iy şehā

Yuqarudan ol deve aña şunar
 Aşāgadan ejdehā boynın şunar

Qorqısı oldu anuñ dağı biter
 Gāfil olsa qorqısından ne biter

İki kırt geldi kesüp ol ağacı
Düşüre şol kıuyuya yoğdur içi

560 İki kırdunı biri kıara biri ağı
Nāgehān ol kök kesilse key firāđ

Dağı artuğ oldu pes kıorkı aña
Ensi endüp bağınur ol dört yaña

Korku içine tırurken nāgehān
Ağacuğ tiz yemişi bitdi hemān

Aldanup ol ağacuğ yemişiine
Döndi meşğül oldu nefsi işine

Korkısını kıodı batup ğaflete
Ğāfil olup şaldı ‘ömrin mühlete

565 Zevk-i dünyādan çalup ağzına bal
İçi tıoldı ğafletile māl-a-māl

Ğāh gelür başına ‘ağlı ğāh gider
Mest ü ğayrān oluban bilmez n’ider

Ağacuğ kırt kökünü kesdüğini
Añıcađ artar yüregi döğünü

‘Ākıbet kırt köki ğod kese gerek
Bu ‘ömür ağacını yese gerek

[24a]

Düşiser āđir kıyunuğ dibine
Çünkü ‘ömri bağlanupdur ipine

570 ‘Azra‘ il ğod üstüne ğāzır durur
Dā’imā her işüne nāzır durur

Cümle halka Hâk anı nâzır kômıŝ
 Kâmu evkât içre Hâk hâzır kômıŝ

Nefs hevâsına nice bir yilesin
 Ŗonra dünyâdan gidicek bilesin

Didigüm yazı saña budur i yâr
 Anı diñleñ diyelüm iy bahtiyâr

Ana rahmidür bu yazı bil i cân
 Kim saña andan berüdür bu nişân

575 Nefha-i rûh olalıdan tenüñe
 Korkı ol vañtden düşübdür cânuña¹²

Tâ ki ol vañtden berü seni ecel
 Öñcelemiş kılma gel tül-i emel

Ana rahminden çıkınca buña dek
 ‘Azrâ’ il arduñcadur yoñ buña şek

Kuyı didigüm saña dünyâdur ol
 Aña ne tayanacañ bînâdur ol

Diñle dünyâ hâlini diyem nedür
 Aña tayanmañ yile tayanmadur

580 Zîre ‘ömrüñ yapusı yil üstine
 Kômıŝ Allâh anı bir kıl üstine

Yile nice tayanısar bir kişi
 Tayanıcañ yile müşkildür işi

[24b]

Düşüriser anı zîre çañ koyın
 Bitisine let urur kesmez ŝoyın

¹² Mısradâ yer alan “berü” kelimesi vezin gereği okunmamıştır.

Nicedür bu müşkilün ya çāresi
Ya nice oñula ðarbı yarası

Diñle añun çāresini diyelüm
Gücümüz yitdügini söyleyelüm¹³

585 Çāre budur şıdķıla eyle ‘amel
Uyma nefsüne idüp tül-i emel

Fānī eyle dār-ı dünyāda özün
Tā ki ‘indallāh geçe yarın sözüñ

Bilde ğayret kuşağın berk eylegil
Fānī dünyāyı koyup terk eylegil

Tā ki yarın Haķķa sālīm varasın
Cennet ü dīdār-ı Haķķı göresin

Ol deve didügüm ‘Azrā’ıl durur
Ķamu halkuñ cānın alan ol durur

590 Her kişinün ‘Azrā’ıl ardıncadır
Mühleti ancak ecel irincedür

Zīre düşmiş her kişinün pāyına
Vay aña düşüp ayağı tayana

Kiminün āsān alısar cānını
Ol kuluñ şaķlarsa Haķ imānını

Müşrikün cānını alur zūr idüp
Ķamu halkuñ arasında hūr idüp

Rıfķıla mü’minlerün rūhın alur
Anlara cān acısı āsān olur

¹³ Gücümüz yitdügini söyleyelüm: Gücümüz yitdügi kadar söyleyelüm M.

595 Yā İlahî nez' -i āsān eylegil
Fazluḡı maḡlūka yeksān eylegil

[25a]

Çünkü mü'min eşref-i maḡlūk ola
Kimi 'āşık kimisi ma'şūḡ ola

Fazluḡıle bunlaruḡ imānını
Şaḡla İslāmuḡ bu a'lā dīnini

Didigüm ağaç bu 'ömrüdüdür senüḡ
Bāḡī ḡalmaz bunda 'ömri kimsenüḡ

Çünkü bildüḡ olısar 'ömrüḡ fenā
Çekme fānī 'ömriçün zaḡmet ḡinā

600 Gice [vü] gündüz düriş eyle 'amel
Aḡa aldanma idüp tül-ı emel

Didigüm yimiş bu dünyā zevḡidür
Yiyüp içmeklik bu saḡlık şevḡidür

Daḡı ḡalḡuḡ ḡürmeti vü 'izzeti
Terk idemez tıtdı çünkim lezzeti

İşbu lezzetden özini alımaz
Lezzeti çün tıtdı ayru olımaz

ḡaplamışdur ḡalbini ḡaflet tamām
Şanki ayuḡ yüzini tıtdı ḡamām

605 Pes ne ḡurt ḡorkıısı ḡalur ne ḡuyu
Zire ḡaflet yiridür yoḡdur tıyu

Ne ağaç ḡorkıısı ḡalur ne deve
Anda ḡorkıı mı olur dünyā seve

Key sakın ‘ömrün saña sermāyedür
Cism ü cânun arasında sāyedür

Şol kişi ‘ömrini zāyi‘ ide ol
Tañrıya kul olmağa lāyık degül

[25b]

Qurt didigüm gice vü gündüz durur
‘Āleme hep nisbeti düpdüz durur

610 Qara qurdı beñzedürler giceye
Diñle aqça qurt neye dirler neye

Aqça qurdı beñzedürler gündüze
Bu durur temşili şek yoq bu söze

Yil gibi bu gice [vü] gündüz geçer
Nisbeti bu ‘āleme düpdüz geçer

Qoma ğaflet yaşduğına başunı
Aldanup te’hire qoma işünı

Quş kafesden aqsuzın bir gün uçar
Zira dünyāya gelen geñsüz göçer

615 Yarağun gör imdi ‘ömrün geçmedin
Ol ecel cāmı şarābın içmedin

Yoğsa bir gün cāmı sunarlar saña
Ölmeden öñ yarağunı görseñe

Ol quyu dibinde yatan ejdehā
Diñleñüz anı diyelüm iy şehā

Yidi başlu ejdehādur bir ulu
Adı tamudur anun iy bilgülü

‘ Āşilere anı Hâk kılmış duzağ
Bil ecel yakın durur şanma uzağ

[26a]

620 İçi toptolu anuğ ilan çıyan
Dinle kaç kat idügin idem beyân

Yidi katdur gel gözün açup uyar
Kim ki tutmaz buyruğın aña koyar

Kim ki tutmazısa Allāh emrini
Bil ki zāyi‘ eylemişdür ‘ömrini

Çünki ahir oldı ‘örün n’idesin
Pes gerekdür toğrı Hâkka gidesin

Tut fenā yolını geç bu kamudan
Ger dilersen şurtılasın şamudan

625 Aça gözün serp bu gaflet perdesin
Kendüğe bak göre bir ne yirdesin

Ölmedin öñ yarağun eyle tamām
Böyle didi zîre Fahrü’l-enām

Didi Ahmed mütü kable en temüt
Bu hadîşi tut ola cânuğa kut

Çün Rasülün bu hadîşin tutasın
Cennet ü didârı yarın utasın

Sünneti[ni] tutariseñ cânile
Kopasın yarın bile cânân ile

Ķāle ‘İsā a.s. “Meşelu reculin yesiru fi’l-mefāzeti fe-izen hüve bi-cemelin hāyicin fe-nażara ve reahu ve quddāmehu fe-izen el-mefāzetu leyse fihā melceen fe-yu‘beru cemele fe-lemmā a’yethu fe-nażara quddāmehu fe-rea cübben tahte ricleyhi fe-yekülu uşruhu nefsi fi-ğaze’l-cubbi le‘alli encü mine’l-cemeli fe-yetrahu fi’l-cubbi”

Der-Beyān-ı Hikāyet-i Diger

630 Bir hikāyet daḥı temşil idelüm
Anı hoş takrîz ü tafşil idelüm

[26b]

Diñleñüz anı daḥı iy mü 'minān
Her ki mü 'mindür buña tutmaz gümān

İki kişi gideridi nāgehān
İkisi bir kuyuya düşdi hemān

Düşdiler çünkim kuyunun içine
Bağınur ol biri illā kıçına

Kim çıkara diyü kığurup umar
Ol biri ğaflet idüp gözin yumar

635 Çün inen ğam-nāk maḥzūn oldılar
Bildiler bu işde meftūn oldılar

Çāre isterler bu kez çıkmaqlığa
Güçleri yitmez kuyu yıkmaklığa¹⁴

Çağrısup çok ağladılar şavtile
Nice sâ' at yevm ü rüz-ı heftile

Ol kadar feryād idüp ağladılar
Āh idüp yüreklerin tağladılar

Gördiler ağlamağıla çāre yok
Daḥı ayruq varıcaq bir ara yok

640 Sākit olup kodılar ağlamağı
Fürkat odıyla yürek tağlamağı

¹⁴ “Güçleri yetmez kuyu yıkmaklığa: Güçleri yitişmez kuyuyu yıkmaklığa M.

Diñlediler kuyı ağızından i yār
Bunlara bir kimse dir iy bahtiyār

Varısa Hāk canibi[n]den tıyunuz
Ġafleti kōñ gel sözüme uyunuz

[Çünkü] ‘ārif kişiler Hākķı tıyar
Zī-sa‘ādet aña ol baña uyar

[27a]

Bir ipi atdı bulara şarkıdup
Kuyıñ ağızında muhkem berkidüp

645 Didi muhkem bu ipi key tutasız
Cennet ü dīdār-ı Hākķı utasız

Bağlanuz muhkem ipi bilünüze
Şalıvirüp göndürem yoluñuza

Yapışup tīz ol biri tutdı hemān
Hiç tereddüd itmedi laḥzā vü ān

Didi yoldaşına işitdün mi sen
Tīz tutup şimdi çıkaram ipi ben

Pes sözinden didi beñztdüm bunı
Buyıdı istedüğüm dün ü günü

650 Zīre bunuñla bilişdüm tā ezel
Varuram aña didi çün baña gel

Didi hem yoldaşına gel sen daḥı
Yapışup şimdi çıkalum iy aḥı

Uymayup ol bindi nefsi atına
İtmemiş zīre nazar Hāk zātıña

Aşla hîç tutmadı yoldaşı sözün
Başını şalup yire egdi yüzün

Biri yapışmadı ipün ucına
Ugrayısar sonra işün gücine

655 Baş egüp kaldı hemân endîşede
Şanki dört ayaklu otlar mişede

Döndi eydür varımazam aña ben
Varuriseñ sen varursın gine sen

[27b]

Bildügüm kimse degül zîre ki ol
Nice varam didi bildügüm degül

Görmemişem didi aşlâ yüzini
Sevmedüm didi anuñçün sözünü

Vaqt ola düşmen ola dir bu kişi
Didi ben hîç sevmedüm bu cünbişi

660 Yüri var ben senüñile gitmezem
İşidüp anuñ sözünü tutmazam

Sevmezem anuñ sözünü tã ezel
Didi yoldaşına sen de gitme gel

Biri eydür tırmazam ben giderem
Kuyı dibinde seni terk iderem

Ben kabül itdüm anuñ bu sözünü
Görmege müştâkam anun yüzünü

Böyle diyüp itdi teslim özünü
Irmadı anuñ yüzünde gözünü

- 665 Yapışup tîz aldı ipi eline
Vir şalāvāt Aḥmede hem āline

Geldi yetişdi bu kez maqşūdına
Şād olup şükr eyledi ma‘būdına

Bu hikāyet didigüm temşilini
Diyelüm diñleñ size te’vilini

Didigüm kıuyı bu dünyādur saña
Açuban ğaflet gözin uyarsaña

Zire ‘ulvīde olurlardı ezel
Şaldı soñra sıfliye ol Lem-yezel
- 670 Didigüm bu ip saña Qur‘ān durur
Kamu ‘ālem derdine dermān durur
[28a]

Didiler Qur‘āna bil ḥablü’l-metīn
Rif‘atini Ḥaḳ bilür ancaḳ hemīn

Ol durur pes derdüñe dermān olan
Öñüñe düşüp saña bürhān olan

Her ki Qur‘ānı tuta bulur necāt
Tā ebed bāḳī ḳalup bulur ḥayāt

Ol Muḥammed Muştafādur çağıran
Gel ipe yapış diyüben kığıran
- 675 Ol getürdi saña Qur‘ān u mübīn
Ol durur şāhib-şerī‘at ehl-i dīn

Ol risālet menba‘ı kān-ı kerem
Kamu maḥlūḳ arasında muḥterem

Cümle maḥlūkuḥ şefi' i ol durur
Hem seni Ḥaḳḳa ileden ol durur

Gösteren oldur Ḥaḳḳuḥ dīdārını
Keşf iden oldur Ḥaḳḳuḥ envārını

Sözünü tutar anuḥ mü'min kişi
Zī-sa' ādetlü aḡa uyan kişi

680 Her ki uydı aḡa Allāhın bulur
Uymayan yolda ḳalup maḥrūm olur

İki kişi didigüm diḡle saḡa
Anı diyem tut ḳulaḳ benden yaḡa

Biri mü'mindür ki anuḥ yüzi aḳ
Birisi kāfir durur ehl-i nifāḳ

Her ki mü'mindür aḡa itmez 'inād
Pes inanup aḡa ider inḳıyād

[28b]

İşidicek tutdı mü'minler sözin
Ḥaḳḳa gitdiler tutup ḡoḡrı özin

685 Mü'min olan irişür Allāhına
Cennet ü dīdāra Ḥaḳ dergāhına

Ol ki kāfirdür aḡa itdi 'inād
Olmasun kāfirleyin yā Rab 'ibād

Her ne dirse anı tekzib itdiler
Nefse uyup egri yola gitdiler

Kimi sāḡir didi kim mecnūn aḡa
Tutmadılar ḡoḡrı yol Ḥaḳdan yaḡa

Ol ki kâfirdür kuyuda alışar
Tâ ebed amu iinde olışar

690 Bunlara macüb ola dîdâr-ı Ha
ılmaya yarın olara yârı Ha

Yâ İlahî Őala mü 'min ullarun
Geri kim odur günâhı bunlarun

‘Âşî oldılar degüller müşrikîn
Yaıluپ işlediler yo kibr ü kîn

İşimüz falua almışdur hemân
Luf idüp ram eyle yâ Rab el-amân

Feyz-i Ha irerse bu kemter ula
Daı bir söz diyelüm sâmi‘ ola

695 ün ‘inâyet irişe Hadan ula
Ol hidâyet barine ğavvâş ola¹⁵

Ol hidâyet barine ğar oluban
Anda âlib la‘l ü gevher buluban

[29a]

Ala andan nice gevher la‘l ü hâş
İntifâ‘ ide anula ‘âm u hâş

Rûhı anu bula derdine ‘ilâc
Güheri ‘âşı bulur gözii ac

Pes Haâyı dürrini alup ele
Ol bisâ-ı ma‘rifet üzre şala

700 şarf ide şarrâf olup güherleri
albini idüp ‘alâyıdan berî

¹⁵ barine ğavvâş: bahrinün gavvası M.

Sen de gel şarrāf olup dir dürleri
 ‘Āşıkısañ ‘ışkıla gel tur beri

Degme yire saçma dirüp dürleri
 Diñle bunda ne dimiş ‘ārifleri

Yirine saçılmasa zāyi‘ olur
 Zāyi‘ olanı kişi kıanda bulur

Bāri saçarsañ yire saç yirine
 Dürri saçmayan yirine yirine

705 Çün güher elden çıka bahre düşer

Tag içine kimisi berre düşer

Yā nice olur bu işüñ çāresi
 Nice oñulur bu yürek yarası

Baħrīler gibi deñize talasın
 Gevherüñ bulup gine tiz alasın

Dür ü gevher ĥod bitişür aşlına
 Gevheri elden çıkarmağ aşlı ne

Tag içindeyken ya kıanda bulasın
 Liki ‘īsā bigi seyyāħ olasın

[29b]

710 Baħrī olmağlık gerek dürr bulmağā

Kişi ‘ārif ola şarrāf olmağā

İllā şarrāf-ı ĥaķīķī olasın

Tā ki sen dürrī ‘aķīķī bulasın

‘Āşık oldur gevherüñ kânın bula

Dün ü gün ‘īsā gibi seyyāħ ola

Bahrî olursañ haķāyık baħrine
Ger haķāyık gevherin bul ka' rına

‘ Āşık olan baħrî hem seyyāħ olur
Gevheri her ķanda isterse bulur

715 Sen daħi muħliş olup gel ‘ āşık ol
‘ Işıkıla derdile tıt haķķānî yol

Tā ki varup Haķķa vāşıl olasın
Sırr-ı esrār-ı haķķî bulasın

Yoħsa ne ‘ ārif ne baħrî olasın
Gevher ü dūrri ya nice bulasın

Haķ Rasūline meger kim uyasın
Andan esrār-ı haķāyık tıyasın

Pes Muħammed izine başup ayak
Yola girüp gidesin olup yayak

Der-Beyān-ı ‘ Işık u ‘ Āşık

720 Size bir söz naķl idem cānlar yaķar
Zîre kim āb-ı ħayāt olup aķar

Hoş naşîhatdür direm işbu kelām
Diñlesünler diyelüm cümle enām

[30a]

‘ Āşıkāne bunı çün diñleyeler
Cüş ile āh eyleyüp iñleyeler

Unuda bülbül sözün āvāzını
İde āhengi ķoya āġāzını

Diñle sen de cān [u] gönül zevkıla
 Tola kapuñ ma^ç rifet hem şevkıla

725 Nicesi nūrıyla tölmasun cinān
 Bu sözüñ müştākıdur hūr [u] cinān

Zīre kim ^ç āşıklarun bu hālidür
 Söyledügüm anlaruñ aqvālidür

Söylemiş anlar da ^ç ālem fahrinüñ
 Sözlerinde ol haķāyıķ baħrinüñ

Fi'l-haķāıķa faħr-ı ^ç ālem sözidür
 Her sözüñ aşlı kelāmuñ tuzıdur

Didigüm söz diñle budur iy şehā
 Diñleriseñ diyelüm hoş müntehā

730 Ol Muħammed faħr-i ^ç ālem Muştafa
 Kā^ç ināt anuñile buldı şafa

Cümle ^ç ālem hep anuñ müştākıdur
 Cennet ü hūrī anuñ ^ç uşşākıdur

Aña müştāķ olsañız cennet n'ıçün
 Yaradıldı pes Rasūlallāh için

Bil ki ol faħr-i Rasūl -i kā^ç ināt
 Mümkināt anuñıçün buldı şebāt

^ç Aşķıla yolında cānuñ kııl fidā
 İdinüp anı şefi^ç eyle nidā

[30b]

735 Baş açup el kıaldırup yalvar aña
 Tā kıyāmetde şefi^ç ola saña

Çün kerem kânı durur ol Muştafâ
 ‘Āşıkı olan bulur andan vefâ

Aña ‘āşık olana budur nişân
 Beñzi şaru gözi yaş ola i cān

Zîre kim ‘ışk odına dâ’im yanar
 Od çıkar âh idicek şan kim fener

Eline tayağ alup yayağ ola
 Dâl olup bili vü baş ayak ola

740 Süriyüp bağrın yire tozda yüzi
 Şevk odı şu‘le virüp yana özi

Çünkü ol bu vechile yola gire
 Menzile tîz vara mağşûda ire

Dâ’imâ teşvîşi ma‘şûkı olur
 Derd belâ zîre ki ‘āşıkı olur

Dün ü gün endîşe itmez ayarusın
 Belki ‘āşık olmaduñsa şayrusın

Böyledür ‘āşıklarun her dem işi
 Bilesin ‘āşık olursañ iy kişi

745 Zîre kim gönlin habîb almış durur
 Gözi anuñ nağşına kalmış durur

Gel habîbüñ cānile ol ‘āşıkı
 Sevmeyenler anı bil olur şakî

Her ki anı sevdi ol bildi Hâkı
 Bil anuñla buldı ‘âlem revnâkı

[31a]

Şıdķıla sev anı aña ' aşık ol
Sünnet ü kavlini tutup şadıķ ol

Niceler da' vī kılup dir ' aşıkam
Dil ile dir ' aşıkam hem şadıķam

750 İllā gönliñde anuñ var i' vicāc
Mürşid ü kāmīl aña itmez ' ilāc

Bu şifāt anuñ durur ehl-i nifāk
Çāre yokdur aña budur ittifaķ

Ne münāfık ol ne ĥod beñze aña
Ĥoş naşihatdur direm diñle saña

Ger şebehe idesin bir kavme çün
Olmayasın ol kavimden pes n' için

Her kime beñzetse kişi ĥüyını
Alur anuñ cümle şekli boyını

755 Gel berü sev şıdķıla ' aşık anı
Şıdķıla bir ' aşık anuñ kanı

Ĥudretümün şarf idem hep varını
Neşr idem tā lü' lü' -i şeh-vārını

Diyelüm biz daĥı ' ışķuñ ĥālını
Tā bilesin anuñ nedür aĥvālını

Diñle ' aşık ĥālını temşil idem
Göz bıñarın aķıdup ĥoş nıl idem

Diñleyecek ĥālī ' ışķı bilesin
Ĥasvet-i kalbi anuñla silesin

760 ' Işķiçün tevziĥ idüp taķrİR idem
' Āşık olmayan kişi ide n' idem

[31b]

İllā ‘ışk olmadı her kula naşib
‘Āşık olup maḥbūba [olmaḵ] ḥabīb

Pes naşib olmaya ‘ışk degmeye bil
Kim meger ide hidāyet ol Celil

Zire ‘ışkuḡ zevkını ṭadan bilür
Adımın ol meclise adan bilür

‘Āşıkı ‘ışk gerçi ser-gerdān ider
İllā bir ḥoş kāmīl-i merdān ider

Der-Beyān-ı Hikāyet Fi-Ḥaḵḵı’l-‘Āşık Süleymān Nebī

765 Bir hikāyet dindi ‘āşık ḥaḵḵına
‘Āşık olan ṭalib olur Ḥaḵḵına

Çünki bunı dinleyüp işidesin
Āh idüp cānile ḥoş cūş idesin

Bir gün içre ol Süleymān-ı nebī
Āşafıyla oturlardı hepi

Geldi aḡa dinle bir kuş ne didi
Ben severem yā Rasūl seni didi

Bu Süleymān-ı nebī didi aḡa
Diyelüm bir nesne gel dinle saḡa

770 Çün maḥabbet da‘visiḡi eyledük
Çünki bu arada böyle söyledük

Bir aḡaç [kim] didi dünyāda bula
Ne ola egri ne ol ṭoḡrı ola

Bu ikisi zıd durur anda bulur
 Şey-i vāhıd toğrı hem egri olur

[32a]

Ne ağa urı ola dağı ne yaş
 Nukte-i  iŐkı diye kim ide fāŐ

Ne ısa ola ağa hem ne uzun
 Ne yoğun ince ola dir gor sozin

775 Ne ola dunyāda ne  ubāda ol
 Var mıdur bu didugum dunyāda bul

Pes Suleymānuđ sozin gordi Őevāb
 Urdu pervāz aldı un ol uŐ cevāb

Didi ĀŐaf yā nebıyallāh ağa
 MuŐkilum artdı didi Şoram sağa

Didi sozun den bu uŐ ne ağladı
 Ağladı mı yoğsa sozun ağladı

Ol Suleymān [-ı nebı] sozı Őevāb
 Didi ben mi yoğsa uŐ virsun cevāb

780 Ol ĀŐaf didi budur sozde Őevāb
 Murđa di ol kendusi virsun cevāb

Şordılar bu sozı nice ağladığun
 Ağladığun mı yoğsa ancak dığledun

Murđ eyitdi bu sozı un dığledum
 Mest u hayrān olup ol dem iğledum

Bildum anuğ ma  nāsı dimek olur
  ĀŐıķı  iŐķ Őoyle ser-gerdān ılır

‘ Āşıkun işi budur hayrān ola
Bu durur sermāyesi ayruḡ n’ola

785 Anı dünyāda kişi bulmak muḡal
Her kişiye vāḡi‘ olursa bu ḡāl

[32b]

‘ Āşık olan kişide budur nişān
Böyle dimişdür Süleymān-ı zamān

Bu söze yoḡdur nihāyet n’eyleyem
Tā ki ḡāl-i ‘ ıḡı tekrār eyleyem

Līk feyz-i fazlın umup iy ḡālil
Ol kime feyz ide diyü ol Celīl

Feyz-i fazlın iriše Ḥaḡḡun meger
Şöyle ḡalduḡ fazlı irmezse eger

790 Bārī disün yitdügince ḡudreti
Vaḡt ola feyzi o Ḥaḡḡun ḡikmeti

Zīre kim Ḥaḡ ḡādir ü muḡlaḡ ḡurur
Tāc-ı ḡikmet diledüginde urur

Çeşme-i ḡikmetlerin aḡıdup ol
Ola Ḥaḡ ḡatında maḡbül ednā ḡul

‘ Işḡ [u] ‘ āşık söylenüp aḡduḡ **Sinān**
Ḥanı ‘ āşıklar nişānında nişān

Bu gerekdür her kişi işler ki şān
Da‘ vīye ma‘ nā [vü] ‘ āşıḡa nişān

795 ‘ Āşıḡam dir da‘ vī ḡılurlar i cān¹⁶
Līk bulunmaz nişānından nişān

¹⁶ ‘ Āşıḡam dir nice da‘vi ḡılurlar i cān M.

‘ Āşık olan cümleden bî-zâr olur
İllâ derdi ‘ âşıkun dîdâr olur

Dâ’imâ ‘ ışk odına yanup kızar
Her ne var içinde ol taşra şızar

Kişiye bilmek işinden bilinür
Himmetine göre zîre kılnur

[33a]

Āhiretde hem dağı eyle olur
Himmetine göre ecrini bulur

800 ‘ Āşık olmaklık saña kanda olur
Lîk ‘ âşıklara kul olmağ olur

Ķul olup kapularında turasın
Ayağı tozlarına yüz süresin

Anlaruñ yaşdan işigin mâh ü sâl
Ola bir gün şunıla âb-ı zülâl

Şöyle dök gözyaşını Ceyhûn-vâr
İdinince tâ ki ehlullâhı yâr

Ĥâlûñi beñzet olaruñ ĥâline
Giresin sen de olaruñ yolına

805 Ĥâl idinse kim olaruñ ĥâlîni¹⁷
ZevĶ ider şeksüz ma‘ ârif bâlîni

Şâlihe uyan [kişi] şâlih olur
Fâsıka uyan kişi fâsık olur

Gel teşebbüh eyle bârî anlara
Ĥağ yolında cânını virenlere

¹⁷ Mirada yer alan “ki” vezin gereği okunmamıştır.

Bulina çün sende anlardan nişān
Anlaruñla kopara ol ʿālī-şān

Bir ʿalāmet de budur ʿāşıklara
Cānını Hāḫḫa viren şādıklara

810 Gice [vü] gündüz ola ḫayrān u zār
Nice müddet heft ü sâʿ at rūzgār

ʿAḫlı başından gidüp ḫayrān ola
Ḥāḫ içinde mest ü ser-gerdān ola

[33b]

Bilini dal eyleyüp elde ḫayāḫ
Ol ḫabībün izine ata ayāḫ

Baş açup el ḫaldırup ide nidā
Ḥāḫ Rasūliyün ḫıla cānın fidā

Nice ḫılmasun ḫişi cānın fidā
Anuñile buldı ʿālem ihtidā

815 Cānumuz biñ biñ aña olsun fidā
ḫişi ḫurbān olmayan cānı nʼide

Yā Rasūl çün Hāḫ seni ḫıldı ḫabīb
Cümle ʿālem derdine itdi ḫabīb

Pes seni ʿāşilere ḫıldı şefiʿ
ḫābe kavseyñ ʼirgürüp itdi refiʿ

ḫābe kavseyñi saña taḫşiş idüp
Cismile miʿrācına maḫşüş idüp

Her ne kim maḫşūdına idüp temām
Gine şaldı yir yüzine iy hümām

820 ‘ Arş-ı a‘ lādı saña illā maḳām
Bunda şaldı gine iy ḥayrū’l-enām

Anuñiçün gine şaldı bunda hū
Ümmetün ecliyiçün di gine o

Zīre ümmet ḳanda ise anda ben
Oluram dimişdün iy ḥulḳ-ı ḥasen

Bāḡvānısın ol ḥaḳīḳat bāḡınuñ
Güneşisin ol tecellī ḫaḡınuñ

Hem ḥaḳīḳat baḥrinün ḡavvāsısın
Pes ma‘ ārif dürrinün şarrāfısın

[34a]

825 Cānib-i Ḥaḳdan alup ḥalḳa gelüp
Hem şerī‘ at taḫtına sultān olup

Şer‘ üñi icrā idüp bu ḥalḳıla
Muttaşıf olup ‘ azīm-i ḥulḳıla

Cümle ḥalḳı da‘ vet i[t]dün ḥaḳḳa sen
Efdal ü maḳbül ḳulsun Ḥaḳḳa sen

Bu za‘ ifün derdine eyle devā
Ḥaḳ ḥabīballāha sen oldur revā

Ḳıl şefā‘ at yā şefī‘ ü’l-müznibīn
Ḥaşr olıcaḳ bu za‘ ife yevm-i dīn

830 Çün ḥabībisin Ḥaḳuñ sen yā Rasūl
Pes sözüñ red eylemez ider ḳabül

Düşmeninde fazlını men‘ itmez ol
Düstınuñ sözin nice ḳılmaz ḳabül

Bilişesiñ bāğçenüñ itiyile
Bulıçasın ol Hâkuñ luḫfıyıla

Bāğçenüñ itiyile bilişmek baña
Kudretüm yitmez n'idem sensüz aña

Hâk seni kıldı vesîle yâ Rasûl
Hep senüñle buldılar Hâkka vuşul

835 Çäre yoḫdur baña vuşlat bulmağa
Pes umaram çäre senden olmağa

Gösteresin Hâk yolın mürşid olup
Bu za'îfüñ raḫm idüp elin alup

Şerîc atüñ ḫapusında ura dem
Başa andan ol tarîkatde ḫadem

[34b]

Pes ma'ârifde ola varup nişin
Tâ ḫaḫâyıḫda yiye ol yimişin

Çün ḫaḫâyıḫdan yiyicek yimişi
Aña âsân ola her müşkil işi

840 Yolların diñleñ nedür diyem anuñ
Tâlibisen ḫıl fidâ cân u tenüñ

Şerîc at biri tarikatdür i yâr¹⁸
Ma'rifet biri ḫaḫîḫatdür ki var

Gürüh-1 Evvel Fi'ş-Şerîc ati

Oldı insānuñ sülükı dört bölük
Tâlibiseñ sen de gel eyle sülük

¹⁸ İlk mısradaki yer alan “biri” kelimesi vezin gereği okunmamıştır.

Bu bölüklerdür Hakkā t̄alib olan
Hem bulardur nefesine ġālīb olan

Diñleñüz şer‘ ehlinüñ aḥvālını
Diyelüm hem ḥāl ü ef‘ ālını

845 Bu şerī‘ at ehli beñzerler yile
‘ Ālem içre esdiler şehre ile

Esmeseydi cümle ‘ ālem içre bād
Buğdayı saçmazdı tozında ‘ ibād

Bu şerī‘ at olmasa diñle nice
Kimse bilmezdi nedür irte gice

Pes maḥārimden seçilmezdi ḥalāl
Anı seçmez nitekim ehl-i ḍalāl

Ne ḥalāyık toğrı yolu varıdı
Sende ansuz yolu toğrı varıdı

[35a]

850 Līk gösterdi Çalab yirlü yirin
Didi Qur‘ ān içre saña her birin

Yā Çalab göstermese kim bileği
Sen anuñ bildürmedügin bile di

Pes Hudānuñ buyruğın tutmağ gerek
Anı kim nehy itdi terk itmek gerek

Söyle sözüñ eyüsin ço yavuzın
Muḥtaşar kıl sözüñi itme uzun

Her ne söz söylersenñ iki yüzi var
Zire sözüñ eyüsi yavuzı var

855 Söyle mizānıyla sözün özini
Yañılup gel söyleme yavuzını

Bil ki mizānuñ şerī^c atdür senüñ
Bitmeye ansuz işi bir kimsenüñ

Ber- Gürūhu's-Şānī Fi't-Ṭarīqati

Bir gürūh ehl-i ṭarīkat oldılar
Haqqā ihlās ile tā^c at kıldılar

Bil ṭarīkat ehli kimlerdür olar
Oda beñzer yañılup yanar bular

Aşlı oddandur anuñçün iy cüvān
Yana yana kül olur bunlar hemān

860 Baş ayak yanubanı kül oldılar
Līk ma^c nīde bular gül oldılar

Bir kişi çün bir kezin oda yana
Dağı bir yanmağa nice tayana

[35b]

Ilkınuñ hem postı bir kez şoyılır
Bir dağı yüzersen eti yoyılır

Ol ṭarīkat ehline eyle gerek
Dimeye hiç bu şu andan yigirek

‘Işğ odına yana yana ola kül
Meskenetle her qapuda ola kul

865 Bir ola qatında yavuzla eyü
‘Usre yüsre itmeye hüzn ü qayu

Yolu içinde olan key katı pāk
Halk ide her kişiye özini hāk

Meskenetle kend'üzün tuta haķır
Her kişiyi bir bile bay u faķır

Bu tarīķūñ fi'li bu tonı 'abā
Kalanı cümle emek olur hebā

Çün tarīķat ehlini kılduķ 'ayān
Ma' rifet ehlin daħı idem beyān

870 Pes gürūhuñ diyelüm üçüncisin
Dizelüm baħr-i haķāyık incisin

El-Gürūhi's-Şāliş Fi'l-Ma' rifeti

Ma' rifet ehli durur üçüncisi
Şāfi güherdür daķāyık incisi

Pişesi tutmaķ işitmek bunların
'Ārifidür bu bölük mü 'minlerüñ

Ma' rifet dürri haķāyık dāridur
Şu bigi ehli anuñçün arıdur

[36a]

Bunlaruñ aşlı şudandur iy cüvān
Şu gibi anuñçün aķar revān

875 Şu-şifāt olup aķarlar her yire
Ya' nī aķup baħr-ı 'ummāna ire

Bu şunuñ arulıģın gel gör n'ider
Her kaķ içre kendünüñ rengin ider

Çün bilürsin aşlı şunuñ arıdur
Cümle murdârı içinde eridür

İçine bir nesne düşse diñle ol
Eridür murdârı hiç kılmaz kabûl

Çatı cevşendür işinde işbu şu¹⁹
Şübhe çalup itmez içinde buşu

880 Birleyüp Haççkı yire sürer yüzün
Dirliğe bil bağlayup gider uzun

Biline hizmet kuşağın urınur
Her ne yüzden baksan andan görünür

Sen de gel ‘arîf olup ol şu-şifât
Yağşıdur kamu hûlardan bu şifât

Ma‘ rifet ehli nicedür diñle gör
Hizmeti nice ider[ler] diñle şor

Şu gibi ačup serî‘ ol tã‘ ife
İrişür tızcek Yemen ü Tã‘ ife

885 Şu gibi alur bular her menzili
Böyle almağlık gerek er menzili

Şu gibi arıda kişi özini
Eyle idicek bilür kend’özini

[36b]

Ne bilür arıtmasa kişi özin
Söylese pes sanıya söyler sözün

Çünkü evvel bile kendü özini
Çayrınıñ nice biliser özini

¹⁹ İlk mısradaki yer alan “key” kelimesi vezin gereği okunmamıştır.

Vācib oldı evvelā ol kendüzin
Arıda andan duta Hakkā yüzün

890 Şol kişi kendüzini arıtmaya
Pes mürīde bir naşīhat itmeye

Vācib oldı kendüzin evvel bile
Ol mürīde şonra terbiyyet kıla

Pes helālile harāmı ol seçe
Şol ki murdār iş durur andan kaçā

Arısuzluğ zīre İblīs işidür
Cümle şirret ehlinüñ ol başıdur

Bu sözüñ ma' nīsini gel diñle gör
Bilmezisen diyelüm gel bāri şor

895 Süci kıoysañ bir kab içre toptolu
Ağzına ursañ mühür iy bahtulu

Şu içinde anı biñ yıl kıosalar
Taşını her gün o kabuñ yusalar

Sücidür içindeki gine hemān
Tutma hiç murdār idüğine gümān

Taşrası yumağla ol arıtmadı
Hem süci sirkeye dañı dönmedi

Pes içi süci olıcağ n'olısar
Bayağıdan dañı murdār olısar

[37a]

900 Çün süci kendü ol[a] ' ayn-ı necis
Nice mısmıl ola çün ' aynı necis

Süci kendü hâline turur iken²⁰

Mısmıl olmaz taşrası yunur iken

Süci isminden meger ğayra döne²¹

Nice döner sücidür döne döne

Aşlı murdâr ola murdâr işidür

Zîre murdâr iş anuñ cünbüsidür

Ma' rifet ehlini bildüñ iy kişi

Anlaruñ tã' at tefekkürdür işi

905 Hem vilâyet işleridür anlaruñ

Ma' rifet ehli vü hâş erenlerüñ

Ma' rifetden söyledük birâz kelâm

Vir Rasülüñ rûhına her dem selâm

El-Gürühü'r-Râbi' Fi'l-Ĥaĥĥatin

Size dördinci gürühı diyelüm

Diñleñüz anı dañı söyleyelüm

Bil muĥibler bölügüdür bu bölük

Ṭoğrı gidüp itdiler Ĥaĥĥa sülük

Aşlı toprağ ol ĥaĥĥat ehlinüñ

Meskenetdür işi toprağ aşlınuñ

910 Zîre kim her nesne beñzer aşlına

Aşlına beñzemeyenüñ aşlı ne

İşleri dâ'imâ teslim ü rızâ

Ĥayr u şer Ĥaĥdan bilür irse ĥazâ

[37b]

²⁰ hâline: hâli üzre M.

²¹ ğayra: ğayrıya M.

Ḥaḫḫa boyun ŧunmadur her iŧleri
Zāhire ger bātına cünbiŧleri

Pes maḫabbet ḫavmi durur iŧ bular
Dā'imā Ḥaḫḫı müŧāhiddür olar

Ḥubb-ı Ḥaḫdan ğayrı yoḫdur iŧleri
Gice vü gündüz budur cünbiŧleri

915 Belki dervīŧüñ iŧi ḫā' at durur²²
Sözi dā'im Taḫrıdan ḫācet durur

Pes münācāt eyleye dā'im Ḥaḫa
Meskenetle cümle ḫalka bir baḫā

Göstere ḫulḫ-ı tevāzu' dilile
Hem maḫabbet eyleye göñli ile

Rūŧen ü ŧāfi ola göñül gözi
Tā geçe Ḥaḫ ḫāzretinde her sözi

Key kavī ola sözinde ḫücceti
Meclisinde ḫatlu ola ŧoḫbeti

920 İŧbu menziller muḫıbbüñdür i yār
Böyle vaż' itmiş muḫaḫḫiḫler ki var

Taḫrınuñ ŧol düŧları durur bular
Ḥāzretinde ḫāŧ olan daḫı olar

Kendülerin aŧlā bilmişler degül
Vaḫtlerin hem yavı ḫılmışlar degül

Bu bölükden gelmeye aŧlā ğāzab
Ḥaḫḫı bilen ḫaḫḫa ider mi ğāzab

---

²²belki: bilüñ M.

Kaķımazlar kimseye hiç bî-sebeb
 Haķķı bilen pes olur şāhib-edeb

[38a]

925 Kaķısa kaķır meger kim haķķiçün
 Şüphesüz Haķķı bilür anuñiçün

Hem muhibb olanlaruñ üç şan'atı
 Var olaruñ key [ķatı] hoş tal'atı

Birisi bu hep taķayyür işleri
 Dā'imā ģayret durur cünbişleri

Hem münācāt itmedür ikincisi
 Diñle bu durur daģı hem üçüncisi

'Işķıla Haķķı müşāhiddür bular
 Zāhir ü bātında şāhiddür olar

930 Haķ anuñçün virdi bu üç ģaşleti
 Her nefes Haķķa bulalar vuşlatı

Pes tamām oldı bu dördinci bölük
 Tālibiseñ sen de gel eyle sülük

Tā ki dördinci bölükden olasın
 Cevher-i imānı şāfi ķılasın

Şaklayup imānuñı ģayy u ģākīm
 İresin Allāha bi'l-ķalbin selīm

Zi-sa'ādet zi-beşāret anlara
 Bu şıfātla muttaşif olanlara

935 Yā İlahī yā 'Alīm ü yā ģākīm
 Sen naşib eyle bize ķalbin selīm

Çün Rasûlallâh saña mürşid ola
Gel elüni tut sığanup gir yola

Şer' i üzre dâ'imâ ol müstaķim
Cürm ü ' isyân işleyüp olma saķim

[38b]

'Işķıla gel sünnetin tutğıl anuñ
Yolına terk eylegil cān u tenüñ

Şer' ini tut muttaķi ol cānile
Tā qopasın yarın ol sultānile

940 Şer' i üzre çün olasın muttaķi
Göresin bî-iştibāh andan Hāķı

Qomağıl mürşid etegin key şaķın
Ol durur ilten seni Hāķķa yaķın

Tālibiseñ aña eyle inķıyād
Eyle olsa ma' rifet olur ziyād

İllā şer' i qomağıl elden şaķın
Hāķa-i gūş it kulaķuña daķın

Lāki kulaķ sağır olsa aşşı yok
Pend işitmez her ne ola az u çok

945 Çağırursañ ne tıyar ne işidür
Sem' ine esrār-ı [Hāķ] qandan girür

Göz ü kulaķ görmeye işitmeye
Pend-i Hāķķı kendüye iş itmeye

Saña ol göz ü kulaķdan aşşı yok
Quruda şanki diñelmiş bir oyuk

Pes kulağ alup derūnuña virür
Sırr-ı Hâk cān kulağın'andan girür

Bu kulağ cān kulağın' olur sebeb
Bundan irer aña her ne olsa hep

950 Kulağuzsuz kimse yola giremez
Girse dağı menziline iremez

[39a]

Kulağuzla olunur mağşūda tuş
Kulağuzsuz uçmadı zire ki kuş

Şöyle tedbīrūnle kendūn olasın
Hâk bulunmaz 'aql-ı evveld'olasın

Pes Rasūlallāha cāndan tābi' ol
Aña uyandır bilürseñ Hâkka kul

Gel Muḥammed şer' i tutduğı gibi
Bir kılı kırk yara kendügi gibi

955 Ancılayın sen dağı şer' ini tut
Eyle idersen olur cānuña kut

Hâk ezelden ḥulqını kılmış 'azīm
Didi anuñcün 'alā ḥulqın 'azīm

Çün anuñ şer' ini sen de tutasın
Cennet ü dīdār-ı Hâkķı ütesin

Līk şer' üzre yürüdüm şanasın
Nefsüñe gālib olup aldanasın

Yāḥū şaluşlañasın 'ucb u riyā
İdesin aşşı saña var mı riyā

960 Çünki bildüñ aşşu yok uyma aña
Şer' -i Aḥmed üzre ol direm saña

Çün anuñ gıtdügi yola gidesin
İre maḳşūduña ḥāşıl idesin

Hem şerī' at hem tarīkatde i şāh
Ancalayın gideriseñ toğrı rāh

Pes ma' arifde ḥaḳāyıkda İläh
Yoluñı āsān ide bī-iştibāh

[39b]

Yolu anuñ nice āsān olmaya
Çün işinde bir ḥalel bulunmaya

965 Bāğçeye tīmār olınsa şehriyār²³
Ḥoş olur ol bāğçede oñup şimār

Lik yimiş ḳabına irse fesād
Bil içi fāsıd olup olur kesād

Ol yimiş işlāḥa gelmez aşlā bil
Ağız olmasa nice söyleye dil

Kişinüñ şer' i yolu olsa zarīf
Ṭurḳını āsān ider anuñ laṭīf

Kâmil olsa ma' rifetde bir kişi
Ḥaḳḳa lāyıkdur ḥakīkatde işi

970 Lāyık olsa çün ḥaḳīkatde Ḥaḳa
Rāḥat olur ḥālīdīne fi'l-beḳā

İmdi miskin ādem oğlı gözün aç
Oḳı Ḳur' ānı fefirrū Ḥaḳḳa ḳaç

²³ İlk mısradaki yer alan “iy” ünlemi vezin gereği okunmamıştır.

Kişinüñ gözde tırurken perdesi
Olmaya ‘ aşıklarun perverdesi

Sil gözünñden gel bu ğaflet perdesin
Yoħsa bil diri degülsin mürdesin

Gözümüzün perdesin yā Rab gider
Ol seni şol görmeyen gözi n’ider

975 Tūr-ı Sınādan tecellī kııl bize
Qābiliyyet tā gele göñlümüze

Nūr-ı isti‘ dādıla her dem nazār
Hüb cemālüne idersevüz nazār

[40a]

Taşfiye it göñlümüz nūrile aq
Āyine-veş bir ola yakın ırāq

Liki Hāqkı görmegil senden ırāq
Çün tecellī oldı göñlüñde çerāk

Çünki hālün böyle bildün beri baq
İste kendünñde Hākı bilme ırāq

980 Başı hırkaya dilün kendüne çek
Āyineden kııl temāşā Hāqqa baq

Çoq ‘ acāyibler temāşā kıılasın
Görmeyüp bilmedüğini bilesin

‘ Ākıil olan evvelā nefsin bilür
Şāniyen Rabbin bilüp tã‘ at kıılır²⁴

Nefsine ğālib olur ol ‘ aqlile
Boynın urur hem delil ü naqlile

²⁴ Rabbin: Rabbini M.

Yalañuz ‘aqlıyla da tutmaya yol
 ‘Aqlile naqli bir itmeyince ol

985 ‘Āqil oldur şer‘i mizān ide ol
 Pes tarikatden yaña tiz tuta yol

Ol ki Haqqa yarar anı işleye
 Hayr u şerden her işin sağışlaya

Ol ki Haqqa yaramaz terk eyleye
 Dininüñ bünyādını berk eyleye

‘Āqilüñ sözi gönül ardınd’olur
 Gönüle uğrar haqı anda bulur

Tanışur ‘aqlıyla ne işlerise
 Haqqa şıgınur neye başlarise

[40b]

990 Diline andan getürüp söyler ol
 ‘Āqil ol gel sen de eyle söyler ol

Tā nedāmet irmeye şonra saña
 Tur yola gir ‘ışkıla Haqdan yaña

Ahmağun sözi dili öñüindedür
 Söyler illā sözi bilmez kandadur

Sözini bilmez haṭā mıdur ḥatar
 Diline her ne gele söyler atar

Zira mizānı anuñ hiç yok durur
 Nice mizānı ola ahmağ durur

995 İşleme ahmağ işin gel ‘āqil ol
 ‘Āqil olan kişidür Allāha kul

Ḥaḫḫa ḫul olmak dilersen şer' i tut
Şir' at-i Aḫmed turur cānuḡa ḫut

Ṭut şerī' at yolını öñden şoḡa
Budur evvel ḫapu şek yokḫdur buḡa

Sālike evvel ḫapu budur bilüḡ
Pes ḫaḫīḫat yaraḡın bundan ḫıluḡ

Bir kişi bir ev ḫapusın bulmasa
Aḡa girmez biḡ yaşayup ölmese

1000 Bu şerī' at ḫapusın bulmaḫ gerek
Ol ḫapudan virüb[en] almaḫ gerek

Bu şerī' at ḫapusu çün bulına
Giriser andan tarīḫat yolına

Ṭuta ol yolda Ḥaḫḫa toḡrı özin
Liki yolından azıtmaya uzın

[41a]

Fıkr ide evvel işinüḡ şoḡını
Olacaḡın ide işüḡ öḡini

Her işinde Rabbını ḫāzır bilüp
Cümle 'ālem ḫalḫına nāzır bilüp

1005 Her nefesde Taḡrıdan ḫaşyet ide
Pes recā-yı ḫavf ile Ḥaḫḫa gide

Taḡrıdan ḫorḫup özüḡe nāzır ol
Ḥaḫḫı bilüp ḫulluḡuḡa ḫāzır ol

Pes bu ḡafletden gözüḡ açup uyan
Zākir olup nūr-ı tevḫīde boyan

Yoḥsa mevt bir gün Őunısar elini
Nefs-i Őm ol demde bilür ḥlini

Ḥod bilürsin iy kişi dny işin
Key Őaĥın olma anuĥla hem-nişin

1010 Ol saĥa bir iki gün yr olısar
UŞanup tiz Őoĥra aġyr olısar

Bunda Rabbn neye gönderdi seni
Nefse uyup işleme fi' l-i deni

Bil ki bunda dn  gün nefse cez
İdesin nefsnile ĥılup ġaz

Ghi kffr ile nefsn ile gh
İdesin dyim ġaz iy merd-i Őh

Der-Beyn-ı ġaz ' Al-Nev' ayni

Bu ġaz iki kısımdur bilnz
Diyelüm vaşfını ġh oluĥuz

[41b]

1015 İdelüm anı size bir bir beyn
Birbirisinden ola farkı ' ayn

Birisi kffra itmekdür ġaz
Birisi nefesine ĥılmaĥdur cez

Size bir ulu ġazdan diyelüm
Diĥlenz vaşfin anuĥ söyleyelüm

Cümlesinden nefis ġazsıdur ulu
Diĥle niĥn ulıdur iy bilgl

Zîre küffârın ğazâsı mâh ü sâl
Yâhû heft ü sâ' at içre ceng ü âl

1020 Lîki nefsün ceng ider her lahza ân
Tâ ki teslîm eyleyince Hâkka cân

Vech-i ûlâ olduĝunuñ biri bu
Diyelüm anı da keşf iderse hû

Gâlib olsun kâfire idüp ğazâ
Hâk saña ecrin virür yevmü'l-cezâ

Kâfire mü'min eger maĝlûb ola
Hâk katında marzî vü maṭlûb ola

Öldüren ğâzîdür ölenler şehîd
Olısarlar bu sözüm görmeñ ba'îd

1025 Nefs seni ala depelerse i cân
Başuña tar ola bu iki cihân

Anda râḫat olmayısar bende hem
Gel ğazâ kııl nefsüne budur ehem

Nefs ğazâsın çünki bildünse ulu
Nefsünile düriş iy baḫtulu

[42a]

Tâ şehîd olup ya ğâzî olasın
Bî-kıyâs ecrini yarın bulasın

Nefs ğazâsın ulu itmiş ol Kerîm
Gel ğazâ kııl bulasın ecr-i 'azîm

1030 Nefs ğazâsın ulı olduĝın beyân
Eyledük nefs cengini diñleñ 'ayân

Eydelüm hoş diñleñüz nefis cengini
Çünkü anuñ eyledük āhengini

Nefs ü düşmānuñ ğazāsı nicedür
Anı da bir bir diyelüm diñle gör

Dağı İblisün ğazā vü hīlesin
Nice düşmendür oları bilesin

Nefs ü düşmān şöyle darbdur eyle bil
İttifaķīdur bu itme kāl ü kīl

1035 Uyma pes ol nefis ü şeytān-ı sege

Tā ki ‘ uķbādan saña hişşe dege

Ala anuñ fitnesi kolayını

Başasın tā hışm oķınuñ yayını

Gel ölince nefisünile eyle ceng

Fitne meydānı ola şeytāna teng

Düşmen-i zāhirle kim ceng ü cidāl

Anuñile nice iderseñ kıtāl

Düşmen-i bātınla eyle idesin

Hīlesinden tā ki sālīm gidesin

1040 Ya‘ nī ki ceng itse düşmān zāhire

Tiğunuñ sen dağı şal aña göre

[42b]

Düşmenün gözinde ırma gözünji

Tā helāk itmeye şaķın özünji

Düşmenün gözle gözün her kand’atar

Tiğünü şalup hemān ol and’atar

Göremezsen düşmenüñ Hakkâ sığın
Düşmenünden olasin tâ ki yakın

Pes vücūduñ kalkana çek içeri
Tâ olasin darb-ı düşmenden berî

1045 Ol muqâbil egnüñe al cevşeni
Erlük oldur ki yigin gör düşmeni

Âlūde görse kişi bir düşmeni
Düşmeninden ‘ âkıbet olur denî

Furşatında düşmenüñ al ayağın
Şaşır ol demde elinden tayagın

Ġāfil olsañ düşmen üstüñe çıkar
Eñ begenmedük topuk kañlu yıkar

Her kişi ki düşmenine ħor bakar²⁵
Bil ki andan şüphesüz yigdür bakar

1050 Böyle itseñ nefis [ü] şeytân cengini
Pes kesersin fitne yüki dengini

Düşmenüñ yigin gör olasin yigin
Devletündür ölite çıksa yigin²⁶

‘Ucb idüp kendü özün görme sañın²⁷
Halkâ-i gūş it kulağuna dağın

‘Ucb idüp kendü özin görse kişi
Âhîretde müşkil olısar işi

[43a]

‘Ucb idüp kend[’öz]üñe tayanmağıl
‘Ucb ile kibrün odına yanmağıl

²⁵ Mısrada iki kez yazılan “ki”lerden biri vezin ve anlam gereği okunmamıştır.

²⁶ İkinci mısranın başında yer alan “illâ” kelimesi vezin gereği okunmamıştır.

²⁷ Mısrada yer alan “sen” kelimesi vezin gereği okunmamıştır.

- 1055 ‘Ucb u kibr İblīs işidür key saşın
 Bu şıfāt ehli Hāka olmaz yaşın
 Cümleden kendüyi yig gördügiçün
 Yire düşdi redd olup anuñiçün
 ‘Ucibile Allāha ol itdi ‘inād
 Ancalayın olmasun yā Rab ‘ibād

Der-Beyān-ı Şevāb-ı Ğazā

- Düşmen ü kāfir ğazāsın söyledük
 Hem nice ceng olduğın şerh eyledük
 Diñleñüz anuñ şevābı nicedür
 Diyelüm bir’ki hadīş anı da gör
- 1060 Pes Muḥammed hürmetine iy şehā
 Diyelüm anuñ hadīşin müntehā
 Ol yola ğāzīleri hoş kınduram
 Şusamış cānın olaruñ kınduram
 Kınduram ğāzīler diyince ta[l]eb
 Anlaruñ iķdāmına olam sebeb
 Pes aña Rabbi ğazā ecrin vire
 Ğāzīler ecrine ol dağı ire
 Anda yarın irişe fazl-ı Hāka
 Fazl-ı Hākkıla irişe revnaķa
- 1065 Ğayrı memnūn ecri Hāķ vire aña
 Ecrini göreñ kişi ķala taña
 [43b]

Anuñ ecrinde berāber ola ol
Ola Hāḡ katında ol maḡbūl ḡul

Biri in‘ām eylese Allāh için
Bī-nazīr ü ol yüce dergāh için

Biri telḡin eylese ancaḡ hemān
Gel taḡadduḡ eyle dise iy cūvān

Ol berāberdür ecirde iy kiḡi
Artuḡ u eksük dimez hīḡ bir kiḡi

1070 Fā‘ ilüñ ḡayrından aḡl’eksemeyüp
Ancalayın dālle virür kesmeyüp

Ḳale’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-sellām “eḡ-dāllu ‘ale’l-ḡayri ke-fā‘ ilihī”

Gel ḡazā ḡıl sen de ḡāzī olasın
Ḡāzīler ecrini sen de bulasın

Yā delālet eyle bāri gel aḡa
Tā ḡazā ecrin virür Rabbüñ saḡa

Zīre telḡin eylese ḡayra ḡu ḡul
Fā‘ ilüñ ecrin bulur eksüksüz ol

Pes ḡevābından berāber olasın
Anda varup Hāḡ rızāsın bulasın

1075 Size dimiḡdük ḡadīḡi mā-sebaḡ
‘Āḡiliseḡ sen de al bundan sebaḡ

Ger hidāyet iriḡe Hāḡdan yaḡa
Bu ḡazānuñ ecrini diyem saḡa

Eyleyüp Hāḡ yolına cānum fidā
Keḡf idem bu ma‘nā yüzinden ‘aḡā

[44a]

Sāmi[‘] ü t̄ālib ire maḵṣūdına
Şevḵ ile cānın vire ma[‘] būdına

Bir iki anuḡ ḡadīşin söyleyem
Ol ḡazā ehlini terḡīb eyleyem

1080 Ol yola ḡāzīleri terḡīb için
İtmeye terḡīb o mü ’mindür n’ için

Başladum anuḡ ḡadīşin söyleyem
Bunları ol yola terḡīb eyleyem

Ol ḡazānuḡ evvelā şartın latif
Diyelüm diñleḡ ne dimişdür [şerīf]

Cem[‘] idüp elfāzını ‘ aḡd idelüm
Ma[‘] nāsın āsān idüp naḡd idelüm

Kim ki Ḥaḡḡa ḡāzī olmaḡ dileye
Diñle ol ḡāzī bu yirde n’ eyleye

1085 Ḥaḡ yolında ol kişiitse cihād
Ḳılıcın yaşduḡ idüp ḡalkān mihād

Şaḡlasun pes ol bu yirde ol ḡıṣāl
Bu ḡıṣāl üzre olup itsün ḡıtāl

Taḡrı vaḡy itdüḡi ḡaṣlet üzre ol
İtse andan bulısar Ḥaḡḡa vüṣül

Diñle anuḡ diyelüm evvelkisin
Şoḡra diyem diñleyesin bāḡīsin

Bir kişi itmek diler olsa ḡazā
İtmeye illā aḡa budur sezā

1090 Atası vü anadan destūr ala
Rāzī olursa gire andan yola

[44b]

Diyelüm ol haşletün ikincisin
Dizelüm baħr-i haķāyık incisin

Ol şalātını zekātını edā
Eyleye Haķ yolına cānın fidā

Haķ ne buyurdıysa daħı hem aņa
Anı koyup yirine Haķķı aņa

Çün size naķl eyledük ikincisin
Ol hışālün diñleñüz üçüncisin

1095 Koya azuķ evde ol ehl-i şafā
Tā gelince ehline ide vefā

Bu durur dördincisi yiye helāl
Ya‘nī kesbinde helāl ola o māl

Bu durur beşincisini diyelüm
Nazmile elfāzını söyleyelüm

Ġāzī ola şāhibü’l-ceyşe muṭī‘
Diñleyüp daħı dimeye lā-utī‘

Ṭuta emrin diyeler aņa şabaş
Emr iden olursa da ‘abd-i Haβεş

1100 Bu durur altıncısı yoldaşınuñ
Gözleye Haķķını ol ķoldaşınuñ

Ol seferde acı şuyı iče ol
Vire yoldaşına tatlu şuyı ol

Diyelüm diñleñ size yidincisin
Dizelüm baħr-i haķāyık incisin

Bir müselmānuñ evine girmeye
Zulmile anı evinde ırmaya

[45a]

İllā anuñ destūrı birle gire
Tā ğazā ecrine ol andan ire

1105 Hem sekizinci budur diyem işit
Bu sözüm diñle kulağuna işit

Yüz çevirüp ceng yüzünden kaçmaya
Ġayret idüp anda ‘aybın açmaya

Tuş gelicek kāfire hem başa baş
Kaçmaya ol eyleyüp andan deheş

Zīre bu ulu günehdür bilüñüz
Kim sizüñ varise ‘aql u bilüñüz

Bil toközuncı budur idem beyān
Müşkili budur kılam anı ‘ayān

1010 Ol budur māl [ü] ğanīmet gizlemek
Hırş idüp yoldaş naşībin gizlemek

İtmeye mü’min olan bu işi ol
Tā ğazāsı tã‘ati ola kabül

Kim ki gizlerse ğanīmet mālını
Diñle anuñ nice olur hālını

Ger taşadduğ itse bir mü’min kula
Degmeye ecri o mālın bir pula

Bu durur onuncu diñleñ iy şehā
Kimse onuncıya irgürmez behā

1115 Ol ğazādan dileye i' zāz-ı dīn
Tā ğazā ecrin bulalar mü 'minīn

Hem komaqlıkdur yirine t̄ā' ati
Çalışa ol yitdügince t̄āqati

[45b]

Hem dileye nuşretin mü 'minlerüñ
Kahrına kaşdına ol bī-dīnlerüñ

Evlerin hem müşriküñ ide harāb
İç ü taşın tağıdup ide türāb²⁸

Kimde kim olursa işbu on hışāl
Diyelüm hişşesini sem' üne al

1120 Öldüren ğazī ölen olur şehīd
Ecri Allāh üzredür yevmü'l-va' id

Cennete ya' nī girürler bī-hisāb
Ne su' āl ola olara ne ' azāb

Ḳāle'l-faḳīhü “men erāde enyeküne ğāziyen Ḥaḳḳan mücāhiden fi sebili'l-lahi fe'l-yuhāfiz”

Ġāzīler çün bir daḫı nice hışāl
Diñle diyem gör neye irer me'āl

Dār-ı harbde ğāzīler itse kıtāl
Pes gerekdür ğāzīye ' aşr u hışāl

Biri budur dār-ı harbe giricek
Yüz-be-yüz kāfir ' adūyı göricek

1125 Ġāzīnüñ ḳalbi ola mişlü'l-esed
Görine küffāra ölümde eşed

²⁸ iç ü taşın: içi vü taşın M.

Hem kibirde ola ol ablan hemān
 Dutduğı dem virmeye ayru emān

Hı tevāzu‘ itmeye dūřmānına
 Yūriyūp ařd ide dūřmen cānına

Ala evvel ayađını dūřmenūn
 Almadan ayađını dūřmen anu

[46a]

Hem secā‘ atde ola eyūleyin
 Hāyuruban eyde iy yosul-ı dīn

1130 Cūmle a‘ zāsıyla bile ceng ide
 Dūřmene meydān iini teng ide

Hāmlenden hem gergedan gibi ola
 Dōnmeye ardına geldūđi yola

Hem getürmekden bulur hāmlū’s-řaıl
 şol arınca gibi ola eyle bil

Ol arınca iki kendüden ağır
 Nesne götürür olar mişlü’l-ba‘ ır

Yarağın götüre anlar’ ikişer
 Bu deminde irmeye anlara şer

1135 Pes silāh ālātını yük görmeye
 Tā ki dūřmen aa el irgürmeye

Hem i‘ gāretde ola ol urt gibi
 Yıa yaa şol yalulı ört gibi

Bir arafdan bulmasa ol furşatı
 Bir arafdan gine urur řūreti

Ġāzīler de eyle ide cengini
Göstere kırt şūretinde rengini

Düşmeninüñ gözede kılayını
Ol yaña dönüp çeke ol yayını

1140 Gözlede ya' nī ' adūnuñ fırsatın
Fırsatın bulduğı dem[de] şal atın

Hem yirinde tura ol mişlü'l-ħacer
Pek tura şan yire kök şaldı şecer

[46b]

Düşmeninüñ aşlā yüzinden dönmeye
Tā ġarīmin kıodı kaçdı dinmeye

Hem şabırda olalar mişlü'l-ħimār
Düşmene ġālīb ola tā şāhī-vār

Zīre kıılıç yarası yāħūd nuşul
İrse şabriyla murād olur ħuşul

1145 Hem vefāda ola mişlü'l-kilāb
Şāhibinden itmeyeler inkılab

Zīre kelbün şāhibi girse oda
Bile ardınca oda girür o da

Ġāzīlerde eyle itmeklik gerek
Hem aña bu işde oldur yigirek

Şāhibinüñ börki düşdüğü yire
Kendüzinüñ başı düşe ol yire

Fırsatını gözleye hem k'el-ħorūs
Olmaya tā aña ġālīb Üngürüs

1150 Sen de on hāşşayla gel ‘āmil ol
Hoş firāset ehli olup kāmil ol

Ve yembağī li’l-ğāzī en-yeğzuve ‘alā ‘aşareti hışā’in fi’l-ḥarbi

Gine diñleñ bir güzel söz sö[y]leyem
Ol seḥāvet nicedür rüz eyleyem²⁹

Bu seḥāvet ehli oldı dört bölük
Her biri bir dürlü itmişler sülük

Bir seḥā-i kalb[dür] biri de rūḥ
Pāk olana irer Ḥaḳdan fütūḥ

[47a]

Bir seḥā-i nefis anuñ biri de māl
Bu sözi diñleñ neye irer me‘āl

1155 Ol seḥā-i māl odur zāhidlerüñ
Ḥaḳ yolında muḥliş ü şādıklarun

Virdiler dünyāyı ‘uqbā aldılar
Anuñiçün Ḥaḳ rızāsın buldılar

Ḳavluhū Te‘ālā “tilke’d-dāru’l-aḥire”

Hem seḥā-i nefis odur ‘ābidlerüñ
Nefse ğālib olub[an] tā’iblerüñ

Nefsini virüp hidāyet aldılar
Anuñiçün nefse ğālib oldılar

Ḳavluhū Te‘ālā “vellezīne cāhidū ve finā le-nehdiyennehum”

Ḳalb-i ‘ārifdür biri iden seḥā
Bu seḥāvet ehline irmez behā

²⁹ rüz: düzaḥ M.

1160 albi virüp aldı bunlar ma‘ rifet
Sen de ‘ arif ol ne kũçek bu şıfāt

avluhũ Te‘ ālā “ yevme lā-yenfa’u mālun ve-lā benun” ilā āħiri

Bu sehā-i rũħ olaruñdur i yār
Kāfire idüp ğazā cāna kıyar

Rũħını virüp bular aldı hayāt
Zi-sa‘ dādet ola min-ehli’l-ğuzāt

Ġāzilerdũr bu yoluñ ehl-i sehā
Cān virüp dīdārı alurlar behā

avluhũ Te‘ ālā “ve-la taħsebene’l-lezīne utilũ fi-sebilillahi” ilā āħiri

Ol Őehīd olan lũr grmez memāt
Tā ebed bākī alup bulur hayāt

1165 Dileriseñ tā ebed bākī hayāt
Gel Őehīd ol rāħat olup bul necāt

Bu Őehīd olan ũrũmezler i cān
Ġāziler de ũrũmezler hem cũnān

[47b]

Zire gelmiŐdũr ħaberde on nefer
abri ire ũrũmez budur ħaber

Biri ğāzīdũr anuñ biri Őehīd
Gel gũt diñle szũm grme be‘ īd

Biri ‘ ālimler birisi enbiyā
Gel Őehīd ol sen de cānuña kıya

1170 Hāmīl-i ur‘ āndur anuñ birisi
HŐ mũkerremdũr kiisi irisi

Hem biri anuḡ mü' ezẓinler dūrūr
Ḥalka vaḡti bidüren anlar durur

Biri şol ' avrat olursa fi'n-nifās
Çürümez ol ḡikmete yoḡdur kıyās

Hem biri de ehl-i sünnetdür anuḡ
Ol çürümez olmasun şekkün senün

Biri oldur zūlmile maḡtūl ola
Ḥaḡ katında pes olar maḡbūl ola

1175 Biri cum' a gün ölenlerdür olar
Cum' a gün ya gicesinde ölse bular

Behcetü'l-envārda böyle dir
Bu bölükden ḡişşe var mı sende gör

Ve fi'l-aḡbāri "lā-yebā ' aşeretun neferin el-ḡāzi" ilā āhiri

Bir ḡikāyet diyelüm daḡı saḡa
Bu naşihat hem saḡadur hem baḡa

Varimiş İznikde bir fāzıl-ı dīn
Diḡleḡüz vaşfın diyelüm n'eydüḡin

[48a]

Adı anuḡ buyidi Esved ' Alī
Fāzıl-ı kāmīl imiş dīnde ' alī

1180 Hem anuḡ şākirdimiş İbni Fenār
Bu sözümi gel oḡat diḡle i yār

Aḡa dirmiş ' ilmünile ' ālim ol
Sa' y idüp gel ' ilm-i dīnde kāmīl ol

Böyle dirmiş aḡa her dem ol ' azīz
' Āmil ol ' ilmüne ḡalbün ḡıl temīz

‘İlmile ‘āmil olanlar çürümez
 Kıabri içinde yılan çıyan yemez

Bir nice müddet olup geçmiş zamān
 Bu hikāyet gör neye irer i cān

1185 ‘İlmını itmiş tamām İbni Fenār
 Oğumış hem ‘ilm-i uşulden menār

Añdı bir gün nāgehān bu öğüdi
 Ağladı feryād idüben üñüdi

Geldi anuñ kabrini açup göre
 Bu sözün sırrı vü aşlına ire

Geldi anuñ göreyim vāqı‘ mı bu
 Çürümüş midür yañud sağ mıdur u

Açdı kabrin gördi ol Esved ‘Ali
 Kıbleye çökmiş dizini ol velī

1190 Didi iy münker aña iy gözi kör
 Çün inanmaduñ bu kez gözünle gör

Bu sözi çünkim aña didi i yār
 Kıaldı hayretde o dem İbni Fenār

Siz de inkār itmeñüz gel bu söze
 İrmeye tā kim halel kıalbünüze

[48b]

Zire kim bu keşfidür ‘āşıkıların
 Hıağ yolında muñlış-i şādıkıların

Bir hikāyet itdi dağı Bu’l-Hasan
 Ğāziler haqqındadır [gel] diñle sen

- 1195 Didi Rūmda şöyle oldu vāqı‘a
Ben ğazāda olur idim vāqı‘a
- Müslimīnden bir cemā‘at-ı keşir
Kim şehīd olmuş kimi olmuş esir
- Baş yire koyup yaturlar iy emir
Şanki olmuş yüzleri bedr-i münir
- İçlerine ba‘de müddet uğradum
Āh idüp ol dem cigerüm toğradum
- İçlerinde bu hadīşi okudum
Şād olup bülbül gibi hoş şakıdum
- 1200 Bu hadīs oldur ki fi-ḥaḳı‘ş-şehīd
Gör ne dimiş Ḥaḳ Rasūli ol ṭabīb
- Her kişiye yara irse min-ġuzāt
Didi gökden aḡa iner cāriyāt
- Didigüm cāriye oldur ḥūr-ı‘ayn
Ġāzilerçün yaradupdur ol Mu‘in
- Yarasını ḥūriler anuḡ öpüp
İledürler cennete rūḡın ḳapup
- Yarasın anuḡ silüp destār ile
Ḳor ṭabaḳ üzre müzeyyen nūrile
- 1205 Ol ṭabaḳlar ḳamusı nūrdan ṭabaḳ
‘Ākiliseḡ sen de al bundan sebaḳ
- Çün hadīşi okuyup itdüm tamām
Bir işāret oldu anda iy hümām
- [49a]

Ol şehīdūñ biri diñleñ n'eyledi
İki barmağla işāret eyledi

Biri sebbābe biri vuşta anuñ
Añla bunı varise tıyuñ senüñ

Ya' nī hūrī ikişer iner dimiş
Böyle anuñçün işāret eylemiş

Ve-huve ma-ruviye “enne kulle me aşabehu'l-cerāhatu mine'l-guzzāti yehvi ileyhi cāriyetun”

1210 Diñle cem' ü'l-kāfide iy ehl-i dīn
Gör ne dimiş anda ba' zu'ş-şāliḥīn

Ol ne dimişdür anı yād idelüm
Diñleyenler cānını şād idelüm

Didi bir gün Ka' beyi idüp tavāf
Ḥaḫḫa yalvarup dir idüm yā Mu' āf

Bir kişi gördüm tazarru' lar ider
Gāh gelür başına ' aklı gāh gider

Secdede başı yüzün ḫomış yire
Diñle anuñ sözüni ne dir göre

1215 Ol diyüp māzā fe' alte seyyidi
Emr-i maḫrūmla ne işledi didi

Ḳāle fī-secdetihi “ māzā fe' alte seyyidi bi-emri'l-maḫrūm”

Secdede başı dilinde sözi bu
Āh ider idüp tazarru' anda o

Üstine her bāri anuñ uğraram
İşidüp āhın yüregüm toğraram

Vaḫti kim itdüm tavāfı ben tamām
Diledüm ḫālını şoram iy hümām

[49b]

Bu du' asından aña itdüm su' āl
Bu tazarru' lar nedür böyle [bu] hāl

1220 Didi ben şol kimseyem ki yā emīr
Hālūmi diñleñ diyelüm ol hābīr

Ḳayşer-i Rūma iderdüm ben ğazā
Kāfirūñ cānına kııurdum cezā

Anlaruñ çok ƣal' asın almış idüm
Çok keferē bağrını delmiş idüm³⁰

Diñle bir gün ol emīrū'l-müslimīn
Çok çeri cem' eyledi min-ehl-i dīn

Ḳayşer-i Rūma yüridük ƣaşdıla
Diridük Allāh bizümile bile

1225 On kişi şaçdı çeriden ol emīr
Cümlesinden birisidüm bu fağīr

Şaldı bu on kişiyi gözcüliğe
Baş ƣoyup anlar muṭī' oldı bege

Giderek bir yire irişdük hemān
Key kişi ƣurtara anda baş u cān

Gördük idi nice kāfir yağmış od
Elli altmıř var ola anda vücūd

Gine gördük nā-gehān bir yağadın
Anda gördük dağı çok düşmen-i dīn

1230 Var ola beş yüz olar yā altı yüz
Bunu fikr itdük ne tedbīr idevüz

³⁰ keferē: kefereler M.

Şāhibü'l-ceyşe didük iy mu' teber
Yatımından kāfirün virdük haber

[50a]

Müşrikin çok tağda didük pusuda
Gerçi çok illā ki var kōrkısı da

Bize tanmañ diyü ol dem söyledi
Diñleñüz tedb̄irin anuñ n'eyledi

Tiz yüridi üstine anuñ em̄ir
Kimisin kırdı kimin itdi es̄ir

1235 Bir gece gözcülüğe çıkduk gine
Ya' n̄i nuşret idevüz mü 'm̄niye

Yola girdük cüstleyüp giderek
K̄alb ü dilile H̄aqqı z̄ikr iderek

İki biñ kāfirler atlu nāgehān
İçlerine uğraduk añsuz hemān

Bulmaduk bir cānibe ašlā sefer
Tutdılar hep bulmaduk ol dem zafer

On kişiydük itdiler anda es̄ir³¹
İşimüz müşkil olup oldu ' as̄ir

1240 D̄arb-ı desti öñümüzde tutdılar
K̄ayşer-i Rūma alup iletdiler

Ol tek̄ire añsuzın irdi haber
Gör neye irdi bu iş iy mu' teber

Didiler adamlaruñı iy tek̄ir
Ol ' Arab begleri hep itmiş es̄ir

³¹ kişiydük: kişi idük M.

Anda kırmışlar kimini qahrıla
İbni ʿ Amuḡ anlaruḡıla bile

Qatı ḡam-nāk oldu ol demde tekīr
Qarārup dutdı yūzin ol demde kir

[50b]

1245 Ol qadar ḡıṣm itdi bu dīnde ḡaḡīr
Ṣanki bulud iḡre ol ṣimṣek ṣaḡır

Ellerümüzi hemān bend itdiler
Anda meydāna sūrüp iletdiler

Ol tekīr qatında gördüm bir kiṣi
Fitne itmekdür anuḡ her dem iṣi

Nā-gehānī aḡa tuṣ oldu gözüm
Ol mü ʿezzinidi maḡalde bizüm³²

On iki yıl anda oḡurdı ezān
Anlara mūrted olup dönmiṣ hemān

1250 Eḡni baṣı pūr anuḡ dībācile
Gögsi üstine ḡümüş ḡaḡı bile

Dīnini terk eyleyüp dönmiṣ aḡa
ḡaḡa ṡapmıṣ meyl idüp andan yaḡa

Çaḡırup cellāda tiz gel didiler
ḡıṣmıla qatumuza yitürdiler³³

Geldi cellād gözlerümüz baḡladı
ḡıṣm odıyla yüregümüz ṡaḡladı

Baṣladı cellād hemān-dem ḡayḡıra
Bunları ucdan girüp bir bir qıra

³² Ol maḡalde mü ʿezzinidi bizüm M.

³³ qatumuza: qatumuzda M.

1255 Diñle ol mürted ne dir anda aña
Şöyle kıırma bunları direm saña

Gözlerinüñ perdesini al gider
Didi ol hâyin bu işde gör n'ider

Göz göricek mevt olur dahı eşed
Gözde ne fāide bu perde vü sed

[51a]

Heybetüñi çünki bunlar göreler
Ölmeden öñ kendüzin öldüreler

Aldı cellād kılıcın kaldurdı kol
Kırdı bişin baña yakın geldi ol

1260 Bağdumıdı göge başum kaldurup
Deng ü hayrān ayağum üzre turup

Gördümidi yidi gökler kapusı
Beş kapu açuğ durur yoğ yapusı

Zire ol dem beşini kırmışıdı
Kıra kıra ortaya irmişidi

Her birinde hürilerdür bī-nazir
Yüzleri gün egni dībāc-ı harir³⁴

Anı bildüm gökde kapu onımış
Her birinde hüriler maḥzūnımış

1265 Kapuda bunlar durur[lar] muntaızır
Birbirinden müntehalar bī-nazir

Her kaçan kim birimüz maḥtül ola
Hüriler iner tabağ alup ele

³⁴ Yüzleri gündən münevver egni dībāc-ı harir M.

Ol abaqlar ellerinde rtl
Mnteh ol hriler yzi l

M'minn rh ıkıcaql ol zamn
Tez silerler anı mendille hemn

Rhn koyup abaqlar stine
Gge alup iledrler dstına

1270 Rvi eydr anda benden gyırısın
ırdılar hep diñle dstluql iresin

[51b]

Yalıñuz ben ucda almışdum hemn
amusın ırmışdı celld ol zamn

Hri baña ben aña idp nazr
Soñra almaql mşkil olur el-hzer

Her açan kim baña seyyf aşd ide
Ya' n boynum ura anum aşd ide

Ol da aşd ider baña inmeklige
Rhm apup gge dnmeklige

1275 Dndi mrted didi ldrmeñ bunı
Bu haber virsn bular n'olduğını

İllerine varuban virsn haber
Bu durur aşl-ı siyset mu' teber

Pes beni ldrmediler odılar
Var ilnzde haber vir didiler

Bir işret itdi ol hr baña
Parmğını aldırup benden yaña

Anda yā mahrūm diyüp de döndi ol
Çünkü maḥbūbına bulmadı vuşul

1280 Didi tesbîḥüm budur anuñiçün
Böyle direm irmedüm yāruma çün

Pes naşîbinle ögünsün her kişi
Zîre taqdir işlerimiş her işi

Kimisin maḥrūm ider kimini şād
Tā ebed olup ferāḥ olur güşād

Vir şalāvāt kāfirün körligine
Ol Rasūle hem Ḥaqqun birliğine

[52a]

Daḥı cümle āline aşḥābına
Çār u yār ol ḥālîş aḥbābına

**Ḥukiye an Ebi Ḥasan el-maṭū'i "ḳāle küntü vāḳı'aten 'ale'l-müslimîne fir-rūmi ve
kutile minhum cemā' atun"**

1285 Bu ḥadişi daḥı diñleñ iy ḥalîl
Gör ne dimişdür o Muḥtār-ı Celîl

Rāvisidür ol Mu'āz ibni Cebel
Diyelüm anı daḥı hoş diñlegil

Didi ol Rasūl -i Ḥaqq-ı reşîd
Diñle gel taşdan degüliseñ şedîd

Her ki meknūnı ğuzātuñ ehline
İlede ol diñle ne direm gine

Yaḥū ehlinden ğazāta irgüre
Diñle ecrinde neler direm göre

1290 Kāğıduñ ḥarfı sığışınca i yār
Bir ḳul āzād eylemekce ecri var

Sağ elinde vireler hem bitisin
Görmeye yarın hisābuñ itisin

Hem eline viriliser bir berāt
Bulısar yarın cehennemden necāt

Kim ki üç gāzīye virürse ta‘ām
İtse karnın toyurup in‘āmı tām

Bunlara ikrām idüp ol kōndura
Anlara hem şu virüp hoş kōndura

1295 Aña ol cennet-i Firdevsden ta‘ām
Virile ta‘cīb ideler hāş u ‘ām
[52b]

Cennet-i hılduñ ta‘āmından bile
Dürlü ni‘met ol kişiye virile

Çopa yarın anda İbrahīm ile
Sen dilerseñ cennet-i Firdevs dile

Çamusından zīre ol a‘lā durur
Anı Hāğdan istemek evlā durur

Bi-isnādihi ‘an Mu‘āz ibni Cebelin ‘an Rasūl illahı (şallallahu ‘aleyhi ve sellem)
“men belleğē kitābe gāzī inteha”

Şöyle dimişdür haber içre bu söz
Anı da naql idelüm gel diñleñüz

1300 Ol Rasūlallāh gazāyiçün çeri
Cem‘ idüp göndürdi bir nice eri

Bir şahābe gitmedi ol dem bile
Vaqt namāzın Tañrı düstıyla kıla

Adı ‘Abdullāh idi ibni Revāh
Ol Rasūl ile kılup bula felāh

Bile kılmaluğa buyıdı sebeb
Ya' nī mağfūr ola ol şāhib-edeb

Çün tamām idüp Rasūl kıldı namāz
Kaldırup el itdi Allāha niyāz

1305 Ol Nebī didi aña yā ibn Revāh
N' için aňlaruňla gitmedün şabāh³⁵

Sen ğazāya gitmedün midi bile
Di murāduň söylegil gelsün dile

Gitmemişidüm didi pes yā Rasūl
Buyidi maqşūdum iy aşlü'l-uşul

[53a]

Diledüm kılam senüñile namāz
Ola kim raħmet ide ol bī-niyāz

Ben olaruň menzilini bilürem
Bunda anuñçün senüñle kıluram

1310 Anlaruň ardınca şimdi giderem
Anlara varup konaqda yiterem

Taňrı düstı aña didi iy kişi
Gerçi kim sen böyle itdün bu işi

Bilmedün mi bu ğazānuñ ecrini
Hem huşūşa kim çekesin zecrini

İşüdicek ecrini göynür özüñ
Bu maħalden ğāfil olma aç gözün

Ol Nebī didi o Taňrı haqqıçün
Nefsümi kudret elinde kıldıçün

³⁵ Aňlarunla n' için gitmedün şabāh M.

1315 Yir yüzinde her ne kim var ise hep
Küllü kumaş gevher ü la' l ü zeheb

Cümlesini hep taşadduğ eylesen
HilKate in' am eyleyüp toylasan

Ol gazānuñ ırmeye ecrine ol
Böyle dimişdür cevāb aña Rasūl

**Ve fi'l-ḥaberi enne'n-nebiyye ba' se ceyšen kāmē ' Abdullahe ibni Revāḥ yeşdehu'ş-
şalāte ma' a'n-nebiyyi'**

Ol Rasūlallāh ḥaberde bir daḥı
Ne dimiş diñleñ diyelüm iy aḥı

Geldi bir ḥatun Rasūle söyledi
Diñle aña ol ne didi n'eyledi

[53b]

1320 Didi ol ḥatun Nebīye yā Rasūl
Kim erüm gitdi gazāya didi ol

Ben anuñla bile kııurdum namāz
Ḥaḫḫa iderdüm tazarru' çok niyāz

Hem tutardum anuñile orucı
Yarına ḫomaz öderdüm borcumı

Hem gece vü gündüzin anuñile
Zıkr idüp Allāhı aḫardum bile

Hıç delālet ide misin yā Rasūl
Bir ' amel kim bunlara beñzeye ol

1325 Ol Nebī bu ḥatuna virdi cevāb
Didi bundan artuḫ istersen şevāb

Didi bir nesne diyem diñle saña
Ḳudretüñ yiter mi di anı baña

Hîç namâz kıla mısın muttaşıl
Olmayasın aşlâ andan munfaşıl

Daħi oruç tuta mısın şımayup
Ac u şusuz muttaşıl hîç yemeyüp

Ûdretüñ yiter mi dilüñ tırmaya
Zıkr idüp Allāhı hergiz ırmaya

1330 Didi kimüñ tākati yiter buña
Ûdreti yiter kişi var mı aña

Didi aña Tañrı düstı ol ħabîb
Cümle ‘ âlem derdine olan tabîb

Bu şalat u zıkr ü şavmuñ senüñ
İrmeye uykusına ol ġāzīnüñ

[54a]

Bunca tã‘ at çün yirine tırmaya
Ġāzīnüñ uykusı ecrine ırmaya

Tıur ne yatarsın ġazā kııl sen daħı
Cānuñı Ĥağ yolına vir ol seħî

1335 Ġāzī olup sen de bul ecr-i şevāb
Cennete girmek dilersenñ bî-ħisāb

Ve fi-ħaberin aħer “enne imreeten cāet ile’n-nebiyyi fe-ķālet yā Rasulullahi inni kuntu uşalli” ilā aħiri

Seyyid-i Baṭṭāl Ġāzī iy cüvān
Diñle bunda n’eylemiş ol pehlüvān

İbni ‘ İmrān bir ħikāyet eyledi
Seyyid Ġāzī diñle bunda n’eyledi

Seyr iderdi Ķayşer-i Rūm ilini
Dillerince söyleridi dilini

Egni palas giymişidi bir kilim
 albi tev id zıkr ile p r-alim

1340  ncili aÇup y r rdi boynına
 DiŒle k ff rile anuş oynı ne

Anı her kim görse Őanurdu ta ib
 Kendü cinsinden Őanup ehl-i Őalib

Bulsa on k fir keserdi başını
 AŐl  komazdı birin yoldaşını

Çok olıcaŐ aÇa hiç tanmazıdı
 C r  et idüp aŐl  el Őunmazıdı

Bu nez ketle nice yıl yürüdi
 FuruŐatın bulsa yirine orıdı

[54b]

1345 ıŐıdı bir gün d r-ı  sl ma iŐid
 G r ne didi aÇa H r n 'r-reşid

Ol alife didi y  Batt l aÇa
 Vir aber Şey-i   ac ibden başa

Didi ŐaŐr da giderd m bir zam n
 Geldi aŐsuz n geh n bir nev-c v n

Egni başı hoş-müzeyyen p r-sil h
 Gönderi elde sözi g yet mil h

Geldi yaşın  n başa virdi sel m
 Ben daŐı aldum sel mını tam m

1350 Döndi benden yaŐa bir söz söyledi
 Seyyid-i Batt lı bilür misün didi

Seyyid-i Baṭṭāl benem didüm aña
Ol yigidüñ diyelüm ḥālin saña

İndi andan şıçrayup ol dem i cān
Tiz egilüp ayağum öpdi hemān

Didi bunda ḥizmete geldüm saña
Çok tazarru^ç eyledi anda baña

Nāgehān bir ses işütdüm iy emir
Diñlenüz vaşfin diyelüm ol ḥabir

1355 Arduma baḳdumdı gördüm nāgehān
Kıjgurup dört atlu ḥaykırdı hemān

Döndi yoldaşum ki ol merd-i cüvān
Vir baña destür didi iy pehlüvān

Aña evvel ben muḳābil olayım
Ben ölürsem de senünçün öleyim

[55a]

Depdi atın karşı vardı ol cüvān
Yıkdılar atından ol sâ^ç at hemān

Gönderile urdılar çarb-ı şedid
Yire düşdi cān virüp oldı şehid

1360 İrdi ol dem ol yigit maḳşūdına
Vāşıl oldı cān virüp ma^ç būdına

Ḥaḳ rızāsını bulup oldı ḳabül
Zi sa^ç ādetlü zihī baḥtulı ḳul

Ol yigidüñ çünki başın aldılar
Yürüyüp tiz baña ḥamle kıldılar

Anlara didüm baña vir mühleti
Zîre budur pehlüvânlar 'âdeti

Tâ ki varam şâhibimüñ katına
Pür müsellaḥ ben de binem atına

1365 Ata bindüm egnüme aldum silâḥ
Yüz tütup Ḥaḳḳa didüm senden felâḥ

Atı depdüm bunlaruñ karşıısına
Gögsümi tütudum olaruñ gögsine

Bunlara didüm ki inşâf idelüm
Pehlüvânlar üslubunca gidelüm

Yaluñuz ben dört kişisüz siz bilün
Budur erlik siz daḫı bir bir gelün

Sözümü redd itmediler tütüdüler
Bu söze anlar da inşâf itdiler

1370 Geldiler bir bir üçin katl eyledüm
Diñleñüz dördinci ḳaldı n'eyledüm

[55b]

Didi Baṭṭāl yâ emîrû'l-mü'minîn
Diñle beni n'itdi ol düşmen-i dîn

Ḥamle ḳıldı ḫorlayup ḫinzîr-vâr
Ben de anuñ gönderin şavdum i yâr

Ol baña ben aña urdum gönderi
Olmaduḳ bir laḫzâ hiç cengden berî

Şöyle urduk anda gönder göndere
Gönderin meger Ḥaḳḳa döndüre

- 1375 Birbirimüze zafer hîç bulmaduğ
 Birbirimüzden dönüp ayrulmaduğ
 Elde gönderler kırılıp kalmadı
 Bir dem içre aślā çāre olmadı
 Atumuzdan şıçraşup indük yire
 Umaram Hâkdan Hızır İlyās ire
 Tutunup kalkan kılıç aldık ele
 Umaram fırsat vire Hâk kim bile
 Birbirimüze gine anda zafer
 Bulmaduğ key gürbüz imiş ol meger
- 1380 Kılıç u kalkan uşanup kalmadı
 Ben aña bu baña fırsat bulmadı
 Kılıç ve kalkanumuz düşdi yire
 Her birisi oldılar pāre pāre
 Aña kaldı kim uravuz el ele
 Gürişür tutuşup hoş bil bile
 Şol kadar ceng eyledük anda o gün
 Mağribe geldi irüp tolandı gün
 [56a]
 Ben aña ol baña kadir olmaduğ
 Birbirimüze zafer hîç bulmaduğ
- 1385 Aña didüm kim bu gün kaldı namāz
 Kılmadum anı Hâkka idüp niyāz
 Bu gece anı kılup idem edā
 Sen de dīnünçe çanuñ çal kıl şadā

İRte olıcaķ gine cenk idevüz
Şimdi aḡşam oldu ayruķ n'iderüz

Böyle didüm rāzı oldu sözüme
Tınmadı hīç ķodı kendü özüme

Ol dīnince ne dirse eyledi
Yatacak vaķtın işidüñ n'eyledi

1390 Didi siz ķavm-i 'Arabsız hīle-kār
Nicesin ğadr ile idersiz şikār

Ķulağumda iki çıñrağı benüm
Var didi yokdur ķulağunda senüñ

Gel birin al sen de ķulağuna daķ
Ķo başuñ uyu dizüm üstine çaķ

Çıñrağı ğod deĝmedin ğeñsüz öter
Dir ķımaldarsañ olur dağı beter

Çıñrağı ötdüĝi gibi tıyaram
Böyle idersesñ sözüñe uyaram

1395 Ben de aldum çıñrağınuñ birisin
Ķorķdıĝından baña daķdı irisin

Uyuduķ bu ğālet üzre ol gice
Diñlegil şöğbet neye irdi nice

[56b]

Gitdi zūlmet vaķtı kim irdi şabağ
Ol gice olmadı [hīç] şavt u şıyāğ

Çün namāzumı ķılup itdüm tamām
Diñle bu iş nice oldu iy hümām

Hamle kılup tîz uruşduķ el ele
Gürişüp haşmâne urduķ bil bile

1400 Anı başup çıkdum ol dem üstine
Hanceri çekdüm [anuñ] cān kaşdına

Vir şalāvāt ol habībe cānile
Tā kopa[sın] bile ol Sulţānile

Kıl mürüvvet didi öldürme beni
Çünkü olmuşdur özüm senden denī

Böyle diyicek aña virdüm amān
Kalkduğı dem gine gürişdük hemān

Nāgehān tayandı ol dem ayağum
Yüregümden eridi şanki yağum

1405 Düşdüm ol dem çıkdı gögsüm üstine
Başladı ol dağı cānum kaşdına

Aña didüm ben seni ‘afv eyledüm
Sen dağı ‘afv eyle diyüp söyledüm

Ben aña böyle diyicek didi hoş
N’ola ilüñ ilüñe olursa tüş

Didi tutuşduķ üçincide gine
Ol zebün itdi beni anda yine

Şöyle kalbüm oldı gāyet münkesir
N’eyleyem pes geñsüzün oldum esīr

1410 Gögsüme çıkdı başum kesmek diler
Kaқыup ol hışmile dişin biler

[57a]

Aña didüm sen yigin olduñ baña
Pes muqırram itmezem inkâr aña

Bir dağı bu kerre vir didüm amān
Çün zebūnuñ olmışam iy pehlüvān

Gine tutuşduğ bu kez dördincide
Diñle ol bî-dîni bu kerre n'ide

Ayağum şarşıldı tayandum gine
Diş bileyüp çıkdı gögsüm üstine

1415 Didi Baṭṭālsun bu kez bildüm yaqın
Gel bu kez de boynuña İncil daqın

Aduñı ʿālemlerde çakmışıduñ
Fitneyile Qayseri yıkmışıduñ

Furşatun buldum didi şimdi senüñ
Qurtarubilüriseñ qurtar cānuñ

Arz-ı Rūmı eylemişidüñ ḥarāb
Cānuñı alup nice itmeñ türāb

Nice yıllar Rūma itdüñ intikām
Ben seni şimdi iderem ıyqıdām

1420 Dürlü miñnet cānuña şöyle kılam
İntikāmum ben dağı senden alam

Tā ki şerrüñden senüñ qurtulalar
Gice vü gündüzde rāḥat olalar

Böyle diyüp çekdi ḥançeri laʿin³⁶
Qıl ʿināyet mü'minine yā Muʿin

³⁶ Mısırada yer alan “ol” kelimesi vezin gereği okunmamıştır.

Aña didi Tañrı bilür bu işi
Didüm anuñdur irâdet iy kişi

[57b]

Tañrıña di didi kırtarsun seni
Kırtarubilürse men' itsün beni

1425 Hañçeri çekdi hemân cân kaçdına
Vir şalāvāt sen de Tañrı düstına

Diñle n'oldı yā emirü'l-mü'minîn
Nice gökçekdür görünüş şer' üzre dîn

Ṭurı geldi ol şehîd olan aña
Bir kılıç urdı gören kalur taña

İki pâre eyledi anı hemân
Cân cehenneme uçurup virdi cân

Vir şalāvāt Aħmede iy nîkî dîn
Hağ rızāsın bulasın hağke'l-yağîn

1430 Böyle diyüp oğudı bu āyeti
Bu hikāyet buldı bunda ġāyeti

Ḳālellahu Te'ālā "ve-lā teħsebbene'l-lezīne kıtilu fi sebili'l-lahi emvāten"

Bu aħādişi size nağl eyledük
Behcetü'l-envār içinden söyledük

Ḥadiş-i Battāl 'an ibni 'İmren "enne kıāle reculun yuğālu lehu Battāl yedluhu arzi'r-rūmi" ilā aħiri

Çünkü bildüğ ġāziler aħvālını
Hem şehîd olanlaruğ da ġālını

Şöyle ġayvān gibi ġāfil olmağıl
Lezzet-i dünyāyiçün aldanmağıl

İmdi gel ğaflet gözini aç a gör
 Kıalbüne rahmet şuyını ş aça gör³⁷

[58a]

1435 Yoısa bir gün mevt urur minkıarını
 Nefs uşum ol vaıt bilür miıdärını

ıod bilürsen çarıı-ı ğaddäruı işin
 Key saıın olma anuıla hem-nişin

Bir iki gün ol senünle yär olur
 Uşanur sonra dönüp aıyär olur

Dün ü gün Allāhuıı zıkr eylegil
 Virdügi ni‘ metlere şükr eylegil

Dün ü gündüz olur isen zākirin
 Haı katında olasın min-şākirin

1440 Diıle şol ğāzıye ne muılu aıa
 Ol ğazāda Haııı zıkrıyle aıa

Ya‘ nı kim küffāriyle tıruşalar
 Allāh Allāh diyüben uruşalar

Bula her harfine yetmiş biı şevāb
 Virile ecri aıa yevmü’l-meāb

Bil ki ‘ indallāh aıa daıı ziyād
 Virile ide taıassür her ‘ ibād

**ıale Rasül ullahi “fe-tübā li- men zekerallahe fi’l-cihādi ve men zekerellahe fi’l-
 cihādi kāne lehu ecruhu”**

Diıle tefsir-i me‘ ālim bunda hem
 Bir güzel söz söylemiş ğāyet ehem

³⁷ şuyını: şuyında M.

1445 Bū-Hüreyre bir rivāyet eylemiş
 Hāḡ Rasūlinden işidūḡ n'eylemiş

Diḡle ol Taḡrı Rasūli ne didi
 Cennet içre yüz derece var idi

[58b]

Ġāzīler çün anı Hāḡ yaraḡlamış
 Tā ezelden anlaruḡçün şaḡlamış

Hep oları ġāzīlere viriser
 Cennet ü didārına irgüriser

Her biri yirden göge irince dek
 Ol ḡadar var arası yoḡ buḡa şek

1450 Yücelügi ire yirde göge çün
 Aḡa ḡālib olmaya mü'min niçün

Dün ü gündüz ḡālib olḡıl bu yola
 Tā senüḡ de menzilüḡ yüce ola

Evde ḡuranla ġazāya gidenüḡ
 Farḡı bu deḡlü durur bilgil anuḡ

Ḳalallahu Te'ālā "faḡḡellahu'l-mucāhidīne 'ale'l-ḡā' idīne ecren ā' zīmen"

İşleyenle işlemeyen bir degül
 Cidd-i sa'y it ḡayrı işleyenden ol

Çün bu deḡlü Hāḡ vire ecri saḡa
 Ol şevāba sen de rāḡıb olsaḡa

1455 Behcetü'l-envār sözin itdük tamām
 Ol Cevāhirden de diḡlen iy hümām

Ol Cevāhīrū'l-bihārdan iy aḡı
 Bir nice gevher çıkarmışam daḡı

Bu iki baħrūñ içine ıalmıřam
La^ç l ü envā^ç -ı bedehřān almışam

Birisi anuñ Cevāhīrū'l-bihār
Behcetü'l-envārdur ikinci i yār

[59a]

Behcetü'l-Envār içindekin beyān
Eyledük diñleñ Cevāhirden i cān

1460 Ol Cevārhirden aħādiř-i řerīf
Anı da size diyelüm hoş laşif

Her kime Hağdan hidāyet irişe
Feyz olur ol kimse girse bir işe

Bir güzel söz diyelüm diñleriseñ
Tut kulađuñı berü gel eriseñ

Hađ Rasūlinüñ hađiřin söyleyem
Diñleyenler cānını řād eyleyem

Ol yola ğāzīleri terĝib için
İtmeye terĝib o mü 'mindür n' için

1465 Başlarum bir'ki hağişin söyleyem
Ol mücāhidleri terĝib eyleyem

Bir rivāyet itdi ^ç Ořmān-ı ^ç ağa
Hağ ağa itmiş hidāyetden ^ç ađā

Bu hağişi ol rivāyet eylemiş
Ecrini ğāzīlerüñ hoş söylemiş

Didi ki mervī hağişi gel işit
Riřüñi řād u ferāh olup işit

Bu ğazāya sen daħı ceħd idesin
Tāc u taħtuĝ terk idüben gidesin

1470 Māl ü mülki terk idüp her ne ki var
Seyr idesin geşt idüp dār u diyār

Ol ğazāya sen de rāĝıb olasın
Raĝbet idüp aña şalıb olasın

[59b]

Ĥaĝ yolında ger ğazā itse kişi
Ĥaĝ yolın arzülamaĝ olsa işi

Tiz binüp atına şutsa řoĝrı yol
Uyķusunda ķamķısın düşürse ol

Alıvirse anı yirden bir kişi
Virse anuĝ eline bir er kişi

1475 Efdal olur [ol] otuz ķıldan i yār
Azād itse cümlesin bir iħtiyār

Bir ĥadıřın daħı diyem ĥoř şerif
Bü-Hüreyre naķl idüp şurur laşif

Bir kişi Ĥaĝ yolına itse cihād
Ĥılıcın yařduķ idüp ķalkān mehād

Bir kişi de āleti biĝ dinārını
Hep tařadduķ itse cümle varını

Diyelüm ecrin anuĝ nice olur
Bir ĝününüĝ ecrin ol ancaķ bulur

1480 Aĝladuĝ mı bir ĝününüĝ ecri ne
Gel ğazā ķıl sen de iriş ecrine

Ġāzīlerçün bir dağı açıldı bāb
Dinlesünler diyelüm şeyh ü şebāb

Bir hadīsin dağı diyem demiçün
Ol dağı terġīb-i ġazātçün bu çün

Anı dağı diyelüm işidesin
Dinleyüp gönül gözin is idesin

Rāvisidür ‘ Amr-ı bin ol ‘ Anbete
Dinle ecrin bir kişi bir oğ ata

[60a]

1485 Hağ yolında nice bulurmuş şevāb
Dinle tefsīr-i hadīş efşah cevāb

Bir oğ atsa Hağ yolında bir kişi
Kaşd-ı kāfir diyü Hağıçün işi

Bir kul azād itmege irer şevāb
Hağ viriser ecrini yevmü’l-meāb

Ne dimiş ibni ‘ Ömer diyem işit
Dinle bu sözüm kulağuna işit

Cümle ā‘ mālūmi vire idüm
Tek o ġāzī ecrine ire idüm

1490 Hağ yolında bir mücāhit ecrine
Üç güninüñ hizmetinüñ zecrine

Didiler n’içün didüñ bu sözi sen
Didi işitdüm Rasūlallāhdan

Cümle ağaçlar kalem olsa alar
Hem yidi deñiz mürekkebe olsalar

Dükene yidi deñiz dağı kalem
Bir kalem bulunmaya sağ u salem

Üç güninüñ ecrini düketmedin
Ecrini yā Rab hisābın itmedin

1495 Hep kalemeler dükene yidi deñiz
Böyle didi Hağ Rasūli añañuz

**Ve ‘an ibni Rāḥa “kale veredet el a‘tā cemī‘a ‘ameli meşeluhu ḥadamet reculun fi-
sebilillahi şelāşe eyyāmin”**

Ol Cevāhirü’l-bihāruñ ecri hem
Bir ḥadīşin diyelüm gāyet ehem

Ol Cevāhirden dinen budur işit
Diñleyüp cān kulağın buña iş it

[60b]

Gör ne dimiş ol Rasūl-i mu‘ teber
Virelüm biz de size andan ḥaber

Menzilinden çıksa gāzī ol cüvān
Kaşd idüp küffāra yürüse hemān

1500 Cem‘ olup itse vedā‘ ehli bile
Eş ü düst u oğul u kıızı bile

Ağlaşup öñünde itseler firāk
Yağalar çāk idüp olsa tımçurağ

Ağlaşurlar hem feriştehler dağı
Bunlaruñ ağlaşduğına iy saḥī

Ağlaşup itse firāk ol iy cüvān
Kim esirgeyüp oları hem-cünān

Bunlaruñla beyti dört dīvāri
Ağlaşurlar hem olar da zāri

1505 Hâk Te'âlâ bir ferîşte göndere
Ol haţâsın yâzana tîzcek ire

Gel işit diñle o Hâkkuñ fazlı ne
Ġâzî olup sen de iriş fazlına

Ol haţâsın yazana pes vara ol
Ûo günâhın yazma diye az u bol

Hîç güneh yazılmaya ayruķ aña
Gelmeyince gine ehlinden yaña

Maĥv olup külli haţâsı ġâzîñüñ
Böyle dîvânı içinden anuñ

1510 Hâk kelâmında añup hem iy ĥalîl
Zaliküm ĥayrû leküm didi Celîl

[61a]

Bu kelâmı diñledünse ĥoş tamâm
Bildünüz mi ne didi Fahrû'l-enâm

Bu ĥadîsi de diyelüm diñleñüz
Diñleyüp cân u gönülden añlañuz

Ol kıyâmetde işit yevmü'l-liķâ
Bir bölük ĥavm sinler içinden çıķa

Kimi ġâzî anlaruñ kimi şehîd
Oluban ĥışmından Allâhuñ be'îd

1515 Hep kılıçların omuza aşalar
Tutmayup şafî geceler başalar

‘Azm idüp saġına ‘arşın ġideler
Yaralardan ĥanların aķıdalar

ȘanlarınınuȘ rāyihası nicedür
Diyelüm anı saȘa gel diȘle gör

Müşg gibi ȘoȘar olaruȘ Șanları
Şād ider büyü iricek cānları

Yunmadı ol Șan anuȘcün iy ħalīl
Ol şehīd olduȘına oldur delīl

1520 Șün ferīştehler göreler böyle ħāl
Șarşu varup ide bunlarla cidāl

Ol ferīştehler bulara varalar
Siz ne kişisiz diyelüm şoralar

Șanca gidersiz ħisāb olınmadan
Ħayr ü şerden daȘı şorunılmadan

Siz de mīzāna varup oluȘ ħisāb
Hem elüȘüzde alup oȘuȘ kitāb

[61b]

Bu Șıyāmet gūnidür yevmü'l-me' āb
' Adl olacak yir budur şeyȘ ü şebāb

1525 Șün bularuȘ sem' ine bu söz ire
Uralar ȘılıȘların ol dem yire

Nesneye dūnyāda mālīk olmaduk
Diyeler şād olup anda gülmedük

Dün ü gündüz Șalışup küffār ile
Her nefesde dūrişüp Ęaffār ile

Anda dūnyāda iȘre rāĥat olmaduk
Dār u dūnyā zevȘkin aşlā bulmaduk

Terk idüp dünyâyı hâliş-i cenân
Bir kılıca mâlik olmuşduķ hemân

1530 Eydeler bir daķı anda n'olavuz
Onda biz ya neyiçün şorulavuz

Anda çün Allāha ta'zīm ideler
Ol feriştehlere bunlar eydeler

Anda sultān olmaduķ 'adl olavuz
'Adl olunup bunda ecrin bulavuz

Ağniyalardan daķı hîç degülüz
Mālumuz haķķında mes'ul olavuz

Haķķiçün dünyāda itmişdük ğazā
Umarıduķ ecrini yevmü'l-cezā

1535 Viricek meleklere bunlar cevāb
Diñle Haķ nice nidā ider şevāb

Bunlara ire hemân ol dem nidā
İşide bunlar da bî-şavt u şadā

[62a]

Hem münādiler diyeler ayrılup
Ġāzilerdür bu cemā'at tîz bilüñ

Yollarından ayrılup gide olar
Pes teveccüh ideler Haķķa bular

Haķ Te'ālāya bular iķbāl ide
Cennete 'azm idüp istiķbāl ide

1540 İdeler 'arşuñ yemāninde ķarār
Ġāzī olup sen daķı gel anda var

Oturup kürsiler üzre nürdan
Hem emîn olup feza^ç ü'l-ekberden³⁸

Görmeyeler hiç feza^ç ü'l-ekberi
Olalar kayğu ve guşşadan berî

İdeler anlar nazâr Hâk hükmine
Kullara nice idermiş hükmi ne

Nice hükm itdüğünü beyne'l-^ç ibād
Görelér Hâk hükmini yevmü't-tenād

1545 Dişle bunlardan biri yetmişine
Ola ehline şefi^ç konuşına

Biri eydür ol baña olur şefi^ç
Ben yakınırım aña olmañ meni^ç

Her birisi bu sözi söyleyeler
Ġāzilere ^ç arz-ı hāl eyleyeler

Hâk cemālinden bular bulup şafā
Görelér dīdār-ı Hâkķı bī-hafā

Cennete anlar gireler bī-hisāb
Hâkķa vāşıl olalar bī-irtiyāb

[62b]

1550 Bunlara Hâk yetmişer ġurfe vire
Her biri bu luşfına Hâkķuñ ire

Her birinüñ yetmişer kapusı var
Diyelüm vaşfin gözün açup uyar

Her kapuda yetmişer setrüm anuñ
Var durur hiç olmasuñ şekkün senün

³⁸ Mısranın son tef'ilesi bozuktur.

Her birinde ğurfenüñ yetmiş çadır
 Hıyme içinde ola yetmiş sedir

Her sedir içre otura hūr u ʿin
 Kamasın virmiş olara ol Muʿin

1555 Hūrilerden her birinüñ yetmişer
 Ol hūriler melek degül beşer

Gelberü sen de şehid ol ğāzī ol
 Sen de varup ol Hakkıñ fazlını bul

Bildünjise ğāziler ecrin tamām
 Ol şehid ecrin dinleñ iy hümām

Bu hadiş ecri dimişdür ol Reşid
 Ne dimişdür dinle fi-hakki'l-şehid

Ol şehidi dinleñüz Hakk n'eyledi
 Pes kerāmetle oları toyladı

1560 Didi baña enbiyāya dağı hem
 İtmemişdür böyle ikrām-ı kerem

Bu durur evvelkisin çün bilesin
 Rağbet idüp sen de t̄alib olasın

Didi tahkik enbiyā rūhın tamām
 ʿAzrāʿ il kabz idiserdür iy hümām

[63a]

Hem benüm de rūhumı ol kabz ider
 Bu şehidüñ rūhını dinleñ n'ider

Ol şehidüñ rūhın Allāh kabz ider
 Rūhı anuñ cennete tođrı gider

- 1565 Bu durur diñleñ ikincisin i yār
 İşidüp cūş idesin bī-iñtiyār
 Didi tañkīk ol nebiler yunilur
 Bu şehīd olan yunulmaz dinilür
 Bunda anlar gibi dañı hemçünān
 Ol şehīd olan yunılmaz i cān
 Pes kerāmetden üçüncisi budur
 Anu dañı diyelüm diñleñ nedür
 Enbiyāya didi hem baña dañı
 Bunda techīz ola tekfin iy añı
- 1570 Hāliyā budur şehīd olan olar
 Şevb-i dünyāda kefenlenmez bular
 Bu durur dördüncisi [bil] diñleñüz
 Bilmezisen diyelüm gel diñleñüz
 Enbiyālar didi ben de diñleñüz
 İsm-i mevtle zıkr oluruz cümlemüz
 Ol Muḥammed oldı ḥatta didiler
 Yarağın görüp vü ḳaydın yidiler
 Bu şehīdler ölmedi döndi bular
 Zire Ḳurān içre añıldı olar
- 1575 Çünki bu dört vechi eyledük beyān
 İdelüm diñleñ beşincisin ‘ayān
 [63b]
 Hep nebiler ol ḳiyāmetde i cān
 Olısar ol gün şefi‘ ancaḳ hemān

Ben de ol günde şefî‘ em hem-çünān
Böyle dimişdür Rasūl itme gümān

İllā her günde şefî‘ olur bular
Mücrüm ü ‘ āşilere her dem olar

**Ve fi’l-ḥaberi ḳale’n-nebiyyu “ennellāhe ekreme’ş-şuhedae bi-ḥamsi kerāmetin lem
yukrim bihā aḥadun ve-lā ene”**

Bil tamāmet pes kerāmet söyledük
Gücümüz yitdükçe tevzîḥ eyledük

1580 Bu şehīd olana pes nesne ola
Enbiyāya olmaya ḥikmet n’ola

Gine ancaḳ ḥikmetini ol bilür
Her ne dilerse işin eyle ḳılır

‘ Ārif olan böyle dimişdür maḳāl
Ya‘ lemullāh sırra hezā keyfe ḥāl

Kimse bilmez ḥikmetullāhı i yār
‘ Aḳl irişmez sırr-ı maḥfidür ki var

Kamu ‘ āḳil ḥikmetinde maḥv olur
Nefse ‘ āciz ḥikmeti nice bilür

1585 Anlara çünkim diridür didi Ḥaḳ
Bunca ikrām eyledi hem yaḥşı baḳ

Bu sözi bildünse benden yaḳa baḳ
‘ Ārifiseḳı alasın bundan sebaḳ

Cehd idüp sen de ḡazāya gidesin
Ṭālib olup aḡa raḡbet idesin

[64a]

İdesin küffārile dāyim ḡazā
Nefs-i düşmāna idüp her dem cezā

Nefs elinde olasın sen de şehīd
Hem olup hışmından Allāhuñ be'īd

1590 Pes kerāmet ol şehīd olanlara
Virdi hıřřā Hāķ Te'ālā anlara

Dinleñüz ba'zı şevābından i yār
Diyelüm cūş idesin bī-ihtiyār

Hāķ yolında bir kişi olsa şehīd
Cennete girüp feraħ ola sa'īd

Cennete yārın gireler bī-hisāb
Ne hisāb ola olara ne kitāb

Cennet içre göreler dīdār-ı Hāķ
Kıla ol günde olara yarı Hāķ

1595 Anlar ölmez diriler gibi olur
Liki zāhirde bedenleri olur

Ķabr içinde tenleri hiĶ çürümez
Gerçi yatur Ķabr içinde tıramaz

HīĶ olar cān acısın görmeyiser
'Azrā'īl anlara el urmayısar

Bil ki Hāķ Ķudret eliyle cānların
Alısar yirde çürütmez tenlerin

Ķayrı olanlar gibi olmaz olar
Mertebede hem derecede bular

1600 Belki Hāķ Ķatında diri fi'ş-şevāb
Yazılır ecri anı yevm-i meāb

Sağ olanlar ecri gibi yazılır
Şanki mermer levħ üzre Ķazılır

[64b]

Sağ olanlar gibi olur hālî hem
Yimek ü içmekden olmaz hālî hem

Hzret-i Hâkdan gelür her gün ta' am
Görmeye aşlâ olar zerrece gam

İntikâl idüp bekanuñ dârına
Sağ olup yiyiyüp içdüklerine

1605 Bu kaşîdeden işâret var aña
Naql idelüm diñle gel anı saña

Hâk kelâmında didi hem bil yaķin
Hâk kelâmı hâk durur haķķü'l-yaķin

Felâ teşsebenel'lezîne kütulu fi sebilillahi emvâten bel-ahyâun

Yâ menkâne maķtülen fi'sebîllâh
Huzi'l-ehyâre ve't-terzîka ' anillâh

Tekûnu bihâ mustehîkkan li'l-kerâmâti
Müferrehân bimâ u' tite min fağlillâh

Festebşir li-men lem-yulhaķ min-ħalfin
Bi-na' mi'l-cenâni ve feğlihi minellâh

1610 Ve huve raħmânu'l-vâ' idi mine's-şevâbi
Fe-innehû lâ-yudi' u'l-ecre vellâh

Fe-ķul le-hum in-ķutiltum fi'l-cihâdi
Lâ-ħavfe velâ ħuzne minellâh

Tesraĥ fi'l-cenâni ĥaysu şî' tum
Ve-lem tekûn memnû' an min-fağilâh

Teşrebu'l-enhâra ve te' kulli' l-eşmâr
Ve te' vilu'l-ķanâdile taĥta ' arşillâh

[65a]

Fe-ṭübā ṣumme ṭübā li'ş-şahīd
Kāne ḥayyen ḳalbe ba' sin bi-emrillāh

1615 Ol ki Ḥaḳḳa cānını ḳurbān ḳılır
Ecrini ancak olaruḡ Ḥaḳ bilür

Bunda anlar Ḥaḳiçün cān virdiler
Anuḡiçün anda Ḥaḳḳa irdiler

Cennete yarın gireler bī-ḥisāb
Keşf ola dīdār-ı Ḥaḳ bī-irtiyāb

Öldüren ġāzī [durur] ölen şehīd
Şād u ḥurrem ġuşşadan olur be' id

Bu aḥādīşi size naḳl eyledük
Hep Cevāhīrū'l-bihārdan söyledük

Der-Beyan-ı Aḥvāl-i Ḥaylū'l-Ġuzāt

1620 Size didük ġāziler aḥvālını
Atlaruḡ da diḡle diyem ḥālını

Anı diḡleḡ size şerḥ eyleyelüm
Nazm idüp elfāzını söyleyelüm

Atlarınıḡ göġsinüḡ ġürüldisi
Cüş idüp 'arşa çıkar inildisi

Ol hevā üzre yüzüp seyrān idüp
Ol ḥarāretten özin ḥayrān idüp

Her ḳıluḡ çıkar dibinden buġları
Bulud olup ḳaplar ol buġ gökleri

1625 Bulaşup tuzlarda terde ğark olup
Kimisi taşğun şular içre kı lup

[65b]

Atların anda kimisi cān virür
Cān yirine kimi ҡol ҡurbān virür

Yiyüp içmez dün ü gündüz ü gice
İllerini ārzūlar diñleş nice

Ārzūlar ol demde tiz bu illeri
Ağzını açup çıkarup dilleri

Nice ğayret eyler ol hayvānı gör
Ķudretin şarf eyleyüp ol bī-ķuşūr

1630 Dağı bir hışşa diyem at haķķına
Haķ baņa kudret virürise gine

Diñle bu tefsir keşfüñ naķlidür
Şanmañuz sözüm güzāfın ‘aķlıdur

Haķ yemīn eyledi atlar haķına
Hikmetini ol bilür ancak gine

Süre-i ve’l-‘ādiyāt içre yemīn
Eyledi Allāhu Rabbü’l-‘ālemīn

Atiçün idüp ķamer ve’l-‘ādiyāt
Ķāzilerçün Haķ didi ve’l-nāriyāt

1635 Haķ yemīn itdügi atlar haķķına
Ķāzilerçündür olaruñ haķķına

Ķāzilerle ana and içdi n’içün
Bu degül ķulları ayıtmağičün

Bil ki olarun şanın ta' zîm için
İtdi ta' zîm and içüp anuñiçün

Gāzilerle ana çün and içdi Hâk
Gel-berü diñle bu sözi yaḥşırâk

[66a]

Bunca ta' zîm oldı insāna niçün
Hep Muḥammed Muştafā hürmetiçün

1640 Fi'l-ḥaḳīka zîre insāndan murād
Hâk ḥabībullāhdur andan murād

Ḳamu eşyā ol Rasūlallāh için
Yaradıldı bu size dime n' için

Çün Rasūlallāh için ṭâk u niṭâk
Yaradıldı ' arş u ferş seb' ü ṭabâk

Gel bu şun' indan Hâḳḳuñ al fi'l-sebaḳ
' Aşkıla sev anı andan Hâḳḳa baḳ

Ḳalb[in]üñ āyinesin eyle şafā
Göstere didār-ı Hâḳḳı Muştafā

1645 Āyineni idesin çünkim şafā
Göresin Hâḳḳuñ cemālin bî-ḥafā

Çün saña mürşīd ola ol yüzi māh
Hâk cemālin gösterür bî-iştibāh

Muştafānuñ şer' i üzre ol muḳīm
Bulasın tā kim şırāt-ı mustaḳīm

Cidd ü cehd eylegil ümmet ol aña
Hâk cemāli tā naşīb ola saña

Ol Rasûlün ümmetiyeñ sen dañı
 Kıl fedâ yolında cânıñ ol şehî

- 1650 Ümmeti ol ümmeti anıñ i cân
 Ger dilersenñ rahmet ü hürî cinân

Der-Beyan-ı Ğazâü'n-Nefs ve'l-Şeytân ve Cebilihimâ

[66b]

Düşmen-i kâfir ğazâsın söyledük
 Hem şevâbından size naql eyledük

Nefs ü şeytânıñ ğazâsın diyelüm
 Hile-i şeytânı hem söyleyelüm

Anlarıñla nice olurmış ğazâ
 Nicesi hem nefse olurmış cezâ

Şol kişi girer olarıñ cengine
 Rûhını döndürmeye nefis rengine

- 1655 Hâkka hâliş toğrı ide özünü
 Tuta andan şonra Hâkka yüzünü

Ķalkan-ı tevhîdi eline ala
 Cevşen-i ihlâşî egnine şala

‘Aşkıla meydâna girüp yürüye
 Dîn-i İslâmı ‘adüdan qorıya

Ya‘nî mâ-lâ-ya‘niden ol şaķına
 Yarağıyla gire yola aķına

Tâ igâret eyleyüp düşmenini
 Dûsta ire qurtarup imânını

- 1660 Nefs ü şeytân aña nice kıla kâr
 Çünkü ol yola gire merdâne-vâr

Çalışup gice vü gündüz tırmaya
Ġāfil olup öñüni aldurmaya

Hücre-i kalb içre tuta ol vañan
Münis olup tura anda evañan

Tañrı hıñnına girüp key şağ ola
Cehd idüp maqşūdına mülşaq ola

[67a]

Bil ki tevḥīdün Ḥaqqun hıñnı durur
Ḳamu yaraqlarun ol hüsni durur

1665 Şıdḳ u iḥlāşile hıñnı berk ide
Māsivāyı ḳoyup hep terk ide

Ol ḥiṣārun ḥiç içinde[n] çıḳmaya
Kimsenün ‘arz-ı vaḳārın yıḳmaya

Dün ü gündüz ol ḥiṣārı yörene
Şala ḥoş tevḥīd seyfi arana

Yevm ü sâ‘at ceng ide her laḫza an
Nefsine ḥiç virmeye emn-i amān

Gözini açdurmayup ḥiç bir zamān
Tā ki teslīm eyleyince Ḥaḳḳa cān

1670 Nefsinün her dem murādın terk idüp
Ḳufl-ı iḥlāşı göñülde berk idüp

Ḥiç murādın virmeye ol nefesine
Pes ḥacil olup döne putı şına

Bulmaya nefis ü şeyāḫın aña yol
Çün işin iḥlāşile işleye ol

Yönelde her dem nefesine tā' atı
Bi'z-żarūrī ide nefis iṭā' atı

Līk miḳdārından artuḳ urmaya
Tā ki yolda yorulup tīz ṭurmaya

1675 Zīre ḥayr işde yorulup süst olur
Şirreti vü ḥīlesinden cüst olur

Dir yoruldum ḥīle ider ālile
Nice fitne var içinde kim bile

[67b]

Gāh kıvanup ḳulaḡuzlar ḥayra ol
Līk fitnedür içi ne bile ḳul

Urınur elüñ yüzinden ḥırḳasın
Key şaḳın ol demde ḳatı ḳorḳasın

Müşkil olur bil güler düşmān yüzi
Yüzüñe zīre güle söyler sözi

1680 Eyle olsa key ḳatı ḳıl iḥtirāz
İtmesün düşmen saña destin dırāz

Ḥīlesinüñ līk aşlın alasın
Tīḡ-i Ḥaḳḳı aña göre şalasıñ

Nice yirden ḥīle idüp bend dutar
Ġāfiliken ol seni nāḡāh üter

Şavşalayup gel za' if itme gücün
Alasın tā intikām idüp öcün

Mürşide uy aña eyle inḳıyād
Eyle itseñ ma' rifet olur ziyād

1685 Mürşidile alsa kişi yolını
 Tıyısar ol nefs ü şeytân elini
 Hılesinden gâfil olma hâzır ol
 Bulmaya düşmen saña hiç aślâ yol
 ‘Ucb u kibr ü gâh riyâdan görünür
 Gâh oturup tâc u hırka urınur
 Hoş naşihatler ider ya‘ nî saña
 Taşı altun içi bakırdur deñe
 İşi tâ hayr emr-i Hağğa başlasağ
 Men‘ ider hem idüp iğdâm işleseğ
 [68a]

1690 Dürlü dürlü hîle elden tutar
 Başını virür ya oynıyla üter
 Sezmedüğün yirden idüp hîleler
 Fitne ile ya‘ nî meftûn kıllalar
 Çâre yok pes ne yapasın n’idesin
 Cānib-i Hağğa kaçuban gidesin
 Çün fefirrü didi Hağğ benden yaña
 Siz de kaçuğ cehd idüp andan yaña
 Kufı-ı ihlâşı uruban kalbüñe
 Cevşen-i tevhîdi alup egnüñe

1695 Hubb-ı Hağğı taşra çıkarmayasın
 Ğayrı hubbın içeri kıomayasın
 İlla sağın key katı kıl ihtirâz
 İtmesün ihlâşuña destin dırâz

Eli uzun bir Һarāmī uğrıdur
Nefs [ü] şeytān eyle Şanma Һođrıdur

Çün ‘ adāvet üzre ola Һilķati
Egrilik üzredür işi ülfeti

Key Őaķın gürbüz durur nefis-i fuzül
Sezmedüň yirden Őaņa ider Һulül

1700 Fitnede kāmil durur key ķatı ol
Degme kez kimseye baş egmiŐ degül

Bendi çün gürbüz ‘ adūdur Őöyle bil
Yarağun gel sen de aņa göre ķıl

Bil ki nefsüň Őöyle gürbüz bāđıdur
BaŐı nesf şeytān anuň ayađıdur

[68b]

Ĥılesi şeytānuň iŐi çok durur
İllā nefsüň baŐı andan pek durur

Nefsile şeytān işi farkı durur
Diňle takrİR idelüm anı nedür

1705 Nefs önegi çüst olan şeytān durur
Şol tāneyile olan raĥmın dur[ur]

Önegidür didüğini işledür
Terk idersenę gine başdan baŐladur

İŞledi bilürse şeytān işledür
İŐlemezseneđ tİZ birine baŐladur

Ĥurde vü ĥılesi āli çok durur
Cüst durur işinde miŐli yoğ durur

Arada yiler şeyātīn od gibi
Nefs ırılmaz hīç yirinden put gibi

1710 Anda virür başını qorur qalur
Didüğini işledür ya baş alur

Bu meşeldür kimse varmaz turana
Pes behādur dūr yirinde arana

Başı[nı] kessen olur dağı biter
Gine bir baş yirine biş baş biter

Līk hastalığa urur özini
Şayruya beñzedi söyler sözünü

Her kaçan fırsat ele girse hemān
Sehm-i şeytānla urur virmez amān

1715 Kaşdı bu imānın alup öldüre
Ölmedi dağı diyüp bir kaç ura

[69a]

Öldürüp hem başını kesmek diler
Quvvet idüp hışmile dişin biler

Çünkü bildüğ kaşdını vü işini
Pes kesicek gel oğat kes başını

Şonra dönüp hışmile kaşd itmeye
Yire döküp kanuñı kaşd itmeye

Yoğsa sen gāfil olasıñ olmaz ol
Gāfil olup fitneden qalır degül

1720 Naşb-ı nefis itmiş durur dāyim saña
Def ine sen dağı meşgöl olsaña

Diñleñüz diyem bunun temşilini
Bundan anlañ nefis [ü]şeytān ālini

Bāğçe itmeklik dilerse bir kişi
Nice olur diñle ol bāğçe işi

Arıdup evvel gidürür çalusın
Şonra diker ağacın almalısın

Sen dañı gel evvel[ā] kes dikenini
Tā diken incitmeye şonra seni

1725 Çün kesersin bāri kes kökin bile
Şonra incidür seni [ol] kim bile

Yirde kök kıalsa bitüp ol genc olur
Şonra ayāğa tolaşup renc olur

Yāñū başdan keseriseñ çalusın
Şonra işle ağacın almalısın

Ya‘nī kim nefsün saña ol yār ola
Uymayup şeytāna pes ağıyār ola

[69b]

Degme kişi olmaz nefesine ğarīm
Müşkil işleye durur zīre ‘azīm

1730 Kimsene hiç olamaz nefse ğarīm
Kim meger ola mu‘āvin ol Kerīm

Zīre Hāğdan ğayrısı men‘ idemez
Sağ u sālīm toğrı Hāğka gidemez

Çāre yokdur kırtula şerrden aħad
Kim meger Hāğdan ola gine meded

Yitmeyicek kudretün pes n'idesin
Kaçup Allāha toğrı gidesin

‘Avnini yitişdüricek ol Mu‘in
‘Aciz olur taht-ı kudretde la‘in

1735 Çünkü bildi kimseden yoğdur meded
Cürm ü ‘işyanına dağı yoğ ‘aded

Gördi ayruğ çäre yoğdur n’ide ol
Hađđa kaçā başladı bī-çäre kul

Nefs-i zālīm hīlesinden şığanup
Hađđa ‘azm ide bilegin şığanup

Hīlesinden şığanup ol Haça
Hağ yolını tuta çün hağdur beđā

Ol Rasūlallāhı idindi şefi‘
Şuçı ‘afv olup ola đadri defi‘

1740 Nefs ü şeytānuđ diye ol hīlesin
Nice düşmānimiş anlar bilesin

Yollarından nefret idüp kaçasın
‘Azm idüp Hađđa kanaduğ açasın

[70a]

Dişle nefsün hīlesin şeytānile
İttifāk itdüğün ikisi bile

İttifākı ikisi el bir olup
Fitne kaynaduğın dil bir olup

İblisün hīlesini diyelüm
Hağ ‘ināyet kıla putın şınalum

- 1745 Anı taqrîr idelüm diñleriseñ
 Tut kulağunı berü gel eriseñ
 İkisi hoş hîle-bâz ü şive-kâr
 Kimse bilmez hîlede işleri var
 Şerrine kaçd itmiş ikisi bile
 Şerh ider semm vaşfını gelmez dile
 Âdem oğlanlarına şeytân sihâm
 Ura ya' nî ala andan intikâm
 Kaşdı bu zîre ala imânını
 Key kişi şaqlar olardan cânını
- 1750 Göz diküp imânını gözler hemân
 Şaqla mü'min kullaruñı ol zamân
 Zîre mü'min kullaruñı tâ ezel
 Şaqlayansın Tañrısın iy Lem-yezel
 İmdi ğāfil olmağıl gel iy kişi
 Her kişinüñ bunda müşkildür işi
 Nefs içünñden taşradan şeytân i yâr
 Sevdüğün nefis gör saña nice kıyar
 Taşradan ol dürlü işler bitürür
 İllâ nefis içünñde başlar bitürür
 [70b]
- 1755 İttifâk idüp tururlar ikisi
 İtmeyüp birbiriyle kîn ü kesi
 Taşradan şeytân elini uzadur
 Aşırı imânı illâ gözedür

Kaşdı bu imānı alup eline
Raş urup tamu içinde şalına

Ol la' inün özge kaşdı bu durur
Kaşdı imān özge yavuz hū durur

Yā İlahī şakla mü 'min kullarun
Gerçi kim çoğdur günāhı bunlarun

1760 ' Āşilerdür hazretüñe şirki yok
Pes göñillerinde aşlā çirki yok

Gerçi mü 'min ' āşī oldı yañulup
Olmadı müşrik ol şirkile añılup

Hālet-i nez' içre yā Rab ol mü 'min
Kaça nevmid olup ol vaqtin la' in

Pes geledüm bu ezel sözüme
Hoş elümüz uralum özümüze

Uğrısı içinde olsa bir evün
Çıkmaz içinden eli şeytān devün

1765 Çün evün içinde ola hāyını
Pes hıyānatlıkdur anuñ oyını

Çāre ya buña tedbir idesin
Tā ki imānile sālīm gidesin

Çāre budur nefsünün tut elini
Başını çek yire degsün alını

[71a]

Şalı virme nefsi kendü yolına
Tā elinden anuñ iflāh olmaya

Nefsi işlâh eyle bir ol nefsile
Tâ saña yardım ola nefsün bile

1770 Çün saña nefsün mu‘âvin ola ol
Bulmaya İblīs-i mel‘ün ašlā yol

İtmesen işlâh olur şonra ziyān
Ġāfil olma tır gözün açup uyan

Vay aña nefsine uya şeytān ol
Redd idüp Hakk[ı] kılmaya kabül

Eyle olsa düni gün eyle ‘amel
Uyma şeytāna idüp tül-i emel

Nicedür dinleñ diyem tül-i emel
Tut kulağın dinle benden yaña gel

1775 Didigüm tül-i emel bil ol tırur
Ucı dönmez bir uzaklık yol durur

‘Azm-i maşşūd öte yol ucundadır
İllā yolun key inen gücindedür

Zire maşşūduñ ecelden ötedür
‘Azm idüp el şunduğın ya nitedür

Yolunı arkurı almışdur ecel
İllā maşşūduña idersin ‘acel

Anı başup geçmege imkân yok
Arada zire ki māni‘ var çok

1780 Adı mevtdür kimseye virmez amān
Nāgahānī aņsuz[in] irer hemān

[71b]

‘Azrā’îl ĥod ökçeġi almış durur
Pençesini boynuņa şalmış durur

Vaştini fevt eylemez ol bir zamān
Vaşti ire kimseye virmez amān

Daşı İblis ara yirde yol keser
Ĥıřm odiyla yil gibi olup eser

Fitne tozın sürme idüp gözünçe
Dün ü gündüz virür iġvā özünçe

1785 Gül saçar yüzine hem aġzına bal
Yüklede arķasına ya‘nî vebāl

Şirrete bil baġlayup İblis özün
Ėafletile urısar ĥalkuñ gözün

Şalısar andan mesāvî yirine
Ya‘nî ķoķulayalar birbirine

Uyma şeytāna mesāviden saķın
Uçurursun yoĥsa dînüñ revnaķın

Bir bölük şâyife diñleñ n’idiser
Ėalmayup ĥayrı olarun gidiser

1790 Vireler ĥayrını şulm itdüġine
Ėaybet idüp döġüp incidüġine

Diye yā Rab işlemedüm bunu ben
Diyeler işlemedünşe gerçi sen

Bir kişiyi lik ġıybet eyledün
Anuñ itdüġi ġünāhun söyledün

Kimisini döġüp incitmişidün
Kimisine sū‘-i řan itmiřidün

[72a]

Bilmedün mi anlaruñdur bu günāh
Tevbe idüp kılmamışduñ bir gün āh

1795 Anuñiün bunı yükledük saña
Böyle virürler acup anda aña

Gelberü iy miskīn adem oğlanı
‘Aķiliseñ bilesin senden seni

Cümle ā‘ mālūñ mesāvūñ yirine
Konusar kanı dañı birine

İşledün ĥod nice biñ fişķ u fücür
Tevbe dañı itmedün idüp ĥurūr

Nice olur kanı ol kalan günāh
Anı aņup bāri ider misün āh

1800 Her günāhuñ yirine şālīñ ‘amel
Varise kōr yirine ‘Azze ve Cell

Yirine līkin ‘amel bulunmasa
Bu didüğümüz gibi olunmasa

Yüklenüp anuñ günāhından saña
Süriser mālīk cehennemden yaña

Bu mesāvī key iñen çirkin ĥūdur
Ol mesāvī didüğüm diñle budur

Diñleñüz anı diyelüm nicedür
Key öĥüt diñle sözüm yol incedür

1805 Bir kişi bir kimseye kāhil dise
Ya‘nī fehm-i ‘aķlı yoķ sāhil dise

Ya dise şol kişinüñ boyı kışa
 Qorqıdur ol kimseyi qabri kışa

[72b]

Bir kişinüñ ya günāhın söylese
 İtdügin anuñ hikāyet eylese

Hep mesāvīdür bu sözler bilüñüz
 Pes mesāvīden çeküñüz dilüñüz

Qanda qaldı itmedügin söylemek
 Bir kişiye ulu bühtān eylemek

1810 Bil dimişler buña bühtān-ı ‘azīm
 Götürümez anı ol ‘arş-ı Kerīm

Gel mesāvī itme hem tül-i emel
 Çün günāhuñ yirine yoqdur ‘amel

Nefsüñe tül-i emel kuvvet olur
 Nefs [ü] şeytān anuñ ile yol bulur

Nefs ü şeytānuñ yuları ol durur
 Kime urşa anı geñsüz öldürür

Nefsüñe uyup saqın hırş itmegil
 Diñle Âdem qışşasın unutmağıl

1815 Bilmedüñ mi Âdeme n’itdi tama‘
 Ol beqāya hırş idüp itdi tama‘

Bāqīden çıqmağa fāniye sebep
 Hırşı oldı ya nedür diye sebep

Sen hārīş olma tama‘ hırşunı qo
 Bil hārīş ocağına qoyıldı şu

Zîre hırş odıyla albün göyinür
Ma' şiyetle nûrı anu söyünür

Furşatı şeytân o vaqt bulur saa
Zîre hırş perde olur Hadan yaa

[73a]

1820 Çünki Hadan yaa perde tütula
Ha nazır kılmaz olur ayru ula

Rabbini orısı göñülden gider
Nefsi nice dilese eyle ider

Pes asâvet irişıp göñli ölüp
Cân unıdup Rabbini ayrân olur

aşdı almadur bulardan intikâm
Tamu içinde ebed tuta maâm

Nitekim bu zehrile cismün ölür
Ma' şiyetle hem göñül eyle olur

1825 Nicesi bulmaya şeytân aa yol
albi olsa ma' rifetden alır ol

Çün şeyâtin aa ol dem yol bulur
Şirret ü fitne becid meşgöl olur

Tarı orısı göñülden götürür
Fâriğ olup arşusunda oturur

'Âşî ' işyâna bu kez cür' et ider
Tarı orısı gidicek pes n' ider

Ma' şiyetle göñli çün arârisar
arârica küfre yaın varısar

1830 Virür igvā gāfil iken aṅsuzın
Anı sürüp küfre iltür geṅsüzün

Uydı ol şeytāna nāgāh yaṅulup
Söylenür ḍarb-ı meşeldür anılur

Görmedüḡ mi Berşişā-yı zāhid[i]
Zühdile meşhūr iken gümrāhidi

İntikāmın alıcaḡ pes n'eyleye
Gine diṅleḡ nice fitne eyleye

**Ḳavluhu Te'ālā “fe-lemmā kefere kāle inni berḡun minke inni eḡāfullahe Rabbe'l-
‘ālemīne”**

Der-Beyān-ı Hıle-i Şeytān Seb' tin Ev-Cūhin

[73b]

Ol imām Ġazāli Minhācında hem
Bir güzel söz söylemiş gāyat ehem

1835 Hılesini nefis [ü] şeytānuḡ i yār
Yidi vech üzre [dimiş] iy baḡtiyār

Naḡl idelüm pes İmāmuḡ sözini
Açalum ma'ni yüzinden yüzüni

Anı taḡrİR idelüm idüp beyān
Keşf olup ma'ni yüzi ola 'ayān

Didi çoḡdur nefis [ü] şeytān hılesin
Zehlesi yoḡ degme kişi bilesin

Nice dürlü hıleler idüp hud'ā
Ādeme igvā virüp ider şudā'

1840 Yidi dürlü hılesini yitürür
Fitnesiyle nice başlar yitürür

Bir dürlü hayr işden evvel nehy ider
Emr-i Hâkdan ırmağınca sa'y ider

Hâk Te'âlâ kulumı şaklarsa ger
Red ider şaşman aña itdüreser

Anı mü'min diñle nice men' ider
Red ider şeytânı bir hoş şun' ider

Aña muhtâcam diyüp red eyleye
Tiz la'inün sözini sed eyleye

1845 Aşlâ şeytânun sözini tutmaz ol
Emr-i Hâkdan ğayrısın itmez kabül

Ciddile Allâha muhtâcam diye
İtmeye şeytâna ol sözün şıya

[74a]

Dir ki lâ-büddür tereddüden baña
Böyle diyüp yol tutar Hâkdan yaña

Fânî dünyâyı koyup ol terk ider
Ol beķā mülkine kalbin berk ider

Ol bu dünyâyı koyup gider Hâka
Küllü şey'i hâlik oldur beķā

1850 Emr-i Hâkka çün ide kul imtişâl
Diñle ikinci nedür ol bed fi'âl

Emr ider te'hirile gine aña
Nice çokdur hîlesini gör saña

Hâk Te'âlâ kulumı şaklarsa ger
Cânı yoķdur kılna anuñ deger

Red idüp dinleñ ne der şeytāna ol
Sözini ašlā anuñ itmez kabūl

Ƙul bu kez hükümümde yoğdur dir ecel
Ol yed-i Ƙudretdedür ‘Azze ve Cell

1855 Pes yed-i Ƙudretde ola çün bu hāl
Mühlet umağ yār-ı nā-bendden muhāl

Hem eger bu gün ki ā‘ mālüm koyam
İrte işlem diyü şeytāna uyam

İrteki işüm ne vaqtin işleyem
Çün bu günki işe irte başlayam

Her günüçün Ƙonilupdur bir ‘amel
Anı te‘ hire Ƙomağ tül-i emel

Anı çün bu vechile red ide Ƙul
Hilesini bir tarafından tuta ol

1860 Emr ide ta‘ cīlile üçincide
Dinlegil bu fitnesin dağı n’ide

[74b]

Tiz tiz işledür bu kes şeytān aña
Çoğ olıcağ ecri çoğ olur saña

Tiz olıcağ çoğ olur zire ‘amel
Böyle diyüp itdüre tül-i emel

Aña vā‘ iz şüretinde pend ider
Hilesini anı ya‘ nī pend ider

Hağ eger ol Ƙula olursa Mu‘in
Hür u merdūd olusar ol dem la‘in

1865 Anı da men' ide bî-çâre fakîr
 Kala şeytân mağbûn u haķîr

Dir tamâm olsa eyüdü az u çok
 Çok olup nâķış olandan aşşı yok

Az olursa ol ' amel yigdür eger
 Çok olup nâķış olursa ne deger

Çok olursa sehvi ' işyânidi çok
 Ger tamâm ola eyüdü az u çok

Pes te' annî kamu işüñ cânıdur
 İşi ta' cîl işlemek şeytânîdür

1870 Diñle ta' cîl it dimekle olmadı
 Bu sözile aña çâre bulmadı

Çünki ta' cîl itdüre bulmadı yol
 Neyleyiser diñle dördincide ol

Diñle dördinci tamâm it dir aña
 Halk görüp kâmil diye tā ki saña

Ya' nî ā' mālîni halka göstere
 Anı kâmindür diyeler halk göre

Aña iğvā virüp itdüre riyā
 Ol riyādan aşşı var mıdur diye

[75a]

1875 Haķ Te' ālā şaklasa diñle n'ider
 Kaħr idüp şeytânı gine red ider

Böyle dimekle cevāb virür aña
 Rabbumuñ gördügi yiter dir baña

Ḥalkıçün şol nesneyi kim eylerem
Ol ‘ amelden aşşı idüp n’eylerem

Hiç gelür mi fâ’ide ḥalkdan baña
İşledüğüm Ḥaqqıçün işlesem a

Baña Rabbum gördügi yitmez midir
Viricek sen de cevābın eyle vir

1880 Bulmadı çäre aña igvā vire
Diledi kim şüreti ‘ ucbdan gire

Diñle beşinci meger n’ede n’ide³⁹
Kendüzin gösterde ya‘ nî ‘ ucb ide

Ben nice ulu kişiyem didüre
Ya‘ nî eyelükile kendüzin göre

Ḥaḫ Te‘ ālā şaklayıcak ḫulını
Ḥaḫḫa tutup toğrı gider yolını

Diñle ne dir red idüp anı gine
Ḳoyar İbls[i] bu sözile sine

1885 Dir ki Ḥaḫ ā‘ mālümi ḥāş eyledi
Kendü tevfiḫine maḫşüş eyledi

Ni‘ metin Allāhuñ ol dem fikr ider
Minnetullāh diyüyüp çok şükr ider

Daḫı ā‘ mālümi ḫıymetlü ‘ aẓīm
Eyledi vü faẓlile Allāh Kerīm

[75b]

Yoḫsa ā‘ mālüm ya benden ne gelür
Ḥaḫ ḫabül itmezse ḫadri mi olur

³⁹ Diñle: diñlegil M.

Fazlı irmezse baña Hakkun eger
Ne kabül olur ne bir pula deger

1890 Bunca ni' metler ki Hakk virdi baña
Ma' şiyetdür irişen benden yaña

Fitnenün gerçi beşincisin şavar
Fitnenün altıncısından gör ne var

Key kişi bu hilesinden kurtula
İrişe fazlı meger Hakkun kula

Cümlesinden müşkil ü a' zım budur
Diyelüm anı dağı diñleş nedür

Hakk ' ināyet kıla anı diyelüm
Hāyını maḫhūr u ḫūr eyleyelüm

1895 Kimse hiç bu mekre vākıf olmadı
Şol ki gāfildür buña yol bulmadı

Vākıf olmaz aña illā uyanuḫ
Şāhid isterseñ buña ehl-i ṭanıḫ

Aña dir ā' mālūñi sır ile gel
Sırrile bekreğ olur zīre ' amel

Cehd idüp sırrile işle dir işün
Halk içinde virme teşvīşe başuñ

Hakk kıyāmetde saña ecrin virür
Her ne kim isterseñ aña irgürür

1900 Bunda her ne işleseñ anda virür
Egnüñe ḫil' at idüben giydürür

[76a]

Ya' nī bundan diledi nev' e riyā
Uyma igvāsına şeytānuḡ biyā

Ḳulını Ḥaḡ şaḡlasa diḡle n'ider
Aḡa yā ḡāyin diyüp ol red ider

Geldüḡ ā' mālūmi ifsād itmege
Böyle diye gelü[ben] şeytān saḡa

Daḡī ā' mālümüḡ iḡlāşında hem
Ya' nī dirsün anı da zāyi' idem

1905 Şanma ben bunun gibi bir iş idem
Diḡleyüp ḡāşa sözüḡi işidem

Ol benüm Rabbum durur ben aḡa ḡul⁴⁰
Her nice dilerse eyle işler ol

Dilerise şirreti iḡfā ide
Dilemezse keşf idüp ifşā ide

Ḥaḡ dilerse ḡulını' azīm ider
Dilerise ḡulıdur ḡaḡīr ider

Bir za' if ü ' āciz ü kemter ḡulam
Sırr-ı ā' māl eylesem gine olam

1910 Ḥaḡḡa izḡār ide vü itmezse hem
Hiç kiri ā' mālüm işitmezse hem

Ben ḡayurmazam Ḥüdā izḡār ide
Cümle ḡaḡḡa bildürüp iş'ār ide

Ḥaḡḡ bilürse ellerinde nesne yoḡ
Hiç biri fā'ide itmez az u çoḡ

⁴⁰ Rabbüm: Rabbümüḡ M.

Ellerinde nesne yok eli koya
 Hışm iderse cennete anlar koya

[76b]

Halk elinde nesne yok çün n'eyleyem
 Şıgınuş Hakkıa işüm işmarlayam

1915 Çünkü bulmadı zafer bu vechile
 Başladı bir fitnessin dağı kıla

Fitnenün yidincisine başlar ol
 Dinle gine gör ne fitne işler ol

Dir ne hâcetdür saña itmek 'amel
 Böyle diyüp gösterür tül-i emel

Yaradıldıñise cennetlik eger
 Terk-i â' māl eyleseñ kılmaz zarar

Yaradıldıñsa cehennemlik eger
 Pes 'amel kılmakdan aşşı mı deger

1920 Bir 'amelde işlemezsene yok ziyān
 İşleseñ hiç aşşı yok budur beyān

Ya' nī anı böyle diyüp azdura
 Mest idüben tığ u şahrā gezdüre⁴¹

Hakk Te'ālā şaklarise kulını
 Bildürür şeytānuñ aña ālini

Şaklar ol kulunu Allāhu Te'āl
 Red ider İblisi kul virmez maḥāl

Anı da bu vechile red ide ol
 Dir degülem illā 'abdem Hakkıa kul

⁴¹şahrā: şahrāyı M.

1925 Bu durur hāl ide kullar imtişāl
 İtmeye Hāq buyruğında infişāl
 Hāqķile her dem dūrişe māh u sāl
 Tā nedāmet olmaya yevmü's-sü' al
 [77a]

Ḳul işi Hāq emrine fermān ola
 Tā ki Hāqdan ol ḳula dermān ola

Ḳul olan mevlāsına eyle ide
 Ḳul durur zīre ki n'eyleye n'ide

Böyle diyüp vire şeytāna cevāb
 Nice dimiş diñle bu sözi şevāb

1930 Hāq bilür diye uluhiyyet ile
 Nice dirse hükmini eyle ḳıla
 Hikmeti çok kimse bilmez hikmetin
 Bu söze şahid durur Hāblü'l-Metīn
 Ne dilerse eyle işler her işi
 Bilmedi şirreti ašlā bir kişi
 Bu durur söz muhtaşar hāşıl kelām
 Vir Rasūlūñ rūhına her dem selām
 Bir cevābın böyledür mü 'min aña
 Diñle anı dañı naql idem saña

1935 Her ne ā' māl işlesem budur maḳāl
 Fā'idedür dir baña ol keyf-i hāl
 Ferd-i Muṭlaḳdur işide ol Ğanī
 Gönderür her ḳanda dilerse beni

Hem ölürse de se' id ü ya şefi
Fā'ide ider 'amel Tañrı hağı

Bil ki muhtācam ola hayrum ziyād
Hayra muhtāc olırsardur her 'ibād

Ben cehennemlik olursam da eger
İşi memūruñ 'ameldür ol meger

[77b]

1940 Cennete yol olısar zīre 'amel
Pes gerekdür itmeme tül-ı emel

Şonra nefsum tā nedāmet itmeye
Serzeniş idüp melāmet itmeye

Tā' atüm çün Hağ baña itmez 'itāb
LİK 'āşī olıcak ider 'ikāb

Hāliyā tā' at baña itmez zarar
Cennet ü nār içre olsam da eger

Gerçi taḥkīk oda girsem iy kişi
Kul muṭī' olmak durur Hağğa işi

1945 'Āşī varınca Hağğa ben yarına
Yek muṭī' olup girem ol nārına

Bu deñlü Hağdan ümīdümi kesem
Yaḥū şirk ü şüpheyeye ayağ başam

Va' desi Hağdur nice ye' s iderem
Kapusın koyup ya kaçanca giderem

Kulı şādıkdur Hağkuñ hağku'l-yağın
Görme bu sözüm [kemīne] key sağın

Ol ki kuldur nice olısar em̄in
Söyleme bu sözi iy kemden kem̄in

1950 Belki Allāh eyledi va‘ de baḡa
Ṭā‘ at idüp pes muṭī‘ olam aḡa

Hoş muṭī‘ olup Ḥaḡḡa olam meṣāb
Çünkü ṭā‘ at va‘ de oldı bi’s-şevāb

Böyle diyüp olmaḡını red ider
Bu sözile fitnessin hep sed ider

[78a]

Gerçi ḡāyin fitnessiyle dürişür
İllā Ḥaḡḡuḡ fazlı ḡula irişür

Fazlı birle saḡladı Ḥaḡ ol ḡulu
Nice hoş red itdi gör Ḥaḡ bülbüli

1955 Ḥile-i şeyṭānı size söyledük
Buyidi vechin anuḡ şerḡ eyledük

Çünkü bildünse la‘ inüḡ ḡilesin
Ḥile-i nefsi diyelüm bilesin

**Ḳale’l-İmānu “inne mekāyide’s-şeyṭāni ma‘ a ibni ādeme fi’ṭ-ṭā‘ ati min seb‘ ati ev-
cuhin”**

Nicedür nefsi-i fużülü diḡlegil
Degme kez ihlāşa ol ḡābil degül

Zire ā‘ dānuḡ aḡarrı ol durur
Her ki ḡaşd itse geḡsüz öldürür

Her ‘ ilācı key ineḡ müşkil durur
Ḳamusından bil ki düşvār ol durur

1960 Müşkil olduḡı iki nesneyledür
Diyelüm müşkilligin gör n’eyledür

Nefs içün de evvelâ düşmen durur
Bir olup şeytânile boynu urur

Böyledür hâl o da bir uğrı ola
Ol komşıdan işi aşşı mı bula

Hîç zarardan gayrı aşşı yok saña
Pes metâ' u aşşısını görseñe

Eyle olsa uğrıyı habs idesin
Çâre yokdur dağı ayruğ n' idesin

1965 Uğrı hâli bu durur maħbûs ola
Cümle esrârı anuñ maħsûs ola
[78b]

Aç u şusuzluğıla habs eylegil
Kendüzin andan bilür ol eyle bil

Eyle olsa biliserdür ' aczini
Hayra şarf eyle ser ü cân u teni

Nefsine pes hak durubdur in cûğ
Bi'z-zarûrî ide şerinden rücûğ

' Āciz olup ola münkād-ı muṭī'
Baş çeküp nefsün dime yā lā-utī'

1970 Kābil olur andan ıslāh olmağa
Çâre bu nefsünden iflāh olmağa

Bu şî'irlerden bilün düşvârını
Diyelüm ebyât u eş'ârını

Nefsi ilâ mā đaranî dâ' iyi
Tekşiren seğâmi ve evcâ' î

Keyfe ih̄yitāni min-‘ adūin izā
Kāne ‘ adūvi beyn izlāgā

Bu durur ikinci nef̄s dūşmendür ol
Bil içün̄de ceyb olup itmiş h̄ulūl⁴²

1975 İllā sen anı idinmişsün̄ ḥabīb
Düşmeniken ol saḡa iy ḡarīb⁴³

Sen göremezsın o nef̄sün̄ ḥīleler
Gizlū işler anı nice bileler

Bilse daḡı aḡa ne buşup kaçur
Görse ‘ aybın daḡı anuḡ örte қor

Zīre kişi göremez maḥbūbınuḡ
‘ Aybını görse daḡı örter anuḡ

Kişinūḡ maḥbūbı dīni neyise
Ol ḥabīb aḡa uyar қanda ise

[79a]

1980 Bu şi‘ irden hem bilūḡ taḡkīḡini
Nice maḥbūbınuḡ örter ‘ aybını

‘ Aynū’r-rıza an külli ‘ aybın kelīlehu
Velkin ‘ aynū‘ s-saḡti tubdi’l-mesāviya

Kişi zīre dūşmene egri baқar
Her ne ‘ aybın görse başına kaçar

Rāzı olsa ‘ aybı aḡa ḡoş gelür
Hep eyü işine gözi tūş gelür

Eyle olsa kişi istiḡsān idüp
Her қabīḡi nef̄sine yeksān idüp

⁴² Bil ceyb olup içün̄de itmiş h̄ulūl M.

⁴³ Mısranın vezni bozuktur.

1985 Her işini kendünüş aḥsen görür
Fi'lini kendüye müstaḥsen görür

Gözi görmez muḥalli' ola aḡa
Nefsinüş 'aybın bilüş Rabbın aḡa

Ḥāliyā aḡa 'adāvet ider ol
Kim zarar vire bulursa zerre yol

Aşlā ḡut itmez ḡaçan fırsat bulur
Ġayretin ḡomaz o nisbetde olur

Az ḡalur ol ḡişıyi ide helāk
Ya' nī şirke ideriser insilāk

1990 Kim meger ol ḡula Ḥaḡ fazlı ola
Ḥaḡ mu'āvin ḡaḡıla olan ḡula

Pes te'āmül eyle iy 'aḡl işi gel
'Aḡluḡı dir tā müşekkil ola ḡal

Ġāfil olma aç gözüşi bir zamān
Ancaḡ öḡüş gözledüş gitme hemān

Aldanup dünyāya maḡrūr olma hem
Aḡiret fikrini ḡıl budur ehem

[79b]

Ger tefekkür eyleriseḡ bir naḡar
Tiz saḡa ma' lüm olur aşşı zarar

1995 Nüktesini ḡıl tefekkür her işüş
Tā ki āsān ola Ḥaḡḡa varışuş

Ḣün tefekkür ḡılasın düşvārını
Pes tıyarsun ol işüş esrārını⁴⁴

⁴⁴ ol: ola M.

Ḳāni^ç ider nükte-i vāhid seni
 ç Ākil dānā tıyar nüktesini

Bir işāret ç ārif olana yiter
 Zīre gönlünde nice ma^ç ni biter

Nükte budur şabr idüp kılsañ nazār
 Hep bilürsin fā^çideñ yaḥū zarar

2000 Bir nazār fikr eylegil şabrile geç
 Didiler eş-şabru miftāḥu'l-ferāḥ

Bir nefes fikr eylesen hep cümlesin
 Nefs ü şeytānuñ tıyarsun ḥamlesin

Her ne gelse nefsüñe aşşı ziyān
 Zāhir olur şübhe yoḡ budur beyān

Pes bilürsin aşlını [bu] nüktenün
 Ol zarar mıdur ya aşşı mı anuñ

Aldanup dünyāya pes olma ḥariş
 Ehl-i dünyā teḥaşşurla olur marīz⁴⁵

2005 Belki dünyā evvelinden işbu ḥāl
 Vāḳi^ç olmış gine tā yevmü's-su^ç āl

Vāḳi^ç olur cümle maḥlūka gine
 Tā ki dünyā yitişince ğavrı ne

[80a]

Diñleñüz bu sözi ḥoş idem beyān
 Ma^ç nası zāhir ola bellü ç ayān

Nefs uşumdur şirrete evvel sebeb
 Her ne İblīs işlediyse cümle hep

⁴⁵ İkinci mısranın vezni bozuktur.

Nefs ucından idi bu hıkd u hased
Hep fesād u fışkı nefsinden resed

2010 Buğz u kibr ü kīnidi anuñ işi
Bu şifātdan arıttandır key kişi

Nefsidi ancak hased iden i yār
Yāhū gayrı yardumıyla düzgī-vār

Oluban evvel müsterek gayrile
İşleyeler şirret ikisi bile

Evvelā işyānı İblīs eyledi
Nefs ucından kendüzin gör n'eyledi

‘ Āşī olmaqlığa nefis oldu sebab
Tut naşihat diñle iy şāhib-i edeb

2015 Hoş naşihatdür bunu diñleyesin
Çok ‘ acāyib görüben anılayasın

Diñle İblīsüñ diyelüm işini
Bilesin benden anuñ yañlışını

Hağğa seksen biñ yıl itdi hizmeti
İlle āhir irmedi Hağ rahmeti

Pes delālet bahri içre oldu ğarğ
İtmeyüp bātıl fi‘ ilden hağğı fark

Hağğa ‘ āşī olmağa kibre sebab
Nefsidür bil cümle bu işlerde heb

[80b]

2020 Kendü fi‘ l ü beyānıyla işledi
Kibri ağusını nefse işledi

Anuñiçün oldı merdūd u haķır
Zerrece imānı dīni yoķ faķır

Haķ-ı insān yoğidi hīç ol zamān
Kibrile nefis anda varidi hemān

Yoğidi Havvā vü Ādem hemçünān
Nefsile oldurdu İblīs iy cūvān

Ėayrı şeytān anda ol dem yoğidi
İllā İblīsidi kibri çoğidi

2025 Her ne vāķi‘ oldısa fi‘l-i denī
Nefsi birle işledi İblīs anı

Gel berü Havvā ile gör Ādemi
Cennet içre nicedi zevķ ü demi

Şehvet-i nefis anları tarķ eyledi
Yiryüzine atdı gör kim n’eyledi

Nefs ü İblīse uyup ‘āşī olup
Nefs ucından cürmile ķāsī olup

Pes sebep nefis oldı çün hırş itdiler
‘Āşī olup Haķ katından gitdiler

2030 Ādemün evlādınun nisyānına
Nefsi olmışdur sebep ‘işyānına

Dağı Berşişā vü Bel‘ām bin Ba‘ūr
Nefse uyup n’oldı anları da gör

Ol ki mü’mindür bu hāli fikr ide
Ėorķı birle yolını toğrı gide

[81a]

Bir ‘adū gürbüz durur nefsün senün
Dört yañadan hiç kolayı yoğ anuñ

Bu dağı mümkün degül terk idesin
Terkile olur zarar pes n’idesin

2035 Zīre kim nefsün meṭābuñdur senün
İşi bitmez belki ansuz kimsenün

Ḳahr olunmaz bir nefes ol fi‘l-i şer
Terkide ancılayın iy yol beşer

Çün ‘adūya itmege müşkil ‘ilāc
Gel ‘ilācın diyelüm gözünji aç

Vācib oldı nefsinı ıslāḥ ide
Şerr-i şeyṭāndan anı iflāḥ ide

Yolların alup ele anı yire
Arḳun arḳun Rabb-ı ‘izzete gide

2040 Rabb-ı ‘izzetden müdām ḥavf eyleyüp
Ḳudreti yitdüğini şarf eyleyüp

‘Azm idüp emrine ide ihtimām
İrmeye tā ‘aqlına şerr-i siḥām

İşini tevfiż ide Allāhına
Şıgınuñ andan gide dergāhına

Çün *feḫrūrū* itdi Ḥaḳ benden yaña
Ġayrıyı ḳo sen de ḳaç andan yaña

Ḳullaruñ zīre evlāsı Ḥaḳ durur
Ḥaḳḳa tevfiż eylemek elyaḳ durur

2045 Muḳteżāsınca ḳomaya nefsinı
Ḥayra telḳin eyleye nefsi anı

[81b]

Ṭā'ati nefsine şöyle yönlede
Ṭā'atile nefsi mağlûb ide

Lîk miqdârından artuğ urmaya
Tâ ki yolda yorulup tîz tûrmaya

Nefsine hem ura taqvâdan uyan
Böyle ider hîleye nefsi tûyan

Şöyle nef[s[i] habs idüp perhîz ide
'Âciz olup hîlesini unuda

2050 Şerre kudret yitmeyüp 'âciz kıala
Bi'z-zarûrî andan inşâfa gele

Bu degül perhîz aña ma' lûmuñuz
Aş ü etmek yimeye aç u şusuz

Lîki perhîzi yidi â' zâyıla
Cümle perhîz ide göz ü dilile

Gözi baqmaya harama hiç anuñ
Bu durur perhîz Hâkdan kırkınuñ

Hîç mesâvî itmeye işitmeye
Kendü yatlu işi işin itmeye

2055 Şaqlayup kendüyi itmeye zinâ
Kômaya pes kendü özine [riyâ]

Şaqlayu dilini mâ-lâ-ya' nîden
Başa her ne gelse hep dildür iden

Dille tevhid idüp taħmîd ide
Dîni ta'zîm idüp temcîd ide

Şaklaya hem ayağı vü elini
Fikr ide gönliyle āhır hālını

[82a]

Yidi ā' zā niçün konduyısa
Yirine qoya ne kim döndiyise

2060 Cümle ā' zā bāṭın u zāhır ola
Anları işlāh idüp gire yola

Nefsini bu vechile ide zebūn
Tā ki Hāq katında ol olmaya dūn

Ger zebūn eylerse kişi nefsinin
Qalmaz içinde anuñ kibr ü kini

Pes anuñ nefsi egilür başılır
Qudreti kılmaz işi hep yaşılır

Lik key gürbüz gerek anı başa
Qanını döküp yire başın kese

Qale'l-imāmu " 'aleyke 'aşamekellahu ve iyyāne bi'l-ḥazeri'n-nefsi'l-emmāreti bi's-sūi fe-innehā eḍerru'l-e' di ve belāuhā aş'abu'l-belāi ve 'ilācuḥā 'aşeretu'l-eşyāe ve edāuhā a'ḍalu'd-dāi ve devāuhā eşkelu'd-devāi" ilā āhiri

2065 Çün İmāmuñ sözini itdük tamām
Diñleñüz bir söz diyelüm iy hümām

Söz buña irdi gine ḥāşıl kelām
Vir Rasūlüñ rūḥına her dem selām

Nefsile dāyim kişi ceng eyleye
Fitne meydānın aña teng eyleye

Nefsinüñ her dem murādın terk ide
'Azm idüp tiz qal' a-i rūḥa gide

‘ Aklını başına anda düşüre
 ‘ Işıkla nefsine bir hoş let ura

[82b]

2070 Bir nefes çünkim ifākāt bulıcağ
 Göñli ‘ ışık u ma‘ rifetle tolıcağ

Leşker-i ‘ aklı çeküp tiz yürüye
 Kõnmaya nefsün çerisin korya

Düşe nefsi kal‘ asınuğ üstine
 Düşmenin kahr idüp ire düstına

Nefsini tekml ü teskîn eyleye
 Hayr işi nefsine telkîn eyleye

Yoğsa nefsi otluğında yürüye
 Hiç olur mı ‘ aklı şehri korya

2075 Ola mı dünyāda hīç bir ādemī
 Bir eliyle tuta ol iki gemi

İki gemi kolumı tutan kişi
 Şağ helāk olmağ durur anuğ işi

Didiler şulu siğek şuda yiter
 Bu sözi gel ağla çok ma‘ nā biter

Dağı bir söz diyelüm diñleş şerīf
 Zübdesidür sözlerüñ gāyet lañif

Leşker-i nefsi igāret eyleye
 Kal‘ a-i rühı ‘ imāret eyleye

2080 Rühını kalbi sarāyında koya
 ‘ Işık imām olup aña anda uya

Şevk odıyla sarāyını kızdura
Nice yıl haddād olup anda tuya

[83a]

Katı gönlin yumşadup işlāh ide
Nefs elinden qalbini iflāh ide

Nefsini altında anuñ örs ide
Tā ki nefsün kibri vü kīni gide

Andan isti' dād ide ol gönüle
Kişi qaşşār olmağa lāyık ola

2085 Nice yıllar özini qaşşār ide
Mā-i şevkıla anı hoş arıda

Qapuda bevvāb olup sonra qala
Tā ki gönlinden haber virüp ala

Bekleye dā'imā gönül qapusın
Berk ide ihlāş işigi yapusın

Qaşradan ağıyārı içre qoymaya⁴⁶
Hiç şeytānuñ sözine uymaya

Seyf-i tevḥīdi çeküp elde tura
Seyfi şalup ḥāyinün boynın ura

2090 Tuta Ḥaqqun sevgüsi anda vaṭan
Hoş qarār ide içinde evaṭan

Hiç çıkarmaya gönülden ḥubbını
Eyle idicek bilür kul Rabbını

Ḥubb-ı Ḥaqqdan ğayrıya meyl itmeye
Emr-i Ḥaqqdan ğayrısın ol tutmaya

⁴⁶ içre: içeri M.

Ağa andan albine nr-ı Cell
Eyle olsa olısar Őhib-keml

Hç bilr misn saryun ii ne
Giricek ol dem bilrsin iine

[83b]

2095 Hbb-ı Hk bilgil iindedr anun
Gelmesn hç albhne Őbhe senn

Mnis olup hbb-ı Hkla gz
İde nefsn cnına bek bek cez

Cehd idp pes nefsini tahr ide
T selm'l-alb olup Hka gide

Cmle ' zanun gnl sultnıdur
Anı tahr eylemek erznıdur

Hk tecell idicek aa ider
albi arıd Hka yol andan gider

Hkyet-i Őey

2100 Dilenz bir Őey-i kmil varıdı
İi taı Őyle pr-envrıdı

Kim Őikyet eyledi ba' zı mrd
Vesves-i Őeyn elinden key Őedd

Dndi ol Őey aa eydr iy mrd
Vesves-i Őeynı Őavdrsun Yrd

Didi hddd olmışam on yıl i cn
Yumşadup dgdm demri iy cvn

Daı aŐŐr olmışam on yıl temm
Bu szmı ıl tefekkr iy hmm

2105 Hem dağı on yıl gine bevvāb olup
Cümle şer ef' ālūme tevvāb olup

Seyf-i tevḥīdi çeküp muḥkem ḳadem
Başup ol nefis ḳal' asın idem ' adem

Ḳapuda tırdum nice müddet medīd
Şöyle zaḥmet çekmişem ḡāyet şedīd

[84a]

Didiler bu işi senden görmedük
Hiç bu sırra ' aḳlımuz irgürmedük

Bu işi senden birümüz görmedi
Bu sözüñ sırrı nedür aşlını di

2110 Didi ol şeyḥ aşlını bilmez misüz
Diñleñüz aḥir neye irer bu söz

Bilmedüñüz mi göñül mişlü'l- ḥadīd
Şol demür gibi durur ḡāyet şedīd

Dögdüm on yıl anı ben ḥaddād olup
Aḡladum çok yaşıle gözüm tıolup

Şonra on yıl yumışam ḳaşşār-vār
Eridüp ḳalbüm idem Ḥaḳḳa firār

Ġasl idüp otaḥımı itdüm beyāz
Tıoldı ḳalbüm nūrıla şan kim riyāz

2115 Pes aḡartdum göz[ler]ümi yaşıle
Nefs-i emmāreyi urup taşile

Göñlüm aḥlāḳ-ı zemīmeden i yār
Arınup ḳalbümde nūr itdi ḳarār

Gitdi ahlāk-ı zemīme bī-ḥafā
Şād u ḥurrem oldı ḳalbüm pür-şafā

Hücre-i ḳalbün bu kez ḳapusına
Oturup hoş bekleüm on yıl gine

Seyf-i tevḥīdi çeküp tırdum hemān
Virmedüm hīç nefşüme bir dem amān

2120 Ḳomadum taşra çıḳa ḥubb-ı İläḥ
Çün nazār ḳıldı baḡa ol pādīşāḥ

Ḳoymadum hem ğayr-ı ḥubbın içeri
Zīre Ḥaḳdan ğayrıdan oldum berī

[84b]

Ṭaşradan aġyārı içre ḳoymadum
Nefs ü şeyṭān [u] ‘adūya uymadum

Oldı Ḥaḳdan ğayrıdan ḳalbüm berī
Ġayret-i Ḥaḳ girdi zīre içeri

Düşdi andan şonra min-baḡrū’l-celāl
Ḳalbüme bir ḳatre nūr iy pür-kemāl

2125 Oldı müstaġriḳ göñül ol ḳatrede
Göre nice ḳatredür ol ḳatrede

Bildi ḳalbüm māsīvallāhdan fenā
Açılup ḳalbüm bu kez erdi senā

Ḳalmadı ḳalbümde aḳdār-ı şinār
Nice ahlāk-ı zemīme her ne var

Ḳaldı illā maḡza tevḥīd-i İläḥ
Ṭoldı nūr-ı şevḳıla ḳalbüm i şāḥ

Anda Hakkun sevgisi oldu kavî
Çünkü irdi Hakk-ı celâl pertevi

2130 Şol gönül arınsa Haktan gayrıdan
Cennet-i Firdevsi oldur seyr iden

Bu merâtibi çünkim kişi bula⁴⁷
Gönlünün âyinesi şâfi ola

**Ḳale fi tefsiri'l-hulâseti "şekâ ba' du'l-murîdîne min keşreti'l-vesvâsi fe-ḳâle lehu'l-
ustâdu kuntu ḥaddeden 'aşere sinine ve ḳaşşaren 'aşeretun uḫrâ ve bevvâben
'aşeretun uḫrâ fe-ḳâlu mâ-reaynake fa' alte zâlike"**

Der-Beyân-ı İgvâ' in-Nefsi ve'ş-Şeytân

[85a]

Vây aña Haktan 'inâyet olmaya
Nefsi iğvâsından ol ḳurtulmaya

Virür iğvâ şöyle 'aşyânı diyü
Raḫmet ider dir saña yime ḳayu

Fitnedür şeytân aña inanmağıl
Ol saña yâr ola düstun şanmağıl

2135 Bil ne deñlü sende varısa tamar
Cümlesi İblise olmışdur memer

Ol tamarlar içine her dem girür
Her yirinden ol saña iğvâ urur

Gâh o luḫfin aḫdurup mağmür ider
Ya' nî Hakkun raḫmetinden dūr ider

Raḫmeti çokdur kerimü'z-zât odur
Raḫmet iden ḳullara bi'z-zât odur

⁴⁷ Birinci mısranın vezni bozuktur.

Böyle diyüp virür igvā iy gurūr
İşi anuñ dayıma şerr ü şürür

2140 Ya‘nī aña tevbeyi unuttura⁴⁸

Kaşdı bu imānın anuñ ütdüre

Kaħr u hışmını dimez gizler ol
Sen de gāfil olma anı gizler ol

Örte qor hışmını añdurmaz saña
Sözine sen daħı aldanmasaña

Kaħrı Allāhuñ unutma añadur
Zire kim aħır rücū‘ uñ añadur

Kaħr u luṭfi arasında ol hemān
Korqıdan hiç ayru olma bir zamān

[85b]

2145 Kaħda qaldı emrini terk idesin

Uyup İblise Haħkı unıdasın

Bil ki emrin tüt Kerim olduğıcün
Pes Kerimüñ şıyasın emrün niçün

Qalellahu Te‘ālā “mā ğarreke bi-Rabbike’l-kerim”

Key saķıngıl aldanup itme gurūr
Uyma şeytāna idüp şerr ü şürür

Luṭfını añup Haħķuñ qalduñ hemān
Añmaduñ kaħrın anuñ hiç bir zamān

Haħ keremi muķtezāsı bu degül
Zālümün zulmini ihmāl ide ol

⁴⁸ Mısrada yer alan “bu” kelimesi vezin gereğı okunmamıştır.

2150 Dūstı düşmānı bir olacak degül
Tā muṭi‘ vü āṣī hep bir ola kul

Ḳalellahu Te‘ālā “em tec‘ alu’l-müslimine ke’l-mucrimin”⁴⁹

Diñlegil diyem bunuñ evlāsı ne
Olmaya hiç ‘āṣī kul mevlāsına

Bil ki t̄ā‘ at eyleye ol Ḥaḳḳiçün
Çünki ihsān itdi Ḥaḳ anuñiçün

Bu revā mı Ḥaḳ kula ihsān ide
Ḳul anuñ sırrına biñ ‘iṣyān ide

Ḳul muṭi‘ olsa Ḥaḳḳa ğufrān olur
‘Āṣī olsa ni‘ meti küfrān olur

2155 Bunca ni‘ metler saña ihsānıdur
Maḥza bil luṭf u kerem mihsānıdur

Yoḥsa tek gördi saña ihsān ide
Kimisin beg kimini sulṭān ide

[86a]

Çünki itdi luṭf u ihsānı saña
Utanup eksü[klü]güni aṇsaña

Bu revā mı ‘āṣī olasin aña
Bunca ihsān eyleye Rabbün saña

‘Āṣī olmaḳ sen degül lāyık Ḥaḳa
Gel muṭi‘ ol bārī raḥmetle baḳa

2160 Nefsile şeyṭāna her kişi uyar
Başına od gözine toprak koyar

⁴⁹ müslimine : muttakine M.

Pes günāha cür^ç et idüp dāyim ol
^çUcb u kibri^{le} tütup nefsanī yol

Muḳtezāsına anuḡ imān u dīn
 Nefse uyan ne bilür dīn n'idügin

Dā'imā luḡfını anup dir Kerīm
 Anı aḡmaz ^çadl idiser ol Raḡīm

Bunı bilmez vara anda bir yire
 Ḥaḡ eline bitiler yazup vire

2165 Bunda her ne işlerise ḡayr ü şerr
 Şorılısar ḡayr [ü] şerrinden beşer

Çünkü iy mü'min bilürsin böyle ḡāl
 Bāri bir ögüt diyem gel diḡle al

Kimseye hiç dilile urma yara
 İşle ḡayrı olmağıl yakın şerre

Süniden yara irişse oḡılur
 Līk dilüḡ yarası müşkil olur

[86b]

Yara irse göḡüle direm saḡa
 Degme edviye devā olmaz aḡa

2170 Sırça şınsa pes bütün olmaḡ muḡāl
 Manzarı Ḥaḡ olduğıcundür bu ḡāl

Şınıcaḡ sırça bütün ola dime
 Key şaḡıngıl kimsenüḡ göḡlin şıma

Cehd ideḡör yıḡmağıl göḡülleri
 Bil göḡül yapan durur göḡül eri

Pes nesi ola Hakkun gönül şıyan
 Hiç gönüller şıya mı Hakkı tıyan

Cerāhetu's-sināmi yelteimu ve-lā yelteimu cerāhātu'l-lisān

Bu naşihatler saña direm saşın
 Halka-i güş it kulağuna daşın

2175 ' Afv iderse bil ki Hakk fazlı durur
 Ger kışaş iderse bu ' adli durur

Kimse anuñ hükmine māni' degül
 Ger nebī vü ger velī olursa ol

Hakk dilerse kılına rahmet ide
 Fazlı birle menzilin cennet ide

Dilemezse idiserdür intikām
 Yiri anuñ nār olur biysü'l-makām

Çünkü bildüñ böyledür hāl iy kişi
 Bāri hayrı işle işlersen işi

2180 Her günāhuñ kıl-be-kıl sağışla yaz
 Düşicegüñ kuyıyı boyuñca kaz

[87a]

Key saşın aldanma şeytān āline
 Virmegil nefsün ipini eline

Bir günāhı görme saşın anı az
 Zerreçe suç işleme degül ki kez

Vaqt ola olur kebāyirden ma' āf
 Zire korkup dāyım ider i' tirāf

Zerre miqdārı idersen bir günāh
 Anı anup bāri eyle her gün āh

2185 Kişiden kici günāh müşkil durur
Büyüğinden diñle müşkil ol durur

Az günāhı bir şamana şaymaz ol
Zire suç itdüm diyü kayırmaz ol

Azcuğdur diyü kayırmaz aña
Pes günāh itdüm diyü kıandan aña

Ol kebāyir işlese her dem eger
Ulu suç itdüm diyü kıor kıar meger

Bir günāhı kişi taşğir eylese
Az çoğdur bu harām olmaz dise

2190 Böyle diyüp itse taşğir ol kişi
Añiretde müşkil olısar işi

Anı pes görmiş olur ol dem helāl
Bunu itmez illā kim ehl-i delāl

Çoğ günāhlar işleyüp añmaz şonın
Nitekim anuñ unutmışdı öñin

Der Beyān-ı Ğurürü'n-Nefs ve'ş-Şeytān

[87b]

Bir hikāyet geldi diñleñ söyleyem
Çün münāsib geldi taqrir eyleyem

Bilesin bundan Ğururuñ hālını
Ğör nedür mağrūr olan aħvālını

2195 Bir kişinüñ göñli key fāşiyidi
Rabbına ol mücrim ü 'āşiyidi

Müttaķi bir kıulı anuñ varidi
Şālîh ü key kıatı perhiz-kār idi

Özi ednā lîk kendü kûlidi
Pür-edeb mevzûn u pür uşûlidi

Ne didi gör diñle mevlāsına kûl
Öziñe ğāfil kûlıdı ğāyetde ol

Didi mevlāsına Rabbüñden utan
Yir ü gögi kudret-i Hâkđur dutan

2200 Ma‘ şiyetden dāyim usanmaz mısın
Añiretde n’olasın şanmaz mısın

Böyle diyüp söyledi mevlāsına
Didi mevlāsını bunuñ evlāsına

Kûl didi evlāsı tevbe idesin
Tevbe ile kûlbüñi arıdasın

Çün günāhdan kendüñi pāk idesin
Terk idüp ‘ işyānı Hâkđa gidesin

Kamu düşvār işlerüñ āsān ola
Ma‘ rifet şevkıyla pes kûlbüñ tola

2205 Dā’imā Hâkđ emri üzre olsaña
Eyle olsa Hâkđ nazār kılar saña

[88a]

Döndi mevlā kûla eydür iy ğulām
Bende diyem diñle bir iki kelām

Lîki mücrim ‘ āşī bir kûlam Hâkđ⁵⁰
Umaram luţf ü seħāsıyla beķā

Ol kerīmüñ rahmeti key çok durur
Ġazabından rahmeti esbaķ durur⁵¹

⁵⁰ Birinci mısradaki “ü” bağlacı vezin gereği okunmamıştır.

⁵¹ İkinci mısradaki “hem” bağlacı vezin gereği okunmamıştır.

‘ Afv ider olmasa ŧirki ŧimsenüñ⁵²
İ‘ tiħāduñ yoħ mıdur buña senüñ

2210 Döndi mevlā didi bir gün ħulina
Vara ŧol ŧarlaya ‘ arz u ŧolina

ŧur yüri var aña bugün ŧusam ek
İllā oñat sür eküp yigil emek

Bir eyü ŧarlası anuñ varidi
Mezra‘ yidi dā ’imā aña didi

Aña ŧusam ek diyüp gönderdi ol
Varup ol ŧarlaya arpa aldı ħul

Niħün ol ħul ŧarlaya arpa eker
ŧaşdı mevlāsına serzeniŧ meger

2215 Bir gün ol ħula didi gel varalum
Nice oldı ol ŧusamı görelüm

ŧimdi vaħti oldı aña varavuz
Ĥāli nice oldı anı görevüz

Ata binüp öñine düŧdi ħulı⁵³
ŧusamı görmege ŧıtdılar yolu

Pes gelicek diñlegil mevlā sözin
ŧormaħa ħuldan yaña ŧıtdı yüzün

[88b]

Ĥanı ŧusam didi mevlā bu ħula
Ĥul eyitdi didüħün budur ola

2220 Bunı bildüm arpadur didi aña
Ĥanı n’itdüñ ŧusamı direm saña

⁵² “‘ Afv ider ŧirki olmasa bir ŧimsenüñ” M.

⁵³ ata: atına M.

Didügi tarlaya arpa ekdi ul
İtmedi mevlā didügin anda ol

Key atı ul‘ āil ü dānāyidi
Dile mevlāsına ol ul ne didi

ul didi umarımum Őūsam bite
Arpa bitmiş bilmezem olmiŐ n’ite

Didi mevlā kimse gördüğümi var
Bir kiŐi arpa eküp Őūsen umar

2225 ul didi ün Hāa ‘ āŐi olasın
Şanma Hādan anda rahmet bulasın

‘ ĀŐiyiken sen umar mısın Hāa
Ol saa luı seāsıyla baa

unki ulından bu sözi diledi
Ah idüp mevlāsı ol dem iledi

Pes te‘ accüp parmağını ıŐırup
Āzad itdi ol ulı destūr virüp

Bindügi atı bile virdi aa
Yola girüp gitdiler evden yaa

2230 Dönmege oldı sebeb Mevlāsına
Sen de ulsun dut yolu evlāsına

urııl bir sen daı a gözini
oğrı utđıl Hāa Őıd u özini

[89a]

Cümle halk senden naşihat alalar
Rabbına inŐāfla tevbe ılalar

alma afletde gzn aup uyar
afil olan sırr-ı Hadan ne tıyar

Arpa bulur arpa eken yirine
Arpa ekp Ősen umup yirine

2235 Yirine diken eken diken bulur
AŞlı oldur pes anın diken olur

Her ne taŐŐil iderise bunda ul
Gine air anı bulur anda ol

Zire dnya airet mezra' ıdur
Airetn ecrinn mezra' ıdur

lla Őeytan aa bunda yaıdur
Zire kim bu mezra' u ol zaıdur

Key Őaın dnyı dirmesn kelg
Bu szm hoş dile gel itme lg

2240 Yirine buday eken anı bulur
Cennetn yirine yidi baş olur

Her birinde bil ki yz dne bulur
Yidi başdan yidi yz dne olur

Gel hisb eyle yidi yz dnedr
Hkmet zredr daı bu ya nedr

Őlese bir ayrı Allh on yazar
Luf [u] falı birle ' mln bezer

Bir gnh yirine gine bir yazar
Maza falıdur ulı geri azar

[89b]

2245 Çünkü budur ‘ādeti luṭfı Hāḫuṅ
Siz de Hāḫḫuṅ luṭfına göre baḫuṅ

Hāḫḫa ‘āṣī olmağıl gel ol muṭī‘
‘Āṣī olmak Hāḫḫa ineṅ şey bedī‘

Pes şevābuṅ birisine on olur
Yüz olur onısa şanma dūn olur

Daḫı bundan geḫse diṅle ne ola
Yüz şevābile biṅüṅ ecrin bula

İmtiṣāl it Hāḫḫa işleme günāh
Gerçi Hāḫ itmiş günāhuṅı penāh

2250 Hāḫı görse her kaçan bir ‘āṣī ḫul
Bir günāhı gizlü idüp işler ol

Ḳorkı yok Hāḫdan o ḫalḫdan utanur
Hāḫ görür Allāh anı görmez şanur

Ḳamu yirde Rabbi ḫod ḫāzır durur
Her işine ḫulınuṅ nāzır durur

Utanursın bāri çün Hāḫdan utan
Yir gögi ḫudretile oldur ṭutan⁵⁴

Hāḫa gizlü âşıkāredür aṅa
Rabbuṅı görür gibi utansaṅa

2255 Bu ḫaṣīde görünce ider beyān
Hāli nefsuṅ bunda dinilmiş ‘ayān

Çünkü bunu işidüp diṅleyesin
Hālūṅe inşāf idüp aṅlayasın

Ḳaṣīde

⁵⁴ Mısırada yer alan “ü” bağlacı vezin gereği okunmamıştır.

Yā nefsi şabren bimā kad kadderallāh
Fe-li-sellimī teslimi fe'l-ḥākimu vellāh

[91a]

Kem şiddetin tūriḳat cuvḫu'l-ḫalām
Femā teneffese'l-şubḫu ḫattā ferrecellāh

Yā nefsu lā-taḫnetī 'usren velā yusren
Şumme'ş-şükurī ni' meten fe'r-rāziḳullāh

2260 Yā fāriḫan bi'l-me'āsī 'inde ḫalvetihi
Emā 'alimte bi-enne'ş-şāhidellāh

İnne'z-zenūbe'l-lazī kad demteḫā kutibet
İn-kunte enseyteḫā lem yensehallāh

Māzā cevābuke yevmen lā-herūbe lenā
İllā ileyhi izā nādā binā Allāh

Vemā' tizāruk ve'l-a' mālu ḫahireten
Ve'n-neru bāriḫetun ve'l-ḫākimu Allāh

Vellahi mā-leke ḡayrullahi min eḫadin
Ve-lā yuḫibuke illā kad kadderelāh

2265 Tūb yābnu ādem ente'l-yevme fi-mūhelin
Ve's-tagfirulahe inne'l-ḡāfirellāh

Şumme'ş-şalātu 'ale'n-nebiyyī Muḫammedin
Mā-zemzeme'l-ḫādī yevmen bi-zikrillāh

Diḫle ne dir gine merdūd u la' in
Uyma iḡvāsına şeyṫānuḫ şaḫın

Dir saḫa ölünce mūhlet virdi Ḫaḫ
İrişince 'ömrünüḫ aḫiri cāḫ

Zevkunu sür dağı 'ömrün çok durur
Belki yüz yıldan dağı artuğ durur

2270 Ahir 'ömründe tevbe idesin
Pes günāhuñdan arınup gidesin
[90b]

Anı böyle diyüben mağrūr ider
Sözi fāsīd kendü fitne gör n'ider

Bu günün yarına bir hoş günü var
Her günün bir dürlü bir 'unvānı var

Çünkü Hāğ virdi elüne ihtiyār
Rağş urup 'ıyş eyle dön eflāk-vār

Bir gün ölürsin gider cānun hemān
'Ādeti çarhuñ budur virmez amān

2275 Çün gidersin 'işret ü zevk idegör
Bāri zevkuñ eyle andan gidegör
Dağı 'ömrün çok idersen de günāh
Tevbe kıluban idesin bir gün āh
Çünkü bildün fānī dünyānı qarār
Zevkunu sür dir saña it kesb [ü] kār

Līk azdura seni bu niyyeti
İtdüre 'işyān u cürm ü şirreti

Şok kişi kim haşre ol kābil olur
Qalbi Hāğkuñ emrine mā'il olur

2280 Līki nefsine uyuban tayana
Aldanup şeytāna it [ü] hayına

Anlara nāṣih olup iğvā virür
Her birine i' tiḳādınca girür

Bilmez ol bī-çāre mevt virmez āsān
Zīre gāfildür öñin gözler hemān

Gözedür ancak işinüñ öñini
İllā bilmez n' olısdur şoñ[ın]ı

[91a]

Zīre şeytān aña eydür iy kişi
Ḳuşşa alma ḳo bu ḳaygılı işi

2285 ' Afv ider dir ol kerīm olduğıçun
Pes su' āl idüp saña dimez niçün

İşle her ne işleseñ ol ' afv ider
Cürm ü ' işyānuñ senüñ aña n' ider

Tā' atüñle ne kemāl artur aña
Diyüp ider dürlü iğvālar saña

Dañı ' işyānuñla dir ne eksülür
Böyle demekle saña ol yol bulur

İkisinden aşşı yoḳ dir hem ziyān
Ya' nī pend idüp saña ider beyān

2290 Cümle eşyādan ğanīdür ol kerīm
Pes ḳışāş idüp saña olmaz garīm

Fitne-i şeytānıdur bu cümle hep
İçi bakır taşı altun u zeheb

Kendüzi maḳhūr u merdūd oldu çün
Pes seni yoldan ırar anuñiçün

Uymağıl şeytāna ğafletden uyan
Urmadın tūr aġzuña şeytān uyan

Pes gözün aç Raĥmetullāha boyan
Yolda qalmaz ĥīle-i nefsi tuyan

2295 Şol kişiler ĥaşre kâ'ıl olmaya
Nefse uyup Ĥaĥķa mā'ıl olmaya

Anlara diñle nice iġvā virür
Anlaruñ nice mizācına girür

[91b]

Anlaruñ da size ĥālin diyelüm
Diñleñüz anı daĥı söyleyelüm

Eydür ol dem cismüñüz qabre gire
Aşlı yirden gine aşlına ire⁵⁵

Cismüñüz topraķ olup çürür gider
Ĥaĥ Te'ālā cümle hep böyle ider

2300 Cānuñuz ĥaşr oluban görmez elem
Ĥaşmuñuz çünkim degül saġ u selem

Cümle süñüklerüñüz olur remīm
Ya neden içersenüñüz mā-i hamīm

Pes ĥisāb olunmaya yevmü'l-ķıyām
Zīre kim ten ĥaşr olup bulmaz ķıyām

Böyledür çün bildüñüz olmaz 'azāb
Ol ki ĥaşr olmaya olur mı 'iķāb

Şirrete ĥoş idüb[en]dür özini
Gör[esin] merdūd la'īnüñ sözini

⁵⁵ Mısrada yer alan “çün” edatı vezin gereġi okunmamıştır.

2305 Aña âdem oğlı miskîn aldanur
Anı gerçek söyledi düstı şanur

Duta şeytānuđ qabiḥ aqvālini
Şonra bilür nice olur ḫālını

Yitişür bir gün ecel nā-gāh aña
Tevbeyi ol arada qandan aña

Zire iricek irer ol aņsuzın
Pençe urur darb-ı desti geņsüzün

Pes ecel yaşduğına qor başını
Terk idüp oğul u qarındaşını

[92a]

Hıç birinden çāre bu kez bulamaz
Ensi endüp n'idesini bilemez

2310 Çünki aḫir oldı 'ömri n'eylesün
Yitmeyicek qudreti ne söylesün

Qudreti qalmaz birine söyleye
Bunlara bāri vaşıyyet eyleye

Gözleri gözler bu kez dört yanını
Qaşd ider şeytān o vaqt imānını

Anuğ ol vaqt yüregi yanar qatı
Zire irmişdür ḫarāret şirreti

Pes o vaqt şeytān [ana] fırsat bulur
Almağa imānını meşğül olur

2315 Çāre budur qaçasın Ḥaḫdan yaña
Diņle bu ođüt saņadur hem baña

Her günâhdan tevbe eyle gel beri
Tâ olasin nâr-ı kübrâdan beri

Der-Beyân-ı Talebi'ş-Şeytâni İmâne'l-Mü' mini Hâlete'n-Nez' i

Şöyle aḥbâr içre geldi bir haber
Anı dinleḡ diyelüm iy mu' teber

Hâlet-i nez' içre İblis irişür
Almağa imâni ol dem dürişür

Başı ucından gelüp tiz oturur
Bir kadeḡ suyu elinde götürür

2320 Ol kadeḡ kim içi toḡtolı şarâb
Ne şarâb içi tolı belkim ter-âb

[92b]

Âdem oḡlı şüretine vurunur
Şekl-i âdem şüretinde görünür

Çünkü âdem şüretinde görine
Tüş olıcaḡ mü 'minüḡ gözlerine

Anı mü 'min göricek âdem şana
Ya' nî kim iş ü qarındaş şana

Şudılar alup bu kez andan içe
Şirret u ḡuşsa vü kürbetde geçe

2325 Fitnedür ḡâyındur anı bilmez ol
' Âciz ü miskîn olup n'eyleye ḡul

Kibr ü kîn anuḡ içi kendü foḡül
Nefse uyup olmaḡıl şeytâna ḡul

Şaşırup ḡiç fırsatın ırılmaz ol
Kimseye şefḡat ' inâyet ḡılmaz ol

Mü'min eydür vir getür şudan baña
Bu la'înün gör nedür sözi aña

Aña eydür virmezem şudan saña
Uymayınca sen mu'î' olup baña

2330 Tañrı iki di diyüp söyler aña
Böyle dirseñ dir virem şudan saña

Kaşdı irgüre dälâlet mü'mine
Mü'mine şirk itdüre Allâhına

İtmese mü'min icâbet sözine
Tiz gelür ayağı ucuna gine

Diñle ol tañrık idüben şuyını
Turş idüp yüzini şekl ü hüyını

[93a]

Depredüp şuyın kadehde dir yine
Şu gerek mi diyü eydür mü'mine

2335 İsteyücek şuyı andan mü'min'in
Mü'mine diñleñ ne dir bu gör la'în

Eyle tekzib enbiyâyı diyiser
Ya'nî imânın anuñ isteyiser

Ger şekâvet irişürse ol kula
Tuta şeytânun sözün merdüd ola

Zire şabr olmaz şusuzluk hâline
Hağ meger 'inâyet ide kulına

Ger icâbet eyleye 'âciz kalup
Añır ol kâfir gide mağbün olup

2340 Çünki hālün bu ola nāz u niyāz
 Hāqqa yalvarup diyesin el-‘iyāz

Yā İlāhi şaqla mü ’min kullarun
 Zire ol vaqt tākati yok bunlarun

Çünki fazlun ire ol dem yā Mu‘in
 ‘Āciz olup kıala merdūd u la‘in

Şol kişiyer ger sa‘adet irişer
 Hāq Te‘ālādan ‘ināyet yetişer

Aşlā İblisün sözün kılmaz kabūl
 Sözi bir pula dağı almaz ol

2345 Fikr idüp öñün işinün hem şonun
 Redd idüp şeytānı aldırılmaz öñün

Nice redd itmez sa‘adet ezeli
 Geldi ol dem yitişüp kāl u belī

[93b]

Zire fazlın irgürüpdür tā ezel
 Cümle mü ’min kullara ol Lem-yezel

Anı şaqlar gine aḥir vaqte dek
 Luṭfa iren kıurtulur yok buña şek

Anuñiün buldı fazlun mü ’minin
 Ger velī vü ‘ām u hāş u ecma‘in

**Ve fi’l-ḥaberi “yeciu’ş-şeytānu ileyhi ‘inde resihi fe-yekulu utruk haze’d-dīne fe-ḳul
 ilāheyne’ş-neyne”**

2350 Bir ḥikāyet didi aḥbār içre gel
 İşidüp sen dağı bundan ‘ibret al

Ol zamān evvelde bir şeyḥ varidi
 Kıatı fāzıl kāmil ü dīndāridi

Geldi nā-gāh irişüp aña ecel
Ya' nī da' vet idiser 'Azze ve Cell

Çünkü irdi hastalık za' f ü melāl
Kudrete cisminde kalmadı mecāl

Geldiler aşhābı şeyhün ğatına
Gördiler düşmiş ecel kürbetine

2355 Şordılar şeyhe nedür hālün senün
Rāhat-ı cismün nice cān u tenün

Döndi şeyh eydür baña yitdi ecel
Va' de itmişdi bunu 'Azze ve Cell

Bunca vaktüdür görmemişdüm böyle hāl
'Ömrüm ahir oldu kalmadı mecāl

Va' desi şadıkdur anuñ bī-gümān
Mü'min olan itmeye şekk ü gümān

[94a]

Böyle diyüp oldu meşğül işine
Diyevüz ne geldi şeyhün başına

2360 İlk mürīdün hālini söyleyelüm
Şonra şeyhün hālini de diyelüm

Didiler ne hāl ola işbu şıfāt
Geldi mi yoħsa irüp vakt-i vefāt

Başı ucına bular üşmüşidi
Sokr-i mevte bu şeyh düşmüşidi⁵⁶

Tiz şehādet aña telķin itdiler
Ol arada diñle n'oldı n'itdiler

⁵⁶ Mısranın vezni bozuktur.

Pes şehādet idicek telķin aña
Yüzini zāhid çevürdi bir yaña

2365 Gine telķin itdiler ikincide
Diñle anı da diyem nice ide

İtmedi tevĥīdi yüz çevürdi ol
‘Avn-i Haķ ire meger diye anı ķul⁵⁷

Zire bir vaķtdür ki ol vaķt ķatı ır
Uysa şeytāna kişi key ķatı ‘ār

Niceler İblise uyup ide ķabül
Olmasa Haķdan ‘ināyet n’ide ķül

Diñle üçincide zāhid n’eyledi
Dimezem diyüp bulara söyledi

2370 Çün şehādet itmedi hurşid ü māh
Didiler vāĥasretā nic’ola āh

Şeyĥümüz böyle olıcaķ n’olavuz
Ya nicesi Haķ rızāsın bulavuz

[94b]

Cümle ‘uşşāķ itdiler şavtile āh
‘Aķlı gidüp şanki oldılar sefāh

Düşdiler ġaş oluban ol dem yire
Çevresi ġulgule oldu dāyire

Cānlarından geçdiler bī-zār olup
Hep serāsem oldılar şaşup ķalup

2375 Seyl olup ġöz yaşıla aķdı miyāh
Bitdi ol yaşıla yirlerde ġiyāh

⁵⁷ Mısranın vezni bozuktur.

Şol kadar feryādıla kılındı āh
Gök yüzi oldı düüninden siyāh

Çünki bildüğüz mürīdün ħālını
Diñleñüz şeyĥün diyem aĥvālını

Şeyĥ ifākāt bulup açdı gözini
Tiz bulardan yaña dutdı yüzünü

Geldi zīre ‘aqlı ol dem başına
Bağdı zāhid gözlerinün yaşına

2380 Didi nesne mi didüm yoĥsa size
Yaşınuz aqmış meger yüzünüze

Baňa diñ bir nesne söyledümise
Eydivirün her ne kim didümise

Cümlesi diyüp ne‘ am çağrışdılar
Āh idüp ol zāhid üzre düşdiler

Didiler tevĥīdi telķin eyledük
Ya‘ nī üç kere bu sözi söyledük

Tağrı birdür ol Rasül Ĥağdur didük
Ėayrı Tağrı hergizin yoğdur didük

[95a]

2385 İkisinde sen çevürdün yüzünji
Līk işitmedük aşla söziñi

İllā üçincide dimezem didün
Bilmesüz bu sözi niçün söyledün

Bunlara diñleñ nice virdi cevāb
Didi ol v‘ allāh ā‘ lem bi’s-şevāb

Baḡa İblīs geldi ol vaḡt söyledi
Bir kadeḡ diḡleḡ elinde n'eyledi

İrişüp saḡ yanuma geldi la'ın
İllā Ḥaḡ faḡlı baḡa oldu mu'ın

2390 Ol kadeḡ içinde şanursın şu var
Pür-ḡayāl içinde görünür şu-vār

Bir kadeḡ buzlu şudur elde tutar
Furşatın bulsaydı imānın utar

Şūret-i ādemde geldi didi ol
Gelmedin sen de bu ḡāle ḡāzır ol

Didi ḡācet mi şudan şimdi saḡa
Ḥācetümdür şu gerek didüm aḡa

Diḡle ol merdūd ḡāyin n'eyledi
Şol ki lāyık kendüye anı söyledi⁵⁸

2395 'İsā Taḡrı oḡlıdur di didi ol
Redd idüp sözini itmedüm ḡabūl

Ayaḡumdan yaḡadan geldi yine
Gine evvel didüḡin didi gine

Taḡrı yoḡ di didi üçincide ol
Redd idüp ḡiç itmedüm [anı] ḡabūl

[95b]

Ḥāyini sözile bed eyledüm
Ḥaḡ 'ināyet kıldı ḡoş red eyledüm

Çünkü red itdüm [anı] ḡiç tırmadı
Eḡdi yüzün başını ḡaldurmadı

⁵⁸ Mısranın vezni bozuktur.

- 2400 Tiz elindeki yire urup hemān
 Turmadı katumda ayruḡ bir zamān

 Sürçe düşe gitdi pes ağlayuraḡ
 Redd oldıyla cigerin taḡlayuraḡ

 Sizi redd idüp dimezem dimedüm
 Belki ol şeytānı redd idüp didüm

 Ben o vaḡt anuḡ sözün redd eyledüm
 Dimezem diyü sizünçün dimedüm

 Nefsü'l-emrde lik Allāh itdi redd⁵⁹
 Şıdḡ u tevḡidümi aḡa itdi sedd
- 2405 Dimezem didügüm olaydı bilün
 Siz de bu ḡāle göre yaraḡ kılun

 Ol dem içre tiz şehādet eyledi
 Taḡrı birdür ol Muḡammed Ḥaḡ didi

 Böyle diyüp cān teslim eyledi
 Ḥaḡḡa ol dem cānını işmarladı

 İrdi şeyḡ yüz şuyıla Allāhına
 Ḥaḡ Te'ālānuḡ ulu dergāhına

 Ḳalısar cennetde yarın ḡālidin
 Düşmeninden ḡorḡup imān u dīn
- 2010 Key kesidür kürbeti mevtinde cān
 Saḡ u sālīm ḡurtarup bula amān

 [96a]

 Çünki baḡşunı oldı imāne'l-amān
 Şaḡla mü'min ḡullarunı ol zamān

---

⁵⁹ itdi redd: redd eyledi M.

Pes o vaqt mü 'min kuluñ kurtulalar
Raḥmet ü luḥfuñı şeksüz bulalar

Çünki fāzıllar işi böyle ola
Var kıyās it ' aşınuñ ḥāli n'ola

Ve ḥukiye enne [Ebu Ziyād] “ez-zāhide lemmā ḥaḍeretu'l-vefātu şadaqatun vehuve fi sekerāti'l-mevt”

Gel kıyās it buña göre ḥālünji
Bāri tevḥīdile ögret dilünji

2415 Tā ki ol vaqt geñez ola saña
Dā 'ima tevḥīde meşğül olsaña

Zīre tevḥīd ehlini iltür Ḥaqa
Her ki irdi irtedi anuñla ḥaqa

Çünki tevḥīdile iricek Ḥaqa
Ḳalısarsın ḥālidin fi'l-beḳā

Cennet içre göresin didār-ı Ḥaḳ
Ṭola ḳalbün şevḳıla envār-ı Ḥaḳ

Der-Beyan-ı Şevāb-ı Tevḥīd-i Bārī Te'ālā

Bir naşīḥat iderem diñle **Sinān**
Ṭutariseñ bulasın Ḥaḳdan cinān

2420 Söziñi ḥatm eylegil tevḥīdile
Ḥoş niyāz it Ḥaḳ rızāsını dile

Söyle hem anuñ şevābını bile
Lafzını nazm eyle ḳalb diliyile

[96b]

Tā ki tevḥīd ehl-i ṭālib olalar
Bī-ḳıyās ecrini yarın bulalar

Diñle tevĥîdüñ şevâbı nicedür
Cürmine ‘aşîlerüñ irincedür

Bir rivāyet eyledi ĥazret ‘Alî
Evliyānuñ başıdur bil ol velî

2425 Ĥaĥ Rasûlinden rivāyet eyledi
Ĥoş ‘Alî tebliğ ġāyet eyledi

Ĥaĥ Rasûli diñle bunda ne didi
Nicesi mü ’minlerüñ ĥaydın yedi

Bir direk yaratdı didi ol Ĥuda
Diñlesünler diyelüm bay u gedā

Beş ‘arşuñ altına irmiş inān
Aşağısı yidi ĥat yirde i cān

Balıĥuñ tā irişince zahrına
Yidi yir altına yirüñ ĥa‘ rına

2430 Dise lâ-ilāhe illāllāh o ĥul
Lîk şādîĥ niyetiyle dise ol

Hem Muĥammed Ĥaĥ Rasûli ĥulıdur
Sevgülüsıdür Ĥaĥĥuñ maĥbûlidür

Diñle nice şun‘ ider ol pâdişāh
Cümle ‘ālemden ġanî olan İlāh

Ditreyüp ‘arş deprene ol dem ‘imād
Dise lâ-ilāhe illāllāh ‘ibād

Ĥaĥ Te‘ālā diye yā ‘arş sâkin ol
Ditreyüp olmaya sâkin lîkin ol

[97a]

2335 Diye ‘arş yâ Rab nice sâkin olam
 Kudretüñ kabzında bir ‘aciz kulam

Yarlıgamaduñ olaruñ suçını
 Birisin yahūd ikisin ucını

Gerçi itdiler şehâdet kullaruñ
 İllâ ‘afv olmadı suçı bularuñ

Hâk Te‘âlâ diye yâ ‘arş-ı ‘azîm
 Dañi sükkânü’l-semâvât-ı muķîm

Yarlıgadum dir şehâdet ideni
 Zîy Kerîm Allah u Settâr u Ğanî

2440 Ger günâh ola şağîr ü yâ kebîr
 Yarlıgadum diye Allâhu ķadîr

Dañı sırrile ola yâ âşıkâr
 Nefse uyup anı itmişdi şikâr

Diñle bir dañı diyem bunda şevab
 Şıdķıladı bu durur nehic şevâb

Bir kişi Allâhı tevĥîd eylese
 Birdür Allâh diyü tefrîd eylese

Dise lâ-ilâhe illallâh ol
 Lîk hoş ta’zîmile dise bu kul

2445 Niyyet-i ĥâliş ile hoş şıdķıla
 İtse bu tevĥîdi şöyle ‘ışkıla

‘Afv ide dört biñ günâhın ol kerîm
 Zîy keremler işi Raĥmân u Raĥîm

Çün kefâret ola dört biñ Rabbuña
 Pes gerekdür şükr idesin Tañruña

Bu günāhlar hep kebāyirden ola
Şanma kim anı şağāryirden ola

[97b]

Didiler anda günāh bulunmasa
Bu didüğümüz gibi olunmasa

2450 Dağı anuñ ehlinüñ de yarlıgar
Hep kebāyirden durur şanma şığār

Zire anuñ raḥmeti key çok durur
İşi ‘afvdur aña ‘afv lāyık durur

Hoş sever ol suçları ‘afv itmegi
Kuliseñ sev suçları maḥv itmegi

Hem Ḥudāü’l- ‘afv didi yā Muştafā
Ya‘nī her kim ‘özr ide eyle vefā

Şuçların ‘afv eyle ‘özrin kıl kabūl
Tā ki ḳalbi münkesir gitmeye ol

2455 Çünkü tevḥīdün şevābın dinledün
Hoş teğafül eyledünse anladun

Sözümüz tevḥīdile olsun tamām
Tā şefi‘ ola bize Faḥrū’l-enām

Birdür Allāh aña şānī yoḳ durur
Hem Rasūli ol Muḥammed Ḥaḳ durur

Her ne didiyise ne gönderüp ol
Enbiyādan ḳamusın itdük kabūl

‘Ömrümüz yā Rab iricek ḫatime
Rūzī ḳal tevḥīdi dil ü zātına

2460 Fazluñile saklağıl ĩmānumuz
Dĭn ü İslām eyledük dĭnümüz⁶⁰

[98a]

Dā'imā Hağdan iren luş u ' ařā
Şuldan olan dāyima şehv ü řařā

Yoğiken bir zerre istiřkākumuz
Virdüñ ĩmānı bize iy řāhumuz

Şakla ol demde bizüm ĩmānumuz
Çünki İslām dĭni anuñ dĭnümüz

Zerrece fazluñ umaruz yā İlāh
İy mürüvvet ıssı cömerd pādiřāh

2465 Çünki ĩmānı bize itdüñ ' ařā
Tañ mıdur ' afv idesin cürm ü řařā

Şamudan ĩmān ' ařāsı uludur
Şuçı ' afv itmek saña sevgülüdür

Ol Muşammed ĥürmetiçün yā Kerĭm
Şuçumuz ' afv eyle çün sensin Rařĭm

Anladuñ mı miskĭn ādem oğlını
Görince luş eylemişdür ol Ğanĭ

Řut anuñ emrini çün oldur Rařĭm
Pes saña göstermeye nār-ı řacĭm

2470 Ol ki mü'min ola şutar emrini
Hağ rızāsında geçürür ' ömrini

Her ki mü'mindür Hađķuñ emrin řuta
Bĭ-řisāb ol cenneti yarın uta

⁶⁰ Mısranın vezni bozuktur.

Toğru tutup yolını ma' bŭdına
Uymaya hiç nefsinŭğ maqşŭdına

Nefs ũ şeytānile pes ceng eyleye
Fitne meydānın aña teng eyleye

[98b]

Dā'imā ceng eyleyŭp ide kıtāl
Tā aña mŭnkād ola ol bed-fi' āl

2475 Dŭn ũ gŭndŭz eyleye ħarb-i ŧedīd
Cānını aħir virŭp ola ŧehīd

Sen de gel nefsŭğle ceng eyle **Sinān**
Tā naŧīb ola saña Ħağdan cinān

Nefsŭğŭğ kes başını virme amān
Bir nağar bir lahza gŭsterme zamān

ŧoğ nedāmet aŧŧı qalmaz bil saña
Ŗlmedin ol yarağŭğı kılsaña

Bŭyledŭr yaŧı qatılmaz yaŧına
Āh idŭp urdı elin tiz başına

2480 Dŭndi eydŭr kime sŭylersin sŭzŭğ
Kendŭğ ıŧlāğ eyledŭn mi hiç Ŗzŭğ

Bunca idersin naŧāyih qālile
Bāri iz' ān eyledŭn mi ħālile

Gel muvāfiğ eyle fālŭn ħālŭğe
ŧevğ-ı enhār ağdı bile dilŭğe

Qālŭni ħāl eyle ħālŭğ eyle ħal
Tā nağar ide saña 'Azze ve Cell

Olmasa k̄ālūñ muvāfık h̄ālūñe
Çekme zaḥmet güç götürüp dilūñe

2485 K̄ālümüz ne ola yāḥūd h̄ālümüz
Ḥaḳ şunmaḳ durur ancaḳ elümüz

[99a]

Bu za‘if şunup elin fazluñ umar
Kimseden ummaz gine senden umar

Ol elin anuñiçün şundi saḡa
Zire yoḳdur ġayrıdan çāre aḡa

Pes umar fazluñ ire iy Bir ü Bār
Nefs elinde ḳalmaya maḡlūb u zār

Ḥoş şifātın arıdup nefsinūñ ol
Tiz ümidile tuta ḥaḳkānī yol

2490 Şöyle bil kim her şifāt dünyāda var
Muttaşıfdur nefis alup andan şuvar

Her kişinūñ nice ḥūyı varise
Göñli fikri dili her ne dirise

Ol şifātla nefsi olur muttaşif
Her birisi birbirine muḥtelif

Pes tatarsa müfterisden bir ḥū ol
Muttaşif anuñla olur nefis fuḫūl

Her ne ḥūyı ‘ādeti üzre olur
Şūret-i nefsi o şekl üzre bilür

2495 Bir kişi nefsinı taḥliye idüp
Anı taḥhīr itse telciye idüp

Ğıll ü ğışdan arıda çün nefsini
Kişi ol vaqtin bilür bil Rabbini

Qalbinüñ āyinesi şāfi olur
Rabbını āyinede görüp bilür

Andan ol Haq yolına olur revān
Her kimesne t̄alib ü p̄ir ü cüvān

[99b]

Ṭoğrı t̄utup gözedür menz̄ilini
Māsivādan men' ider hem dilini

2500 Menzil almaz t̄alib olmayan kişi
Bil ki mürşidsüz tamām olmaz işi

Muṣṭafāya ilter irşādile ol
Ya' n̄i irşādile olur Haqqa yol

T̄alib olan dün ü gün gider Haqa
Küllü şey-i hālİKü oldur beqā

Qoma mürşid etegin elden **Sinān**
Ṭut beqā yolını sen de hem-cünān

Sen daħı maṭlūb-ı Haqqa yitesin
T̄alibiseñ şorma keyfin nitesin

2505 'Azm-i maqşūd eyle eldeyken zafer
Kim beqāya itmedin rūḥuñ sefer

Mürşidümüzdür bizüm Sulṭān Em̄ir
'Āleme nūr eylemiş anı Qad̄ir

Himmetile 'azm idüp Buḥāradan
İntikāl ü seyr idüp ol aradan

Milket-i Rūma o nūr oldu gelüp
 Halka irşād eyledi şer‘ [i] olup⁶¹

Pes Buḥāradan idüp ‘azm-i sefer
 İtdi Rūma yūmn ü himmetle nazar

2510 Pür-edeb hem muttaşıfdı hulkıla
 Hoş nizām şer‘ iderdi halkıla

Bu za‘ ifūn mesnedi Sulṭān durur⁶²
 Hem muḥibdür aḡa andan dem urur

[100a]

Pes anuḡ rūḡından istimdād idüp
 Tālib-i Ḥaḡ ola izince gidüp

Pek tutup hem silsilesi etegin
 Ceng idüp öldüre nefsi segin

Yıḡa nefsi ḡal‘ asınuḡ tāḡını
 Hoş teferrüc ḡıla cennet bāḡını

2515 Arıdup çün nefsinı işlāḡ ide
 Māsivāllāhı ḡoyup Ḥaḡḡa gide

Her işinde Rabbını ḡāzır bilür
 Ḥamu ‘ālem ḡalkına nāzır bilür

Ḥaḡḡı aḡup her nefes ḡaḡyet ide
 Pes recāyı ḡavfıla Ḥaḡḡa gide

Döndi bu göḡlüm gine ider baḡa
 Bir naḡīḡat eyderem diḡle saḡa

Gel berü aḡladuḡise bu sözi
 ‘Azm idüp maḡḡūda ḡoḡrı tüt yūzi

⁶¹ eyledi: itdi M.

⁶² Mısrada yer alan “ol” sıfatı vezin gereḡi okunmamıştır.

Mülk kimindür diyü itdükde hıṭāb
Kim vire Allāhına ol gün cevāb

Ḳalmanı sözüm meger Ḥaḳdan kerem
‘Aczile eydem tazarru‘ lā-cerem

Anda fazluṅla meded kıı yā İlāh
Mülk kimüñdür didüḡüñ vaḳtde i şāh

2535 Yoḡsa fazluṅla irişmezse meded
Ḳaluruz hışmuṅ içinde bī-‘aded

Anda zīre virmeye kimse cevāb
İllā Ḥaḳ vire cevāb idüp hıṭāb

[101a]

Mülk bugün Vāḡid ü Ḳahhāruṅ diyüp
Ḥükm ide birlüḡine faḡr eyleyüp

Kimine fazlı irişüp şād ola
Cennete yarın gelüp ābād ola

Kimisi ḳahrında ḳala tā ebed
Heft [ü] rüz yevm ü sa‘āt bī-‘aded

2540 Yā İlāhi yā Raḡīm ü yā Ḥalīm
Sen naşīb eyle aṅa ḳalbin selīm

Hem dilerem eyle tevfiḳuṅ refiḳ
Beni ḳurtar zenb-i deryadan ‘amīḳ

Gerçi kim çoḳdur günāhum ḡaddi yoḳ
Bu degüldür raḡmetüñden ola çoḳ

Ol ḡabībüñi bize eyle şefi‘
Ḳamu ḡalḳdan anı çün kılduṅ refi‘

İy hamî' cürüm ü ' işyānı ' afv
Nice suçlar ' afv iden Allāhu hüv

2545 Korkaram ' izz ü celālünden İlah
İrmeye luṭfuṅ baṅa olam tebāh

İy Hudā ya fazluṅı ırgür aṅa
Tā selīmü'l-ḳalb olup vara saṅa

Çün saṅa dutdı ümīd ile meded
Ḳıl aṅa luṭfuṅ seḫāsından meded

Hem kıyāmetde aṅa itme ' itāb
Daḫı itdürme ḫisābile ' azāb

Ḳamu ecrümini anuṅ ' afv eylegil
Raḫmetüṅ ḫüyla anı toylaḫıl

[101b]

2550 Atasıyla anasını hem bile
Zire çoḫdur raḫmetüṅ gelmez dile

Daḫı mü'min ḫullaruṅı yā Kerīm
Çün didüṅ aduṅı Raḫmān u Raḫīm

Çün Kerīmü'z-zāt olan sen yā İlah
Vir saṅa lāyık olanı pādişāh⁶³

Yaraşuḫyorur saṅa ' afv idesin
Bu za' ifüṅ cürmini maḫv idesin

Nice ' işyān işledüm cürmi ' azīm
Sen bilürsin ḫamu işüm yā ' Alīm

2555 Geçdi ' ömrüm ḡafletile bilmedüm
Bir saṅa yarar işi ḫiç ḫılmadum

⁶³ Mısradaki yer alan “iy” edatı vezin gereği okunmamıştır.

Bî-nihāyet eyledüm yüz arasın
 H azret ne egmed m h i varasın

‘  aciz oldum bilmezem kim n’iderem
 Yüz arasın ele alup giderem

Bunca kıldum cürmi gizlü aik r
 Nefse uyup eyledüm kesb   ik r

Pes umaram ‘afv idesin yarına
 Bu za‘ if n almayup ularına

2560 H ddi yodur ramet n n bilürem
 S z mi tekr r anuc n ıluram

Ne sözüm var iy H ud  yalvaraca
 Ne yüz ola h azret ne varıca

Ramet nden kesmezem l kin  m d
 H aa lufun dan ılasın b - m d

[102a]

Y  İlah  saa kıldum iltic 
 Umaram falu ire gündüz gice

N’eyleyeceg m bilemen n’iderem
 D d m All h All h idüp giderem

2565 Giderem All huma yalvarura
 Ram ide All h ola kim varura

Umaram bir gün alasın elümi
 Sen bilürsin amu gizlü h al mi

Nefse uyup n -g h d d m yire
 N -gah n  dilerem falu ire

İy Hudā tutup elüm kaldur meni⁶⁴
Raḥmetüñ deryāsına taldur meni

Daḥı cümle kıllaruñı yā Mu‘ ĩn
Raḥmetullāhi ‘ aleyhim ecma‘ ĩn

2570 Bu kitābı gerçi kim itdük tamām
İllā eksüklükle temmetü'l-kelām

İy Hudā yüz biñ şalātıla selām
Ol Ḥabībüñ rūḥına olsun tamām

Aline aşḥābına hem yā Mu‘ ĩn
Enbiyā rūḥına daḥı ecma‘ ĩn

Her ki raḥmet Ḥaḳ katında kazana
Fātiḥa oḳuya diyüp yazana

Münācāt-ı Sinān

Me fā’ ĩ lün/ me fā’ ĩ lün/ fe ũ lün

+ - - -/+ - - -/+ - - -

Bismi'l-lahi'r-raḥmani'r-raḥīm

[102b]

Berü gel iy **Sinān** eyle münācāt
Ḳabül idici oldur ḳamu ḥacāt

2575 Münācāt eylese Allāha bir ḳul
İder anuñ münācātını ḳabül

Velikin şartı var anuñ bilürseñ
Diyelüm güş idüp sāmi‘ olursañ

Ḳaçan şart gelse yirine bil anı
Tamām ider o şart meşrūf olanı

⁶⁴ Hudā: Hudāyā M.

İlahî hâcetümüz eyle maqbûl
 Kıabûl olup olavuz tâ saña kıl

Kıabûl olmaqlıguñ şartı budur bil
 Riyâdan şüpheden hâliş ola dil

2580 Eñ evvel gısl idüp hem ala abdest
 Hıkkıa yalvarup andan kıaldura dest

Çeküp hoş kıbleye kıarşı dizini
 Elin açup tuta Hıkkıa yüzini

İde tevbe cemî' işlerine
 Peşimân ola hep cünbişlerine

Helâl ola dağı anuñ yedügi
 Ne dirse gerçek ola hep didügi

Biri budur helâl ola libâsı
 Gider pes eyle olsa göñli pası

2585 Çü kıalbenden gide anuñ kıasâvet
 İrişür şevk-ı envâr-ı halâvet

Basîret gözlerin açar göñülден
 Tazarru' birle âh ider göñülден

[103a]

Göñülден dilesen Hıkkı eylemez red
 Zire ki rahmetine yokdurur sed

Giderüp hem göñülден iztirâbı
 Şaça başına ağlayup türâbı

Kıoya yüzün yire secdeye başın
 Döke hoş yiryüzine gözi yaşın

- 2590 İde kendüyi ḥalvet ḳalbi ḥālī
 Zikir tevḥīd ola ol demde ḳālī
- Bile nefsinī ‘āciz Ḥaḳḳı ḳādir
 Bile Ḥaḳdan ki her ne olsa ṣādir
- Tevazu‘ meskenetle hoş tazarru‘
 İdüp andan ide Ḥaḳdan tevafu‘
- Vü hep Ḥaḳdan ide dāyim temennī
 Dileğinden velī ide tā nebī
- Dileyüp ola maḳşudına nāzır
 Bile Allāhı her yirde ḥāzır
- 2595 Ḥaḳḳa maḳşūdını ‘arz ide her dem
 Dimeye ‘ucb idüp kāmīl-i merdem
- Diye iy bī-niyāz iy Ferd-i bī-çün
 Suçumı eylegil ‘afv dime niçün
- Kerīmü’z-zāt olan sen Lem-yezelsin
 ‘Azīmü’ş-şān ide aḫir ezelsin
- Tazarru‘ eyleye ‘aczi yüzinden
 Çıḳarmaya Ḥaḳḳı göñül gözinden
- Anuḡ ḳorḳup celālī ‘izzetinden
 Göñül açıla şevḳı lezzetinden
- [103b]
- 2600 Dönüp ta’zīm ide ol Kibriyāyı
 Göñül den silüp idüp kibr riyāyı
- Daḫı olsa anuḡ ḳalbünde riḳḳat
 Ḥaḳḳa çoḳ yalvaruban itse diḳḳat

O vaktin mü 'minüñ kadri alısar
Nekim isterse Rabbından bulısar

Du'āda aña evvel kendü özin
Geçüre ya' nī evvel kendü sözün

Geçürmezise çü evvel sözün
Ya nice kırtarur ğayrı özün

2605 Dağı emīn diye arada ğāh ğāh
Qabūl ide tā maqşūdını Allāh

Gereklüsin dileye hem du'āda
İde fā' ide tā aña du'āda

Dileye rahmet ü 'afv u selāmet
Şu kim ma'zūr ola görmez melāmet

Çü istersin buları iste bāri
Ola kim rahmet ü 'afv ide Bāri

Du'ādan hālī olma hem yüsradan
İrişe tā meded vaqt-i 'üsradan

2610 Du'āsında sözün hem ide tekrār
Tazarru' ide aňladuqça her bār

Aqall aña [di] üç kez ol murādın
Dilinden kesmeye Taqrınıñ adın

Diye yā Rab özümü toğrı tutdum
Rızānı gözedüp özüm unuttum

[104a]

Dilersen vir murādum yā İlāhi
Saña lāyıq olanı vir kemāhi

Dilerem ola maqşūda yolum tuş
 Ümīdüm bu kıomayasın elüm boş

2615 Du‘ādan her ne kim var ehl-i İslām
 Bile anup olara ide ikrām

Qabūliyyetde şübhe itmeye hīç
 Dilegin Haq viriser tiz eger giç

Mübārek vaqti hem dāyim gözede
 Haqqa yalvarup ol dem el uzada

Biri cum‘a günü ‘ıyd-ı mübārek
 Du‘ā itseñ qabūl ider Tebārek

Biri dağı anuñ vaqti seherde
 Yağūd ‘uzlet idüp olsañ seferde

2620 Dağı bağur yaqup sākin ola yil
 Qatı yiller esüben aqmaya sil

Dağı kankı maqām olursa efzal
 Olısdur du‘ā ol yirde ekmāl

Dağı beş vaqt içinde kılsañ farz
 Murāduñ soñra Haqqa yalvarup ‘arz

Qabūl olur du‘ālar iy bürāder
 Veled üzre nitekim itse māder

Mücerrebdür du‘āda vaqt-i iftār
 Bu evkānı ögüt zabt eyle iy yār

2625 Dağı hem hācetinden öñ şalavat
 Getürse irişe cāna halāvet

[104b]

Şalavât itse evvelde hem ahîr
O maşşûdına irüp ola fâhîr

Şalavât ortasında olsa maşşûd
Bilün red eylemez ol Rabb-ı maşşbül

Şalavât hürmetine Ferd-i bî-çün
Kabül ider habîbi olduğıçün

Şefî^c idine hem ol Muşşafâyı
Mürüvvet ma^c deni kân-ı vefâyı

2630 Dağı hem evliyâyı enbiyâyı
Şefî^c idine cümle aşfiyâyı

Zîre ki enbiyâ maşşbül-ı Hâşdur
Kabüliyyetde bunlar mâ-şâdıkdur

Şerâyitden çü aňduđ bir iki kaç
Qo ğaflet uyqusın gel gözünî aç

Bu deňlü kâfidür kâdrin bilürseň
Olur çok fâ^c ide ^c âmil olursaň

Tamâm idüp sözüümüz kaşş idelüm
Aşl-ı maşşûd olan aña gidelüm

2635 Şu kim Allâha qorqup buldı anlar
Şefî^c iden olardur hâşş erenler

Bular böyle olıcağ kul liyâkat
İder Rabbı du^c âdan icâbet

Münâcât idelüm idüp tazarru^c
İdelüm evvelâ Hâşdan tevekkü^c

Ola kim ire bir gün fazl-ı Raşmân
İrişe dertlüler derdine derman

[105a]

İlāhī şol ulu zātuŋ haqıyçün
Şıfātđan amu evşāfuŋ haqıyçün

2640 Şıfātđarda uludur ism-i zātuŋ
Ol Allāh ism-i zātuŋ haqıyçün

Didiler kim Muammed ism-i āzām
Ol ism-i āzāmuŋ adri haqıyçün

Bezemiş aduŋile adı vāı[ ]
Cemī[ ] i yirde ol ismüŋ haqıyçün

Cemī[ ] i mü[ ] mine vir istikāmet
Diyānetde anuŋ şer[ ] i haqıyçün

[ ] Azīmü'l-hul dimekle ögdüŋ anı
Tevāzu[ ] meskenet hulı haqıyçün

2645 Çü amu ullaruŋđan ılduŋ efzal
Anuŋ adri senüŋ fazluŋ haqıyçün

Senüŋle ol Muammed arasında
Olan [ ] ışkuŋ aŋa şevkuŋ haqıyçün

Maām-ı āb-ı avseyñ iltüp anı
Aŋa bildürdügüŋ sırruŋ haqıyçün

Şunı bilmez muarrebler nebiler
O ikmetde olan sırruŋ haqıyçün

Bu yüz biŋ hem yigirmi dört biŋ iy Hā
Nebilerle o mürseller haqıyçün

2650 Yidi at yirler ü göklerde olan
Melāyik hem muarrebler haqıyçün

Kimi dāi^c kimi sāciddür anlar
Olaruñ zikri tesbihi haqıyçün

[105b]

Ricāl-i gaybı cümle evliyālar
İlahi kütbu'l-aqtābuñ haqıyçün

Yidi iqlimi şaklamağuçün ol
Müvekkel kılasan kullar haqıyçün

Aña göster Hudāyā luṭfuñile
Cemālünji Muḥammed hürmetiyçün

2655 Qabül itmişdün Ādem tevbesini
Muḥammedi şefi^c idindügiyçün

Umar ol dağı luṭfuñ katresinden
Muḥammedi şefi^c idindi hem çün

Zalemnā nefsi yā Rab didi Ādem
Anuñ Rabbına ikrarı haqıyçün

İdüp tevbe naşūḥ Ādemle Havva
Olaruñ tevbesi şıdkı haqıyçün

İki yüz yıl ağladı bilün Ādem
Fiğān-ı nevḥa-i havfi haqıyçün

2660 Utanup baqmadı göge Çalapdan
Anuñ hilm ü hayā havfi haqıyçün

Anı yaratdı Haq kudret eliyle
Anuñ ilm ü edeb hüsni haqıyçün

Melāyikler aña kıldı sücūdı
Şu emrünle olan secde haqıyçün

Didün ismini Ādem şāfi anuñ
Anuñ ismi şafā kalbi haqıyçün

Melāyikden kılubdun anı ā'lem
Anuñ 'ilmi senüñ hilmün haqıyçün

[106a]

2665 Kāmu mü'minlere fazlun irişdür
Muhammed alınıñ nūrı haqıyçün

Daħi Mūsā dimişdür Rabb adına
Anuñ 'ışkı saña şevkı haqıyçün

Tecellī eyleyicek oldı hayrān
Anuñ hayrān özi Tūrı haqıyçün

Çü gördi anı fānī oldı Mūsā
Anuñ gözündeki nūrı haqıyçün

Senüñ derdün den ağıdı göge 'İsā
Anuñ mi'racı vü seyri haqıyçün

2670 Neler kıldı işitdün ħod naşarı
Olardan çekdügi cevri haqıyçün

Bu dünyādan 'urūc itdi semāya
Mekān-ı beyt-i ma' mūruñ haqıyçün

Aña rūḥullāh ismin itdün ıtlāb
Anuñ rūḥı senüñ zātun haqıyçün

Ölüyi diri kıldı emrūñile
Anun enfāsınun 'ıtrı haqıyçün

Ölüyi diri kıлмақ mu'cizātı
Anuñ mu'cizesi şıdķı haqıyçün

2675 Melül olmadı ol şevkuñden aşlā
Senün luţfuñ anuñ şevkı ھاқыçün

Yoluñda cān baş oynadı Yaḥyā
Anuñ şevkı saña ƣurbı ھاқыçün

Dökülüp yirlere saçıldı ƣanı
Yire aƣup düşen ƣanlar ھاқыçün

[106b]

İfākat bulmadı ھاvkuñdan aşlā
Anuñ ھاvkı senüñ fazlun ھاқыçün

Zekeryāyı ƣılubduñ iki pāre
Anuñ inildisi āhı ھاқыçün

2680 Belā bıçķısını ƣılduñ musallat
Cigerden dökilen ƣanı ھاқыçün

İnildeme diyüp itdün ھاıtānı
Anuñ şabrı saña şevkı ھاқыçün

Senüñ derdünden otlara atlara
Ol İbrahım Ƥalilullāh ھاқыçün

Giderken mancılık ƣarbile göge
Anuñ şabrı Ƥaƣƣa şükri ھاқыçün

Dile Ƥaƣdan didi ol demde Cibril
Aña Cibrilüñ irşadı ھاқыçün

2685 Ƥalab üç ھاşşadan didi Ƥalilüm
Ƥalilün ھاulleti ھاubbı ھاқыçün

Birisi bu ta'ām ihzār iderdi
Anuñ ni' metleri ھاünü ھاқыçün

İkinci dün namāzın çok kıldurdu
Şalātı secdesi nūrı ھاқыçün

Üçinci kime uğrarsa selāmı
Virürdi ھulķıla ھulķı ھاқыçün

Gör İsmā' ili ھاķ yolında n'itdi
Fidāsı ķocı ķurbānı ھاқыçün

2690 Bıcağı çaldığı demde ھاılilün
Ķoyuķ āhı iñildüsi ھاқыçün

[107a]

Bıcaķ gitmedi boyın çaldığı dem
O dem İsmā' ilüñ şabrı ھاқыçün

Velikin taşā çaldı kesdi taşı
Bıcağuş heybeti ķadri ھاқыçün

Һıķāb idüp aña kesme didi ھاķ
ھاķķuş ھikmetleri emri ھاқыçün

Didi ھاķ kesme didi kesmezem ben
ھاķķuş emrini dutduğı ھاқыçün

2695 Dağı Ya' ķūbuş ol ھüzni ھاқыçün
Cemāl-i Yusūfuş ھüsni ھاқыçün

Olubdı Yusūfuş derdinde gözsüz
Gözinüñ gevheri yüzi ھاқыçün

Diridi Yusūfum ķanı İlāhī
O dem ھاķķā münācātı ھاқыçün

Dönüp derdile āh iderdi Ya' ķūb
Anuş şol derdile zārı ھاқыçün

Zelîhâ Yusûfa itdi te' aşşuk
Olaruñ hasret-i ' ışkı haqıyçün

2700 Şefî' it bu za' îfe Muştafâyı
Muhammed ravzası nûrı haqıyçün

Dağı mü 'minlere vü mü 'minâna
Kemâl-i rahmet-i fazluñ haqıyçün

Yetimüñ gözleri yaşı haqıyçün
Yürek ü bağıruñ başı haqıyçün

Añıcak atasın anasın ağlar
Şınak gönüllerüñ hüznü haqıyçün

[107b]

Qarincuqları acıkça ağlaşurlar
Oları toylayan hüznü haqıyçün

2705 Yetim ağlayıcağ ' arş ditreyiser
' Azimü'l-' arş anuñ kadri haqıyçün

Kim ağlaşdı diye Haq bu yetimi
Niçün ağlar ne hasret böyle niçün

Melâyikler diye yâ Rabb-ı Mevlâ
Sen Â' lemsin yüce zâtun haqıyçün

Diye Haq şahid oluñ yâ melâyik
Oları avuda her kim benümiçün

Qıyâmetde olardan râzı olam
Bu söze şek getürüp diye niçün

2710 Kime varursa döküp ağladurlar
Olaruñ gözleri yaşı haqıyçün

Yürürler başı kaba yalın ayak
Olaruñ ğurbeti cevri haqıyçün

Kimesne bakmaz ašlā yüzlerine
Olaruñ qadri yoqluğı haqıyçün

Haqıkatde bular maqbül-i Haqdur
Olaruñ Tañrıya qurbı haqıyçün

Yetimüñ yalımı alçaq olur hem
Yetimi hoş tutan qullar haqıyçün

2715 Kimi görse olar boyın egerler
Görüp şefkat iden qullar haqıyçün

Muhammed başıdur kamu yetimüñ
Yetim özi anuñ qadri haqıyçün

[108a]

Yetim illā veli dürr-i yetim ol
Aña kıymet bulunmaduğı haqıyçün⁶⁵

Faqr olanlaruñ şabrı haqıyçün
Oları sevdüğüñ qadri haqıyçün

Kelāmuñ içre ögdüñ ehl-i şabrı
Qana' at ehli şol qullar haqıyçün

2720 Dimişdür Muştafa el-faqrı faħrı
Rasülüñ faqr-ile faħrı haqıyçün

Faqr bir ma'ni 'arşdan uludur
Faqrile faħr iden qullar haqıyçün

Bürüyüp başı tağuk egni pālās
Olaruñ geydügi hırqa haqıyçün

⁶⁵ Mısranın vezni bozuktur.

Dilekleri kime varursa bitmez
Olaruñ qadri yoqluğı haqıyçün

Velikin qadri hazretinde uludur
Haqquñ anlara ikrāmı haqıyçün

2725 Biline kuşanup şabruñ kuşağın
Kanā'atla geçen günler haqıyçün

Çalab virdüğine rāzı olup hoş
Olaruñ Tañrıya şükri haqıyçün

Dilile zıkr idüp dāyim Hudāyı
Olarun zıkrı tesbīhi haqıyçün

Nice günler gecerler aç u susuz
Cigerleri harāreti haqıyçün

Ciger qanını yirler acığıcağ
Ġanī göñüллерi nūrı haqıyçün

[108b]

2730 Yürüyüp 'arz-ı hāl itmezler olar
Olaruñ şabrile zühdi haqıyçün

Acıksa bağrına bağlar olar taş
Olarun nefsine zecri haqıyçün

İlāhī mübtelālar başı Eyyüb
Ža'if özi anuñ derdi haqıyçün

Şikāyet itmedi derdinde ašlā
Anuñ şabrı Haqqā şükri haqıyçün

Ki vire derdile dutmışdı ünsi
Anuñ şol derdile ünsi haqıyçün

2735 Şu kim derdile anlar mübtelâdur
Olaruñ âhile zârı ھاқыçün

Sever dertlüler inildisin Allâh
Koyuğ âhı inildisi ھاқыçün

Şular kim derdile buldılar ünsi
Olaruñ derdile ünsi ھاқыçün

Beden derdin çeken kim derd-i ‘ışkuñ
Olaruñ âhile zârı ھاқыçün

Şu kim derdüñde lezzet buldı anlar
Olaruñ lezzeti şevkı ھاқыçün

2740 Ğarīb ğor olan kullar ھاқыçün
Vaţandan dūr olan kullar ھاқыçün

Seferlerde kebâb idüp cigerler
Belürsüz adı vü şanı ھاқыçün

Çalab bul oğlını didi olara
O yolda çekdügi zaĥmet ھاқыçün

[109a]

Olara i‘ tibâr itmez kimesne
Şınuğ gönülleri hüzni ھاқыçün

Belürsüz anlaruñ nâm ü nişanı
Olaruñ ğadri yoğluğı ھاқыçün

2745 Cihānuñ murtażası ol veliler
Şu kim bellü ziyâretler ھاқыçün

Ğarīb ü alçağ [u] miskîn erenler
Belürsüz yirde yatanlar ھاқыçün

Şular kim buldı anlar Hakkā vuşlat
Olaruñ heybeti ünsi haqıyçün

Şular kim buldılar ünsünle vaḥdet
Olaruñ vaḥdeti ünsi haqıyçün

‘İbādetde arıdup cān u tenler
Hakkā münkād olan qullar haqıyçün

2750 Şular kim kendüyi maḥv eyleyüp ol
Fenā yolın tutan qullar haqıyçün

Şular kim i‘tikāf u çille ḥalvet
İdüp ‘uzlet iden qullar haqıyçün

Şu kim luṭfuñ çerāğın yandururlar
Çerāğuşu‘ lesi nūrı haqıyçün

Olar kim şāhibü’l-ḥayrāt erenler
Seḥā ehli ḡanī qullar haqıyçün

Tevāzu‘ meskenet birle faḳīre
Taşadduq eyleyen qullar haqıyçün

2755 Şular buldı fenā-ender-fenāyı
Fenāfilah olan qullar haqıyçün

[109b]

Fenādan şoñra irenler beḳāya
Beḳābillah olan qullar haqıyçün

Şu qullar buldı dünyāda rızāñı
Rızā vü raḥmetüñ ḥūnı haqıyçün

Bize taḫdur muḥabbet şekerinden
Muḥammed aḡzınuñ bārı haqıyçün

Şular kim yañulup ‘āşī olub da
Dutup tevbe iden kullar haqıyçün

2760 Şu ‘āşiler ide tevbe naşūhi
Olarun tevbesi şıdķı haqıyçün

Günāhın anıcaķ çok ağlıyanlar
Olarun haşyete havfı haqıyçün

Günāh deryāsına mustađriķ olub
Özin helāk bilen kullar haqıyçün

Dönüp luţfını anup şād olup ol
Ümīd-vār olan kullar haqıyçün

Şu kim halvetde anıcaķ günāhın
Gözi yaşın döken kullar haqıyçün

2765 Günāhını sağışlayup beşimān
Olup gögsin dögen kullar haqıyçün

Günāhından bilenler raĥmetüñ çok
Ümīdin kesmeyen kullar haqıyçün

Recā-yi havfile idüp sülükın
Haķķa vāşıl olan kullar haqıyçün

Hudāya ‘āşilere eyle raĥmet
Muĥammed gevheri nūrı haqıyçün

[110a]

Bu dünyādan gidicek aĥirete
Selimü'l-ķalb olan kullar haqıyçün

2770 Şular kim bī-ĥisāb içmāğ olup ol
Cemālünji gören kullar haqıyçün

Bize göster İlāhī hūb cemālün
Muḥammed seyri mi^ç rācı ḥaḳıyçün

Dünüñ ıalıcak üç baḥşından biri
Seḫer vaḳti şeref sâ^ç at ḥaḳıyçün

Seḫer vaḳtinde uyanık olanlar
Olaruñ gözleri nūrı ḥaḳıyçün

Seḫerde başına toprağı saçup
Yire yüzün süren ıullar ḥaḳıyçün

2775 Seḫer el ıaldurup yüz göge tutan
Tažarru^ç eyleyen ıullar ḥaḳıyçün

Seḫer vaḳti mübārek vaḳt-i kāmil
Aña mahzar düşen ıullar ḥaḳıyçün

Daḫı gün doğmadan çin-seḫerde
Anuñ rüşenliğı şevkı ḥaḳıyçün

Seḫer vaḳtinde iderler ^çibādet
Olaruñ zıkrı tesbīhi ḥaḳıyçün

Seḫerden gün toğınca zār [u] ḫayrān
Olup göğsin dögen ıullar ḥaḳıyçün

2780 Seḫerde göge başın ıaldurup şol
Tažarru^ç eyleyen ıullar ḥaḳıyçün

[110b]

Seḫerde ağlayup aḫup günāhın
Ḥaḳıḳa ^çarz eyleyen ıullar ḥaḳıyçün

Ümid-vār olup ol dem-i seḫerde
Dönüben şād olan ıullar ḥaḳıyçün

Yüce yirde çıkup her dem seherde
Hakka çok yalvaran kullar haqıyçün

Giceden tā seher vaqtine dek şol
Gözinden yaş ağan kullar haqıyçün

2785 Cem' i mäh u sāl ü sā' at içre
Uyanık gözlerüñ nūrı haqıyçün

Seherde suçını añub da tevbe
İdüp maqbül olan kullar haqıyçün

Özin 'āciz bilüp şām u seherde
Hakka boyun egen kullar haqıyçün

Qabül olur seherde kamu hācāt
O vaqtüñ ' izzeti qadri haqıyçün

Dağı çokdur nice evkāt ü sā' at
Berāt ü qadr ü 'ıydınur haqıyçün

2790 Anur kim adı ' abdü'l-mü'min'in ol
Şu kim cum' a günü qadri haqıyçün

Anur içindeki sā' at şerifün
Mübārek sā' atün qadri haqıyçün

Dağı şol vaqt gönüller ola rüşen
Qadir du[ru]r anur qadri haqıyçün

Habibi buña virüp leyletü'l-qadr
İlahi leyletü'l-qadrün haqıyçün

[111a]

Hayırludur didün anı biñ iden
Şu kim qadre iren kullar haqıyçün

- 2795 İrişdür kullaruñ kadrini kadre
İlāhī sūre-i kadrüñ haqıyçün
- Ġazāda yügrüşen atlar haqıyçün
Ayağından çıkan otlar haqıyçün
- Segirdüp dār-ı harbe dest-i darbı
Geçüp ögdül alan atlar haqıyçün
- Çıkarup dillerini dār-ı harbde
Ġazāda yorığan atlar haqıyçün
- Şol atlar yaranup gice [vü] gündüz
Ġazāya beslenen atlar haqıyçün
- 2800 Çalap anları Qur^ç an içre ögdi
Kelāmullah o Qur^ç anuñ haqıyçün
- Seherde uyanuñ ġāzī erenler
Olaruñ nūrları nūrı haqıyçün
- Qılıçlar yaşdanup kalkan döşenen
Olaruñ cenkdeki zaḥmet haqıyçün
- Muḳābil olıcaḳ küffāra cenkde
Olaruñ cenkdeki gülbeng haqıyçün
- Qılıç kılıca yüz-be-yüz olıcaḳ
Olaruñ şalduğı kılıç haqıyçün
- 2805 Aluban ele gönder şalıcaḳ at
Olaruñ heybeti gürzi haqıyçün
- Qara kāfirlerüñ bağrını biçüp
Qılıçlardan ağan kanlar haqıyçün
- [111b]

Binüp atına bismillāh diyüp
Olar kuşandığı kılıç haqıyçün

Qoyup oğul kızın ehli ğazāya
Gidüp Haqqa sığınanlar haqıyçün

Şu meydān içre baş terk idüp ol
Şehīd [ü] ğāzī olanlar haqıyçün

2810 Haqqa teslim-i cān itdüklerinde
Tamarlardan akan kanlar haqıyçün

Şehīd ğāzī merdāne erenler
Olaruñ ecr ü kadri haqıyçün

Çalab virdi şehīde pes kerāmet
İlahī ol kerāmetler haqıyçün

Virilmedi biri de enbiyāya
O hikmetde olan sırrun haqıyçün

Şular nefisile eyleyüp ğāzāyı
Mücāhide çeken kullar haqıyçün

2815 Depelenüp senüñ yoluñda aħir
Şehīd ekber olan kullar haqıyçün

Bize de rüzī kıl ecr-i şehīd
Sekiz cennetlerüñ hūrī haqıyçün

Bilün kim Mekkedür yirüñ Ka⁶ be ki
Medīne Mekke-i ravza haqıyçün

Geyinmiş engine atlas kara ton
Harīr atlas [u] kara ton haqıyçün

Hacer esved bile yapılmış anda
Anun hüsni Hacer esved haqıyçün

[112a]

2820 H̄aramdur çevresi hoş bāb-ı ā' zām
Şu bāb-ı ā' zāmuḡ ḡadri ḡaḡıyçün

Muḡābil düşdi Rūma altun oluḡ
Anun alınıdaḡı mescid ḡaḡıyçün

Olar kim Mekkede idüp ḡavāfi
Şu ḡaccı maḡbūl olanlar ḡaḡıyçün

Segirdürler şafādan merveye dek
Şafā [vü] merve [vü] zemzem ḡaḡıyçün

Diyār u kūy u ḡaḡ u ḡaş u saḡrā
Daḡı 'arafat minā ḡubbe ḡaḡıyçün

2825 Münācāt eyleyüp hoş 'arafat üzre
ḡabūl olan tazarru' lar ḡaḡıyçün

Olar kim Mekke ā' lī ḡāş erenler
Muḡammed yārı aşḡābı ḡaḡıyçün

Ḥuşūşa Būbekir Şiddīḡ ü 'Oşmān
'Ömer şīr ü 'Alī derdi ḡaḡıyçün

İlāhī 'aşlara ḡıl 'ināyet
Muḡammed rızāsı nūrı ḡaḡıyçün

Muḡammed Mekmeden eyledi hicret
Muḡammed hicreti seyri ḡaḡıyçün

2830 Vaḡan terk eyleyüp hicret idenler
Olaruḡ firḡati hicri ḡaḡıyçün

Medīnede olar itdi tavaḡḡun
Olara ḡubb-ı enşāruḡ ḡaḡıyçün

Rasūl i da' vet itdi cümle enşār
 Rasūl e nuşreti hubbı haqıyçün

[112b]

Didiler her birini yā Rasūl ıon
 Benüm evümde ol Taırı haqıyçün

Deve ında çekerse anda ıonsun
 Didi Cebril baıa Taırı haqıyçün

2835 Deve mescid yirine çekdi evvel
 Mübārek mescid [ü] sūrı haqıyçün

Durup ravza yirine çekdi şonra
 Muıammed ravzası nūrı haqıyçün

Durup Eyyüb-i Enşārıde çekdi
 Mübārek nāıa-i ğazbā haqıyçün

Çıkuban ravzadan balkıır göge nūr
 O nūra tūş olan gözler haqıyçün

Muıammed nūr-ile yir gök toludur
 Cemī' i enbiyā nūrı haqıyçün

2840 ıudāyā bu za'ıfe faıluıı ırgür
 Muıammed alnınuı nūrı haqıyçün

Cemī' i mü'mine daıı İlähı
 Muıammed hātemi mührı haqıyçün

Sülūkin itdi ıaddes dūn ıinde
 Sülūkinde anuı şevkı haqıyçün

Maıām [u] eşref [ü] ıuds [ü] mübārek
 Binā-i mescid-i aışā haqıyçün

Muḥammed başdı şahrā üzre ayak
Mu'allaḳ ḳabe-i şahrā ḥaḳıyçün

2845 Ayağıla bile ağıdı hevāya
Mübārek ayağı na'lı ḥaḳıyçün

[113a]

Didi ṭur aḡa ol ṭurdu mu'allaḳ
Mübārek heybeti şūrı ḥaḳıyçün

İki rek'at namāz aḳşāda ḳıldı
Şalavat secdesi nūrı ḥaḳıyçün

'Orūç eyledi şahrādan sehāya
Çıḳup göklere seyrānı ḥaḳıyçün

Yitişdi ān-ı vāḥidde vücūdı
Anuḡ 'arş üzre mi'rācı ḥaḳıyçün

2850 Ḳamusı ṭarfetü'l-'ayn içre idi
Aḡa şol virdüḡün ḳudret ḥaḳıyçün

Anun sīy mu'cizātı ṭurfetü'l-'ayn
Ara 'arş üstine 'arşuḡ ḥaḳıyçün

Ulu mu'cize Ḳur'ān idi aḡa
Cemī'i mu'cize fi'li ḥaḳıyçün

Daḡı çok bī-nihāyet mu'cizātı
Anuḡ gerçek özi ḳavli ḥaḳıyçün

Ḳamu mü'minlere senden 'ināyet
Muḥammed düstluḡı zātuḡ ḥaḳıyçün

Ketebe fi vaḳti'd-ḡuḡā Muştafā bin 'Abdullah Hicret-i Nebeviyye sene 958 şehr-i reb'ü'l-
āḡir (Nisan-Mayıs, 1551)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, XV. yüzyıla ait bir metin olan Hoca-nâme inceleme konusu olarak ele alınmıştır. İnceleme esnasında şu yöntem uygulanmıştır: Hoca-nâme, Arap harflerinden Latin harflerine çeviriyazı ile aktarılmıştır. Aktarım esnasında gerek görülen yerlerde metne müdahale edilmiş, vezin ve anlam gereği metinde tamirler yapılmıştır. Metin oluşturulduktan sonra, şekil ve içerik yönünden incelenen metinden şu sonuçlar elde edilmiştir:

Hoca-nâme XV. yüzyılda Sinân tarafından yazılmış dinî, ahlâkî ve tasavvufî nitelikte bir nasihat-nâme/pend-nâme örneğidir. Halk tipine yakın bir tarz taşıyan eser, Arapça ibare ve şiirler barındırması sebebiyle okuyucunun belli bir kültür seviyesine sahip olmasını gerektirmektedir. Divan edebiyatındaki mesnevîleri bu konular üzerine çalışan araştırmacılar genelde iki gruba ayırmaktadır. Bunlardan biri halk tipi diğeri de ilmî-edebî mesnevîlerdir. Araştırma konumuz olan Hoca-nâme genelde halk tipi mesnevîlerin özelliklerini taşıırken, eserde geçen ayetler, hadisler ve büyük mutasavvıflardan alınan alıntılar göz önüne bulundurulduğunda özelde de ilmî-edebî özelliği taşıyan mesnevîler arasında yer alan bir eserdir.

Hoca-nâme’de “hoca” mesnevide asıl konunun işlendiği bölümde yer alan ilk hikayenin başkahramanıdır ve Allah’ı temsil etmektedir. Eserin genelinde ise son din olan İslâm Peygamberi Hz. Muhammed için kullanılmıştır. Baştan sona kadar ele alınan konularla Hoca-nâme’de, ideal insana ulaşmanın yollarını dile getirirken Hz. Muhammed’in yaratılışı, ahlâkî, hadileri ve başından geçen olaylar etrafında şekillendirilmiştir.

Dinî, ahlâkî, tasavvufî ve sembolik nitelikte olması, birbirinden farklı konuların işlenmesine zemin hazırlamıştır. Eserin başından itibaren genel olarak vurgulanan husus, insanın yaratılışından ölümüne kadar uzanan süreç ve bu süreçte dikkat edilmesi gerekenlerdir. Eserde, Hoca kelimesiyle Allah temsil edilmiştir. Allah, kullarını yarattıktan sonra ellerine iman sermayesini verip dünyaya göndermiştir. Kimi bu sermayeyi arttırmış kimisi ise harcamıştır. İnsan, imanını arttıran salim kullar bölüğünden olmalıdır. Allah’ın emir ve yasaklarına uymalı, Allah yolunda din düşmanı kafirler, şeytan ve nefis ile savaşmalıdır. Ölüm anında şeytana imanını kaptırmamak için kalbini temiz tutmalı ve tevhid ile doldurmalıdır.

Eserde, didaktik olması sebebiyle işlediği konuları okuyucunun zihninde açık hale getirmek için temsil yoluna başvurulmuştur. Kalbin bahçeye, dünyanın kuyuya, ömrün ağaca, gece ve gündüzünü ak ile kara kurda, dünya nimetlerinin yemişe, ecelin deveye benzetilmesi gibi temsiller kullanılmıştır. Böylece, hikayeler aracılığı ile verilmek istenen düşünce izahlı bir şekilde ele alınmıştır.

İnsanın yaratılışı, dünyaya gelişi, dünya hayatında sahip olması gereken ahlak, ömür ve ömrün geçiciliği, aşk ve aşığın tanımı, şeriat, tarikat, marifet, hakikat kademeleri, ölüm konularıyla birlikte işlenen gazâ konusu, diğerlerine göre ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Diğer konular birer temsil ile ele alınırken gazâ, birden fazla temsil ihtiva etmektedir. Bu durum, eserin yazıldığı dönemin sahip olduğu siyasi ve ictimai açıdan amaç ve hedefleri hakkında ipuçları vermektedir.

Her edebî eser aynı zamanda bir kültür kaynağıdır. Hoca-nâme de içeriği ve anlatılarının çeşitliliği açısından bir çok kültürel öge barındırmaktadır. Kelime kadrosu ve temsil hikayelerinde yapılan teşbihler sosyal hayatın izlerini taşımaktadır. Bahçıvanlık, hekimlik, savaşçılık gibi öğelerle yazıldığı dönemin medeniyeti hakkında bilgiler vermektedir.

Şair, Hoca-nâme'yi oluştururken Kur'an-ı Kerîm, hadisler, büyük mutasavvıf isimler, Peygamber kıssaları, Hz. Muhammed'in hayatı, rivayetlerden istifade etmiştir. Böylece, ele aldığı konuya netlik, okuyucuya vermek istediği mesaja şüpheyi yer vermeyecek bir mahiyet kazandırmıştır. Başka bir açıdan yaklaşıldığı zaman eserin bazı bölümlerinin yukarıda adı geçen ayet ve hadislerin tecümesi mahiyeti taşıdığı görülmektedir.

Eser içeriği, şekli, kullanılan Türkçe kelimelere fazla ağırlık verilmesi, didaktik tarzda olması gibi unsurlar ile XV. yüzyılın mesnevîlerinin özelliklerini yansıtmaktadır. Fakat şairin kimliğini tesbit noktasında yeterli bilgi mevcut değildir. Şairi/yazarı hakkında geniş bilgi olan eserler çalışma konusu olurken Hoca-nâme gibi şairi/yazarı hakkında bilgi darlığı olan eserler gözardı edilmektedir. Bu durum ise yapı taşlarından birini eskik bırakmaktadır. Bu noksanlığı gidermek düşüncesiyle bilinmeyen bir eseri edebiyat dünyasına kazandırmaya; XV. yüzyıl mesnevîlerine yeni bir eser daha kazandırarak araştırmacıların hizmetine sunarak, bu alanda yapılan çalışmalara katkıda bulunmaya çalıştık.

KAYNAKLAR

- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası İlişkiler*, Ankara: Öteki Yayınevi.
- Arslan, M. (2013). *Mîrî, Müihr ü Müşteri*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bilgin, O. (1993). Şeyhî Hakkında Yeni Bilgiler, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, (7), 123-139.
- Canım, R. (2000). *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'âra ve Tabsiratü'n-Nüzamâ*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Canım, R. (2010). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1999). *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. yy. 'a kadar)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (1999). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, A.S. (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- DİA. (1998), *Hoca Maddesi*, (18), 186-187.
- Erul, B. (2013). *Hadislerin Dili, İlk Hadis Belgesi Hemmâm'ın Sahîfesi*, Ankara: TDV Yayınları.
- Gibb, E.J. W. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi*, (Çev. Ali Çavuşoğlu) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günhan, A. (2011). *Şeyhi'nin Kenzül-Menafi Tıp Risalesi*, Kütahya: Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları.
- İsen, M (1998). *Sehî Bey Tezkiresi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İpekten H. (2008). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İsen, M. (1994). *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Karacan, T. (1999). *Şeyhî Yaşamı, Yapıtları, Kimi Şiirlerinin Açıklanmaları*, Samsun.
- Kınalıza-zade Hasan Çelebi, (1978). *Tezkiretü'ş-şuarâ*, Haz., İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, I.
- Köprülü, M.F. (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Köprülü, M.F. (2003). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mermer, A. (1991). *Mezâkî (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Pala, İ. (2006). Nasihatname Maddesi, *DİA*, (32), 409-410.
- Saraç, M.A.Y. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâğât*, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Şentürk, A.A. (2007). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Şentürk, A.A. (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- İsen, M., Kurnaz C. (1990). *Şeyhî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TDK (1995). *Tarama Sözlüğü C.I-VII*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarlan, A.N. (1964). *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Timurtaş, F.K. (1980). *Şeyhî ve Hüsvrev ü Şîrîn*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Timurtaş, F.(2005). *Eski Türkiye Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Timurtaş, F.K. (1971). *Şeyhî'nin Harnâme'si*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Timurtaş, F.K. (1997). *Makaleler*, Haz. Mustafa Özkan, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tolasa, H. (1982). 15. YY. Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevîleri, İzmir: E. Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. (1), 1-13.
- Tulum, M. (2013). *Sinan Paşa-Maârif-nâme*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Tulum, M.(1971). *Sinan Paşa-Tazarru'nâme*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Uzun, M. (1993), *Dahhâk Maddesi*, D.İ.A.(8), 409.
- Ünver, İ. (1986). *Mesnevî, Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (414-416-417), 430-563.
- Ünver, İ. (2008). *Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 1-46.
- Üstüner, K. (2008). XIV. ve XV. Yüzyıl Divanlarında Tasavvuf, TÜBAR-XXIV, 271-294.

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Yayınevi.

Yücel, H.A. (1937). *Bir Türk Hekimi ve Tıbbı Dair Manzum Bir Eseri*, İstanbul:Devlet Basımevi.

İnternet: <http://kuran.diyaret.gov.tr/meal.html>. adresinden 27 Mayıs 2015'te alınmıştır.

DİZİN

(Özel Ad ve Eserler Beyit Numaralarıyla)

A

Abdullah b.1302.

Abd-i Habeş b.1099.

Âdemb.18,19,22,23,24,1715,183
9,2022,2026,2030,265,2655,265,
2658,2659,2663.

Ahmed b.12,665,960,996.

Ali b.2424,2425,2827.

Alîm b.935.

Amr Bin Anbete b. 1484.

Arab b. 1242,1390.

Asaf b.767,777,780.

Azze ve Celle b. 1800,1854,
2352,2356,2483.Azrail
b.570,577,589,590,1182,1562,15
97,1781.**B**Battal Gâzi
b.1336,1350,1351,1371,1415.Behcetü'l-Envâr
b.1176,1431,1455,1458,1459.

Bersisa b.1832,1835.

Bu'l-Hasan b.1194.

Bû-Bekir b.2827.

Bû-Hüreyre b.1445,1476.

Burak b.450,451,452,502.

C

Ca'fer-i Tayyar b.110,118.

Celâl b.261,499,2093.

Celil b.762,788,1510.

Cennet-i Firdevs
b.1295,1297,2130.Cevâhirü'l-Bihâr
b.1455,1456,1458,1459,1460,149
6,1497.

Ceyhûn b.803.

Cibril b.2684.

Ç

Çalap

b.296,850,851,2685,2742,2812.

E

Emir Sultan b.2506.

Esved Ali b.1179,1189.

Eyyüb b.2732.

Eyyüb-i Ensârî b.2837.

F

Fahrü'l-Enâm b.1511,2455.

G

Gaffâr b.1527.

Gazâlî b.357.

Gilman b.419,459,484,529.

H

Hacer-i Esved b.2819.

Hakim b.28,396,406,933,935.

Halim b.28

Harunü'r-Reşîd b.1345.

Havva b.2023,2026.

Hayy b.933

Hızır b.1377.

İ

İbni Fenâr b.1180,1185,1191.

İbni İmran b.1337.

İbni Ömer b.1488.

İbni Revah b.1302.

İbrahîm b.20, 2682,

İblisb.120,278,893,1033,1055,

1744,1770,1784,1786,2013,2025,
2028.

İlahi

b.56,481,2639,2697,2732,2771,
2795,2828,2841.

İlyas b.1377.

İsâ b.709,712,2669.

İsmail b.2689,2691.

İznik b.1178.

K

Ka'be b.1212,2817.

Kadir b.28,2506.

Kayser-i Rûm

b.1221,1224,2338,1240.

Kerim b.396

Kur'an

b.670,671,673,675,850,971,117
2052.**L**

Lem-yezel

b.669,1751,2348,25597.

M

Medine b.2817,2831.

Mekkeb.2817,2822,2826,2829.

Merve b.2823.

Minhâc b.1834.

Mirac b.818,2669,2771,2849.

Muaz ibn-i Cebel b.1286.

Muhammed

b.6,17,24,60,674,719,730,954,
1060,1573,1639,2226,2406,24
31,2457,2467,2641,2646,2654
,2655,2656,2665,2700,2716,2
758,2768,2771,2826,2828,282
9,2836,2839,2840,2841,2844,
2854.

Mustafa

b.11,40,52,141,173,352,500,674

730,736,1639,1644,1646,2453,

2501, 2629,2700,2720.

Mu'in

b.1202,1422,1734,1864,2342,

2389,2570,2572.

Musa b.2666,2668.

N

Nûh b.20

O

Osman b.2827.

Ö

Ömer b.2827.

R

Rahman b.55,2446,2551,2638.

Rahîm b.2446,2551.

Rûm

b.1195,1428,1429,2509,2821.

S

Safâ b.2823.

Settâr b.2439.

Siddîk b.2827.

Sinân

b.793,2410,2476,2503,2527,2574.

Süleymân

b.767,769,776,779,786.

Ş

Şit b.20.

T

Tûr-ı Sinâ b.975.

Ü

Üngürüs b.1149.

Y

Yahyâ b.2676,

Yâkup b.2695,2698.

Yusuf b.2695,2697.

Z

Zekerya b.2679.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Yavuz Nihal
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 15.01.1984/ORDU
Medeni hali : Evli
Telefon : 0538 307 2725
Faks : -
e-mail : nhlfrk@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Kocaeli Üniversitesi	2009
Lisans	Kocaeli Üniversitesi	2006
Lise	Keçiören F.S.M. Lisesi	2001

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2006-2007	Arslanbey Fevziye Tezcan Lisesi	Edebiyat Öğretmenliği
2007-2009	İzmit Halk Eğitim Merkezi	İngilizce Öğretmenliği
2009-...	Başkent Üniversitesi	Öğretim Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce, Farsça.

Yayınlar

Nihal Kara, *Sezai Karakoç ve İslamın Şiir Anıtlarından*, Sezai Karakoç Armağanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2010, Ankara, ss. 356-271.

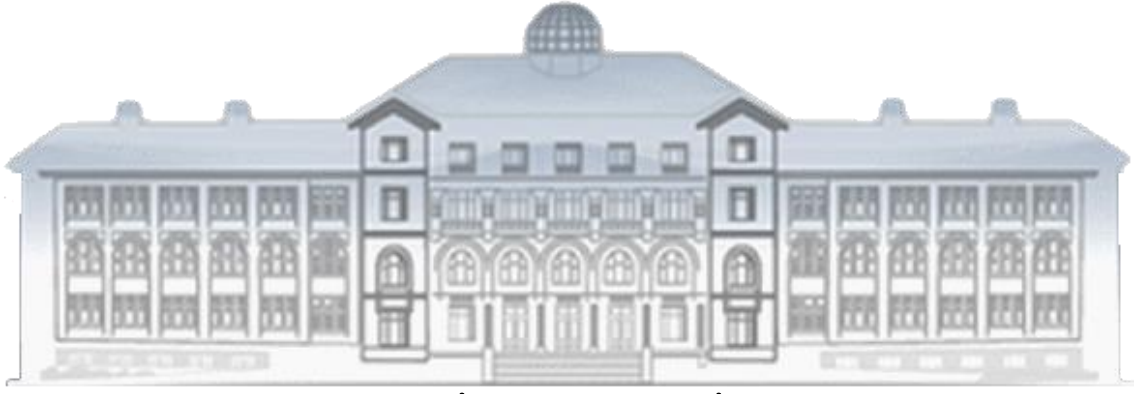
Nihal Kara, *Boğazi İpli Olmak Nedir?*, Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Mehmed Çavuşoğlu Anısına), 9-11 Mayıs 2012, Ordu. (Yayınlanmamış Bildiri)

Nihal Kara, *Sinân'ın Hoca-nâme'sinden 15. Yüzyıl Söz Varlığına Katkılar*, VIII: Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, 25-28 Eylül 2013, Tiran. ss. 214-223. (Yayınlanmış bildiri)

Nihal Yavuz, *Mahtum Kulu'nun Şiirlerinde Dünya Öğretisi*, Uluslararası Türkmen Şairi Mahtum Kulu Firâkî Sempozyumu, 19.03.2015, Başkent Üniversitesi, Ankara. (Yayınlanmamış Bildiri)

Hobiler

Seyahat etmek, fotoğraf çekmek, yemek yapmak, yüzmek, tiyatro, doğa yürüyüşleri.

GAZİ GELECEKTİR..

